ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΣΟΦΙΑ ΓΕΛΑΔΑΚΗ
ΜΑΡΙΑ ΣΚΟΥΜΠΗ
ΧΡΥΣΟΥΛΑ ΣΑΒΒΑΚΗ
ΘΕΟΔΩΡΑ ΤΣΕΠΑ

Ιστορία

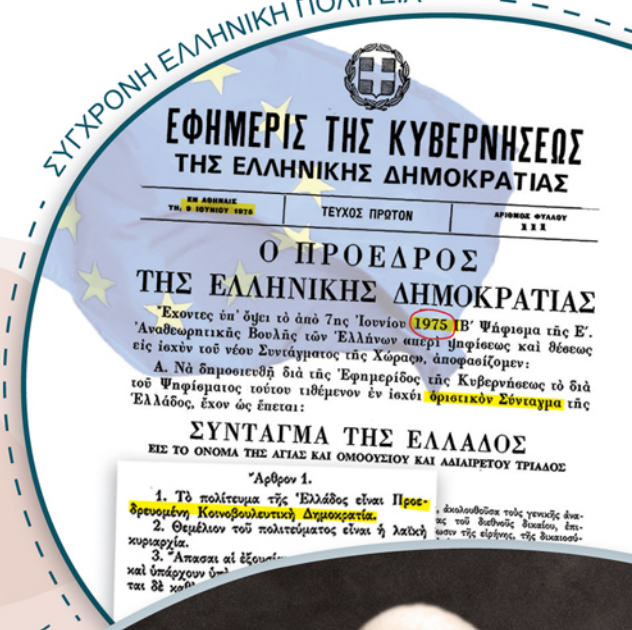
ΣΤ΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

βιβλίο μαθητή / μαθήτριας

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

Ιστορία

ΣΤ΄ Δημοτικού

Βιβλίο Μαθητή/Μαθήτριας

Επιστημονική Επιτροπή Αξιολόγησης	
Συντονιστής / Αξιολογητής	**Τενεκετζής Αλέξανδρος** Εν ενεργεία μέλος Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού Πανεπιστημίου
Αξιολογητής	**Γκερτσάκης Νικόλαος** Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός
Αξιολογήτρια	**Κουγιουρούκη Αγγελική** Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός
Τεχνικός Εμπειρογνώμονας	**Μωράκης Διονύσιος** Πτυχιούχος Πληροφορικής
Επικουρικός Εμπειρογνώμονας	**Κεντρωτής Χρήστος** Πτυχιούχος Πληροφορικής
Υπεύθυνος/η του μαθήματος/γνωστικού αντικειμένου στο πλαίσιο της Πράξης	**Αθανάσιος Γιαννίκας**, Σύμβουλος Α΄ ΙΕΠ, μέλος της Επιστημονικής Ομάδας Έργου (ΕΟΕ) της Πράξης

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή, Αξιολόγηση και Ένταξη διδακτικών βιβλίων στο Μητρώο Διδακτικών Βιβλίων και στην Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Διδακτικών Βιβλίων» με κωδικό ΟΠΣ 6010165 στο Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή» 2021-2027

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Σπυρίδων Δουκάκης

Πρόεδρος του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Υπεύθυνη Πράξης

Πολυξένη Μπίλλα

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Προϊσταμένη Τμήματος Β΄ Προγραμμάτων Σπουδών και Εκπαιδευτικού Υλικού

Αναπληρώτρια Υπεύθυνη Πράξης

Άννα-Αικατερίνη Λυκούρη

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

«Με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης»
και το Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή»

Μητρώο Διδακτικών Βιβλίων

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού

ΙΕΠ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ 2021-2027

Πρόγραμμα Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΣΟΦΙΑ ΓΕΛΑΔΑΚΗ • ΧΡΥΣΟΥΛΑ ΣΑΒΒΑΚΗ
ΜΑΡΙΑ ΣΚΟΥΜΠΗ • ΘΕΟΔΩΡΑ ΤΣΕΠΑ

Ιστορία

ΣΤ΄ Δημοτικού

Βιβλίο Μαθητή/Μαθήτριας

ΕΚΔΟΣΕΙΣ 24 γράμματα

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

Συντελεστές

Επιστημονικός υπεύθυνος	***Γεώργιος Γιαννακόπουλος*** *Καθηγητής Ιστορίας και Αρχειονομίας,* *Τμήμα Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης,* *Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής*
Συγγραφική Ομάδα	***Σοφία Γελαδάκη**, Δρ Ιστορίας, τ. Διευθύντρια* *Προτύπου Βαρβακείου Γυμνασίου και Προτύπου Γυμνασίου Αναβρύτων* ***Χρυσούλα Σαββάκη** (ΜΔΕ), Διευθύντρια δημόσιου Δημοτικού Σχολείου,* *Κοινωνική Ανθρωπολόγος* ***Μαρία Σκούμπη**, ΜΔΕ στην Ειδική Αγωγή,* *Εκπαιδευτικός δημόσιου Δημοτικού Σχολείου* ***Θεοδώρα Τσέπα** (ΜΔΕ), Γαλλικής Φιλολογίας και Ιστορικός,* *Εκπαιδευτικός ιδιωτικού Δημοτικού Σχολείου*
Ειδήμων γνωστικού αντικειμένου	***Σοφία Γελαδάκη**, Δρ Ιστορίας*
Συντονισμός ομάδας σχεδιασμού και ανάπτυξης	***Γεώργιος Μπίκος**, Σύμβουλος Εκπαίδευσης κλάδου Κοινωνικών Επιστημών*
Συντονισμός και επιμέλεια έκδοσης	***Σοφία Γελαδάκη**, Δρ Ιστορίας*
Παιδαγωγική και γενικότερη επικύρωση αντικειμένου	***Γεώργιος Μπίκος**, Σύμβουλος Εκπαίδευσης κλάδου Κοινωνικών Επιστημών*
Σύμβουλοι παρακολούθησης σε παιδαγωγικά θέματα	***Αικατερίνη Βολιώτη**, ΜΔΕ στα Παιδαγωγικά,* *Εκπαιδευτικός ιδιωτικού Δημοτικού Σχολείου* ***Γεώργιος Μπίκος**, Σύμβουλος Εκπαίδευσης κλάδου Κοινωνικών Επιστημών*
Επιστημονική υπεύθυνη ψηφιακού εμπλουτισμού	***Θεοδώρα Τσέπα** (ΜΔΕ), Γαλλικής Φιλολογίας και Ιστορικός,* *Εκπαιδευτικός ιδιωτικού Δημοτικού Σχολείου*
Ψηφιακός εμπλουτισμός	***Μάριος-Ραφαήλ Στίνης**, Επιστήμονας Πληροφορικής*
Γλωσσική-φιλολογική επιμέλεια	***Πολυξένη Μοίρα*** ***Σοφία Γελαδάκη***
Σχεδιασμός χαρτών	***Αθανασία Σαλονικίδη** (ΜΔΕ), Χαρτογράφος*
Σελιδοποίηση-γραφιστική επιμέλεια	24 γράμματα
Σχεδιασμός εξωφύλλου	***Κώστας Βγενής***

Περιεχόμενα

▶ Ενότητα 1 Η Ευρώπη στα Νεότερα Χρόνια

Κεφάλαιο 1 Αναγέννηση, Γεωγραφικές Ανακαλύψεις 7
Κεφάλαιο 2 Μεταρρύθμιση, Θρησκευτικοί πόλεμοι 11
Κεφάλαιο 3 Διαφωτισμός, Αμερικανική Επανάσταση και Γαλλική Επανάσταση 15

▶ Ενότητα 2 Οι Έλληνες κάτω από την ξένη κυριαρχία

Κεφάλαιο 1 Η κατάκτηση της ελληνικής χερσονήσου και οι συνθήκες ζωής των υπόδουλων 19
Κεφάλαιο 2 Συνθήκες συμβίωσης Ελλήνων και Οθωμανών. Οι φόροι «αίματος» των υπόδουλων Ελλήνων. Η νεοελληνική διασπορά 23
Κεφάλαιο 3 Η αντίσταση στην οθωμανική εξουσία και οι φορείς της (εκκλησιαστικοί, λαϊκοί, κλέφτες και αρματολοί) 27
Κεφάλαιο 4 Δάσκαλοι του γένους και το έργο του Κοσμά του Αιτωλού 31
Κεφάλαιο 5 Ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός. Ρήγας Βελεστινλής, Αδαμάντιος Κοραής 35
Κεφάλαιο 6 Οι αγώνες των Μανιατών και των Σουλιωτών 39

▶ Ενότητα 3 Προετοιμασία και σταθμοί της Ελληνικής Επανάστασης του 1821-1830

Κεφάλαιο 1 Η Φιλική Εταιρεία 43
Κεφάλαιο 2 Η Επανάσταση στη Μολδοβλαχία - Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης 47
Κεφάλαιο 3 Η Επανάσταση στην Πελοπόννησο και τη Στερεά Ελλάδα 51
Κεφάλαιο 4 Η Επανάσταση στη Μακεδονία, τη Θεσσαλία και την Ήπειρο 55
Κεφάλαιο 5 Η Επανάσταση στα νησιά του Αιγαίου και ο Κωνσταντίνος Κανάρης 59
Κεφάλαιο 6 Η άλωση της Τριπολιτσάς και η μάχη στα Δερβενάκια 63
Κεφάλαιο 7 Μορφές του Αγώνα - Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης και ο Μάρκος Μπότσαρης 67
Κεφάλαιο 8 Οι εθνοσυνελεύσεις και η πολιτική οργάνωση του Αγώνα 71
Κεφάλαιο 9 Ο Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο και η θυσία του Παπαφλέσσα 75
Κεφάλαιο 10 Οι πολιορκίες και η Έξοδος του Μεσολογγίου 79
Κεφάλαιο 11 Οι αγώνες του Γεώργιου Καραϊσκάκη 83
Κεφάλαιο 12 Η προσφορά των φιλελλήνων 87
Κεφάλαιο 13 Η παρέμβαση των Μεγάλων Δυνάμεων και η ναυμαχία στο Ναυαρίνο 91
Κεφάλαιο 14 Ο Ιωάννης Καποδίστριας 95
Κεφάλαιο 15 Η ίδρυση του πρώτου ανεξάρτητου ελληνικού κράτους 99

▶ Ενότητα 4 Η Ελλάδα ανεξάρτητο κράτος - 19ος αιώνας έως το Κίνημα στου Γουδή (1909)

Κεφάλαιο 1 Η περίοδος της αντιβασιλείας και η βασιλεία του Όθωνα 103
Κεφάλαιο 2 Ο Γεώργιος Α΄, η βασιλεία του και η επικράτηση του κοινοβουλευτισμού 107
Κεφάλαιο 3 Η Μεγάλη Ιδέα και η εδαφική επέκταση της Ελλάδας 111
Κεφάλαιο 4 Η έκφραση του «Ανατολικού Ζητήματος» στα Βαλκάνια και ο Μακεδονικός Αγώνας (1904-1908) 115
Κεφάλαιο 5 Το Κίνημα στου Γουδή (1909) και η αλλαγή του πολιτικού σκηνικού 119
Κεφάλαιο 6 Η πνευματική και καλλιτεχνική ζωή στο ελληνικό κράτος κατά τον 19ο αιώνα 123

▶ Ενότητα 5 Η Ελλάδα κατά τον 20ό αιώνα

Κεφάλαιο 1 Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι 127
Κεφάλαιο 2 Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και η εμπλοκή της Ελλάδας (1914-1918) 131
Κεφάλαιο 3 Ο ελληνισμός της Μικράς Ασίας, του Πόντου και της Ανατολικής Θράκης – Η Μικρασιατική Εκστρατεία και η Καταστροφή (1919-1922) 135
Κεφάλαιο 4 Η περίοδος του Μεσοπολέμου (1919-1939) 139
Κεφάλαιο 5 Η είσοδος της Ελλάδας στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Η ιταλική επίθεση (1940) 143
Κεφάλαιο 6 Η γερμανική εισβολή (1941) 147
Κεφάλαιο 7 Κατοχή, εθνική αντίσταση, απελευθέρωση και Εμφύλιος Πόλεμος (1941-1949) 151
Κεφάλαιο 8 Η ανασυγκρότηση της Ελλάδας και η ανακοπή της πορείας της από τη Δικτατορία του 1967 (1950-1974) 155
Κεφάλαιο 9 Ο απελευθερωτικός αγώνας του κυπριακού ελληνισμού και η τουρκική εισβολή 159
Κεφάλαιο 10 Η Μεταπολίτευση και η θέση της Ελλάδας στην ευρωπαϊκή οικογένεια 163

Παράρτημα 167

Ταυτότητα του Βιβλίου

Αγαπητά μας παιδιά

Το βιβλίο που έχετε στα χέρια σας παρουσιάζει τις ιστορικές πληροφορίες με έναν ξεχωριστό και πρωτότυπο τρόπο, που θα σας κάνει να συζητήσετε, να επιχειρηματολογήσετε και να βγάλετε τα δικά σας συμπεράσματα.

Το βιβλίο είναι εμπλουτισμένο με Ψηφιακά Μαθησιακά Αντικείμενα, στα οποία θα βρείτε επιπλέον ιστορικό υλικό και δημιουργικές δραστηριότητες. Μέσω της τεχνολογίας, λοιπόν, και με έναν πολύ ενδιαφέροντα τρόπο, θα σας δοθεί η δυνατότητα να γνωρίσετε καλύτερα κάθε ιστορική περίοδο και να βελτιώσετε τις ιστορικές σας γνώσεις.

Συγχρόνως, στην προσπάθειά σας να εντοπίσετε σήμερα σημαντικές πληροφορίες από το χθες, θα έχετε την ευκαιρία να συνεργαστείτε με τον/τη διπλανό/-ή σας στο θρανίο ή να γίνετε μέλος μιας ομάδας, αναπτύσσοντας με αυτόν τον τρόπο αυτό που λέμε συνεργατική αλλά και ενεργητική μάθηση.

Τέλος, υπάρχει για εσάς ένας ψηφιακός πόρος με παιδικά ιστορικά μυθιστορήματα, βιβλία, η μελέτη των οποίων μπορεί να συμβάλει στην καλύτερη προσέγγιση των ιστορικών γεγονότων που θα διδαχθείτε αυτή τη σχολική χρονιά.

Βιβλιοπροτάσεις για παιδιά

Αγαπητές και αγαπητοί εκπαιδευτικοί

Το βιβλίο της Ιστορίας για τους μαθητές και τις μαθήτριες της Στ΄ Δημοτικού ασχολείται με τα Νεότερα και Σύγχρονα χρόνια του ελλαδικού χώρου, παρέχοντάς τους πληροφορίες για τη λειτουργία του σε πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο, τις πολεμικές συγκρούσεις, τις διπλωματικές κινήσεις, τις πολιτικές ισορροπίες και τις διακρατικές σχέσεις, την καθημερινή ζωή, τις τέχνες και τα γράμματα. Και όλα αυτά, σε σχέση με ό,τι συνέβαινε τον ίδιο καιρό στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο.

Στο βιβλίο περιλαμβάνονται 40 κεφάλαια με κανονική χρονολογική ακολουθία και κοινή δομή. Στην αρχή κάθε κεφαλαίου υπάρχει μια σύντομη αναφορά στο περιεχόμενό του και οι επιδιωκόμενοι μαθησιακοί στόχοι. Ακολουθεί το «χρονο-τρενάκι», όπου τοποθετούνται τα κύρια σημεία με βάση τη χρονολογική τους σειρά, καθώς και μια βιωματική δραστηριότητα που στοχεύει στο να συνδυάσει το περιεχόμενο του κεφαλαίου με ό,τι έχουν ακούσει, ό,τι ξέρουν ή ό,τι βλέπουν σήμερα γύρω τους οι μαθητές και οι μαθήτριες. Το κεφάλαιο κλείνει με ερωτήσεις αξιολόγησης, που αποβλέπουν στο να συνειδητοποιήσουν τα παιδιά τι έμαθαν, τι τα δυσκόλεψε ή τι επιπλέον χρειάζεται να μελετήσουν, προκειμένου να καλύψουν τα κενά τους.

Όσο για την αφήγηση, έχει καταβληθεί προσπάθεια να εμπεριέχει και στοιχεία Μικροϊστορίας, αφού κάνει μνεία όχι μόνο στους πρωταγωνιστές των γεγονότων αλλά και σε πρόσωπα που δεν είναι γνωστά, ανάμεσα στα οποία και πολλές γυναίκες. Επίσης, την αφήγηση συνοδεύουν α) χάρτες, απαραίτητοι για την ένταξη των γεγονότων στον χώρο και την ανάδειξη της τοπικής Ιστορίας, και β) εικονιστικό υλικό που συνδέεται με δραστηριότητες ικανές να ωθήσουν τους μαθητές και τις μαθήτριες στο να σκεφθούν, να κατανοήσουν και να εκφραστούν.

Στη διάθεσή σας υπάρχουν, τέλος, και δύο ψηφιακοί πόροι. Ο πρώτος περιλαμβάνει έναν κατάλογο σύγχρονων ελληνικών βιβλίων που ανήκουν στην κατηγορία της ιστορικής μυθιστοριογραφίας και, ο δεύτερος, προτάσεις για χρησιμοποίηση της βιωματικής/διερευνητικής προσέγγισης στη διδασκαλίας σας. Τα μεν βιβλία μπορούν να σας βοηθήσουν να εντοπίσετε περισσότερες πτυχές της κάθε εξεταζόμενης περιόδου ή να χρησιμοποιηθούν ως ενισχυτικό υλικό στη διδασκαλία σας, ενώ οι προτάσεις μπορούν να σας δώσουν ιδέες για δραστηριότητες που θα κάνουν πιο ελκυστική τη διδασκαλία σας και πιο αποδοτική για τους μαθητές και τις μαθήτριές σας τη μελέτη των ιστορικών πληροφοριών.

Η Συγγραφική Ομάδα

Βιβλιοπροτάσεις για εκπαιδευτικούς

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Κεφάλαιο **1**

Αναγέννηση, Γεωγραφικές ανακαλύψεις

Η Αναγέννηση είναι μια ιστορική περίοδος που διαρκεί 200 περίπου χρόνια. Ξεκινάει γύρω στα τέλη του 14ου αιώνα από τη βόρεια Ιταλία και απλώνεται σε όλη τη δυτική Ευρώπη. Τότε είναι που οι λόγιοι, δηλαδή οι άνθρωποι των γραμμάτων, ασχολούνται με τον αρχαίο ελληνικό και τον ρωμαϊκό πολιτισμό. Επίσης, γίνονται και γεωγραφικές ανακαλύψεις σημαντικές για τον πολιτισμό, που φέρνουν αλλαγές στη φιλοσοφία, τις τέχνες και τις επιστήμες.

Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα κατανοήσουμε τη συμβολή της Αναγέννησης στην καλλιτεχνική και επιστημονική πρόοδο
- θα συνειδητοποιήσουμε την αξία του κινήματος του ανθρωπισμού
- θα γνωρίσουμε τη σημασία της εφεύρεσης της τυπογραφίας στην ανάπτυξη της παιδείας και του πολιτισμού
- θα γνωρίσουμε τις επιπτώσεις των εξερευνήσεων και της κατάκτησης των νέων χωρών στην οικονομική και κοινωνική εξέλιξη της Ευρώπης.

χρονο-τρενάκι

από το Σήμερα... στο Χτες

Εδώ βλέπουμε τρία σημαντικά ζωγραφικά έργα που βρίσκονται σε μουσεία της Ιταλίας και της Γαλλίας.

Σάντρο Μποτιτσέλι, *Η Γέννηση της Αφροδίτης* (1485-1486). Μουσείο Ουφίτσι, Φλωρεντία

Χαρακτηριστικά της αναγεννησιακής τέχνης

Μιχαήλ Άγγελος, *Η Δημιουργία του Αδάμ* (περ. 1508-1512). Μέρος της οροφής της Καπέλα Σιστίνα, Βατικανό

Λεονάρντο Ντα Βίντσι, *Μόνα Λίζα* (περ. 1503-1519). Μουσείο Λούβρου, Παρίσι

Τι θεματολογία έχουν τα έργα και πώς είναι τα χρώματά τους; Γνωρίζουμε κάτι για τους καλλιτέχνες που τα έχουν δημιουργήσει;

Η αξία του κινήματος του ανθρωπισμού

Στα τέλη του 14ου με αρχές του 15ου αιώνα οι άνθρωποι των τεχνών και των γραμμάτων αρχίζουν να δείχνουν ενδιαφέρον για τον αρχαίο ελληνικό και τον ρωμαϊκό πολιτισμό. Αναζητούν, λοιπόν, κείμενα Ελλήνων και Ρωμαίων φιλοσόφων και ποιητών, άγνωστα στους ανθρώπους της εποχής του Μεσαίωνα (περίπου 5ος-15ος αιώνας) που έχει προηγηθεί, και αρχίζουν να τα μελετούν.

Η μελέτη τέτοιων κειμένων τούς οδηγεί στο να αμφισβητήσουν τους περιορισμούς και τους φόβους που έχει διασπείρει η Καθολική Εκκλησία τους προηγούμενους αιώνες. Κάπως έτσι, κάνει την εμφάνισή του το πνευματικό κίνημα του ανθρωπισμού.

Ο ανθρωπισμός
- τοποθετεί τον άνθρωπο στο κέντρο του σύμπαντος
- επιδιώκει να αναδείξει την αξία του ανθρώπινου πνεύματος, της δημιουργικότητας και της ανεξάρτητης σκέψης
- θεωρεί την εκπαίδευση μέσο για την ενίσχυση της ανθρώπινης φύσης.

Όλα αυτά οδηγούν στην πνευματική και καλλιτεχνική άνθιση που χαρακτηρίζει την ιστορική περίοδο της Αναγέννησης (τέλος 14ου-16ος αιώνας), η οποία ξεκινάει από τον ιταλικό βορρά και εξαπλώνεται στην υπόλοιπη Ιταλία και σε ολόκληρη τη δυτική Ευρώπη.

Η πόλη της Φλωρεντίας στη βόρεια Ιταλία, όπως είναι σήμερα

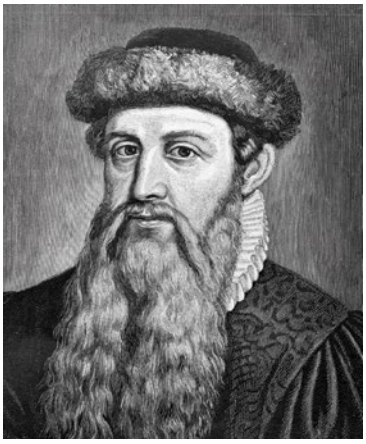
Δημοκρατία της Φλωρεντίας: ένα από τα κρατίδια της Ιταλίας που εκείνον τον καιρό δεν είναι ακόμη ενιαίο κράτος

Κέντρο της Αναγέννησης είναι η *Φλωρεντία** που οι κυβερνήτες της, οι Μέδικοι, την έχουν διακοσμήσει με ξεχωριστά κτήρια και έργα τέχνης. Άλλωστε, η τέχνη και η αρχιτεκτονική, μαζί με τη λογοτεχνία και τις επιστήμες, αποτελούν βασικούς τομείς ενδιαφέροντος εκείνον τον καιρό.

Εφευρέσεις

Το ρολόι, η κλεψύδρα, το τηλεσκόπιο, η αριθμομηχανή, το θερμόμετρο, το υποβρύχιο και, βέβαια, η τυπογραφία αποτελούν εφευρέσεις της αναγεννησιακής περιόδου.

Η εφεύρεση της τυπογραφίας από εμένα, τον Γουτεμβέργιο, το 1450, θεωρείται η πιο σημαντική από τις εφευρέσεις της Αναγέννησης. Με αυτήν αρχίζει η μαζική εκτύπωση βιβλίων και πολλοί άνθρωποι αποκτούν πρόσβαση στη γνώση, ενημερώνονται για τις επιστημονικές ανακαλύψεις, διαβάζουν λογοτεχνικά βιβλία. Το πρώτο βιβλίο που τυπώνω είναι η Βίβλος.

Εξερευνήσεις

Το 1453 η Άλωση της Κωνσταντινούπολης επιφέρει αλλαγές στην Ευρώπη όσον αφορά στις μεταφορές των εμπορευμάτων. Μέχρι τότε ο κανόνας είναι τα εμπορικά καραβάνια να ταξιδεύουν για πολλούς μήνες από την Ευρώπη στην Ασία και αντίστροφα μέσα από τα βυζαντινά εδάφη. Όμως, όταν οι Οθωμανοί καταλαμβάνουν το βυζαντινό κράτος, διακόπτεται η εμπορική σύνδεση Ευρώπης-Ασίας. Οπότε, οι χώρες της Δύσης αρχίζουν να στέλνουν εξερευνητές για να κατακτήσουν νέους τόπους και να ανοίξουν καινούργιους εμπορικούς δρόμους. Έτσι, λοιπόν, ξεκινούν οι γεωγραφικές ανακαλύψεις.

Emanuel Leutze (1855). *Η Αναχώρηση του Κολόμβου από το Πάλος της Ισπανίας το 1492.* Δημοτική Πινακοθήκη και Μουσείο Williamson Birkenhead, Αγγλία.

Ο πιο γνωστός εξερευνητής της εποχής είναι ο Χριστόφορος Κολόμβος, ο οποίος, ταξιδεύοντας με το πλοίο του «Σάντα Μαρία», θα ανακαλύψει την Αμερική (1492).

αποικιοκρατικές χώρες: χώρες, οι οποίες ιδρύουν πόλεις στα εδάφη άλλων χωρών που τα έχουν κατακτήσει και τα εκμεταλλεύονται

Οι γεωγραφικές ανακαλύψεις οδηγούν στην ίδρυση αποικιών στα νέα εδάφη. Οι *αποικιοκρατικές χώρες**, όπως η Πορτογαλία, η Ισπανία και, αργότερα, η Μεγάλη Βρετανία και η Ολλανδία:

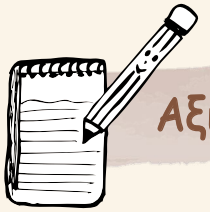
- δημιουργούν πόλεις στα νέα εδάφη
- αναπτύσσουν το εμπόριό τους
- ιδρύουν τις πρώτες τράπεζες
- γνωρίζουν νέες καλλιέργειες (όπως ζάχαρη, βαμβάκι, καπνό ή πατάτα)
- αποκτούν μεγάλη δύναμη και αμύθητο πλούτο

Κολομβιανή ανταλλαγή - Ορισμός

Κολομβιανή ανταλλαγή - Ταξινόμηση

ΟΜΩΣ οι Ευρωπαίοι συχνά υποδουλώνουν, οδηγούν σε εξαθλίωση, θανατώνουν ή και εξαφανίζουν εντελώς τους ντόπιους πληθυσμούς

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

Α. Ποια είναι τα σημαντικά οφέλη που είχε η ανακάλυψη της τυπογραφίας από τον Γουτεμβέργιο;

βάλτε σε κύκλο το σωστό

1. Να κατασκευάζονται περισσότερα παιχνίδια
2. Να μειωθεί το βάρος των βιβλίων
3. Να παράγονται ευκολότερα περισσότερα βιβλία

Β. Ποιες από τις αλλαγές που έφεραν οι γεωγραφικές ανακαλύψεις σχετίζονται με την οικονομία και ποιες με τη διατροφή;

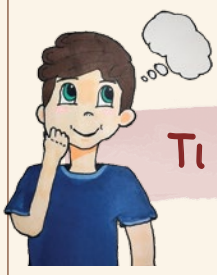
- *Οικονομία*: .....
- *Διατροφή*: .....

Γ.

«Θέλω να εκφράσω πίκρα, θλίψη και αγανάκτηση για τη μοίρα των ιθαγενών, αυτών των αγαθών προβάτων. Έχω οργή και θυμό για τον κατατρεγμό και την κακομεταχείριση που υφίστανται. Οι Ισπανοί σκότωσαν πλήθος από Ινδιάνους και έκοψαν τα χέρια ή τη μύτη σε αναρίθμητους άντρες και γυναίκες. Άλλους τους έριξαν στα άγρια σκυλιά που τους κατέτρωγαν και τους κατακομμάτιαζαν. Τους ξεκοιλιάζουν, τους περνούν από το σπαθί, μα είναι πολλοί, και πρέπει οι Ισπανοί να σταματήσουν για να ξεκουραστούν, τόσους που σκότωσαν».

Μπαρτολομέ Ντε Λας Κάζας (1542). *Η Καταστροφή των Ινδιάνων* (διασκευή)

Μελετάμε σε ζευγάρια το παραπάνω απόσπασμα και συζητάμε για το κόστος που είχε η εγκατάσταση των Ευρωπαίων στον Νέο Κόσμο.

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Συμπληρώνουμε τα κενά:

τυπογραφίας, ανακαλύψεις, Αναγέννηση, καλλιτεχνική, άνθρωπο, επιστημονική, τέχνες, γράμματα, ανθρωπισμός, επιστήμες, ιδέες

Ο ..... είναι ένα πνευματικό κίνημα της εποχής μετά τον Μεσαίωνα που έφερε νέες ..... έχοντας ως επίκεντρο τον ..... .

Η ..... είναι μια ιστορική περίοδος κατά την οποία αναπτύχθηκαν οι ....., τα ..... και οι ..... και σημειώθηκε ..... και ..... πρόοδος.

Ένα σημαντικό επίτευγμα της περιόδου είναι η εφεύρεση της ..... .

Την περίοδο αυτή ξεκινούν και οι μεγάλες γεωγραφικές ..... .

Μεταρρύθμιση, Θρησκευτικοί πόλεμοι

Τον 15ο αιώνα ο τρόπος λειτουργίας της Καθολικής Εκκλησίας και η συμπεριφορά του Πάπα δεν γίνονται αποδεκτά από πολλούς πιστούς. Το κίνημα της Μεταρρύθμισης, λοιπόν, έρχεται για να επιφέρει την αλλαγή που επιζητείται. Η Μεταρρύθμιση ξεκινάει από τη Γερμανία, εξαπλώνεται, όμως, γρήγορα και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Το αποτέλεσμα είναι ότι τόσο αυτή όσο και η Αντιμεταρρύθμιση της Καθολικής Εκκλησίας, που θα ακολουθήσει, να χωρίσουν τους Ευρωπαίους σε δύο ομάδες (Καθολικούς – Προτεστάντες) και να προκαλέσουν θρησκευτικούς διωγμούς και πολεμικές συγκρούσεις.

Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα κατανοήσουμε τη θρησκευτική διάσπαση της δυτικής βόρειας και κεντρικής Ευρώπης ως συνέπεια του κινήματος της Μεταρρύθμισης
- θα γνωρίσουμε την αντίδραση της Καθολικής Εκκλησίας, τις θετικές και τις αρνητικές πρωτοβουλίες της (Ιερά Εξέταση)
- θα πληροφορηθούμε για τις αρνητικές συνέπειες των πολεμικών συγκρούσεων που ακολουθούν τη θρησκευτική διάσπαση της Καθολικής Εκκλησίας.

χρονο-τρενάκι

από το Σήμερα...

Ίσως να έχετε ακούσει να χρησιμοποιείται η φράση «θα γίνει η Νύχτα του Αγίου Βαρθολομαίου». Αυτή η νύχτα είναι ένα ιστορικό γεγονός που έχει να κάνει με τις θρησκευτικές συγκρούσεις του 16ου αιώνα.

...στο Χτες

Παρατηρώντας τον διπλανό πίνακα, μπορείτε να καταλάβετε τι εννοούμε, όταν χρησιμοποιούμε μεταφορικά τη συγκεκριμένη έκφραση;

Φρανσουά Ντιμπουά (περ. 1572-1584), *Σφαγή του Αγίου Βαρθολομαίου*. Μουσείο Καλών Τεχνών, Λωζάνη

Η Προτεσταντική Μεταρρύθμιση

Στα μέσα του 15ου αιώνα η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία ρυθμίζει όλα τα θέματα της χριστιανικής πίστης στη Δύση. Οι νόμοι της έχουν την ίδια βαρύτητα με τους νόμους των ηγεμόνων και ο Πάπας ασκεί έλεγχο στους πιστούς με τα *συγχωροχάρτια*. Τα συγχωροχάρτια είναι επίσημα έγγραφα που ο ίδιος ο Πάπας εκδίδει έναντι αμοιβής και παρέχουν άφεση (συγχώρεση) των αμαρτιών σε όποιον τα αγοράσει. Επειδή διανέμονται από τους ιερείς και τους μοναχούς της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, οι ιερωμένοι -όποτε χρειάζονται χρήματα- απειλούν τους πιστούς και τους εξαναγκάζουν να τα αγοράσουν.

Τι είναι τα συγχωροχάρτια

Τότε είναι που ο Γερμανός μοναχός και θεολόγος Μαρτίνος Λούθηρος πρωτοστατεί σε μια μεγάλη αλλαγή.

Στις 31 Οκτωβρίου του 1517 ο Λούθηρος κολλάει στην πόρτα του καθεδρικού (κεντρικού) ναού της γερμανικής πόλης Βιτεμβέργη τις 95 Θέσεις του. Πρόκειται για 95 επιχειρήματα, με τα οποία αμφισβητεί τις απόψεις του Πάπα πάνω σε θέματα πίστης και παραθέτει τις δικές του.

Ferdinand Pauwels (1872). Ο Λούθηρος καρφώνει τις 95 Θέσεις του στην πόρτα. Ίδρυμα Wartburg, Γερμανία

Η Ιερά Εξέταση προσπάθησε να μου αλλάξει τις ιδέες και απείλησε ότι θα κάψει τα συγγράμματά μου. Η άρνησή μου οδήγησε στον αφορισμό μου από τον Πάπα.*

αφορισμός: εκκλησιαστική ποινή, με την οποία ένα μέλος χριστιανικού δόγματος αποκλείεται εντελώς από τη χριστιανική κοινότητα ως τιμωρία για τα αμαρτήματά του

Τι είδους ευσέβεια είναι αυτή ενώπιον του Θεού και του Πάπα, όταν με αντάλλαγμα το χρήμα, επιτρέπουν σε κάποιον ασεβή και εχθρό τους να εξαγοράζει από το καθαρτήριο την ευσεβή ψυχή ενός φίλου του Θεού αντί, λόγω της ανάγκης αυτής της ευσεβούς και αγαπημένης ψυχής, να την απελευθερώσουν χάριν της αγνής αγάπης;

Λούθηρος, Θέση 84 (διασκευή)

Τον Λούθηρο αντιμετωπίζει εχθρικά ο αυτοκράτορας της Γερμανίας, Κάρολος Ε΄, που φοβάται ότι με τη διδασκαλία του θα διασπαστεί το κράτος. Έτσι, τον αποκηρύσσει ως αιρετικό και απορρίπτει τις απόψεις του.

Οι οπαδοί του Λούθηρου, όμως, διαμαρτύρονται (γι' αυτό και αποκαλούνται Διαμαρτυρόμενοι ή Προτεστάντες) και η σύγκρουσή τους με τις δυνάμεις του αυτοκράτορα είναι αναπόφευκτη.

Οι αιματηρές συμπλοκές λήγουν με την υπογραφή ειρήνης στη γερμανική πόλη Αυγούστα (σημερινό Άουγκσμπουργκ), σύμφωνα με την οποία κάθε γερμανικό κρατίδιο μπορεί να αποφασίσει αν θα ακολουθεί το καθολικό ή το προτεσταντικό δόγμα. Αυτή είναι η ***Ειρήνη της Αυγούστας*** (1530).

Η Αντιμεταρρύθμιση

Η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία αντιδρά στην Προτεσταντική Μεταρρύθμιση με τη λεγόμενη *Αντιμεταρρύθμιση*. Στο πλαίσιο αυτό:

- ιδρύει μοναστικά τάγματα, δηλαδή ομάδες μοναχών που προσπαθούν να εδραιώσουν τις ιδέες του Καθολικισμού σε όλον τον κόσμο
- θέτει ως βασικό σκοπό της να στρέψει όλους τους ευρωπαϊκούς λαούς προς τον Καθολικισμό
- κηρύσσει πολέμους εναντίον των Προτεσταντών
- εξαπολύει έντονους θρησκευτικούς διωγμούς μέσω ενός θρησκευτικού δικαστηρίου, της *Ιεράς Εξέτασης*.

▶ Έχεις ακούσει ποτέ για την Ιερά Εξέταση;

Παράλληλα, όμως,

- οι μοναχοί αρχίζουν να ασχολούνται με την εκπαίδευση των παιδιών και
- τα μοναστήρια περιθάλπουν και παρέχουν βοήθεια στους φτωχούς και τους αρρώστους.

Cristiano Banti (1857). Ο Γαλιλαίος αντιμετωπίζει την Ιερά Εξέταση στη Ρώμη. Ιδιωτική συλλογή

Ο Γαλιλαίος είναι ο επιστήμονας που έχει αποδείξει ότι η γη γυρίζει γύρω από τον ήλιο. Επειδή θεωρείται ότι τα λεγόμενά του απειλούν την αυθεντία του Πάπα, ο Γαλιλαίος καταδικάζεται από την Ιερά Εξέταση σε κατ' οίκον περιορισμό μέχρι το τέλος της ζωής του.

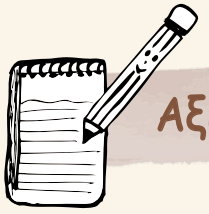
Τι είναι η Ιερά Εξέταση;

Θρησκευτικοί πόλεμοι

Στη μεγάλη περίοδο των πολεμικών συγκρούσεων:

- πολλοί άνθρωποι θα χάσουν τη ζωή τους
- θα καταστραφούν αγροτικές εκτάσεις
- θα κλείσουν πολλά πανεπιστήμια
- πάρα πολλοί Προτεστάντες θα μεταναστεύσουν στην Αμερική και τη βόρεια Ευρώπη.

Μαύρη σελίδα κατά τη διάρκεια αυτών των συγκρούσεων αποτελεί και η σφαγή 2.000 Γάλλων Προτεσταντών τη «Νύχτα του Αγίου Βαρθολομαίου» (24 Αυγούστου 1572) στο Παρίσι. Τελικά, στη Γαλλία η ειρήνη μεταξύ Καθολικών και Προτεσταντών θα αποκατασταθεί 20 περίπου χρόνια αργότερα με το ***Διάταγμα της Νάντης*** (1598), με το οποίο αναγνωρίζεται το δικαίωμα των Προτεσταντών να υπακούουν στην πίστη τους και να ασκούν τη θρησκευτική τους λατρεία υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις.

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

Α. Από εκεί ξεκινάει η Προτεσταντική Μεταρρύθμιση:

βάλτε σε κύκλο το σωστό

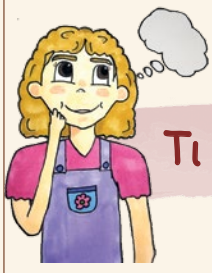
1. Αγγλία
2. Ισπανία
3. Γερμανία
4. Γαλλία

Β. Συμπληρώνουμε τα κενά:

θρησκεία, Λούθηρος, πόλεμοι, Αντιμεταρρύθμιση, Προτεσταντισμού, Καθολικής

Η περίοδος της Μεταρρύθμισης έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός νέου δόγματος, του ....., του οποίου είναι επικεφαλής ο Μαρτίνος ..... . Οι νέες ιδέες φέρνουν κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές αλλαγές, ενώ επηρεάζουν σημαντικά και τη ..... Η προτεσταντική Μεταρρύθμιση προκαλεί την αντίδραση της ..... Εκκλησίας, δηλαδή την ..... . Στις συνέπειες της Μεταρρύθμισης και της Αντιμεταρρύθμισης ανήκουν οι θρησκευτικοί διωγμοί και οι ..... που ξεσπούν ανάμεσα στους Καθολικούς και τους Προτεστάντες.

Γ. Ας σκεφτούμε τρόπους με τους οποίους θα μπορούσαν ευκολότερα να διαδοθούν οι απόψεις του Λούθηρου.

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Πόσο καλά θεωρείτε ότι έχετε κατανοήσει τα παρακάτω σημεία αυτού του κεφαλαίου; Δείξτε το χρωματίζοντας τα φανάρια:

- **πράσινα = τέλεια**
- **πορτοκαλί = αρκετά καλά**
- **κόκκινα = καθόλου**

η Προτεσταντική Μεταρρύθμιση

η αντίδραση της Καθολικής Εκκλησίας και οι πρωτοβουλίες που παίρνει

οι θρησκευτικοί πολέμοι που ξεσπούν και οι επιπτώσεις τους

Διαφωτισμός, Αμερικανική Επανάσταση και Γαλλική Επανάσταση

Τον 18ο αιώνα ξεσπούν δύο μεγάλες επαναστάσεις, μία στην Αμερική και μία στη Γαλλία. Αυτές έχουν διαφορετικά κίνητρα, καθώς η Αμερικανική Επανάσταση έχει χαρακτήρα απελευθερωτικό και η Γαλλική Επανάσταση κοινωνικό. Και οι δύο, όμως, υπακούουν στις αρχές του κινήματος του Διαφωτισμού που κάνει την εμφάνισή του τον ίδιο περίπου καιρό. Ο αντίκτυπος των δύο αυτών επαναστάσεων θα γίνει αισθητός σε όλη την Ευρώπη και θα επηρεάσει ακόμη και την Ελληνική Επανάσταση.

Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα αξιολογήσουμε την ιδέα της ελευθερίας του ατόμου και των λαών
- θα κατανοήσουμε τη σημασία του Διαφωτισμού της Αμερικανικής και της Γαλλικής Επανάστασης, καθώς και την επίδρασή τους στον υπόλοιπο κόσμο
- θα γνωρίσουμε και θα διακρίνουμε πώς συνδέονται η Γαλλική Επανάσταση, ο Ναπολέων, η Ιερά Συμμαχία και η Ελληνική Επανάσταση.

χρονο-τρενάκι

από το Σήμερα... ...στο Χτες

Στις μέρες μας, όπως και στο παρελθόν, δημιουργούνται συνθήματα σε συγκεκριμένες ιστορικές στιγμές.

Για παράδειγμα, οι λέξεις:

«Ελευθερία»
«Ισότητα»
«Αδελφοσύνη»

αποτελούν το βασικό σύνθημα της Γαλλικής Επανάστασης.

Γνωρίζετε μήπως αντίστοιχα συνθήματα από τη σύγχρονη ελληνική ιστορία; Υπάρχουν ακόμη λαοί που διεκδικούν τα ίδια δικαιώματα;

Ελευθερία, Ισότητα, Αδελφοσύνη

Ο Διαφωτισμός

Στα τέλη του 17ου αιώνα κάνει την εμφάνισή του ένα νέο πνευματικό κίνημα, ο Διαφωτισμός. Εμφανίζεται αρχικά στην Αγγλία, κορυφώνεται στη Γαλλία τον 18ο αιώνα και μετά εξαπλώνεται σε όλον τον κόσμο.

Οι οπαδοί του Διαφωτισμού, οι διαφωτιστές, δηλαδή εκείνοι που θέλουν να πέσει φως στα πράγματα και να χαθεί το σκοτάδι της αμάθειας,

- δεν συμφωνούν με την απολυταρχία, δηλαδή να έχει ο βασιλιάς την απόλυτη εξουσία
- προωθούν τη χρήση επιστημονικών μεθόδων για την ανακάλυψη της αλήθειας
- θεωρούν την εκπαίδευση κλειδί της προόδου
- υποστηρίζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα και την ελευθερία του ανθρώπου.

Την ίδια περίοδο αναπτύσσονται οι φυσικές επιστήμες, η λογοτεχνία και η μουσική.

Η Αμερικανική Επανάσταση

Μετά την ανακάλυψη της Αμερικής, η Ισπανία, η Πορτογαλία, η Γαλλία και η Αγγλία ιδρύουν εκεί αποικίες. Φτάνοντας στα τέλη του 18ου αιώνα, στα ανατολικά παράλια των σημερινών Ηνωμένων Πολιτειών υπάρχουν 13 βρετανικές αποικίες. Αυτές, παρά την οικονομική τους ανάπτυξη, είναι υποχρεωμένες να έχουν εμπορικές σχέσεις μόνο με την Αγγλία, στην οποία πληρώνουν μεγάλους φόρους. Το γεγονός αυτό προκαλεί έντονη δυσαρέσκεια και σύντομα φέρνει ρήξη, η οποία οδηγεί σε ένοπλη σύγκρουση.

Η σημερινή αμερικανική σημαία. Οι 13 οριζόντιες λωρίδες συμβολίζουν τις 13 αποικίες, από τις οποίες έχει ξεκινήσει η Αμερικανική Επανάσταση. Τα 50 αστέρια συμβολίζουν τις πολιτείες που υπάρχουν σήμερα.

Τελικά, μετά από οκτώ ολόκληρα χρόνια, οι αποικίες κερδίζουν τον πόλεμο εναντίον της Αγγλίας με τη βοήθεια της Γαλλίας που στέλνει οικονομική ενίσχυση και στρατεύματα στην αμερικανική ήπειρο. Έτσι, το 1783 υπογράφεται στο Παρίσι η απόφαση για το τέλος των συγκρούσεων και, το 1787, ψηφίζεται το πρώτο Σύνταγμα των ΗΠΑ.

Η Αμερικανική Διακήρυξη Ανεξαρτησίας

Απόσπασμα από τη Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας, που αποτελεί το πρώτο βήμα για την ίδρυση του κράτους των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής.

«Θεωρούμε ως αναμφισβήτητες τις παρακάτω αλήθειες:

Όλοι οι άνθρωποι γεννήθηκαν ίσοι και ο Δημιουργός τούς προίκισε με ορισμένα δικαιώματα. Σε αυτά περιλαμβάνονται η ζωή, η ελευθερία και η επιδίωξη της ευτυχίας. Οι κυβερνήσεις εγκαταστάθηκαν από τους ανθρώπους για να εξασφαλίσουν αυτά τα δικαιώματα και η δίκαιη εξουσία πηγάζει από τη συγκατάθεση των κυβερνωμένων. Κάθε φορά που μια μορφή διακυβέρνησης αποδεικνύεται καταστροφική για τον σκοπό αυτό, ο λαός έχει δικαίωμα να την αλλάξει ή να την καταργήσει και να εγκαταστήσει μία νέα κυβέρνηση».

Πηγή: Wikipedia

▶ Γνωρίζοντας ότι η Αμερικανική Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας στηρίζεται στις ιδέες του Διαφωτισμού, σας κάνει κάτι εντύπωση στη διατύπωση αυτού του εγγράφου;

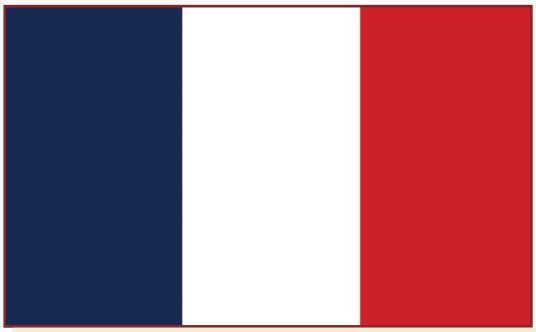
Η Γαλλική Επανάσταση

Οι Γάλλοι είναι χωρισμένοι σε τρεις κοινωνικές τάξεις: τους ευγενείς, τους κληρικούς και την Τρίτη Τάξη, που περιλαμβάνει τους κατοίκους των πόλεων (αστούς και εργάτες) και τους αγρότες.

Ο βασιλιάς Λουδοβίκος ΙΣΤ΄ έχει την απόλυτη πολιτική και στρατιωτική εξουσία, οι ευγενείς και οι ανώτεροι κληρικοί έχουν πολλά προνόμια, αλλά όλοι οι υπόλοιποι ζουν περισσότερο ή λιγότερο δύσκολα. Η κατάσταση επιδεινώνεται, όταν ο βασιλιάς αυξάνει για άλλη μια φορά τη φορολογία, επιβαρύνοντας έτσι την Τρίτη Τάξη, η οποία, επιπλέον, δεν έχει κανένα πολιτικό δικαίωμα.

Αποτέλεσμα της παραπάνω κατάστασης είναι η αιματηρή εξέγερση που ξεσπάει στο Παρίσι το 1789. Πηγάζει κι αυτή από το κίνημα του Διαφωτισμού και εξαπλώνεται πολύ γρήγορα σε ολόκληρη τη χώρα.

Η τρίχρωμη σημαία της Γαλλίας καθιερώθηκε στην Επανάσταση από την ένωση των χρωμάτων του βασιλιά (άσπρο) και της πόλης του Παρισιού (μπλε και κόκκινο).

Αρχικά, η Γαλλική Επανάσταση καταφέρνει να καθιερώσει μια μορφή Δημοκρατίας. Αργότερα, όμως, η χώρα θα ζήσει τη λεγόμενη «περίοδο της Τρομοκρατίας», κατά την οποία χιλιάδες άνθρωποι θα καταδικαστούν σε θάνατο. Ανάμεσά τους, ο βασιλιάς Λουδοβίκος ΙΣΤ΄ και η βασίλισσα Μαρία Αντουανέτα.

Η Μαριάν

Το 1799 ο αξιωματικός του γαλλικού στρατού Ναπολέων Βοναπάρτης παίρνει την εξουσία, γίνεται αυτοκράτορας και κατορθώνει να καταλάβει το μεγαλύτερο μέρος της Ευρώπης. Η ένδοξη πορεία του τερματίζεται το 1815, μετά τη μεγάλη ήττα του στην πόλη του Βελγίου, Βατερλό, από τον ενωμένο στρατό των αυτοκρατοριών της Ευρώπης (Βρετανίας, Πρωσίας, Αυστρίας, Ρωσίας).

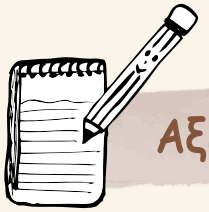
Ναπολέων Βοναπάρτης

Ιερά Συμμαχία

Μετά τις επιτυχίες του Ναπολέοντα, πολλοί λαοί έχουν αρχίσει να προσδοκούν την απόκτηση της ανεξαρτησίας τους. Τότε, η Αυστρία, η Πρωσία και η Ρωσία ιδρύουν τη λεγόμενη *Ιερά Συμμαχία*, για να καταπνίξουν κάθε νέο επαναστατικό κίνημα και να προστατεύσουν τις πανίσχυρες αυτοκρατορίες τους. Παρ' όλα αυτά, δεν καταφέρνουν να εμποδίσουν την έκρηξη της Ελληνικής Επανάστασης το 1821.

William Sadler (1815). *Η μάχη του Βατερλό*. Γκαλερί Pyms, Λονδίνο

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

Α. Ποια στοιχεία της Αμερικανικής και της Γαλλικής Επανάστασης θεωρείτε ότι μπορούν να εμπνεύσουν τους Έλληνες, ώστε να ξεκινήσουν τη δική τους επανάσταση;

. . . . . .

. . . . . .

Β. Έχετε ακούσει την έκφραση «έγινε Βατερλό»; Τι νομίζετε ότι σημαίνει;

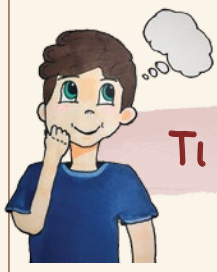
. . . . . .

. . . . . .

Γ. Μπορείτε να εντοπίσετε ένα στοιχείο που να συνδέει άμεσα τον Διαφωτισμό με τη Γαλλική και την Αμερικανική Επανάσταση;

. . . . . .

. . . . . .

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Γράφω:

3 χαρακτηριστικά του Διαφωτισμού

2 επαναστάσεις που ξέσπασαν εμπνευσμένες από τον Διαφωτισμό

1 Γάλλο στρατηγό, γνωστό μέχρι σήμερα

Να μην ξεχάσω τον σκοπό της Ιεράς Συμμαχίας!

Κεφάλαιο 1

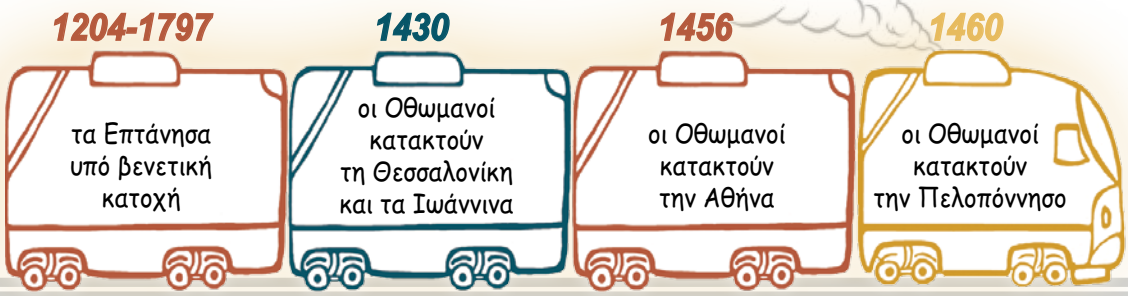
Η κατάκτηση της ελληνικής χερσονήσου και οι συνθήκες ζωής των υπόδουλων

Κατά τη διάρκεια του 15ου αιώνα η Οθωμανική Αυτοκρατορία καταλαμβάνει σταδιακά σχεδόν ολόκληρη την ελληνική χερσόνησο, με εξαίρεση τις περιοχές που κατέχουν οι Λατίνοι ήδη από το 1204. Οι ελληνικοί πληθυσμοί, λοιπόν, θα βρεθούν κάτω από διπλή κυριαρχία και θα παραμείνουν σε αυτήν την κατάσταση για πολλά χρόνια. Στο διάστημα αυτό, οι ζωές των Ελλήνων θα επηρεαστούν με διάφορους τρόπους.

Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα αντιληφθούμε τους λόγους που επιτρέπουν την πτώση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και την κατάκτηση του ελληνικού χώρου
- θα κατανοήσουμε πώς η ελληνική χερσόνησος κατακτάται σταδιακά από τους Οθωμανούς Τούρκους και τους Λατίνους
- θα γνωρίσουμε τις συνθήκες διαβίωσης που επιβάλλουν Οθωμανοί και Λατίνοι στους υπόδουλους Έλληνες και τις ομοιότητες ή διαφορές τους, τόσο γεωγραφικά όσο και χρονικά.

χρονο-τρενάκι

από το Σήμερα... ...στο Χτες

Εδώ βλέπουμε δύο χάρτες της Ευρώπης.
Ο ένας ανήκει στον 15ο αιώνα και ο άλλος είναι σύγχρονος.

Μπορούμε, με τη βοήθεια του σύγχρονου χάρτη, να εντοπίσουμε τα σημερινά κράτη που τον 15ο αιώνα ανήκουν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία;

Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία και οι Λατίνοι

Τα σοβαρά πολιτικά και κοινωνικά προβλήματα στο εσωτερικό της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας ξεκινούν τον 12ο αιώνα. Συγχρόνως, τα σύνορα του Βυζαντίου πλήττονται συνεχώς από τις επιθέσεις των γειτόνων του.

Από την άλλη, η Βενετία, η οποία είναι ισχυρό και ανεξάρτητο κράτος, αποκτάει ειρηνικά τον έλεγχο των λιμανιών της αυτοκρατορίας και οδηγεί σταδιακά το Βυζάντιο σε οικονομικό μαρασμό.

Τα εσωτερικά προβλήματα του Βυζαντίου φτάνουν σε οριακό σημείο, όταν οι *Λατίνοι** Σταυροφόροι καταλαμβάνουν την Κωνσταντινούπολη το 1204. Το γεγονός αυτό εμφανίζεται στη διπλανή μικρογραφία του 15ου αιώνα.

Λατίνοι: οι καθολικοί Δυτικοευρωπαίοι

David Aubert, Μικρογραφία του 15ου αιώνα (1449-79). *Η Άλωση της Κωνσταντινούπολης κατά τη Δ΄ Σταυροφορία*. Εθνική Βιβλιοθήκη της Γαλλίας, Παρίσι

Οι Οθωμανοί στην ελληνική χερσόνησο

Με την Άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Λατίνους (1204), η άλλοτε ισχυρή Βυζαντινή Αυτοκρατορία δείχνει πια αδύναμη και τρωτή. Αργότερα, οι Βυζαντινοί θα ανακτήσουν, βέβαια, κάποια από τα εδάφη τους, πολλές περιοχές, όμως, θα παραμείνουν υπό λατινική κατοχή. Άλλωστε, σε λιγότερο από 200 χρόνια, το Βυζάντιο θα οδηγηθεί σε πλήρη κατοχή από τις δυνάμεις της ανερχόμενης Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

> *Είμαι ο Σουλτάνος Μωάμεθ Β΄ ο Πορθητής και εισέρχομαι στην Κωνσταντινούπολη, την οποία έχω μόλις καταλάβει με τον στρατό μου. Είναι Μάιος του 1453 κι εγώ είμαι μόλις 21 ετών. Το όνομά μου θα μείνει στην ιστορία, επειδή είμαι εκείνος που κατόρθωσε να δώσει τέλος στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία.*

Fausto Zonaro (1876). *Η είσοδος του Σουλτάνου Μωάμεθ Β΄ στην Κωνσταντινούπολη*. Εθνική Πινακοθήκη Ανακτόρων, Κωνσταντινούπολη

Η εξάπλωση των Οθωμανών στα ελληνικά εδάφη

Το 1430 οι Οθωμανοί κυριεύουν τα Ιωάννινα και τη Θεσσαλονίκη, ενώ το 1453, μετά την Άλωση της Κωνσταντινούπολης, η ισχυρή Βυζαντινή Αυτοκρατορία παύει να υπάρχει. Θα ακολουθήσει η υποταγή της Αθήνας (1456), καθώς και αυτή της Πελοποννήσου, του τελευταίου τμήματος του ελλαδικού χώρου που θα κατακτηθεί το 1460.

Έτσι, στους Οθωμανούς ανήκουν πλέον τα περισσότερα από τα σημερινά ελληνικά εδάφη, με εξαίρεση τα Επτάνησα καθώς και κάποιες παραθαλάσσιες πόλεις στην Πελοπόννησο και την Ήπειρο, οι οποίες παραμένουν στα χέρια των Λατίνων (Βενετών).

Η ζωή των υπόδουλων στην Ελλάδα

Όταν το μεγαλύτερο μέρος της σημερινής Ελλάδας έχει γίνει πλέον τμήμα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, οι Έλληνες γίνονται υπόδουλοι ενός λαού που δεν μοιράζεται μαζί τους ούτε τη θρησκεία ούτε τη γλώσσα.

Κατά τα 400 χρόνια της οθωμανικής κατοχής, οι ελληνορθόδοξοι πληθυσμοί θα χάσουν την πολιτική τους ελευθερία, θα επιβαρυνθούν με μεγάλους φόρους και θα υποφέρουν πολλά δεινά. Για να αποφύγουν τις βιαιότητες των Οθωμανών, πολλοί Έλληνες μεταναστεύουν στο εξωτερικό, ενώ άλλοι βρίσκουν καταφύγιο σε ορεινές, δύσβατες περιοχές, απασχολούμενοι με γεωργικές εργασίες. Κάποιοι άλλοι, πάλι, κυριαρχούν στους τομείς του εμπορίου και των επιχειρήσεων και τον 16ο αιώνα αποκτούν τελικά τον έλεγχο του θαλάσσιου εμπορίου προς τη δυτική Ευρώπη, έστω κι αν οι Οθωμανοί τούς θέτουν εμπόδια.

Έντουαρντ Ντόντουελ (1800). *Το παζάρι της Αθήνας*. Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα

Όσο για τους Λατίνους, εκείνοι δημιουργούν διάφορα βασίλεια στην ελληνική χερσόνησο. Όμως, όλα αυτά τα βασίλεια, αργά ή γρήγορα, θα υποκύψουν στην επέλαση των Οθωμανών. Μόνο τα νησιά του Ιονίου Πελάγους δεν θα τα καταλάβουν ποτέ οι Οθωμανοί, αφού, μετά τους Βενετούς θα περάσουν στη δικαιοδοσία αρχικά των Γάλλων και, αργότερα, των Άγγλων.

Η ζωή στα λατινοκρατούμενα εδάφη

αγγαρεία:
καταναγκαστική σκληρή εργασία που επιβάλλει ο κατακτητής

μεικτός γάμος:
γάμος ανάμεσα σε άτομα με διαφορετική θρησκεία

Στην αρχή, οι Έλληνες των Επτανήσων δεν συνυπάρχουν εύκολα με τους Λατίνους κατακτητές, επειδή αναγκάζονται να πληρώνουν μεγάλους φόρους και να συμμετέχουν σε *αγγαρείες**. Υπό την απειλή των Οθωμανών, όμως, οι ελληνικοί πληθυσμοί αποδεικνύονται πολύτιμοι για τους Λατίνους στην άμυνα των νησιών. Με την πάροδο του χρόνου, λοιπόν, η ζωή των Ελλήνων στις λατινοκρατούμενες περιοχές γίνεται ευκολότερη, καθώς σιγά σιγά αποκτούν κοινές οικονομικές δραστηριότητες με τους κατακτητές και πραγματοποιούν *μεικτούς γάμους**.

Λατινοκρατία και Οθωμανική Αυτοκρατορία στη Χίο

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

Α. Σύμφωνα με τον συντάκτη της παρακάτω πηγής, η Οθωμανική Αυτοκρατορία δεν θεωρείται, όπως θα λέγαμε σήμερα, *πολυπολιτισμικό κράτος**. Τι επιπτώσεις είχε το γεγονός αυτό στον υπόδουλο ελληνισμό;

πολυπολιτισμικό κράτος: κράτος όπου συνυπάρχουν εθνικά άτομα προερχόμενα από διαφορετικούς πολιτισμούς

Η Οθωμανική Αυτοκρατορία δεν θεωρείται πολυπολιτισμικό κράτος με τη σημερινή έννοια του όρου. Μπορεί να έχει πολλούς διαφορετικούς πληθυσμούς και θρησκείες στα εδάφη της, όμως δεν υπάρχει ανεκτικότητα και σεβασμός προς τα άλλα έθνη. Μπορεί οι Ορθόδοξοι Χριστιανοί να είχαν μια κάποια αυτονομία, αλλά η ζωή τους ήταν γεμάτη απαγορεύσεις. Αν, για παράδειγμα, οι Χριστιανοί δεν πλήρωναν τους φόρους τους, οι επιλογές ήταν τρεις: θανάτωση, βίαιος εξισλαμισμός ή μετανάστευση.*

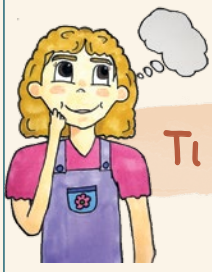
εξισλαμισμός: αποκήρυξη της χριστιανικής θρησκείας και προσχώρηση στη μωαμεθανική

Μ. Ραϊνκόφσκι, *Οθωμανική πολυπολιτισμικότητα*, σελ. 15-17 (διασκευή)

Β. Οι παρακάτω λέξεις περιγράφουν τη ζωή των υπόδουλων με τους Οθωμανούς και τους Λατίνους. Τις γράφουμε στη σωστή στήλη. Υπάρχουν κάποιες λέξεις που μπαίνουν και στις δύο στήλες;

- *άμυνα εναντίον του κατακτητή* • *αγγαρείες* • *βαριά φορολογία* • *βίαιοι εξισλαμισμοί*
- *εμπόριο* • *ερήμωση πόλεων* • *ναυτιλία* • *μεικτοί γάμοι* • *μετανάστευση*

Οθωμανική Αυτοκρατορία	Λατίνοι

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Πόσο καλά θεωρείτε ότι έχετε κατανοήσει τα παρακάτω σημεία αυτού του κεφαλαίου; Δείξτε το, χρωματίζοντας τα φανάρια:

- **πράσινα = τέλεια**
- **πορτοκαλί = αρκετά καλά**
- **κόκκινα = καθόλου**

η Βυζαντινή Αυτοκρατορία φτάνει στο τέλος της το 1453, αλλά τα προβλήματά της ξεκινούν πολύ πιο νωρίς

οι Οθωμανοί καταλαμβάνουν σταδιακά τις περισσότερες περιοχές της σημερινής Ελλάδας και παραμένουν κυρίαρχοι του ελληνικού χώρου για 400 χρόνια περίπου

τα Επτάνησα δεν πέφτουν ποτέ στα χέρια των Οθωμανών, αλλά παραμένουν στα χέρια των Λατίνων

Οι συνθήκες διαβίωσης των Ελλήνων κατά τα 400 χρόνια της οθωμανικής κατοχής δεν είναι καθόλου εύκολες, ενώ, αντιθέτως, στις λατινοκρατούμενες περιοχές η ζωή τους βελτιώνεται με το πέρασμα του χρόνου

Κεφάλαιο 2

Συνθήκες συμβίωσης Ελλήνων και Οθωμανών. Οι φόροι «αίματος» των υπόδουλων Ελλήνων. Η νεοελληνική διασπορά

Κατά την οθωμανική κατοχή, οι υπόδουλοι πληθυσμοί επιβιώνουν με δυσκολία λόγω της στάσης των κατακτητών απέναντί τους. Μοναδική τους ελπίδα αποτελεί η συμπαράσταση του Οικουμενικού Πατριαρχείου, το οποίο, εκείνον τον καιρό αποτελεί και πολιτική αρχή εκτός από θρησκευτική. Όσοι από τους κατοίκους των τουρκοκρατούμενων περιοχών μπορούν, μετακινούνται στη Δύση ή τη Ρωσία, όπου δημιουργούν *παροικίες. Αυτοί οι *Έλληνες της διασποράς** θα αναπτύξουν μεγάλη εμπορική δραστηριότητα και, στη συνέχεια, θα διαθέσουν χρήματα για την πνευματική αναγέννηση του σκλαβωμένου έθνους.**

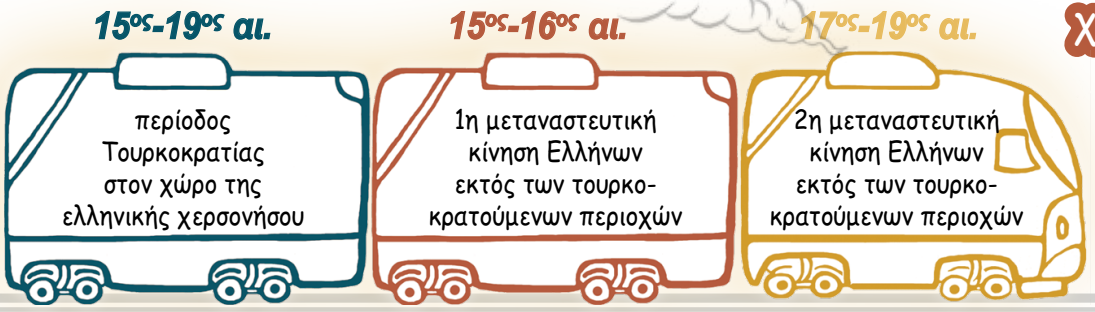
παροικία:
ο ξένος τόπος, όπου μια ομάδα ανθρώπων από την ίδια πατρίδα έχει εγκατασταθεί χωρίς να αλλάξει ταυτότητα και παραδόσεις

Έλληνες της διασποράς:
οι Έλληνες που ζουν και δραστηριοποιούνται επαγγελματικά εκτός του ελληνικού χώρου και σε μη οθωμανοκρατούμενες περιοχές

Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα γνωρίσουμε και θα κατανοήσουμε τη σημασία της εκκλησιαστικής και της κοινοτικής οργάνωσης του υπόδουλου ελληνισμού
- θα γνωρίσουμε τη σημασία της ελληνικής παιδείας στη διάσωση και την αναμόρφωση των θεμελιωδών χαρακτηριστικών του νέου ελληνισμού
- θα γνωρίσουμε τον ρόλο και την προσφορά της Ορθόδοξης Εκκλησίας στη διάρκεια της Τουρκοκρατίας, καθώς και τα αίτια και τις συνέπειες του παιδομαζώματος για τον υπόδουλο ελληνισμό
- θα αντιληφθούμε τα βασικά αίτια που οδήγησαν τους Έλληνες στη μετανάστευση την περίοδο της Τουρκοκρατίας
- θα αξιολογήσουμε την επίδραση και τη συμβολή των ελληνορθόδοξων κοινοτήτων της διασποράς στην οργάνωση της παιδείας.

χρονο-τρενάκι

από το Σήμερα...

Μετά τις βουλευτικές εκλογές, όσοι πολιτικοί εκλέγονται βουλευτές δίνουν όρκο στον ανώτατο εκκλησιαστικό άρχοντα (στη φωτογραφία βλέπουμε τον Αρχιεπίσκοπο Ιερώνυμο) ότι θα εκτελέσουν σωστά το έργο που τους έχει αναθέσει η πολιτεία. Αυτή είναι μια σημερινή περίπτωση, όπου Πολιτεία και Εκκλησία συνυπάρχουν.

...στο Χτες

Ας συζητήσουμε στην τάξη, εάν ίσχυε το ίδιο καθεστώς συνύπαρξης πολιτικής και θρησκευτικής εξουσίας κατά την περίοδο της οθωμανικής κατοχής στην Ελλάδα.

Φορείς εξουσίας

Για να αποφύγουν την οθωμανική κατοχή, πολλοί παλαιοί βυζαντινοί άρχοντες μεταναστεύουν στις λατινοκρατούμενες ελληνικές περιοχές αμέσως μετά την Άλωση, ενώ αρκετοί λόγιοι καταφεύγουν στη Δύση. Όσοι από τους κατοίκους της Κωνσταντινούπολης μένουν πίσω, συγχωνεύονται με τους Έλληνες που φτάνουν εκεί από τον Πόντο ή το Αιγαίο και πλουτίζουν, ασχολούμενοι με το εμπόριο ή τη βιοτεχνία.

Σιγά σιγά, όλοι αυτοί συγκεντρώνονται στο Φανάρι, την περιοχή γύρω από το Πατριαρχείο, και αποτελούν τους λεγόμενους *Φαναριώτες*. Οι Φαναριώτες σπουδάζουν στη Δύση και είναι μορφωμένοι και πολύγλωσσοι, οπότε εύκολα αναλαμβάνουν υψηλά διοικητικά αξιώματα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Έτσι, μεταβάλλονται σε έναν φορέα άτυπης εξουσίας, έστω κι αν, όπως και οι ιερείς του Πατριαρχείου, είναι απόλυτα εξαρτημένοι από τους Οθωμανούς.

Το σύστημα των μιλλέτ

Στις εντός Ελλάδας τουρκοκρατούμενες περιοχές, πάλι, εξουσία σε τοπικό επίπεδο έχουν οι δημογέροντες ή προεστοί ή πρόκριτοι ή κοτζαμπάσηδες. Πρόκειται για τα κοινοτικά όργανα που, εκτός των άλλων, υπολογίζουν και συγκεντρώνουν όσους φόρους πρέπει να πληρώσουν οι κάτοικοι κάθε περιοχής στους Οθωμανούς.

Στα κύρια καθήκοντα των τοπικών οργάνων αυτοδιοίκησης συμπεριλαμβάνονται η μέριμνα για την οργάνωση και τη λειτουργία των σχολείων, καθώς και ο διορισμός, η αμοιβή και η επίβλεψη του έργου των κοινοτικών δασκάλων. Σε ορισμένες περιπτώσεις, τους είχε ανατεθεί, επίσης, η φροντίδα για την οργάνωση υγειονομικής υπηρεσίας. Κοινοτικό έργο είναι ακόμα ο διορισμός οργάνων υπεύθυνων για την αποφυγή οποιασδήποτε κλοπής και η ανεύρεση των δραστών και των κλοπιμαίων.

Ε. Λιάτα, Η Οθωμανική κυριαρχία, 1770-1821: Πολιτική πραγματικότητα-οικονομική και κοινωνική οργάνωση, σ. 320-321

▶ Αφού διαβάσουμε το διπλανό κείμενο, συζητάμε για τις αρμοδιότητες και τα καθήκοντα των κοινοτικών οργάνων επί Τουρκοκρατίας.

Οι Έλληνες της διασποράς

Σημαντικό ρόλο παίζουν τον ίδιο καιρό και οι Έλληνες της διασποράς, εκείνοι, δηλαδή, που έχουν εγκαταλείψει μόνοι τους ή με τις οικογένειές τους τις τουρκοκρατούμενες περιοχές είτε για να γλιτώσουν από την οθωμανική κυριαρχία είτε για να βελτιώσουν την οικονομική τους κατάσταση.

Στην πρώτη περίπτωση, η μετακίνησή τους έχει ξεκινήσει από τα ελληνικά νησιά ή τις παραλιακές πόλεις με προορισμό ευρωπαϊκές παράκτιες περιοχές. Στη δεύτερη, οι Έλληνες εγκαθίστανται σε πόλεις κατά μήκος των εμπορικών δρόμων που χρησιμοποιούνται για τη μεταφορά προϊόντων από την Οθωμανική Αυτοκρατορία στην Ευρώπη και τη Ρωσία. Αρκετοί έμποροι εγκαθίστανται και στις *Παραδουνάβιες Ηγεμονίες**, οι οποίες διοικούνται από Φαναριώτες. Σχεδόν σε όλους τους τόπους εγκατάστασής τους, οι Έλληνες της διασποράς δημιουργούν παροικίες, δηλαδή τις δικές τους ελληνορθόδοξες κοινότητες.

Παραδουνάβιες Ηγεμονίες: χώρες δίπλα στον ποταμό Δούναβη, όπως π.χ. η Μολδαβία και η Βλαχία, που αποτελούν τμήματα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με ειδικό διοικητικό καθεστώς και ηγεμόνες προερχόμενους από φαναριώτικες οικογένειες

Η Μεγάλη του Γένους Σχολή

Η εκπαίδευση των ελληνοπαίδων

Παρότι η καθημερινότητα των Ελλήνων είναι γεμάτη περιορισμούς, οι Οθωμανοί συνήθως δεν εμποδίζουν τους ελληνικούς πληθυσμούς να ασχοληθούν με την εκπαίδευση των παιδιών τους. Στην Κωνσταντινούπολη επαναλειτουργεί η Μεγάλη του Γένους Σχολή, ενώ οι Έλληνες της διασποράς χρηματοδοτούν την έκδοση σχολικών βιβλίων και δημιουργούν σχολεία στις ιδιαίτερες πατρίδες τους. Αυτό το ενδιαφέρον τους για τα γράμματα θα συμβάλλει ουσιαστικά στο να αναπτυχθεί πνευματικά το υπόδουλο γένος.

Η Εκκλησία και ο ρόλος της

Κατά την περίοδο της οθωμανικής κατοχής, ο Πατριάρχης της Κωνσταντινούπολης διατηρεί τα θρησκευτικά του καθήκοντα και συγχρόνως αποκτά και νέα. Έτσι, εκτός από θρησκευτικός ηγέτης, γίνεται και εκπρόσωπος των υπόδουλων ορθόδοξων χριστιανών με πολιτική δικαιοδοσία. Ωστόσο, είναι υποχρεωμένος να λογοδοτεί στον Σουλτάνο για ό,τι κάνει.

Ως κεντρικός πολιτικός θεσμός το Πατριαρχείο παίρνει θέση ενάντια στις σφαγές, τις αιχμαλωσίες, τους υποχρεωτικούς εξισλαμισμούς και τις υπόλοιπες βιαιότητες των κατακτητών. Εναντιώνεται και στο *παιδομάζωμα*, το οποίο θεωρείται ένας από τους βαρύτερους φόρους «αίματος» των υπόδουλων στους Οθωμανούς. Μιλάμε, βέβαια, για την οργανωμένη απαγωγή νέων αγοριών με σκοπό να προετοιμαστούν για μέλη των οθωμανικών στρατιωτικών σωμάτων ή των διοικητικών υπηρεσιών του Σουλτάνου.

Ο ναός του Αγίου Γεωργίου στο Φανάρι, στον χώρο όπου βρίσκεται η έδρα του Πατριαρχείου και η κατοικία του Πατριάρχη

Γενικότερα, επειδή το οθωμανικό κράτος επιδιώκει τη στρατολόγηση χριστιανών που τους αναγκάζει να ασπαστούν τη μουσουλμανική θρησκεία, πολλές οικογένειες αναγκάζονται να κρύψουν την ταυτότητά τους ή ακόμη και να μεταναστεύσουν στη Δυτική Ευρώπη.

Τα αρραβωνιάσματα των παιδιών του Νικολάου Γύζη

Heinrich Hendrowski (περ. 1575-1599). *Βίαιη στρατολόγηση νεαρών χριστιανών*. Codex Vindobonensis 8626. Εθνική Βιβλιοθήκη της Αυστρίας, Βιέννη

«Ανάθεμά σε, βασιλιά, και τρις ανάθεμα σε,
με το κακό οπόκαμες, και το κακό που κάνεις.
Στέλνεις, δένεις τους γέροντας,
τους πρώτους τους παπάδες
Να μάσης παιδομάζωμα, να κάμης γενιτσάρους.*
Κλαιν' οι γοναίοι τα παιδιά, κ' οι αδελφές τ' αδέλφια,
Κλαίγω κ' εγώ και καίγομαι και όσο θα ζω θα κλαίγω.
Πέρσι πήραν τον γιόκα μου, φέτο τον αδελφό μου»

*να μάσης: να μαζέψεις

Δημοτικό τραγούδι από τη Μακεδονία (Νάουσα)

▶ Αφού παρατηρήσουμε την εικόνα και διαβάσουμε το δημοτικό τραγούδι, απαντάμε: Ποιος μιλάει εδώ και σε τι αναφέρεται;

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

Α. Παρατηρούμε τη φωτογραφία της Μεγάλης του Γένους Σχολής, αναζητούμε επιπλέον πληροφορίες για το κτήριό της και σημειώνουμε ό,τι μας κάνει εντύπωση.

Η Μεγάλη του Γένους Σχολή

Β. Αφού διαβάσουμε τις παρακάτω πληροφορίες, απαντάμε στην ερώτηση που ακολουθεί:

Σήμερα στη Μεγάλη του Γένους Σχολή φοιτούν 53 μαθητές και μαθήτριες. Διδάσκονται στην ελληνική γλώσσα Νέα και Αρχαία Ελληνικά, Μαθηματικά, Φυσιογνωστικά, Φυσική, Χημεία, Φυσική Αγωγή, Θρησκευτικά, Καλλιτεχνικά, Μουσική, Φιλοσοφία, Λογική, Ιστορία της Τέχνης, Βιολογία, Υγιεινή και Ψυχολογία. Η τουρκική γλώσσα χρησιμοποιείται για τη διδασκαλία της Ιστορίας, της Γεωγραφίας, της Ηθικής, της Κοινωνιολογίας και των Στρατιωτικών.

Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές θεωρείτε ότι έχει η Μεγάλη του Γένους Σχολή με τα σημερινά δευτεροβάθμια σχολεία της χώρας μας;

Γ. Είναι σωστές *(Σ)* ή λανθασμένες *(Λ)* οι παρακάτω προτάσεις;

- Ο ρόλος της Εκκλησίας δεν είναι ουσιαστικός στα ζητήματα των υπόδουλων Ελλήνων. ..... Σ Λ
- Το παιδομάζωμα αποτελεί οργανωμένη αρπαγή νέων αγοριών. ..... Σ Λ
- Οι Φαναριώτες είναι η μοναδική ομάδα Ελλήνων που έχει εξουσία στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. ..... Σ Λ
- Οι Έλληνες της διασποράς δημιουργούν σχολεία μόνο στις χώρες όπου μεταναστεύουν. ..... Σ Λ

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Βρίσκουμε:

3 ελληνικές παροικίες

2 ρόλους του Πατριάρχη

1 σημαντική ιδιότητα των Φαναριωτών

Κεφάλαιο 3

Η αντίσταση στην Οθωμανική εξουσία και οι φορείς της (εκκλησιαστικοί, λαϊκοί, κλέφτες και αρματολοί)

Οι θρύλοι και οι λαϊκές παραδόσεις έχουν αποτελέσει συνδετικό κρίκο για τους Έλληνες σε όλη τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας, ζωντανεύοντας την ελπίδα τους για αποδέσμευση από τους Οθωμανούς. Άλλωστε, από το ξεκίνημα κιόλας της οθωμανικής κατοχής δεκάδες επαναστατικές εξεγέρσεις πραγματοποιούνται σε διάφορα μέρη του ελλαδικού χώρου. Σε κάποιες από αυτές τις απόπειρες πρωτοστατούν οι τοπικοί πληθυσμοί, κάποιες άλλες εκπορεύονται από τις ευρωπαϊκές Μεγάλες Δυνάμεις, ενώ σημαντικός στις περισσότερες είναι και ο ρόλος των κλεφτών και των αρματολών.

Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα γνωρίσουμε τα βασικά επαναστατικά κινήματα των υπόδουλων Ελλήνων την περίοδο της Τουρκοκρατίας
- θα κατανοήσουμε τις διαφορές ανάμεσα στους κλέφτες και τους αρματολούς, καθώς και τις μεταξύ τους σχέσεις
- θα γνωρίσουμε τη σημασία των θρύλων και των λαϊκών παραδόσεων για τη διατήρηση των ξεχωριστών γνωρισμάτων των Ελλήνων.

χρονο-τρενάκι

από το Σήμερα...

...στο Χτες

Τα Ορλωφικά

Έχετε ακούσει ποτέ αυτά τα ονόματα που διαβάζουμε στις πινακίδες;
Πιστεύετε ότι μπορεί να έχουν κάποια σχέση μεταξύ τους;

Επαναστατικές προσπάθειες των υπόδουλων Ελλήνων

Λίγα μόλις χρόνια μετά την Άλωση της Κωνσταντινούπολης ξεκινούν οι προσπάθειες αντίστασης των Ελλήνων στον οθωμανικό ζυγό, είτε από τους ντόπιους πληθυσμούς, όπως στο Σούλι και τη Μάνη, είτε υποβοηθούμενες από ξένα κράτη. Ωστόσο, δεν είναι επιτυχημένες για διάφορους λόγους: άλλοτε επειδή έχουν καθαρά τοπικό χαρακτήρα, άλλοτε επειδή δεν οργανώνονται σωστά και άλλοτε επειδή η βοήθεια των λεγόμενων Μεγάλων Δυνάμεων δεν είναι αποτελεσματική, καθώς αποβλέπει αποκλειστικά και μόνο στην κάλυψη των δικών τους συμφερόντων. Παρ' όλα αυτά, κάθε προσπάθεια θεωρείται σημαντική, αφενός επειδή δημιουργεί δυσκολίες στους Οθωμανούς και αφετέρου επειδή συσπειρώνει τους Έλληνες, ενθαρρύνοντάς τους να προσπαθήσουν και πάλι για την απελευθέρωσή τους.

Από τον 16ο αιώνα κιόλας, όταν ο δυτικοευρωπαϊκός στόλος συντρίβει τον οθωμανικό στη ναυμαχία της Ναυπάκτου (1571) και ανακόπτει την πορεία των Οθωμανών προς την ευρωπαϊκή ήπειρο, επαναστάσεις θα ξεσπάσουν κατά διαστήματα στη Στερεά Ελλάδα και την Ήπειρο. Στη συνέχεια, οι υπόδουλοι Έλληνες θα συνεργαστούν συχνά με τους Ενετούς, οι οποίοι, σε αρκετές περιπτώσεις, κατορθώνουν να εκδιώξουν τους Οθωμανούς και να κυριαρχήσουν στα εδάφη τους.

Από τον 18ο αιώνα και εξής η χώρα που παίζει σημαντικό ρόλο στις εξελίξεις είναι η Ρωσία. Το γεγονός αυτό ενισχύει την ελπίδα για απελευθέρωση, αφού από την εποχή της Άλωσης ήδη αναπαράγονται οι φήμες ότι το «ξανθό γένος» του Βορρά θα σώσει την Ελλάδα.

Η Συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774)

Το 1770, κατά τη διάρκεια ενός από τους πολλούς ρωσοτουρκικούς πολέμους, οι αδερφοί Θεόδωρος και Αλέξιος Ορλώφ, επιδιώκοντας να προκαλέσουν προβλήματα στους Οθωμανούς, ωθούν σε εξέγερση τους Έλληνες της Πελοποννήσου. Η εξέγερση αυτή, που έγινε γνωστή ως *Ορλωφικά*, ξεκινάει από τη Μάνη και, παρά τις πρώτες επιτυχίες της, καταπνίγεται στην Τρίπολη μετά από μερικούς μήνες. Ο ρωσοτουρκικός πόλεμος, όμως, τελειώνει το 1774 με την υπογραφή της *Συνθήκης** του Κιουτσούκ Καϊναρτζή, την οποία θα εκμεταλλευθούν οι Έλληνες για να αναπτύξουν τη ναυτιλία τους.

Συνθήκη:
επίσημη συμφωνία ανάμεσα σε κράτη για παύση πολέμου

Ο Λάμπρος Κατσώνης

Από την άλλη, κατά τη διάρκεια ενός επόμενου ρωσοτουρκικού πολέμου, αναλαμβάνει δράση ο τότε αξιωματικός του ρωσικού στρατού Λάμπρος Κατσώνης, ο οποίος οργανώνει έναν μικρό στόλο και για πάνω από τρία χρόνια προκαλεί φθορές στα πλοία των Οθωμανών. Ο Κατσώνης θα αναγκαστεί να αναστείλει τη δράση του μετά τη σύναψη ρωσοτουρκικής ειρήνης.

Ο Ναύαρχος Λάμπρος Κατσώνης. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα

Το Μουσείο Κέρινων Ομοιωμάτων Βρέλλη

Ένοπλες ομάδες αντίστασης: Οι κλέφτες και οι αρματολοί

Σπουδαίο ρόλο στην αντίσταση κατά της οθωμανικής κυριαρχίας έχουν παίξει, επίσης, οι κλέφτες και οι αρματολοί.

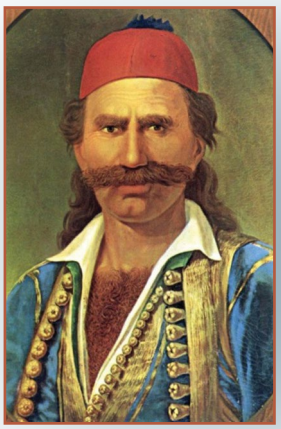
Κέρινα ομοιώματα από το Μουσείο Βρέλλη

Οι **κλέφτες** συγκροτούν μικρές ένοπλες επαναστατικές ομάδες και φτιάχνουν τα καταφύγιά τους (λημέρια) σε δυσπρόσιτα μέρη, για να αποφύγουν τον έλεγχο των Οθωμανών. Επιδίδονται σε ληστείες, ώστε να μπορούν να επιβιώσουν, συχνά υποστηρίζονται από τους κατοίκους των γειτονικών τόπων, οι οποίοι τους θαυμάζουν. Πολλοί κλέφτες θα γίνουν αργότερα μέλη της Φιλικής Εταιρείας και θα πάρουν μέρος στον απελευθερωτικό αγώνα.

Οι **αρματολοί** διορίζονται από το οθωμανικό κράτος, για να φυλάνε τις *δύσβατες** περιοχές από τους κλέφτες. Πολλές φορές, όμως, κλέφτες και αρματολοί συνεργάζονται, ενώ οι ρόλοι τους μπορεί και να εναλλάσσονται.

Για τους κλέφτες, οι οποίοι γενικώς ξεχωρίζουν για το θάρρος, την τόλμη και τη δύναμή τους, έχουν δημιουργηθεί από τον λαό πολλά δημοτικά τραγούδια που εξυμνούν τα κατορθώματα ή θρηνούν τον θάνατό τους.

δύσβατο: αυτό που με δυσκολία μπορεί κάποιος να το περάσει, επειδή έχει πολλά φυσικά εμπόδια

Οδυσσέας Ανδρούτσος

Κίτσος Τζαβέλας

Μάρκος Μπότσαρης

Σημαντικές προσωπικότητες της Επανάστασης του 1821, όπως ο Ανδρούτσος, ο Μπότσαρης ή ο Τζαβέλας, προέρχονται από τις τάξεις των αρματολών.

Τα δημοτικό τραγούδι

Άλλες μορφές αντίστασης

Εκτός από τις ένοπλες εξεγέρσεις, στην περίοδο της οθωμανικής κατοχής αναπτύσσονται και διαφορετικές προσπάθειες αντίστασης τόσο από κληρικούς όσο και από λαϊκούς. Το Πατριαρχείο, όπως και πλούσιοι Έλληνες έμποροι της διασποράς, για παράδειγμα, φροντίζουν μέσω της ίδρυσης σχολείων και της έκδοσης βιβλίων να ανοίξουν τους πνευματικούς ορίζοντες των υπόδουλων, ώστε να οδηγηθούν στη συνειδητοποίηση της υπάρχουσας κατάστασης και την ανατροπή της. Κληρικοί στην Ελλάδα, από την άλλη, αναπτύσσουν σχέσεις με το Πατριαρχείο της Μόσχας, ελπίζοντας σε ρωσική υποστήριξη.

Η ιδιαιτερότητα των Ελλήνων

Το μουσουλμανικό στοιχείο αντιμετωπίζεται πάντα ως ξένο από τους υπόδουλους της ελληνικής χερσονήσου. Οι Έλληνες διατηρούν ζωντανή την υπόστασή τους μέσα από την κοινή γλώσσα, τη θρησκεία, τα ήθη και τις παραδόσεις τους αλλά και κάποιους θρύλους που έχουν δημιουργηθεί μετά την Άλωση της Κωνσταντινούπολης. Επίσης, οι θρησκευτικές γιορτές, τα χριστιανικά μυστήρια και τα πανηγύρια λειτουργούν ως συνδετικοί κρίκοι και ως μέσον αντίστασης στον κατακτητή.

Ο θρύλος του Μαρμαρωμένου Βασιλιά

Κατά την Άλωση της Κωνσταντινούπολης, όταν ο τελευταίος αυτοκράτορας, Κωνσταντίνος Παλαιολόγος, περικυκλώθηκε από τους Οθωμανούς, ένας άγγελος Κυρίου τον άρπαξε, τον μαρμάρωσε και τον έκρυψε σε μια σπηλιά για να τον προστατέψει. Όταν έρθει η κατάλληλη στιγμή, ο άγγελος θα του ξαναδώσει ζωή και θα του επιστρέψει το σπαθί του. Τότε, ο βασιλιάς θα σηκωθεί, θα κυνηγήσει τους Οθωμανούς μέχρι την «Κόκκινη Μηλιά» και θα τους διώξει για πάντα από την Κωνσταντινούπολη.

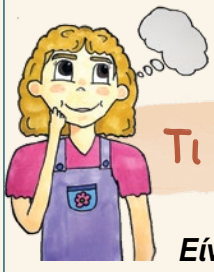
Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

Α. Ας τοποθετήσουμε τα παρακάτω γεγονότα στη σωστή τους χρονολογική σειρά.

- *Ορλωφικά*
- *ναυμαχία της Ναυπάκτου*
- *δράση του Λάμπρου Κατσώνη*
- *Συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή*

1. .....
2. .....
3. .....
4. .....

Β. Συζητάμε σε ομάδες και προσδιορίζουμε τη βασική διαφορά αρματολών και κλεφτών.

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Είναι σωστές (Σ) ή λανθασμένες (Λ) οι παρακάτω προτάσεις;

- Οι επαναστατικές προσπάθειες των Ελλήνων ξεκινούν λίγο πριν από την Επανάσταση του 1821. ..... Σ Λ
- Οι Έλληνες συνεργάζονται πολλές φορές με τους Ενετούς εναντίον των Οθωμανών. ..... Σ Λ
- Το «ξανθό γένος» είναι οι Ενετοί. ..... Σ Λ
- Οι κλέφτες διορίζονται από το οθωμανικό κράτος. ..... Σ Λ
- Οι θρύλοι και οι παραδόσεις είναι κομμάτια της εθνικής ταυτότητας των Ελλήνων. ..... Σ Λ

Κεφάλαιο 4

Δάσκαλοι του γένους και το έργο του Κοσμά του Αιτωλού

Οι Δάσκαλοι του γένους είναι κυρίως άτομα σπουδαγμένα στην Ευρώπη και επηρεασμένα από τον Διαφωτισμό. Υποστηρίζουν ότι χρειάζεται να μορφωθούν οι Έλληνες, ώστε να αποκτήσουν εθνική συνείδηση* και να νιώσουν ενωμένοι. Μέσα από το εκπαιδευτικό και συγγραφικό τους έργο, οι Δάσκαλοι του γένους ωθούν τους ελληνικούς πληθυσμούς στην πραγματοποίηση της επιθυμίας τους για αποτίναξη του οθωμανικού ζυγού. Εκείνος, πάντως, που έχει με τους λόγους του ιδιαίτερα μεγάλη απήχηση στον λαό είναι αναμφισβήτητα ο Κοσμάς ο Αιτωλός.

Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα γνωρίσουμε τη συμβολή των Δασκάλων του γένους στη διατήρηση της ελληνικής συνείδησης.

εθνική συνείδηση: η συναίσθηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του έθνους, στο οποίο ανήκει κάποιος

χρονο-τρενάκι

από το Σήμερα... ...στο Χτες

Το 2014 απονέμεται στη δεκαεπτάχρονη τότε Μαλάλα Γιουσαφσάι το Νομπέλ Ειρήνης, επειδή αγωνίζεται για το δικαίωμα όλων των παιδιών στην εκπαίδευση. Η ίδια υποστηρίζει ότι

ένα παιδί, ένας δάσκαλος, ένα βιβλίο, ένα μολύβι μπορούν να αλλάξουν τον κόσμο

Ας συζητήσουμε στην τάξη για τη σημασία που έχουν τα λόγια αυτής της σπουδαίας αγωνίστριας σήμερα και ας προσπαθήσουμε να φανταστούμε τι μπορεί να σημαίνει η εκπαίδευση για τους Έλληνες στα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας.

Τα πρώτα σχολεία και η προσφορά των Δασκάλων του γένους

Στα πρώτα χρόνια της Τουρκοκρατίας οι συνθήκες ζωής δεν ευνοούν την εκπαίδευση. Μόνο κάποιοι ιερείς προσπαθούν να μάθουν στα παιδιά λίγα γράμματα με τη βοήθεια εκκλησιαστικών κειμένων, τα λεγόμενα «κολλυβογράμματα».

Αργότερα, μερικοί από τους Έλληνες της διασποράς αρχίζουν να χρηματοδοτούν την ίδρυση ελληνικών σχολείων. Συγχρόνως, και πάλι με δικές τους χορηγίες, στα τυπογραφεία της βόρειας Ιταλίας και της Βιέννης τυπώνονται όλο και περισσότερα ελληνικά βιβλία. Επίσης, οι έμποροι και οι ναυτικοί, λόγω των επαφών τους με την Ευρώπη, μεταφέρουν στον ελλαδικό χώρο τις διαφωτιστικές απόψεις για την αξία της μόρφωσης και πώς αυτή μπορεί να οδηγήσει τους υπόδουλους Έλληνες στην ελευθερία.

Όσο για τους Δασκάλους του γένους, εκείνοι ενισχύουν την εκπαιδευτική προσπάθεια τον 19ο αιώνα, οπότε και δημιουργούνται περισσότερα σχολεία και εκδίδονται όλο και περισσότερα βιβλία γραμμένα στα ελληνικά. Στα συγγράμματά τους ασχολούνται με τις Φυσικές Επιστήμες, τη Γεωγραφία, τα Μαθηματικά, τη Φιλοσοφία και την Ιστορία, ενώ στις ομιλίες τους, πολλοί από αυτούς χρησιμοποιούν απλή, καθημερινή γλώσσα. Έτσι, με τη διαρκή τους προσφορά βοηθούν τους υπόδουλους Έλληνες να συνειδητοποιήσουν την κατάστασή τους, ώστε να οδηγηθούν στην απελευθέρωση.

Νικόλαος Γύζης (1885-86), «Ελληνικόν Σχολείον εν καιρώ δουλείας» ή «Το κρυφό σχολειό». Ιδιωτική συλλογή

Το 1886, μεγάλο χρονικό διάστημα μετά από αυτό στο οποίο αναφέρεται, ο ζωγράφος Νικόλαος Γύζης ολοκληρώνει τον πίνακά του «Ελληνικόν Σχολείον έν καιρώ δουλείας» ή «Το Κρυφό Σχολειό». Ο καλλιτέχνης ζωγραφίζει έναν μοναχό να διδάσκει και τους μαθητές του να τον ακούνε πολύ προσεκτικά. Ένας αρματωμένος φυλάει την πόρτα, δίνοντας την εντύπωση ότι όλη η διαδικασία είναι παράνομη και απαγορευμένη. Προφανώς, εδώ έχουμε να κάνουμε με τον γνωστό αστικό μύθο του Κρυφού σχολειού.*

▶ Το 1899 ο πίνακας του Γύζη «Κρυφό Σχολειό» δημοσιεύεται στο περιοδικό *Εθνική Αγωγή* μαζί με ένα ποίημα του Ιωάννη Πολέμη με τον ίδιο τίτλο. Αυτό το ποίημα μοιάζει σαν να μιλάει για τον πίνακα, εξηγώντας την ιστορία του. Αφού αναζητήσετε το ποίημα του Πολέμη και το μελετήσετε, προσπαθήστε να εντοπίσετε πώς δηλώνονται με εικόνα και λόγο η αξία της μόρφωσης και η ανάγκη για ελευθερία. Στη συνέχεια, ανταλλάξτε απόψεις με τους/τις συμμαθητές/-τριές σας.

Φεγγαράκι μου λαμπρό

αστικός μύθος: ιστορίες ή θρύλοι για φανταστικά γεγονότα που διαδίδονται ευρέως

Το παράδειγμα του Ευγένιου Βούλγαρη ...

Το 1749 ιδρύεται στο Άγιο Όρος η Αθωνιάδα Σχολή. Διευθυντής της είναι ο Ευγένιος Βούλγαρης, ο οποίος επιδιώκει να διαδώσει την ελληνική παιδεία όχι μόνο σε κληρικούς αλλά και σε λαϊκούς. Ο Βούλγαρης είναι ένας φιλελεύθερος κληρικός που διδάσκει αρχαία ελληνική φιλοσοφία αλλά και νεότερα μαθηματικά, γράφει ακατάπαυστα για πάρα πολλά θέματα, μεταφράζει Γάλλους φιλοσόφους και μιλάει με πάθος για την απελευθέρωση των Ελλήνων.

Επίσης, μεταδίδει στους μαθητές του την ιδέα ότι η παιδεία συντελεί στην αφύπνιση των Ελλήνων και ότι η επαφή με την κλασική αρχαιότητα οδηγεί στη διαμόρφωση εθνικής συνείδησης. Συγχρόνως, τονίζει ότι οι νέοι πρέπει να έρθουν σε επαφή με την επιστημονική πρόοδο της δυτικής Ευρώπης. Πολλοί μαθητές του θα ασχοληθούν στη συνέχεια με τη συγγραφή ή τη μετάφραση βιβλίων, καθώς και με την ίδρυση σχολείων.

Ως διευθυντής της Αθωνιάδας Σχολής, ο Ευγένιος Βούλγαρης ενέπνευσε πολλούς μαθητές του, οι οποίοι αργότερα διακρίθηκαν ως Δάσκαλοι του γένους. Η προσωπογραφία είναι έργο του Ανδρέα Παβέζα (1865) και εκτίθεται στη Σχολή Ευελπίδων, Αθήνα

...και του Κοσμά του Αιτωλού

Σημαντικός Δάσκαλος του γένους, που έχει σπουδάσει στην Αθωνιάδα Σχολή, είναι και ο Κοσμάς ο Αιτωλός. Το 1759, όταν ξεκινάει τις περιοδείες του σε τουρκοκρατούμενες περιοχές, μιλάει στους καθημερινούς ανθρώπους, προσπαθώντας να τονώσει τη θρησκευτική τους πίστη και να αναχαιτίσει τους εξισλαμισμούς. Ενισχύει την εθνική συνείδηση των υπόδουλων με τις διδαχές του και υποδεικνύει τι σημαίνει να είσαι Έλληνας.

Κοσμάς ο Αιτωλός

Επίσης, προτρέπει τις τοπικές κοινωνίες να ιδρύσουν σχολεία. Τους μεταδίδει την πεποίθησή του ότι η εκπαίδευση είναι σημαντικότατη για τη διατήρηση της ελληνικής γλώσσας. Με άλλα λόγια, σε μια εποχή που σχεδόν όλοι οι άνθρωποι είναι *αναλφάβητοι**, παροτρύνει τους γονείς να μαθαίνουν στα παιδιά τους να διαβάζουν και να γράφουν ελληνικά. Με απλά λόγια και άμεσο τρόπο, ο ακούραστος Κοσμάς αγγίζει τις καρδιές των ελληνικών πληθυσμών. Λέγεται ότι μέσα σε 16 περίπου χρόνια κατορθώνει να δημιουργηθούν 200 σχολεία.

αναλφάβητος: όποιος δεν ξέρει ούτε να γράφει ούτε να διαβάζει

> *Να σπουδάζετε και εσείς, αδελφοί μου, να μαθαίνετε γράμματα όσο μπορείτε. Και αν δεν μάθατε οι πατέρες, να σπουδάζετε τα παιδιά σας να μαθαίνουν τα ελληνικά, διότι και η Εκκλησία μας είναι στην ελληνική γλώσσα. Και αν δεν σπουδάσεις τα ελληνικά, αδελφέ μου, δεν μπορείς να καταλάβεις τα λόγια της Εκκλησίας μας.*

Διδαχή Κοσμά Αιτωλού στο Ι. Μενούνος (2018). *Κοσμάς ο Αιτωλός, Διδαχές και Βιογραφία*, σελ. 121

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

Α. Διαβάζουμε τα λόγια του Κοσμά του Αιτωλού και σημειώνουμε αν ό,τι γράφεται είναι σωστό *(Σ)* ή λανθασμένο *(Λ)*. Αιτιολογούμε προφορικά την απάντησή μας.

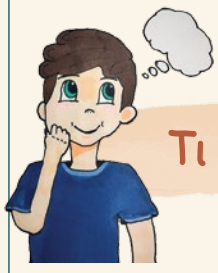
Ο Κοσμάς ο Αιτωλός:

- μιλάει στα αδέλφια του. ..... Σ Λ
- τους λέει ότι όλοι πρέπει να μάθουν γραφή και ανάγνωση. ..... Σ Λ
- τονίζει πόσο σημαντικό είναι να καταλαβαίνουν τα λόγια της Εκκλησίας. ..... Σ Λ
- λέει ότι, αν δεν ξέρουμε ελληνικά, μπορούμε να μάθουμε μια άλλη γλώσσα. .. Σ Λ

Β. Σε μικρές ομάδες συζητάμε για τον ρόλο της εκπαίδευσης πριν από την Ελληνική Επανάσταση του 1821. Ποια είναι η άποψή σας; Ήταν σημαντικό όλοι οι Έλληνες να ξέρουν να διαβάζουν και να γράφουν;

Γ. Ποιος Δάσκαλος του γένους

1. παραδίδει μαθηματικά; .....
2. διδάσκει στην Αθωνιάδα Σχολή; .....
3. χρησιμοποιεί απλή γλώσσα στις ομιλίες του; .....
4. ιδρύει σχολεία σε όλη την Ελλάδα; .....
5. διδάσκει φιλοσοφία; .....

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Πόσο καλά θεωρείτε ότι έχετε κατανοήσει τα παρακάτω σημεία αυτού του κεφαλαίου; Δείξτε το, χρωματίζοντας τα φανάρια:

- **πράσινα = τέλεια**
- **πορτοκαλί = αρκετά καλά**
- **κόκκινα = καθόλου**

Ο Δάσκαλος του γένους με την πιο μεγάλη ίσως επιρροή στον απλό λαό είναι ο Κοσμάς ο Αιτωλός

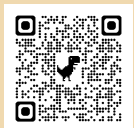
Οι Δάσκαλοι του γένους ήταν πολύ σημαντικοί διανοούμενοι, κληρικοί ή λαϊκοί, που πίστευαν πως με τη μόρφωση οι Έλληνες θα οδηγηθούν στην ανεξαρτησία τους

Τον καιρό της Τουρκοκρατίας οι Έλληνες έρχονται σε επαφή με τις ιδέες της Ευρώπης σχετικά με τη μόρφωση

Οι Δάσκαλοι του γένους εκδίδουν βιβλία, μεταφράζουν φιλοσοφικά έργα, ιδρύουν σχολεία και διδάσκουν

Δάσκαλοι του γένους

Κεφάλαιο 5

Ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός. Ρήγας Βελεστινλής, Αδαμάντιος Κοραής

Κατά την περίοδο του Νεοελληνικού Διαφωτισμού*, ο Ρήγας Φεραίος (Βελεστινλής) και ο Αδαμάντιος Κοραής ξεχωρίζουν με την παρουσία τους. Η προσφορά τους μπορεί να είναι διαφορετική, καθώς ο πρώτος στηρίζει με το έργο του πολιτικά το ελληνικό έθνος και ο δεύτερος αποβλέπει στη βελτίωση του μορφωτικού του επιπέδου. Ωστόσο, και οι δύο, επηρεασμένοι από τις ιδέες περί ελευθερίας, έχουν ως κοινό στόχο να βοηθήσουν τους Έλληνες να αποτινάξουν τον οθωμανικό ζυγό.

Νεοελληνικός Διαφωτισμός:
πνευματικό ρεύμα του 19ου αιώνα που εμπεριέχει τις ιδέες και τις αξίες του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού και δίνει ιδιαίτερη έμφαση στο ζήτημα της μόρφωσης των Ελλήνων

Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα ενημερωθούμε για το όραμα του Ρήγα Φεραίου (Βελεστινλή) και θα αξιολογήσουμε το έργο του
- θα γνωρίσουμε τις απόψεις του Αδαμάντιου Κοραή για τη γλώσσα και την παιδεία του υπόδουλου γένους.

χρονο-τρενάκι

από το Σήμερα... ...στο Χτες

Γνωρίζεις το όνομα του χωριού που σημειώνεται στον χάρτη;

Τι σχέση μπορεί να έχει με αυτό το χωριό το άγαλμα του Ρήγα που βρίσκεται εκεί;

Άγαλμα του Ρήγα στο Βελεστίνο

Η ζωή του Ρήγα και...

Ο Ρήγας Φεραίος ή Βελεστινλής κατάγεται από το Βελεστίνο της Θεσσαλίας. Ρήγας είναι το βαπτιστικό του και ως επώνυμο χρησιμοποιεί, σύμφωνα με τη συνήθεια των λογίων της εποχής, το όνομα της γενέτειράς του. Ρήγας Βελεστινλής, λοιπόν, και όχι Φεραίος (από το αρχαίο όνομα της περιοχής Φερές).

Τις σπουδές του τις ξεκινάει ο Ρήγας στο Βελεστίνο και τις συνεχίζει στα Αμπελάκια της Λάρισας. Διδάσκει για λίγο στην κοινότητα Κισσού (Πήλιο) και στα είκοσί του χρόνια καταφεύγει στο Λιτόχωρο του Ολύμπου, όπου κατατάσσεται στο σώμα των αρματολών. Αργότερα, τον βρίσκουμε στη Μονή Βατοπεδίου του Αγίου Όρους και μετά στην Κωνσταντινούπολη. Όταν ο Υψηλάντης γίνεται ηγεμόνας της Μολδαβίας, ο Ρήγας τον ακολουθεί. Μετά την ήττα της Τουρκίας στον ρωσοτουρκικό πόλεμο του 1790, όμως, καταφεύγει στη Βιέννη, την οποία κάνει έδρα της επαναστατικής του δράσης. Εκεί συνεργάζεται με πολλούς Έλληνες, ανάμεσα στους οποίους είναι και οι τυπογράφοι αδελφοί Πούλιοι που εκδίδουν τα βιβλία του, καθώς ο Ρήγας ενδιαφέρεται και για την εκπαίδευση των Ελλήνων.

Η Χάρτα του Ρήγα

Ανδρέας Κριεζής (πριν το 1880). Πορτραίτο του Ρήγα Φεραίου. Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα

> *Πιστεύω βαθιά στην ανάγκη της επαφής των Ελλήνων με τις νέες ιδέες της Ευρώπης και αυτό με ωθεί στη συγγραφή ή μετάφραση βιβλίων.*

...το όραμά του

ισονομία: όταν όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι απέναντι στον νόμο

Στο έργο του *Νέα Πολιτική Διοίκηση*, που είναι επηρεασμένο από τον Διαφωτισμό, ο Ρήγας προτείνει τη δημιουργία μιας *Ελληνικής Δημοκρατίας* στα Βαλκάνια, η οποία θα αντικαταστήσει την Οθωμανική Αυτοκρατορία και θα εξασφαλίσει *ισονομία** στους κατοίκους της. Σε αυτό το πλαίσιο, συντάσσει τη *Χάρτα*, έναν μνημειώδη για την εποχή χάρτη που αποτελείται από επιμέρους τμήματα, καθώς και τον *Θούριο*, έναν πατριωτικό ύμνο που θεωρείται προσκλητήριο για τον ξεσηκωμό όλων των βαλκανικών λαών και ιδιαίτερα του ελληνικού. Όμως, όταν δοκιμάζει να κάνει πράξη τις ιδέες του, συλλαμβάνεται από τους Αυστριακούς και πληρώνει με τη ζωή του το όραμά του.

Η ζωή του Αδαμάντιου Κοραή και...

Ο Αδαμάντιος Κοραής γεννιέται στη Σμύρνη και είναι γόνος εύπορης χιώτικης οικογένειας. Φοιτά αρχικά στην Ευαγγελική Σχολή της Σμύρνης και μετά σπουδάζει ιατρική στη Γαλλία, όπου έρχεται σε επαφή με τον Διαφωτισμό και τις φιλελεύθερες ιδέες.

> *Η εκπαίδευση των παιδιών είναι από τα πρώτα και πιο απαραίτητα καθήκοντα των γονιών. Μικρότερο κακό είναι η αγραμματοσύνη, παρά η κακή και χωρίς μέθοδο εκπαίδευση.*

Ο Αδαμάντιος Κοραής. Έργο άγνωστου καλλιτέχνη, 19ος αιώνας.

Η Βιβλιοθήκη Κοραή

...το όραμά του

εξαρχαϊσμός της γλώσσας: οι αλλαγές που γίνονται στη γλώσσα, προκειμένου να αποκτήσει αρχαϊκά χαρακτηριστικά

Βασική άποψη του Κοραή είναι ότι το ελληνικό έθνος, για να αποκτήσει την ελευθερία του, πρέπει να αποκτήσει παιδεία. Αν και διαφωνεί με τον *εξαρχαϊσμό της γλώσσας**, δεν δέχεται ούτε τη χρήση της ομιλούμενης νεοελληνικής. Προτείνει, λοιπόν, τη χρήση μιας γλώσσας από την οποία θα έχουν αφαιρεθεί όλες οι λαϊκές και οι ξενικές λέξεις.

Οι εκδόσεις του Κοραή με τα αρχαιοελληνικά κείμενα, όπως και η φροντίδα του για τη βελτίωση της εκπαίδευσης, τον καθιστούν άτομο κύρους. Έτσι, συγκεντρώνει δίπλα του μερικούς από τους σπουδαιότερους λόγιους της εποχής του, οι οποίοι είναι επηρεασμένοι, όπως και ο ίδιος άλλωστε, από τις ιδέες του Διαφωτισμού.

Η πιο γνωστή παράσταση του Ρήγα και του Κοραή στις αρχές του 20ού αιώνα οφείλεται στον λαϊκό ζωγράφο Θεόφιλο και στο έργο του «Ο Ρήγας Βελεστινλής και ο Αδαμάντιος Κοραής υποβαστάζουν την Ελλάδα». Ο συμβολισμός είναι φανερός. Το ελληνικό έθνος, το οποίο υπάρχει από την αρχαιότητα, με τη συνδρομή ανδρών όπως ο Ρήγας και ο Κοραής, θα ξαναγεννηθεί.

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

Α. Παρατηρούμε τον πίνακα του Θεόφιλου «Ο Ρήγας Βελεστινλής και ο Αδαμάντιος Κοραής υποβαστάζουν την Ελλάδα» και συζητάμε στην τάξη πώς συνδέονται τα πρόσωπα που απεικονίζονται με ό,τι παριστάνεται πίσω από αυτά.

Β. Πού νομίζετε ότι συμπίπτει το όραμα του Ρήγα Βελεστινλή με εκείνο του Αδαμάντιου Κοραή;

.....

.....

.....

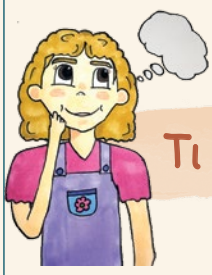
Γ. Είναι σωστές *(Σ)* ή λανθασμένες *(Λ)* οι παρακάτω προτάσεις;

Ο Ρήγας Βελεστινλής:

- κατάγεται από το Βελεστίνο της Θεσσαλίας. ..... Σ Λ
- ταξιδεύει στην Κωνσταντινούπολη για να σπουδάσει Αγγλικά. ..... Σ Λ
- ένα από τα έργα του είναι ο *Θούριος*. ..... Σ Λ

Ο Αδαμάντιος Κοραής:

- γεννιέται στη Σμύρνη και είναι γόνος χιώτικης οικογένειας. ..... Σ Λ
- επηρεάζεται από τις ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης . ..... Σ Λ
- υποστηρίζει ότι το ελληνικό έθνος πρέπει να έχει τόλμη για να κερδίσει την ελευθερία του. ..... Σ Λ

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Πόσο καλά θεωρείτε ότι έχετε κατανοήσει τα παρακάτω σημεία αυτού του κεφαλαίου; Δείξτε το, χρωματίζοντας τα φανάρια:

- **πράσινα = τέλεια**
- **πορτοκαλί = αρκετά καλά**
- **κόκκινα = καθόλου**

σχετικά με τη ζωή του Ρήγα Φεραίου ή Βελεστινλή

σχετικά με το όραμα που είχε αλλά και το έργο του

σχετικά με τις απόψεις του Αδαμάντιου Κοραή για τη γλώσσα

Κεφάλαιο 6

Οι αγώνες των Μανιατών και των Σουλιωτών

Η Μάνη και τα χωριά του Σουλίου αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα ελληνικών περιοχών που αντιστέκονται στους Οθωμανούς. Και στις δύο περιπτώσεις πρόκειται για ορεινές και δύσβατες περιοχές που δυσκολεύουν τον οθωμανικό στρατό στο να εξαπολύσει επιθέσεις. Όμως, δεν είναι μόνο αυτό το εμπόδιο, καθώς οι κάτοικοι των συγκεκριμένων περιοχών έχουν αναπτύξει δικές τους πολεμικές τακτικές. Έτσι, έχουν κατορθώσει να κερδίσουν μια σχετική αυτονομία κατά την περίοδο της οθωμανικής κατοχής, προτού αξιοποιήσουν τις ικανότητές τους στην Επανάσταση του 1821.

Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα γνωρίσουμε τους αγώνες των Μανιατών και των Σουλιωτών
- θα κατανοήσουμε τον ρόλο της γεωγραφικής θέσης στους αγώνες της Μάνης και του Σουλίου.

χρονο-τρενάκι

1800 επιχείρηση του Αλή Πασά των Ιωαννίνων εναντίον των Σουλιωτών

1803 Κούγκι και χορός του Ζαλόγγου

1815 τελευταία οθωμανική προσπάθεια υποταγής της Μάνης

1820 οι Σουλιώτες επιστρέφουν στο Σούλι

1822 οι Σουλιώτες εγκαταλείπουν και πάλι το Σούλι

από το Σήμερα...στο Χτες

Στον χάρτη βλέπουμε δύο τόπους
που ο ένας βρίσκεται στα νότια
και ο άλλος στα βόρεια της χώρας μας.
Τους αναγνωρίζετε;
Μήπως είναι κοντά στον τόπο όπου ζείτε
ή μήπως τους έχετε επισκεφτεί;

Είτε ναι είτε όχι, επειδή αυτοί οι τόποι έχουν παίξει
σημαντικό ρόλο στη νεότερη ελληνική Ιστορία,
ας ταξιδέψουμε όλοι μαζί εκεί για να τους γνωρίσουμε!

Πρώτος προορισμός: Μάνη

Μετά την κατάκτηση της Αθήνας (1456), οι Οθωμανοί στρέφονται προς την Πελοπόννησο, για να ολοκληρώσουν την κυριαρχία τους. Όταν καταλαμβάνουν τον Μυστρά (1460), η Μάνη γίνεται ο επόμενος στόχος τους. Όμως, εκεί δεν έχουν την ίδια επιτυχία. Η περιοχή της Μάνης αποτελεί το μοναδικό ίσως ελληνικό κομμάτι γης που κυριεύεται με μεγάλη δυσκολία.

▶ Παρατηρούμε τις φωτογραφίες της Μάνης και σχολιάζουμε τα χαρακτηριστικά του τόπου.

Βασικοί λόγοι, για τους οποίους οι Οθωμανοί δυσκολεύονται να υποτάξουν τη Μάνη, είναι:

- το δύσβατο έδαφος
- η αντίσταση των κατοίκων που έχουν αναπτύξει πειρατική δράση.

Κατά τα Ορλωφικά του 1770, οι Μανιάτες καταλαμβάνουν την Καλαμάτα αλλά αποτυγχάνουν να καταλάβουν τα κάστρα της Μεθώνης και της Κορώνης. Λόγω των κινήσεών τους, η αντίδραση των Οθωμανών απέναντι στη Μάνη είναι άμεση με σφαγές, διωγμούς και λεηλασίες. Στη συνέχεια, την αποσπούν διοικητικά από την υπόλοιπη Πελοπόννησο και αναθέτουν τη δικαιοδοσία της στον Οθωμανό διοικητή του Αιγαίου (1776). Έτσι, η Μάνη αποκτάει κάποιες ελευθερίες, έναν τοπικό ηγεμόνα και συγκεκριμένες υποχρεώσεις, όπως:

- απαγόρευση παραμονής όσων διώκονται από τους Οθωμανούς
- απαγόρευση πειρατείας
- επιβολή φορολόγησης.

Οι Μανιάτες αποδέχονται τις παραπάνω υποχρεώσεις και διατηρούν μια σχετική αυτονομία απέναντι στους Οθωμανούς.

Ωστόσο, προκειμένου να μειωθεί η επιρροή των ισχυρών μανιάτικων οικογενειών στον ντόπιο πληθυσμό που προκαλεί προβλήματα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, επιχειρείται ξανά η υποταγή της Μάνης το 1815. Αλλά και πάλι, οι Οθωμανοί δεν τα καταφέρνουν και αποχωρούν.

Δεύτερος προορισμός: Σούλι

Οι Σουλιώτες είναι Έλληνες και εξελληνισμένοι Αλβανοί, οι οποίοι κατοικούν σε μια περιοχή της Ηπείρου γεμάτη με απόκρημνους βράχους. Η γη τους είναι εξαιρετικά άγονη και συχνά επιδίδονται σε *λαφυραγωγίες**, για να εξασφαλίσουν τα προς το ζην αλλά και την πληρωμή των φόρων τους στον Σουλτάνο. Έτσι, από τη νεαρή τους ηλικία οι Σουλιώτες είναι εξοικειωμένοι με την τέχνη του πολέμου.

λαφυραγωγίες: αρπαγές λαφύρων, δηλαδή αντικειμένων που αποσπώνται από τους εχθρούς μετά από μάχη

Πολλοί Οθωμανοί έχουν κατά καιρούς προσπαθήσει να υποτάξουν το Σούλι, ο Αλή Πασάς των Ιωαννίνων, όμως, είναι αυτός που το καταφέρνει μετά από τρεις επιχειρήσεις που ξεκινούν το 1789 και κρατούν 14 χρόνια. Έτσι, οι Σουλιώτες αναγκάζονται να εκκενώσουν τον χώρο τους.

▶ Ποιο κοινό χαρακτηριστικό βλέπετε να υπάρχει στις φωτογραφίες της Μάνης και του Σουλίου;

Όταν οι Σουλιώτες αποχωρούν, μένουν πίσω ο ιερομόναχος Σαμουήλ και πέντε άνδρες, για να παραδώσουν στους Οθωμανούς τα πολεμοφόδια που φυλάσσονται σε ένα μοναστήρι στον λόφο Κούγκι. Όμως, την ώρα της παράδοσης ανατινάζουν την πυριτιδαποθήκη του μοναστηριού.

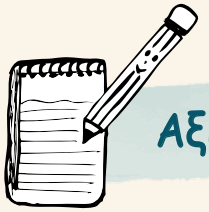

Claude Pinet, *Ο χορός του Ζαλόγγου ή Οι Σουλιώτισσες*. Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα

Κατά τη φυγή τους, οι Σουλιώτες είναι χωρισμένοι σε τρεις ομάδες. Μία από αυτές, με αρχηγό τον Κίτσο Μπότσαρη, φτάνει στο βουνό Ζάλογγο κοντά στην Πρέβεζα. Εκεί δέχεται επίθεση από τους Οθωμανούς και πολλοί άνδρες σκοτώνονται. Οι Σουλιώτισσες, για να μη τις πιάσουν αιχμάλωτες, πηδούν στον γκρεμό κρατώντας στην αγκαλιά τα παιδιά τους.

Το Σούλι στην τέχνη

Μετά την οριστική διακοπή των σχέσεων Αλή Πασά - Σουλτάνου, οι Σουλιώτες επανέρχονται στον χώρο τους και συμμαχούν με τον πρώην εχθρό τους. Όταν ο Αλή Πασάς δολοφονείται (1822), συνεχίζουν να μάχονται κατά των Οθωμανών, προτού συνθηκολογήσουν και εγκαταλείψουν και πάλι το Σούλι. Στη συνέχεια, θα διασκορπιστούν σε όλον τον ελληνικό χώρο από όπου θα προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στον Αγώνα.

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

Α. Γράφουμε τρεις λέξεις που χαρακτηρίζουν τους Μανιάτες και τους Σουλιώτες.

. . . .

Κεφάλαιο 1

Η Φιλική Εταιρεία

Λίγα χρόνια πριν από την έναρξη της Επανάστασης του 1821 ιδρύεται σε μια παραθαλάσσια πόλη της Ρωσίας, την Οδησσό, η Φιλική Εταιρεία. Πρόκειται για μια οργάνωση κατά τα πρότυπα των δυτικών μυστικών εταιρειών με βασικούς ιδρυτές τους εμπόρους Εμμανουήλ Ξάνθο, Αθανάσιο Τσακάλωφ και Νικόλαο Σκουφά. Σκοπός αυτής της Εταιρείας είναι να κατευθύνει οργανωμένα τους ελληνικούς πληθυσμούς σε μια επανάσταση που θα καταλήξει στην απελευθέρωσή τους από τον οθωμανικό ζυγό.

Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα γνωρίσουμε την πολιτική οργάνωση των επαναστατημένων Ελλήνων
- θα κατανοήσουμε τον ρόλο της Φιλικής Εταιρείας στην προετοιμασία της εθνικής παλιγγενεσίας
- θα γνωρίσουμε ότι η επανάσταση των Ελλήνων είχε κυρίως εθνικο-απελευθερωτικό χαρακτήρα, καθώς στρεφόταν εναντίον των κατακτητών Τούρκων.

Χρονο-τρενάκι

1814 ιδρύεται στην Οδησσό η Φιλική Εταιρεία

1815 οριστική ήττα του Ναπολέοντα και ίδρυση της Ιεράς Συμμαχίας

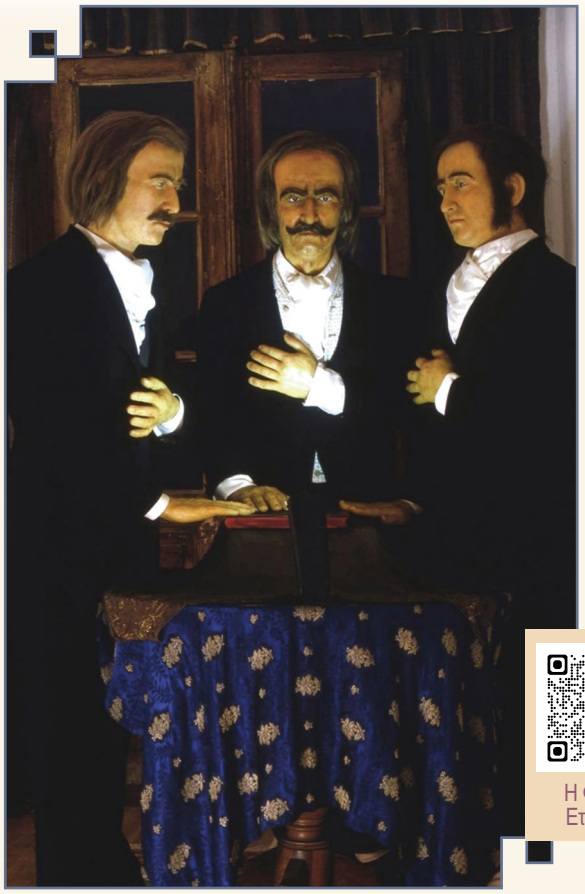
1818 η έδρα της Φιλικής Εταιρείας μεταφέρεται στην Κωνσταντινούπολη

1821 η Ελληνική Επανάσταση ξεκινάει

από το Σήμερα... ...στο Χτες

Στο Μουσείο Κέρινων Ομοιωμάτων Βρέλλη μπορούμε να δούμε αυτήν την παράσταση.

Για ποιον λόγο, άραγε, ο ο δημιουργός του μουσείου, Παύλος Βρέλλης, έχει δημιουργήσει αυτήν την παράσταση των ιδρυτών της Φιλικής Εταιρείας;

Η Φιλική Εταιρεία

Η ίδρυση της Φιλικής Εταιρείας

Οι ιδρυτές της Φιλικής Εταιρείας

Ο Εμμανουήλ Ξάνθος, ο Αθανάσιος Τσακάλωφ και ο Νικόλαος Σκουφάς είναι τρεις έμποροι που ανήκουν στους Έλληνες της διασποράς. Το 1814, επηρεασμένοι από τα επαναστατικά κηρύγματα του Ρήγα, τα Ορλωφικά και τις τοπικές προσπάθειες εξέγερσης στον ελληνικό χώρο, προχωρούν στην ίδρυση της Φιλικής Εταιρείας στην Οδησσό της Ρωσίας. Φιλοδοξία τους είναι αυτή η μυστική οργάνωση να προετοιμάσει τον ένοπλο αγώνα των Ελλήνων εναντίον των Οθωμανών.

Εμμανουήλ Ξάνθος

Αθανάσιος Τσακάλωφ

Νικόλαος Σκουφάς

▶ Διαβάζουμε το κείμενο και ανταλλάσσουμε απόψεις σχετικά με τον λόγο δημιουργίας της Φιλικής Εταιρείας στην Οδησσό.

Γιατί η Φιλική Εταιρεία ιδρύεται στην Οδησσό;

Η πόλη της Οδησσού δημιουργείται το 1794, την εποχή της αυτοκράτειρας της Ρωσίας Αικατερίνης Β΄ της Μεγάλης. Η πληθωρική τσαρίνα είναι γενναιόδωρη προς τους Έλληνες, αφού φροντίζει για την εγκατάσταση τουλάχιστον 15.000 Ελλήνων προσφύγων από την Πελοπόννησο μετά την αποτυχία των Ορλωφικών και των επιχειρήσεων του Λάμπρου Κατσώνη, παραχωρώντας τους σειρά προνομίων.

Σύντομα η πόλη εξελίσσεται σε σπουδαιότατο εμπορικό και πολιτιστικό κέντρο του ελληνισμού.

Ιάκωβος Μιχαηλίδης, Εφημ. *Τα Νέα*, 07/03/2014 (απόσπασμα)

Μια μυστική εθνικοαπελευθερωτική οργάνωση

Το 1815, έναν χρόνο μετά την ίδρυση της Φιλικής Εταιρείας, ο γαλλικός στρατός υπό τον Ναπολέοντα υφίσταται συντριπτική ήττα από τους ενωμένους στρατούς της Ρωσίας, της Πρωσίας, της Αυστρίας και της Βρετανικής Αυτοκρατορίας. Αμέσως μετά, οι νικητές, με τη συμμετοχή και της Γαλλίας, ιδρύουν την Ιερά Συμμαχία, η οποία έχει σκοπό να καταπνίξει κάθε νέα επανάσταση στην Ευρώπη. Στην ουσία, λοιπόν, η Φιλική Εταιρεία πρέπει να δράσει σε ένα εχθρικό διπλωματικό περιβάλλον και να κινηθεί κρυφά, όχι μόνον από τον Σουλτάνο αλλά και από τα ευρωπαϊκά ***απολυταρχικά βασίλεια****.

απολυταρχικά βασίλεια: αυτά όπου ο βασιλιάς έχει τον πλήρη έλεγχο του κράτους

Έτσι, οι ιδρυτές της υιοθετούν ένα αυστηρά συνωμοτικό οργανωτικό μοντέλο. Χρησιμοποιούν ψευδώνυμα, επικοινωνούν μεταξύ τους με κρυπτογραφικό αλφάβητο και ***στρατολογούν**** άτομα με απόλυτη μυστικότητα. Τα υποψήφια μέλη υποβάλλονται σε δοκιμασίες προτού ενταχθούν στη Φιλική Εταιρεία και δεσμεύονται, με όρκο μυστικό μπροστά σε ιερέα, ότι δεν θα προδώσουν την οργάνωση. Για τους παραβάτες του όρκου η προβλεπόμενη ποινή είναι ο θάνατος.

στρατολογώ: κάνω κάποιον μέλος μιας οργάνωσης

Η Φιλική Εταιρεία μεταφέρεται στην Κωνσταντινούπολη

Τα πρώτα χρόνια οι Φιλικοί προσπαθούν να κάνουν μέλη της Εταιρείας πλούσιους Έλληνες της διασποράς, αλλά δεν βρίσκουν την αναμενόμενη ανταπόκριση. Όμως, όταν η έδρα της Φιλικής Εταιρείας μεταφέρεται στην Κωνσταντινούπολη (1818), η κατάσταση αλλάζει. Οι Φιλικοί προσεγγίζουν πλέον Έλληνες που ζουν σε όλη την Οθωμανική Αυτοκρατορία και, φυσικά, και στην Ελλάδα. Έτσι, στρατολογούνται άνθρωποι από όλα τα κοινωνικά στρώματα, ενώ ***μυούνται**** και αρκετοί από τους μετέπειτα οπλαρχηγούς της Ελληνικής Επανάστασης, όπως ο Κολοκοτρώνης και ο Παπαφλέσσας, καθώς και ελάχιστες γυναίκες, όπως η Θρακιώτισσα καπετάνισσα Δόμνα Βιζβίζη.

*μυούμαι: ενημερώνομαι για τις αρχές και τους σκοπούς της μυστικής οργάνωσης στην οποία θα γίνω μέλος

Διονύσιος Τσόκος (1849). *Όρκος*. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα

Το 1849 ο Ζακυνθινός ζωγράφος Διονύσιος Τσόκος δημιουργεί τον πίνακα «Όρκος». Ο καλλιτέχνης φαντάζεται την ορκωμοσία του Κολοκοτρώνη στη Φιλική Εταιρεία και ζωγραφίζει μια σκηνή γεμάτη σοβαρότητα, μυστικότητα και δέος.

▶ Στον πίνακα βλέπουμε τον περήφανο Κολοκοτρώνη να έχει γονατίσει με σεβασμό και να βάζει με αποφασιστικότητα το ένα χέρι στην καρδιά και το άλλο στο ιερό Ευαγγέλιο. Βλέπουμε τον ιερέα, ο οποίος τον ορκίζει αλλά δεν βλέπουμε το πρόσωπο εκείνου που τον μύησε στη Φιλική Εταιρεία. Ποιος μπορεί να είναι άραγε;

Η Δόμνα Βιζβίζη: μια γυναίκα στη Φιλική Εταιρεία

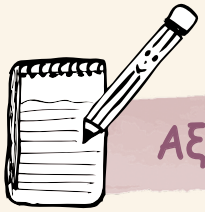
Η Αόρατη Αρχή

Η Φιλική Εταιρεία δεν έχει άλλον αρχηγό πέρα από τους ιδρυτές της. Σκοπίμως, όμως, εκείνοι αφήνουν να εννοηθεί ότι υπάρχει μια *Αόρατη Αρχή*, η οποία κατευθύνει τις ενέργειες. Πολλοί οδηγούνται έτσι στη λανθασμένη εντύπωση πως στην ηγεσία της Φιλικής Εταιρείας βρίσκονται ισχυρά πρόσωπα που προέρχονται από τη Ρωσία. Ίσως ακόμα κι ο ίδιος ο *τσάρος*, δηλαδή ο Ρώσος αυτοκράτορας, ο οποίος θέλει να βοηθήσει την ελληνική εθνικοαπελευθερωτική προσπάθεια.

Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης στην αρχηγία

Καθώς ο καιρός περνάει, γίνεται έντονη η ανάγκη να ανατεθεί η αρχηγία σε έναν Έλληνα με κύρος. Αρχικά, οι ιδρυτές απευθύνονται στον Ιωάννη Καποδίστρια, τον τότε Υπουργό Εξωτερικών της Ρωσίας. Ο Καποδίστριας αρνείται, γιατί θεωρεί πως θα βοηθήσει περισσότερο την απελευθερωτική προσπάθεια ως διπλωμάτης της Ρωσίας.

Έπειτα, στρέφονται σε έναν αξιωματικό του ρωσικού στρατού, τον Αλέξανδρο Υψηλάντη, ο οποίος δέχεται να αναλάβει την αρχηγία. Έτσι, με αρχηγό τον Υψηλάντη, ξεκινούν οι προετοιμασίες για την εξέγερση με μεγάλη αισιοδοξία. Οι Φιλικοί είναι σίγουροι ότι η Φιλική Εταιρεία μπορεί να οδηγήσει τους Έλληνες στην ελευθερία.

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

Α. Με βάση τις πληροφορίες του κειμένου «*Γιατί η Φιλική Εταιρεία ιδρύεται στην Οδησσό;*» σημειώνουμε Σωστό ***(Σ)*** ή Λάθος ***(Λ)***.

- Μετά τα Ορλωφικά, πολλοί Έλληνες έφυγαν από την Πελοπόννησο. ..... **Σ** **Λ**
- Η Αικατερίνη η Μεγάλη δεν δέχτηκε να πάνε Έλληνες στη Ρωσία. ..... **Σ** **Λ**
- Το 1809 ο πληθυσμός της Οδησσού περιλάμβανε εκατό Έλληνες. ..... **Σ** **Λ**
- Στην Οδησσό ζούσαν πολλοί Έλληνες έμποροι. ..... **Σ** **Λ**

Β. Η Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Μαρία Ευθυμίου μιλάει για τη Φιλική Εταιρεία:

> *«Αν και οι περισσότεροι Έλληνες εκείνη την εποχή είναι αγρότες, ελάχιστοι από αυτούς αποτελούν μέλη της Φιλικής Εταιρείας. Γιατί άραγε οι Φιλικοί δεν τους έχουν προσεγγίσει; Η απάντηση είναι απλή. Οι Φιλικοί δεν έχουν την πολυτέλεια να προσεγγίζουν έναν-έναν όλους τους Έλληνες. Έτσι, έχουν αποφασίσει ότι πρέπει να μυήσουν άτομα που να έχουν κύρος και δύναμη στην ελληνική κοινωνία. Όταν οι επώνυμοι άνθρωποι μπουν στην Επανάσταση, μόλις ξεσπάσει, οι απλοί άνθρωποι θα τους ακολουθήσουν. Και τα πράγματα, τελικά, θα εξελιχθούν έτσι όπως τα έχει υπολογίσει η Φιλική Εταιρεία».*

Απόσπασμα από το εκπαιδευτικό βίντεο «Η πορεία προς τη μεγάλη στιγμή». Αρχείο ΕΡΤ (2021)

Μελετάμε σε ζευγάρια το κείμενο και απαντάμε στις παρακάτω ερωτήσεις.

- ✓ Πώς επιδιώκουν οι Φιλικοί να πείσουν τους απλούς ανθρώπους να ξεσηκωθούν εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας;
- ✓ Πετυχαίνουν αυτό που έχουν στο μυαλό τους;

Γ. Βλέπουμε μια λεπτομέρεια από τον πίνακα του Τσόκου και σκεφτόμαστε την ερώτηση που θα θέλαμε να κάνουμε, αν μπορούσαμε, στον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη μετά τη μύησή του στη Φιλική Εταιρεία.

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Συμπληρώνω:

3 ιδρυτές της Φιλικής Εταιρείας

2 λόγους, για τους οποίους η Φιλική Εταιρεία κινείται με μυστικότητα

1 πληροφορία που με εντυπωσίασε σε αυτό το κεφάλαιο

Η Επανάσταση στη Μολδοβλαχία - Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης

Το 1821 και ενώ στον χώρο της Μεσογείου έχουν ξεσπάσει ήδη επαναστάσεις (Ισπανία, Νάπολη), επιχειρείται και μια εξέγερση των Ελλήνων στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες (Μολδοβλαχία). Η επιχείρηση αυτή, στην οποία την ηγεσία έχει ο αρχηγός της Φιλικής Εταιρείας Αλέξανδρος Υψηλάντης, έχει ολιγόχρονη διάρκεια και άδοξο τέλος. Ωστόσο, η συμβολή της στην απελευθέρωση του ελληνικού έθνους κάθε άλλο παρά ασήμαντη μπορεί να θεωρηθεί.

Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα καταγράψουμε και θα αξιολογήσουμε τους λόγους της έναρξης του Αγώνα από τη Μολδοβλαχία και τα αποτελέσματά του
- θα αξιολογήσουμε το μέγεθος της θυσίας και της προσφοράς των «Ιερολοχιτών».

χρονο-τρενάκι

1821 *22 Φεβρουαρίου*
ο Υψηλάντης με τον στρατό του περνάει τον ποταμό Προύθο

1821 *24 Φεβρουαρίου*
κυκλοφορεί η επαναστατική προκήρυξη

1821 *24 Μαρτίου*
ξεκινάει η Ελληνική Επανάσταση από την Καλαμάτα

1821 *7 Ιουνίου*
μάχη στο Δραγατσάνι

από το Σήμερα... ...στο Χτες

Γνωρίζουμε ότι στον χώρο των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών πριν από την Ελληνική Επανάσταση ζουν πολλοί Έλληνες. Ανάμεσά τους και η οικογένεια Στούρτζα, την πολυτελέστατη οικία της οποίας στο Μικλαουσένι της σημερινής Ρουμανίας βλέπουμε στη φωτογραφία.

Πώς νομίζετε ότι μια πλούσια οικογένεια της Μολδαβίας, όπως η συγκεκριμένη, θα μπορούσε να βοηθήσει τους Έλληνες της διασποράς που κατοικούσαν στην περιοχή;

Η επιλογή του τόπου της εξέγερσης

Όσο ο καιρός περνάει, η Φιλική Εταιρεία γίνεται ολοένα και πιο γνωστή ανάμεσα στους ελληνικούς πληθυσμούς. Όμως, υπάρχει συνεχώς ο φόβος μήπως αποκαλυφθεί και γι' αυτό δημιουργείται η ανάγκη επιτάχυνσης του ξεσηκωμού των Ελλήνων. Αποφασίζεται, λοιπόν, η εξέγερση να ξεκινήσει από τις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες και συγκεκριμένα από τη Βλαχία (που είναι τμήμα της σημερινής Ρουμανίας) και τη Μολδαβία.

Οι Παραδουνάβιες Ηγεμονίες

Η επιλογή αυτή γίνεται, επειδή:

- στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες δεν υπάρχει οθωμανικός στρατός
- σχετικά κοντά βρίσκεται ο ρωσικός στρατός, ο οποίος υπάρχει ελπίδα να βοηθήσει
- κάποιοι βαλκάνιοι ηγέτες δείχνουν διατεθειμένοι να πάρουν μέρος στην ελληνική εξέγερση.

Οι κινήσεις των επαναστατών

Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης συγκροτεί στρατό με 2.000 άνδρες, περνάει τον *ποταμό Προύθο** και μπαίνει στη Μολδαβία. Αμέσως μετά, κηρύσσει την έναρξη της Επανάστασης με την επαναστατική προκήρυξη «Μάχου υπέρ πίστεως και Πατρίδος». Με αυτόν τον τρόπο καλεί όλους τους Έλληνες να ξεσηκωθούν και να πολεμήσουν εναντίον των Οθωμανών.

Προύθος ποταμός: ποταμός της ανατολικής Ευρώπης που πηγάζει από τα Καρπάθια όρη και χύνεται στον Δούναβη

> *Οι αδερφοί μας και φίλοι είναι πανταχού έτοιμοι, οι Σέρβοι, οι Σουλιώτες και όλη η Ήπειρος έχουν φορέσει τα όπλα και μας περιμένουν. Ας ενωθούμε, λοιπόν, με ενθουσιασμό! Η πατρίδα μάς προσκαλεί!*

Διονύσιος Τσόκος (1862). *Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης*. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα

Οι δυσκολίες

Ωστόσο, οι πρώτες δυσκολίες δεν αργούν να φανούν. Ο Υψηλάντης αντιμετωπίζει απροθυμία τόσο στη στρατολόγηση που επιχειρεί όσο και στην οικονομική ενίσχυση που ζητά από τους πλούσιους Έλληνες. Από την άλλη, ο τσάρος της Ρωσίας τον καθαιρεί από το αξίωμά του στον ρωσικό στρατό, αποκηρύσσει την εξέγερση και δίνει άδεια στον οθωμανικό στρατό να μπει στα εδάφη των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών. Ο Πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄, επίσης, υπό την πίεση των Οθωμανών, αφορίζει και τον Υψηλάντη και όσους συμμετέχουν στην επαναστατική διαδικασία.

Ο Υψηλάντης, βέβαια, δεν σταματάει, παρά τις δυσκολίες. Συγκροτεί μια επίλεκτη ομάδα εθελοντών σπουδαστών, κυρίως Ελλήνων, που την ονομάζει *Ιερό Λόχο*, και με αυτή δίνει μάχη εναντίον των πολυάριθμων Οθωμανών στο Δραγατσάνι (7 Ιουνίου 1821).

▶ *Φαντάσου ότι είσαι εσύ ο Αλέξανδρος Υψηλάντης και θέλεις να πείσεις τους 2.000 άνδρες σου που ετοιμάζονται να μπουν στη μάχη ότι, παρά τις δυσκολίες, όλα θα πάνε καλά. Τι τους λες;*

Το τέλος της προσπάθειας

Οι «Ιερολοχίτες», ωστόσο, είναι άπειροι στον πόλεμο και η αποτυχία είναι αναπόφευκτη. Αρκετοί χάνουν τη ζωή τους και άλλοι εξακολουθούν να μάχονται απροστάτευτοι και χωρίς οργανωμένο σχέδιο. Ο Υψηλάντης, μαζί με μερικούς αξιωματικούς και στρατιώτες, περνάει στο έδαφος της Αυστρίας, όπου συλλαμβάνεται από τις αυστριακές αρχές. Ένα τμήμα του διαλυμένου στρατού αντιμετωπίζει χωρίς επιτυχία τους Οθωμανούς στο Σκουλένι και οι οπλαρχηγοί Γεωργάκης Ολύμπιος και Ιωάννης Φαρμάκης εγκλωβίζονται με λίγους μαχητές στη Μονή Σέκου. Τότε, ο Ολύμπιος ανατινάζεται μαζί με τους συμπολεμιστές του, ενώ ο Φαρμάκης αιχμαλωτίζεται και αποκεφαλίζεται. Μόνο εκατό περίπου άτομα από τον στρατό του Υψηλάντη κατορθώνουν τελικά να φτάσουν στην Ελλάδα.

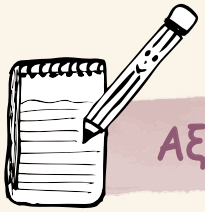
Ο αδερφός του Αλέξανδρου Υψηλάντη, Νικόλαος, δίνει οδηγίες για την κατασκευή της σημαίας του Ιερού Λόχου:

«Η Ελληνική σημαία τόσο εις τα της ξηράς στρατεύματα όσο και εις τα της θαλάσσης πρέπει να είναι κατασκευασμένη εκ τριών χρωμάτων: άσπρο, μαύρο και κόκκινο. Το άσπρο σημαίνει την αθωότητα της δικαίας ημών επιχειρήσεως κατά των τυράννων, το μαύρο τον υπέρ πατρίδος και ελευθερίας θάνατον ημών και το κόκκινο την αυτεξουσιότητα του Ελληνικού λαού και την χαρά αυτού, διότι πολεμάει δια την ανάστασιν της Πατρίδος».*

Τ. Φιλήμων (1859). *Δοκίμιον ιστορικόν περί της Ελληνικής Επαναστάσεως*, σελ. 96

αυτεξουσιότητα: ανεξαρτησία, ελευθερία

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

Α. Από τον Νικόλαο Υψηλάντη μαθαίνουμε τι συμβολίζουν τα χρώματα της σημαίας του Ιερού Λόχου. Ωστόσο, και στις δύο πλευρές της σημαίας υπάρχουν και παραστάσεις. Στη μία, στο κέντρο εμφανίζονται οι Άγιοι Κωνσταντίνος και Ελένη μαζί με τη φράση «ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ», ενώ, στην άλλη, το ξαναγεννημένο μέσα από τη στάχτη του πτηνό φοίνικας και η φράση «ΕΚ ΤΗΣ *ΚΟΝΕΩΣ** ΜΟΥ ΑΝΑΓΕΝΝΩΜΑΙ». Μπορείτε να εξηγήσετε τη σημασία αυτών των συμβόλων;

κόνις: σκόνη

Β. Διαβάζουμε το παρακάτω απόσπασμα από τον Όρκο που έδιναν οι «Ιερολοχίτες»:

> *«Ορκίζομαι να αποθάνω μετά των αδελφών μου υπέρ της Ελευθερίας της Πατρίδος και της Θρησκείας μου. Να φονεύσω και τον αδελφό μου, εάν τον εύρω προδότη της Πατρίδας μας. Να λάβω τα όπλα εις κάθε περίστασιν, ευθύς μόλις ακούσω ότι ο Αρχηγός μου εκστρατεύει κατά των τυράννων. Να βλάψω πάντοτε τους εχθρούς μου με μίσος και με περιφρόνησιν. Να μη παρατήσω τα όπλα προτού να ιδώ ελεύθερη την Πατρίδα μου και εξολοθρευμένους* τους εχθρούς της.»*

εξολοθρευμένος: εντελώς κατεστραμμένος

Τ. Φιλήμων (1859-1861). *Δοκίμιον ιστορικόν περί της Ελληνικής Επαναστάσεως*, τ. 2, σελ. 294-295

και μετά τους χαρακτηρίζουμε

αλαζόνας: αυτός που θεωρεί τον εαυτό του ανώτερο από τους άλλους

1	γενναίους	4	ενθουσιώδεις
2	δειλούς	5	πρόθυμους να θυσιαστούν
3	αγωνιστές	6	*αλαζόνες**

μπορούμε να κυκλώσουμε πάνω από μία λέξεις

Γ. Ας θυμηθούμε τώρα τις θυσίες που ορκίζονται ότι θα κάνουν οι «Ιερολοχίτες» κατά τη διάρκεια του πολέμου και ας τις σχολιάσουμε με τους συμμαθητές και τις συμμαθήτριές μας.

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Συμπληρώνουμε τα κενά:

Προύθο, Παραδουνάβιες, επανάσταση, προκήρυξη, Μολδοβλαχία, Δραγατσάνι

Η Επανάσταση ξεκινάει από τις ..... Ηγεμονίες.
Ο Υψηλάντης περνάει τον ..... ποταμό και μπαίνει στη Μολδαβία.
Παράλληλα κυκλοφορεί μια ..... με τίτλο «Μάχου υπέρ πίστεως», καλώντας τους Έλληνες να βοηθήσουν. Ωστόσο, η προσπάθεια δεν φαίνεται να γίνεται αποδεκτή. Η ..... καταδικάζεται και ο τσάρος αφαιρεί το αξίωμα του Υψηλάντη και επιτρέπει στους Οθωμανούς να εισβάλλουν στα εδάφη των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών. Η πιο αποφασιστική μάχη δίνεται στο ..... με τη συντριπτική ήττα των Ελλήνων και τον θάνατο πολλών μελών του Ιερού Λόχου. Η εξέγερση στη ..... παίρνει τέλος, συγχρόνως, όμως, ανοίγει τον δρόμο για την Ελληνική Επανάσταση.

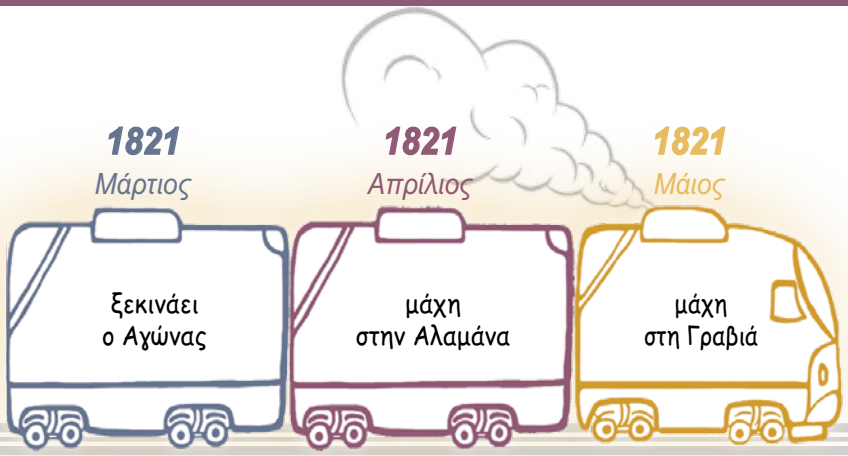
Η Επανάσταση στην Πελοπόννησο και τη Στερεά Ελλάδα

Οι εξεγέρσεις στον ελλαδικό χώρο δεν έχουν κοινά χαρακτηριστικά. Ουσιαστικά, η Επανάσταση του 1821 ξεκινάει από την Πελοπόννησο λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών που παρουσιάζει ο τόπος. Όσο για τη Στερεά Ελλάδα, εκεί πραγματοποιούνται δύο σημαντικές για την εξέλιξή της μάχες: μία στην Αλαμάνα και μία στη Γραβιά. Στην πρώτη θα βρει φρικτό θάνατο ο Αθανάσιος Διάκος, ενώ στη δεύτερη θα αναδειχθεί η αρχηγική ικανότητα του Οδυσσέα Ανδρούτσου.

Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα γνωρίσουμε και θα κατανοήσουμε τη σημασία των πρώτων σημαντικών επιτυχιών σε κάθε γεωγραφικό διαμέρισμα στεριάς και θάλασσας κατά το πρώτο έτος της Επανάστασης
- θα μάθουμε ότι οι Έλληνες κατά τη διάρκεια της Επανάστασης του 1821 δεν διέθεταν τακτικό στρατό, αλλά ένοπλα αντάρτικα τμήματα (αρματολοί και κλέφτες), που μπορούσαν να πολεμούν μόνο με αιφνιδιασμούς και σε ορεινές περιοχές.

χρονο-τρενάκι

από το Σήμερα... ...στο Χτες

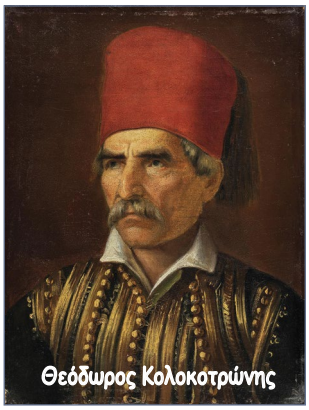
Η Μάνη είναι από τις πρώτες περιοχές της Πελοποννήσου που επαναστατούν το 1821.
Σήμερα, στην Αρεόπολη βρίσκονται τα δύο μνημεία που βλέπουμε εδώ, για να θυμίζουν αυτό το γεγονός.

Το ότι η Αρεόπολη μαζί με τα Καλάβρυτα, το Αίγιο, την Πάτρα και την Τρίπολη αποτελούν τις πρώτες επαναστατικές εστίες του 1821, οδηγεί στο συμπέρασμα πως η Πελοπόννησος εξεγείρεται πριν από τη Στερεά Ελλάδα. Γιατί, άραγε, συμβαίνει αυτό;

Η Επανάσταση στην Πελοπόννησο

Θεόδωρος Κολοκοτρώνης

Παπαφλέσσας

Δημήτριος Υψηλάντης

Αντώνιος Κριεζής

Εκείνον τον καιρό, η Πελοπόννησος διέθετε κάποια στοιχεία που εξυπηρετούσαν την ανάπτυξη επαναστατικών ενεργειών:

- ο ελληνικός πληθυσμός της ήταν πυκνότερος
- η παρουσία οθωμανικού στρατού δεν ήταν ιδιαίτερα ισχυρή
- υπήρχαν ένοπλα σώματα Ελλήνων (κλέφτες-αρματολοί)
- πολλοί από τους κατοίκους διέθεταν πολεμική εμπειρία τόσο στην ξηρά όσο και τη θάλασσα
- τα ορεινά εδάφη της διευκόλυναν τον κλεφτοπόλεμο.

οπλαρχηγός: αρχηγός ένοπλης ομάδας

Έτσι, στα τέλη του 1820 και τις αρχές του 1821, οι ***οπλαρχηγοί**** Παπαφλέσσας και Κολοκοτρώνης συνεργάζονται με τους προεστούς και τους αρχιερείς των πόλεων της Πελοποννήσου με σκοπό τον συντονισμό του Αγώνα. Παράλληλα, οι Φιλικοί προετοιμάζουν κι εκείνοι την Επανάσταση.

Η εξέγερση θα ξεκινήσει τελικά τον Μάρτιο του 1821 με επιθέσεις εναντίον των Οθωμανών που είναι οχυρωμένοι στα Καλάβρυτα και τη Βοστίτσα (Αίγιο).

Οι επαναστάτες, υπό τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη και τον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, καταλαμβάνουν την Καλαμάτα, ενώ ξεκινούν και την πολιορκία του κάστρου της Πάτρας, όπου έχει εκλεγεί επαναστατική επιτροπή με ηγέτη τον επίσκοπο Παλαιών Πατρών Γερμανό.

Μέσα σε λίγες μέρες, διάφορες περιοχές της Πελοποννήσου εξεγείρονται κι εκείνες. Ο Κολοκοτρώνης, που έχει αναλάβει την ηγεσία της Επανάστασης, αποφασίζει την κατάληψη της Τριπολιτσάς (σημερινή Τρίπολη), δηλαδή του στρατιωτικού και διοικητικού κέντρου των Οθωμανών στην Πελοπόννησο.

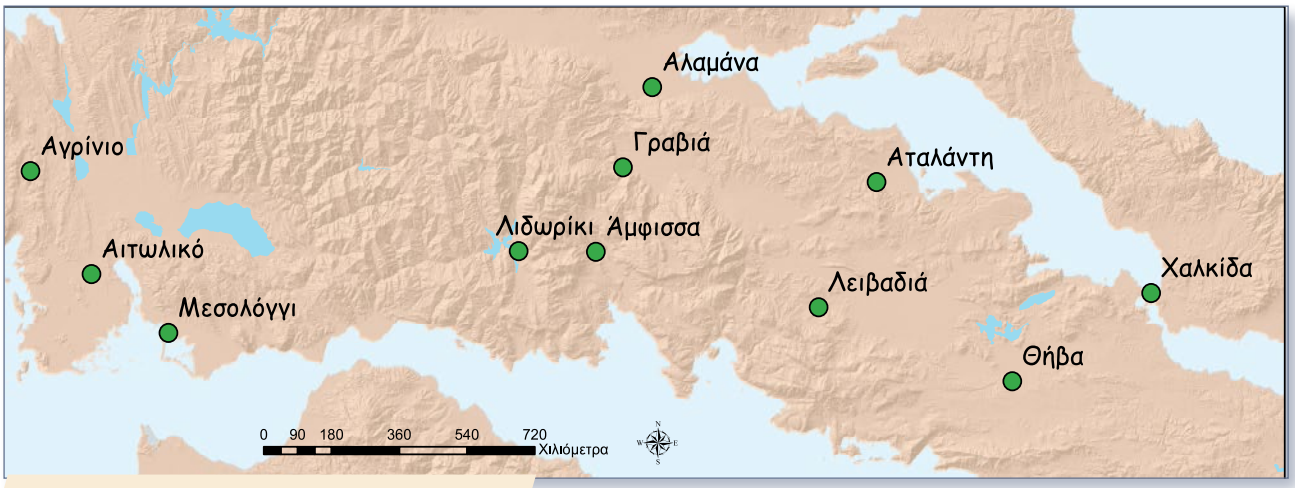
Τέλος, τον Ιούνιο φτάνει στην Πελοπόννησο ο Δημήτριος Υψηλάντης, ο αδελφός του φυλακισμένου αρχηγού της Φιλικής Εταιρείας, στον οποίο ανατίθεται η αρχηγία της Επανάστασης.

Η Επανάσταση στη Στερεά Ελλάδα

Χρονικό σημείο έναρξης των επαναστατικών κινήσεων στη Στερεά Ελλάδα μπορεί να θεωρηθεί η σύσκεψη των οπλαρχηγών στη Λευκάδα, τον Ιανουάριο του 1821. Από εκεί και πέρα, εκδηλώνονται διάφορες εξεγέρσεις εναντίον των Οθωμανών.

Συγχρόνως, έχει αίσιο τέλος η προσπάθεια να περιέλθει στα χέρια των Ελλήνων η Χαλκίδα. Στην επιτυχία έχει βοηθήσει πολύ και ο Υδραίος καπετάνιος Αντώνιος Κριεζής, ο οποίος από το καράβι του κανονιοβολεί τους Οθωμανούς.

1. Προσωπογραφία του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη. Έργο του Θεόδωρου Βρυζάκη (χ.χ.). Εθνική Πινακοθήκη της Ελλάδας, Αθήνα
2. Παπαφλέσσας. Έργο του Διονυσίου Τσόκου (περ. 1850-1860). Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα
3. Προσωπογραφία του Δημητρίου Υψηλάντη. Σπυρίδων Προσαλέντης (1887). Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα
4. Αντώνιος Κριεζής. Προσωπογραφία. Σπυρίδων Προσαλέντης (1887). Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα

Επαναστατημένες περιοχές στη Στερεά Ελλάδα

Οι μάχες στην Αλαμάνα και τη Γραβιά

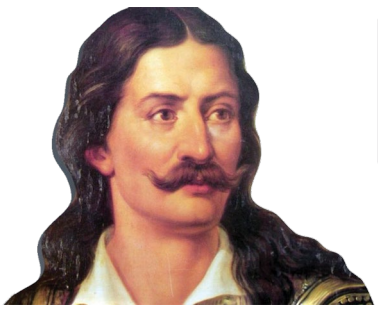
Λίγο μετά την έναρξη της Επανάστασης δύο Τούρκοι Πασάδες, ο Κιοσέ Μεχμέτ (υπαξιωματικός του διοικητή της Πελοποννήσου) και ο Ομέρ Βρυώνης (διοικητής του αλβανικού Αυλώνα), ξεκινούν από τα Γιάννενα με ισχυρά στρατεύματα, για να καταπνίξουν τις εξεγέρσεις στη Στερεά και την Πελοπόννησο, ενώ οι οπλαρχηγοί Πανουργιάς, Δυοβουνιώτης και Διάκος αναλαμβάνουν να τους εμποδίσουν.

Αφού οι Οθωμανοί έχουν υποχρεώσει σε υποχώρηση τους δύο πρώτους οπλαρχηγούς, φτάνουν με τον στρατό τους στον Σπερχειό ποταμό (κοντά στη Λαμία). Εκεί, στη γέφυρα της Αλαμάνας, ο Διάκος θα επιχειρήσει να σταματήσει την πορεία τους, αλλά θα αιχμαλωτιστεί και θα βρει τραγικό θάνατο.

Όμως, η καθυστέρηση του οθωμανικού στρατού στην Αλαμάνα δίνει χρόνο στον Οδυσσέα Ανδρούτσο να οργανώσει τη δική του αντίσταση στη Γραβιά (σημερινή Φωκίδα). Οχυρώνεται, λοιπόν, μαζί με τους 120 άνδρες του σε ένα *χάνι** και καταφέρνει να νικήσει τους 7.000-8.000 άνδρες του Ομέρ Βρυώνη. Αυτή η νίκη ανακόπτει την πορεία των Οθωμανών προς την Πελοπόννησο και ανυψώνει το ηθικό των Ελλήνων που έχει πληγεί από την ήττα στην Αλαμάνα.

Αλέξανδρος Ησαΐας (πριν το 1839). *Η μάχη της Αλαμάνας*. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα

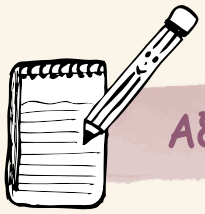

Είμαι ο Αθανάσιος Διάκος. Όταν ο Ομερ Βρυώνης μού ζήτησε να αλλαξοπιστήσω και να συνεργαστώ μαζί του, του απάντησα: «Πάτε κι εσείς κ' η πίστη σας, μουρτάτες, να χαθήτε. Εχώ γραικός εγεννήθηκα, γραικός θε' να αποθάνω!» Τότε εκείνος αποφάσισε τον μαρτυρικό θάνατό μου.*

Διονύσιος Τσόκος (1861). *Αθανάσιος Διάκος* (λεπτομέρεια). Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα

χάνι: πανδοχείο

μουρτάτης: άπιστος

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

Α. Με βάση διάφορα στοιχεία τους (γεωγραφικά, ιστορικά και πολιτιστικά) και με τη βοήθεια των χαρτών που υπάρχουν στις σελίδες 51 και 53, μπορείς να ανακαλύψεις ποιες από τις επαναστατημένες περιοχές είναι οι παρακάτω;

στην Πελοπόννησο:

α) Είμαι μια πόλη στην καρδιά του Μοριά που της Επανάστασης έγινα αληθινή φωτιά.
β) Με πρώτο καμπανάκι την Επανάσταση φωνάζω, στα βουνά τα κρυερά τη λευτεριά σαλπίζω.
γ) Στη Μεσσηνία βρίσκομαι και ο πρώτος μου χορός το μήνυμα της λευτεριάς φέρνει δυνατό.

στη Στερεά Ελλάδα:

α) Μια γέφυρα με στολίζει, θάλασσα με τυλίγει, τους αγώνες για τη λευτεριά ο αγώνας μου ανοίγει.
β) Με ποτάμι πλούσιο και όνομα παλιό, το λάβαρο της λευτεριάς σήκωσα εγώ.
γ) Μικρό νησί μέσα στη λίμνη με χρώμα, για την Επανάσταση σήκωσα λάβαρο στο σώμα.

Β. Σε όποια από τις παραπάνω πόλεις βρίσκεται κοντά στον τόπο όπου ζεις, εξήγησε τι μπορεί να δει σήμερα ένας επισκέπτης/μια επισκέπτρια που να θυμίζει την Επανάσταση του 1821.

Γ. Στην ιστοσελίδα για το Χάνι της Γραβιάς που υπάρχει στο διαδίκτυο –συγκεκριμένα στην καρτέλα «Ιστορία»–, θα βρεις διάφορες πληροφορίες για τη μάχη. Αφού τις χωρίσεις σε κατηγορίες (π,χ, η στρατηγική ευφυία του Ανδρούτσου, η αντοχή των μαχητών, οι συνέπειες της μάχης κτλ.), σημείωσε στο τετράδιό σου ό,τι σου έχει κάνει τη μεγαλύτερη εντύπωση στην κάθε περίπτωση, εξηγώντας συγχρόνως το γιατί.

Η μάχη στο χάνι της Γραβιάς

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Βρίσκουμε:

3 πρόσωπα που συνδέονται με την Επανάσταση στην Πελοπόννησο

2 μάχες που έγιναν στη Στερεά Ελλάδα

1 πρόσωπο που συνδέεται με την Επανάσταση στη Στερεά Ελλάδα

Κεφάλαιο 4

Η Επανάσταση στη Μακεδονία, τη Θεσσαλία και την Ήπειρο

Καθώς οι Έλληνες πιστεύουν ότι η απελευθέρωση τούς αφορά όλους ανεξαιρέτως, οι τοπικές εξεγέρσεις ακολουθούν η μία την άλλη. Στις επαναστατικές προσπάθειες που γίνονται στη Μακεδονία και τη Θεσσαλία πρωτοστατούν μέλη της Φιλικής Εταιρείας. Στην Ήπειρο, πάλι, τον πρώτο λόγο έχουν οι εμπειροπόλεμοι Σουλιώτες. Ωστόσο, τα οργανωτικά προβλήματα και η άμεση αντίδραση των Οθωμανών δεν θα επιτρέψουν σε αυτές τις προσπάθειες να ολοκληρωθούν.

Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα γνωρίσουμε ότι η Επανάσταση υπήρξε μια υπόθεση όλων των υπόδουλων Ελλήνων
- θα αντιληφθούμε τους λόγους για τους οποίους οι Έλληνες επαναστάτες δεν πέτυχαν τους στόχους τους σε αυτές τις περιοχές.

χρονο-τρενάκι

από το Σήμερα... στο Χτες

Αν κάποιος/α από εσάς γνωρίζει αυτό το παραδοσιακό χωριό ή έχει ακούσει κάτι για τον Εμμανουήλ Παπά, ας μοιραστεί τις γνώσεις του/της με τους/τις συμμαθητές/-τριές του/της. Διαφορετικά, ας προσπαθήσουμε όλοι μαζί να γνωρίσουμε πρόσωπα και πράγματα.

Στον νομό Σερρών υπάρχει ένα χωριό που ονομάζεται Εμμανουήλ Παπάς. Πρόκειται για την παλιά Ντουβίτσα που έχει αλλάξει όνομα, για να τιμήσει τον ομώνυμο στρατηγό της Επανάστασης του 1821, ο οποίος θυσίασε τη ζωή του για την ανεξαρτησία της πατρίδας.

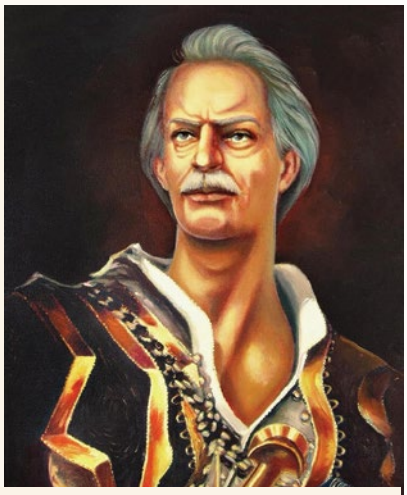

Μάρτιος 1821: Ο Εμμανουήλ Παπάς φτάνει στο Άγιο Όρος

Το 1821 ο Φιλικός Εμμανουήλ Παπάς βρίσκεται στην Κωνσταντινούπολη, όταν αποφασίζει να αγοράσει με δικά του χρήματα όπλα και πυρομαχικά και να τα φορτώσει σε ένα καράβι. Στις 23 Μαρτίου αναχωρεί με αυτό το καράβι για το Άγιο Όρος, έχοντας εντολή από τη Φιλική Εταιρεία να οργανώσει την εξέγερση στη Μακεδονία. Πολλοί καλόγεροι τον ακολουθούν και οι Μακεδόνες οπλαρχηγοί προετοιμάζουν μια συντονισμένη κίνηση.

Εμμανουήλ Παπάς Σωστό ή Λάθος;

Είμαι ο Εμμανουήλ Παπάς από τη Ντουβίτσα Σερρών. Είμαι πρωτεργάτης στην εξέγερση της Μακεδονίας εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Οι Έλληνες εμπνέονται από τον ηρωισμό και τον πατριωτισμό μου μέχρι σήμερα.

Ο Εμμανουήλ Παπάς. Έργο του Αθανάσιου Βοζιάνη. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα

Μάρτιος 1821: Η Μακεδονία επαναστατεί

Οι επαναστάτες, με αρχιστράτηγο τον Παπά, απελευθερώνουν σε σύντομο χρονικό διάστημα τη Χαλκιδική. Η αντεπίθεση των Οθωμανών, όμως, είναι άμεση. Προεστοί και κάτοικοι συλλαμβάνονται, ολόκληρα χωριά καταστρέφονται και το ελληνικό στοιχείο της Θεσσαλονίκης συντρίβεται. Τουλάχιστον είκοσι πέντε χιλιάδες Έλληνες εξοντώνονται και οι περιουσίες τους καταστρέφονται, ενώ οι κυνηγημένοι επαναστάτες καταφεύγουν στη Νάουσα. Τον Απρίλιο του 1822 ο οθωμανικός στρατός πολιορκεί την πόλη, την καταλαμβάνει και την καταστρέφει, τερματίζοντας έτσι οριστικά την επαναστατική προσπάθεια στη Μακεδονία.

Κατά την πολιορκία της Νάουσας δεκατρείς γυναίκες πέφτουν στο ποτάμι της Αράπιτσας μαζί με τα παιδιά τους, για να μην αιχμαλωτιστούν από τους Οθωμανούς. Ως σύμβολο τιμής και μνήμης, στέκεται εκεί το μπρούτζινο άγαλμα της Κατερίνας Χαλεπά.

Η εξέγερση στη Μακεδονία μπορεί να λήγει άδοξα, βοηθάει, όμως, στην εδραίωση του αγώνα στην Πελοπόννησο (τον Μοριά) και τη Στερεά Ελλάδα (τη Ρούμελη). Και αυτό συμβαίνει, επειδή οι οθωμανικές στρατιές, αντί να κινηθούν νότια, παραμένουν σχεδόν όλο το 1821 στη Μακεδονία, ώστε να αντιμετωπίσουν τις δυνάμεις του Εμμανουήλ Παπά. Έτσι, οι επαναστατημένοι του Μοριά και της Ρούμελης έχουν όλο τον χρόνο να οργανωθούν, να καταλάβουν πολλές περιοχές και να δημιουργήσουν ισχυρά επαναστατικά κέντρα.

Μάιος 1821: Η Θεσσαλία επαναστατεί

Στη Θεσσαλία ο Άνθιμος Γαζής και ο αρματολός Κυριάκος Μπασδέκης πιέζουν τους προεστούς να επαναστατήσουν, αλλά αυτοί διστάζουν.

Όμως, όταν τον Μάιο του 1821 οι κάτοικοι του Πηλίου βλέπουν σπετσιώτικα και υδραίικα καράβια να μπαίνουν στον Παγασητικό κόλπο, μεταφέροντας πολεμοφόδια για την πολιορκία του κάστρου του Βόλου, εξεγείρονται αμέσως.

Ο Άνθιμος Γαζής, ο οποίος ενθαρρύνει με τα λόγια του τους κατοίκους του Πηλίου να εξεγερθούν, είναι Δάσκαλος του γένους και Φιλικός.

Έργο του Αυγούστου Πικαρέλλη. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα

Ο Μαχμούτ Πασάς Δράμαλης πληροφορείται στη Λάρισα όπου βρίσκεται το αρχηγείο του, ότι οι Έλληνες πολιορκούν τον Βόλο και το Βελεστίνο. Αμέσως, κινείται εναντίον των επαναστατών με τον *τακτικό στρατό** του και, μέσα σε λίγες μέρες, διαλύει τα ελληνικά *άτακτα στρατεύματα**. Όταν ο στρατός του Δράμαλη φτάνει στη Μακρινίτσα, οι περισσότεροι επαναστάτες υποκύπτουν φοβισμένοι, ενώ ο Άνθιμος Γαζής διαφεύγει στη Σκιάθο.

τακτικός στρατός:
όλος ο εθνικός στρατός μιας χώρας

άτακτα στρατεύματα:
μη οργανωμένος και αναγνωρισμένος στρατός

Τα πρόσωπα και τα μέρη της Επανάστασης στη Μακεδονία, τη Θεσσαλία και την Ήπειρο

Τα γεγονότα του 1822 στην Ήπειρο

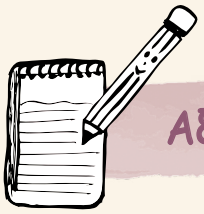
Τον Ιανουάριο του 1822 ο Αλή Πασάς των Ιωαννίνων εξοντώνεται και τα οθωμανικά στρατεύματα μπορούν πλέον απερίσπαστα να κινηθούν προς την Πελοπόννησο, για να συντρίψουν την επανάσταση. Έτσι, ο πόλεμος των Ελλήνων από επιθετικός γίνεται αμυντικός.

Ο διοικητής της Πελοποννήσου, Χουρσίτ Πασάς, ξεκινάει από την Ήπειρο, όπου βρισκόταν εκείνον τον καιρό, και στρέφει τις δυνάμεις του προς τη νότια Ελλάδα. Σκοπός του είναι καθ' οδόν να καταστρέψει το Σούλι, το οποίο αποτελεί μόνιμη εστία αντίστασης. Οι Έλληνες, πάλι, με επικεφαλής τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο, δοκιμάζουν να εμποδίσουν την κίνηση των οθωμανικών στρατευμάτων. Τον Ιούλιο του 1822, όμως, υφίστανται βαριά ήττα στη μάχη του Πέτα, ενός χωριού κοντά στην Άρτα, και οι Σουλιώτες αναγκάζονται να συνθηκολογήσουν και να εγκαταλείψουν τα μέρη τους οριστικά.

Έχει φτάσει πια η στιγμή που οι στρατιές του Κιουταχή και του Ομέρ Βρυώνη θα αποτελέσουν μεγάλη απειλή για την Ελληνική Επανάσταση.

Έργο του Άνταμ Φρίντελ (1830). Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

Α. Διαβάζουμε για το τέλος του Εμμανουήλ Παπά και ανταλλάσσουμε απόψεις με τους/τις συμμαθητές/-τριές μας σχετικά με το ότι, παρότι η επανάσταση στη Μακεδονία δεν έχει πετύχει, ο Εμμανουήλ Παπάς κηδεύεται με τιμές αρχιστράτηγου.

Μετά την καταστολή της επανάστασης στη Μακεδονία, απογοητευμένος, ο Εμμανουήλ Παπάς αναχωρεί για την Ύδρα. Ταξιδεύει με το ίδιο καράβι που είχε φτάσει στο Άγιο Όρος στις 23 Μαρτίου 1821. Εξαντλημένος από τις κακουχίες του πολέμου και από τις συγκινήσεις της τραγικής του περιπέτειας, πεθαίνει μέσα στο καράβι, λίγο πριν φτάσει στον προορισμό του. Η σορός του μεταφέρθηκε στην Ύδρα και κηδεύτηκε με τιμές αρχιστράτηγου.

Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμ. 12 (διασκευή)

Β. Μελετάμε το κείμενο που ακολουθεί και απαντάμε στην ερώτηση:
«Ποια είναι η διαφωνία των φιλελλήνων με τους αρματολούς;»

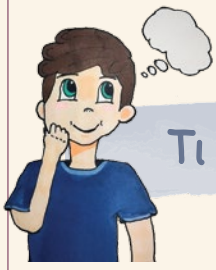
Στο Πέτα, έξω από την Άρτα, ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος αξιοποίησε τους Σουλιώτες και το τάγμα που σχηματίστηκε από 700 περίπου φιλέλληνες. Υποστηρικτικά, ήθελε να χρησιμοποιήσει τις ομάδες των αρματολών της περιοχής. Όμως, αυτό δεν έγινε, γιατί οι φιλέλληνες διαφώνησαν και επέμεναν να παραταχθούν ως τακτικός στρατός. Δεν ήθελαν να αντιμετωπίσουν τις οθωμανικές δυνάμεις με ανταρτοπόλεμο. Οι αρματολοί έφυγαν και η Μάχη του Πέτα έληξε με συντριβή των ελληνικών δυνάμεων, λόγω της λανθασμένης στρατηγικής του τάγματος των φιλελλήνων.*

φιλέλληνες: κάτοικοι ξένων κρατών που τρέφουν φιλικά αισθήματα προς την Ελλάδα

Από τη σειρά των ντοκιμαντέρ για τα 200 χρόνια της Επανάστασης «Και εγένετο Ελλάς», Ιανουάριος 2021 (διασκευή)

Γ. Με βάση τις πληροφορίες του κεφαλαίου, σημειώνουμε ποιες από τις παρακάτω περιοχές εξεγέρθηκαν το 1821 και ποιες το 1822.

- Σούλι .....
- Μηλιές Πηλίου .....
- Νάουσα .....
- Βόλος .....
- Πέτα .....
- Χαλκιδική .....
- Θεσσαλονίκη .....

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Βρίσκω:

μία πληροφορία που μου είναι ήδη γνωστή πριν διαβάσω το κεφάλαιο

.....

μία πληροφορία που μου έχει κάνει εντύπωση στο κεφάλαιο

.....

μία προσωπικότητα ή **ένα γεγονός**
που θα ήθελα να διερευνήσω περισσότερο

.....

Κεφάλαιο 5

Η Επανάσταση στα νησιά του Αιγαίου και ο Κωνσταντίνος Κανάρης

Μετά τις εξεγέρσεις στην Πελοπόννησο και τη Στερεά Ελλάδα η Επανάσταση απλώνεται και στα νησιά του Αιγαίου. Εκεί, διακρίνονται σπουδαίοι ναυτικοί, όπως ο Ανδρέας Μιαούλης και ο Αντώνιος Οικονόμου από την Ύδρα, η Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα από τις Σπέτσες ή ο Κωνσταντίνος Κανάρης από τα Ψαρά. Η ναυτική ικανότητα όλων αυτών, που γίνεται φανερή μέσα από τις λιγότερο ή περισσότερο παράτολμες επιχειρήσεις τους, θα προσφέρει σημαντικές υπηρεσίες στον Αγώνα.

Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα γνωρίσουμε και θα κατανοήσουμε τη σημασία των πρώτων σημαντικών επιτυχιών στη θάλασσα
- θα γνωρίσουμε τη μεγάλη συνεισφορά των νησιών στην εθνική υπόθεση (απελευθερωτικός αγώνας)
- θα κατανοήσουμε τη σημασία της δράσης των πυρπολικών και γενικότερα του ναυτικού στην επιτυχή έκβαση της Επανάστασης.

χρονο-τρενάκι

επαναστατούν

1821 Απρίλιος	1821 Μάιος	1822 Μάρτιος	1822 Απρίλιος	1824 Ιούνιος
Σπέτσες, Ύδρα, Αίγινα, Πόρος, Σαλαμίνα, Ψαρά, Σάμος, Δωδεκάνησα	επαναστατεί η Κρήτη	καταστροφή της Χίου	νίκη των Ελλήνων στη ναυμαχία του Γέροντα	καταστροφή των Ψαρών και της Κάσου

από το Σήμερα...

...στο Χτες

Το δεύτερο Σάββατο κάθε Σεπτεμβρίου, σε ανάμνηση της νικηφόρας ναυμαχίας του Κανάρη εναντίον των Οθωμανών, γίνεται στο νησί των Σπετσών η «Γιορτή της Αρμάτας».

Μήπως κάποιος/-α από εσάς έχει παρακολουθήσει αυτήν την εκδήλωση; Είτε ναι είτε όχι, ας παρατηρήσουμε την εικόνα και ας συζητήσουμε στην τάξη τι πιστεύουμε ότι αναπαριστά.

Η εξέγερση των νησιών

Μετά την έκρηξη της Επανάστασης στην *ηπειρωτική χώρα**, σειρά έχουν τα νησιά του Αιγαίου, τα οποία αναπτύσσουν επίσης πολεμική δράση. Έτσι, πολλοί νησιώτες, αξιοποιώντας τα εμπορικά τους πλοία και την εμπειρία των πληρωμάτων τους,

- παίρνουν μέρος σε ναυμαχίες και καταστρέφουν με τα πυρπολικά τους τον εχθρικό στόλο
- πολιορκούν από τη θάλασσα παραθαλάσσιες περιοχές και βοηθούν όσους πολεμούν στη στεριά
- μεταφέρουν πολεμοφόδια
- παρεμποδίζουν τον οθωμανικό στόλο να κινηθεί προς τις εξεγερμένες περιοχές.

ηπειρωτική χώρα: το κομμάτι της ξηράς μιας χώρας που περιτριγυρίζεται από θάλασσα

Τα πυρπολικά είναι παλιά ή πολύ φτηνής κατασκευής μικρά σκάφη. Γεμάτα με εύφλεκτα υλικά, χρησιμοποιούνται για να βάλουν φωτιά σε εχθρικά πλοία, να τα καταστρέψουν και να αφανίσουν τα πληρώματά τους. Η πρακτική είναι η εξής: τα πληρώματα των πυρπολικών τα αγκιστρώνουν πάνω στα εχθρικά πλοία και τους βάζουν φωτιά, ενώ συγχρόνως σπεύδουν να τα εγκαταλείψουν πριν εκραγούν.

Μέσα στο πυρπολικό

Τομή πυρπολικού. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα

Νικηφόρες κινήσεις εναντίον των Οθωμανών

Για τις ελληνικές αυτές ενέργειες, οι Οθωμανοί προχωρούν σε αντίποινα σε βάρος των κατοίκων των νησιών. Το 1822, λοιπόν, πετυχαίνουν την καταστροφή της νήσου Χίου και τη σφαγή του πληθυσμού της, γεγονός που, όταν γίνεται γνωστό, συγκλονίζει τους κατοίκους των ευρωπαϊκών χωρών και ενισχύει τον φιλελληνισμό. Όμως, αρχίζουν να νιώθουν ότι απειλούνται από τις νησιωτικές εξεγέρσεις και ζητούν τη βοήθεια του Πασά της Αιγύπτου, Μεχμέτ Αλή, ο οποίος διαθέτει ένοπλες δυνάμεις εκπαιδευμένες από Ευρωπαίους αξιωματικούς.

Μετά τη συνεργασία Οθωμανών-Αιγυπτίων, οι συγκρούσεις στη θάλασσα εντείνονται. Το 1824 ο τουρκοαιγυπτιακός στόλος, μετά από σκληρές μάχες, αποβιβάζεται στην Κάσο και τα Ψαρά και καταστρέφει τις δύο σπουδαιότερες ναυτικές βάσεις των επαναστατημένων Ελλήνων. Η επιτυχία του, ωστόσο, δεν θα διαρκέσει πολύ. Σύντομα, σε ναυμαχία στον *κόλπο του Γέροντα** ο ελληνικός στόλος θα συντρίψει τον ογκώδη τουρκοαιγυπτιακό. Σε αυτήν τη ναυμαχία, μάλιστα, καθοριστικός είναι ο ρόλος των πυρπολικών που τα χρησιμοποιεί με επιτυχία ο Υδραίος καπετάνιος Ανδρέας Μιαούλης.

κόλπος του Γέροντα: κόλπος που βρίσκεται απέναντι από τη Λέρο και την Κάλυμνο

Μερικές ακόμα νικηφόρες επιθέσεις των ελληνικών ναυτικών δυνάμεων είναι εκείνες που πραγματοποιούνται

- στις Σπέτσες, με τον Μιαούλη να εμποδίζει τον ανεφοδιασμό των Οθωμανών του Ναυπλίου
- στην Ίμβρο, όπου οι Ψαριανοί καταλαμβάνουν το τοπικό φρούριο
- στον Κορινθιακό κόλπο με τα υδραίικα και σπετσιώτικα πλοία να καταδιώκουν τον οθωμανικό στόλο
- στον όρμο της Ερεσσού (Λέσβος), όπου ο Ψαριανός Δημήτριος Παπανικολής πυρπολεί ένα πλοίο των Οθωμανών.

Επίσης, μετά την καταστροφή της Χίου, οι Έλληνες καταφεύγουν σε αντίποινα με μια ναυμαχία μέσα στο λιμάνι του νησιού, ενώ, δύο χρόνια αργότερα, κατορθώνουν να ανακαταλάβουν τα Ψαρά.

Ο Κωνσταντίνος Κανάρης

Αρχηγός στην επιχείρηση της Χίου είναι ο Κωνσταντίνος Κανάρης, ο πλοίαρχος του εμπορικού ναυτικού που το έχει εγκαταλείψει για να πάρει μέρος στον Αγώνα του 1821. Αυτός είναι που, τον Ιούνιο του 1822, ανατινάζει με το πυρπολικό του μέσα στο λιμάνι του νησιού τη *ναυαρχίδα** του οθωμανικού στόλου και οδηγεί στον θάνατο τον αρχιναύαρχο και γύρω στους 2.000 ναύτες. Τον Οκτώβριο του 1822, πάλι, πυρπολεί στη νήσο Τένεδο την αντιναυαρχίδα και αποκλείει τους Οθωμανούς στα Δαρδανέλια, δηλαδή το θαλάσσιο κομμάτι της σημερινής Τουρκίας που χωρίζει τη Μικρά Ασία από την Ευρώπη. Ο ίδιος θα καταστρέψει ακόμη δύο πλοία του οθωμανικού στόλου στη Σάμο και τη Μυτιλήνη, ενώ θα επιχειρήσει –χωρίς επιτυχία όμως– να πυρπολήσει και τον αιγυπτιακό στόλο μέσα στο λιμάνι της Αλεξάνδρειας.

ναυαρχίδα: το ισχυρότερο πλοίο του στόλου

Παρότι και άλλοι ναυτικοί χρησιμοποιούν πυρπολικά, ο Κανάρης είναι εκείνος που θα πάρει αργότερα τον ανώτατο στρατιωτικό βαθμό του ναυάρχου και θα γίνει αρχηγός του ελληνικού στόλου.

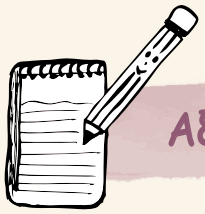

Δ. Βασιλείου, *Κωνσταντίνος Κανάρης*. Ναυτικό Μουσείο της Ελλάδας, Πειραιάς

Νικηφόρος Λύτρας (περ. 1866-1870). *Η πυρπόληση της τουρκικής ναυαρχίδας από τον Κανάρη*. Πινακοθήκη Αβέρωφ, Μέτσοβο

Τα πλοία του Αγώνα

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

Α. Ας εντοπίσουμε ποιες από τις παρακάτω προτάσεις είναι σωστές *(Σ)* και ποιες λανθασμένες *(Λ)*. Στις δεύτερες διορθώνουμε το λάθος.

- Όταν οι ελληνικές επιχειρήσεις στη θάλασσα δυσκολεύουν τους Οθωμανούς, εκείνοι ζητούν βοήθεια από την Αγγλία. ..... Σ Λ
- Η καταστροφή της Χίου έρχεται ως αντίποινα των Οθωμανών προς τους Έλληνες. ..... Σ Λ
- Ο τουρκοαιγυπτιακός στόλος, μετά από σκληρές μάχες, αποβιβάζεται στην Κάσο και τη Ρόδο. ..... Σ Λ
- Στον κόλπο του Γέροντα ο ελληνικός στόλος συντρίβει τον τουρκοαιγυπτιακό. ..... Σ Λ

Β. Πώς θα χαρακτηρίζαμε τον Κανάρη, διαβάζοντας την παρακάτω επιστολή του;

Προς το Υπουργείο των Ναυτικών

Περιττό να αναφέρω προς το έξοχο αυτό υπουργείο πως αισθάνομαι ζήλο στην καρδιά μου να φανώ και εγώ όσο μπορώ χρήσιμος για το έθνος μου, ειδικά στην παρούσα κρίσιμη κατάσταση. Προσφέρω, λοιπόν, τον εαυτό μου για την πατρίδα μου και την κοινή σωτηρία, ανυπομονώντας να αποδεχτώ τον διορισμό μου, όπου είμαι αναγκαίος για να εκπληρώσω το ιερό χρέος μου.

Ναύπλιο, 6 Σεπτεμβρίου 1825

Πηγή: Γ.Α.Κ. – Κεντρική Υπηρεσία, Αρχείο Υπουργείου (διασκευή)

Γ. Γράφουμε στο τετράδιό μας μια ιστορία (γύρω στις 50 λέξεις), σαν να είμαστε ένας ναύτης που συμμετέχει σε αποστολές με πυρπολικά.

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Συμπληρώνουμε:

3 σημαντικές ναυμαχίες

2 από τους επαναστάτες που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στις ναυτικές μάχες

1 πληροφορία που ακούμε για πρώτη φορά

Κεφάλαιο 6

Η άλωση της Τριπολιτσάς και η μάχη στα Δερβενάκια

Στον χώρο της Πελοποννήσου, από όπου έχει ξεκινήσει η Επανάσταση, οι Έλληνες αποφασίζουν να ακολουθήσουν την πρόταση του Κολοκοτρώνη και να καταλάβουν την Τριπολιτσά, το στρατιωτικό και διοικητικό κέντρο των Οθωμανών. Πραγματικά, μετά από μια πολύμηνη πολιορκία, η πόλη περνάει στα ελληνικά χέρια τον Σεπτέμβριο του 1821. Λίγους μήνες αργότερα, ο οθωμανικός στρατός ξεκινάει από τα Ιωάννινα, για να ανακαταλάβει την πόλη. Αλλά στα Δερβενάκια ο Κολοκοτρώνης, μαζί με άλλους οπλαρχηγούς, καταφέρνει να τον νικήσει.

Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα κατανοήσουμε τη σημασία που είχε η άλωση της Τριπολιτσάς για την επανάσταση
- θα αξιολογήσουμε τη στρατηγική ικανότητα του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη
- θα γνωρίσουμε την τακτική της καμένης γης που εφάρμοσε ο Κολοκοτρώνης για να αποκτήσει στρατιωτικό πλεονέκτημα απέναντι στον Δράμαλη.

από το Σήμερα...

«Σαράντα παλικάρια από τη Λι-. από τη Λιβαδειά.
Πάνε για να πατήσουνε την Τροπο-, μωρ' την Τροπολιτσά
Στο δρόμο που πηγαίνανε γέροντα, μωρ' γέροντ' απαντούν.
Ώρα καλή σου γέρο καλώς τα τα, καλώς τα τα παιδιά.
Πού πάτε παλικάρια πού πάτε βρε, πού πάτε βρε παιδιά.
Πάμε για να πατήσουμε την Τροπο-, μωρ' την Τροπολιτσά».

Να κι ένα γνωστό δημοτικό τραγούδι!
Τι σημαίνει άραγε ότι τα παλικάρια «πάνε για να πατήσουνε την Τροπολιτσά»;
Ας σημειώσουμε σε ποια περίπτωση αναφερόμαστε και, με τη βοήθεια του διπλανού χάρτη, για ποια σημερινή πόλη της Πελοποννήσου μιλάμε.

...στο Χτες

Η πολιορκία της Τριπολιτσάς

περιφερειακά κέντρα: τόποι που δεν θεωρούνται κεντρικοί

Μετά την κατάληψη της Καλαμάτας, τον Μάρτιο του 1821, οι περισσότεροι οπλαρχηγοί υποστηρίζουν ότι οι επαναστάτες πρέπει να στραφούν προς άλλα ***περιφερειακά κέντρα**** της Πελοποννήσου. Ο Κολοκοτρώνης, όμως, ο οποίος έχει αναλάβει την ηγεσία της Επανάστασης, πιστεύει ότι πρέπει να καταλάβουν την Τριπολιτσά, το στρατιωτικό και διοικητικό κέντρο των Οθωμανών στην Πελοπόννησο, και ξεκινάει την πολιορκία της.

Τρεις σημαντικές μάχες πριν την Άλωση της Τριπολιτσάς

> *Ήξερα ότι οι Τούρκοι είναι περισσότεροι από εμάς και πιο έμπειροι πολεμιστές. Σκέφτηκα, λοιπόν, ότι ο μόνος τρόπος να τους νικήσουμε είναι να τους στερήσουμε τη δυνατότητα να ανεφοδιαστούν με τρόφιμα. Για τον λόγο αυτόν, έστησα στρατόπεδα γύρω από την Τριπολιτσά, ώστε να εμποδίσουμε την έξοδό τους.*

Τον ίδιο καιρό, ο διοικητής της Πελοποννήσου, Χουρσίτ Πασάς, βρίσκεται στα Ιωάννινα. Όταν μαθαίνει για τις πρώτες νίκες των Ελλήνων, στέλνει 4.000 Τουρκαλβανούς στρατιώτες υπό τον Μουσταφά Πασά, για να ενισχύσει την άμυνα της Τριπολιτσάς, όπου έχουν καταφύγει για ασφάλεια και Οθωμανοί από άλλα επαρχιακά κέντρα της Πελοποννήσου.

Έργο άγνωστου καλλιτέχνη (περ. 1900-1910). *Ο Κολοκοτρώνης οδηγεί τον στρατό του στη Νεμέα εναντίον του Δράμαλη.* Βουλή των Ελλήνων

Ο Μουσταφά Πασάς, διοικητής επαρχίας στην Αλβανία, παίρνει εντολή να κινηθεί προς την Τριπολιτσά. Καθ' οδόν καταστρέφει τη Βοστίτσα (Αίγιο) και λύνει την πολιορκία των Ελλήνων στην Κόρινθο και το Άργος. Όταν φτάνει στον προορισμό του, τον Μάιο του 1821, μπαίνει στην πόλη χωρίς μάχη, καθώς ο Κολοκοτρώνης προτιμάει να αφήσει τους Οθωμανούς να συγκεντρωθούν όλοι μέσα στην πολιορκούμενη περιοχή. Έτσι, παρά τις δυσκολίες, η πολιορκία της Τριπολιτσάς συνεχίζεται.

τάπια (ή ντάπια): προμαχώνας, το μέρος ενός φρουρίου από το οποίο μπορεί κάποιος να πολεμήσει

Η Τριπολιτσά είναι μια οχυρωμένη πόλη. Προστατεύεται από τείχος μήκους 3,5 χιλιομέτρων και ύψους 4 μέτρων. Πάνω της υψώνονται 13 μικροί και 7 μεγάλοι πύργοι. Έχει επτά πύλες: του Ναυπλίου, των Καλαβρύτων, της Καρύταινας, του Αγίου Αθανασίου, του Σεραγιού, του Λεονταρίου, του Μυστρά. Δίπλα σε κάθε πύλη υπάρχει μια τάπια (ή ντάπια*) με κανόνια και σε άλλα σημεία υπάρχουν τάπιες για μάχη με τουφέκια.

Παναγιώτης Ζωγράφος (μεταξύ 1836-1839).
Πόλεμος της Τριπολιτζάς και των περί αυτής Χωρίων.
Γεννάδειος Βιβλιοθήκη, Αθήνα

▶ Τι λέτε; Θα προσπαθήσουν οι Οθωμανοί να σπάσουν τον κλοιό των Ελλήνων πολιορκητών ή όχι; Δουλεύουμε σε ομάδες και αιτιολογούμε την άποψή μας.

Γράνα:
το πολεμικό χαράκωμα που έχινε κατά διαταγή του Κολοκοτρώνη γύρω από την Τριπολιτσά. Είχε μήκος 700 περίπου μέτρων και προς την πλευρά της πόλης σχημάτιζε ανάχωμα (φράγμα), δημιουργημένο από τα χώματα της εκσκαφής

Η άλωση της Τριπολιτσάς

Η μάχη της *Γράνας** (Αύγουστος 1821) είναι η τελευταία μιας σειράς αποτυχημένων προσπαθειών των Οθωμανών να σπάσουν την πολιορκία ή να λεηλατήσουν τα γύρω από την πόλη χωριά, προκειμένου να προμηθευτούν τροφές. Μετά από αυτή, δεν επιχειρούν άλλη έξοδο. Στο μεταξύ, η κατάσταση μέσα στην πόλη γίνεται όλο και δυσκολότερη για τους πολιορκημένους, όχι μόνον εξαιτίας της έλλειψης τροφίμων και νερού αλλά και λόγω των επιδημιών που έχουν ξεσπάσει.

Μετά από 6 μηνών πολιορκία, μια μικρή ομάδα Ελλήνων πολεμιστών καταφέρνει να ανοίξει την Πύλη του Ναυπλίου και να στρέψει τα τουρκικά κανόνια προς την πόλη. Οι επαναστάτες μπαίνουν στην Τριπολιτσά (23 Σεπτεμβρίου 1821) και ισοπεδώνουν τα πάντα στο πέρασμά τους. Οι Οθωμανοί μετρούν δεκάδες χιλιάδες νεκρούς.

στρατηγικός νους:
άτομο με μεγάλη ικανότητα στον σχεδιασμό μιας μάχης ή ενός πολέμου

Πρόκειται για μια νίκη που θα τονώσει το ηθικό των Ελλήνων και θα τους ενισχύσει με χιλιάδες όπλα και πολεμοφόδια. Μετά από αυτήν την εξέλιξη, ο Κολοκοτρώνης αναδεικνύεται σε *στρατηγικό νου** της Επανάστασης.

Η μάχη στα Δερβενάκια - Η καταστροφή του Δράμαλη

αμαχητί:
χωρίς να δώσει μάχη

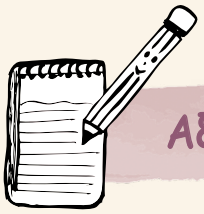
Τον Ιούνιο του 1822, ο αντικαταστάτης του Χουρσίτ Πασά, Μαχμούτ Πασάς Δράμαλης, ξεκινάει από τα Ιωάννινα με κατεύθυνση την Πελοπόννησο για να ανακαταλάβει την Τριπολιτσά. Περνάει *αμαχητί** την Κόρινθο και φτάνει μέχρι το Άργος. Ο Κολοκοτρώνης τότε καταστρώνει ένα σχέδιο χωρισμένο σε τρία μέρη.

Μέρος 1ο: Αποκλείει τα δύο περάσματα προς την Τριπολιτσά, στέλνοντας εκεί τον Πλαπούτα και τον γιο του, Πάνο Κολοκοτρώνη

Μέρος 2ο: Εφαρμόζει την τακτική της «καμένης γης», δίνοντας εντολή να καούν όλες οι αποθήκες σιτηρών και όλα τα σπαρτά της Αργολίδας, ώστε να μην υπάρχει τρόπος να τραφούν τα στρατεύματα του Δράμαλη

Μέρος 3ο: Στέλνει τον Δημήτριο Υψηλάντη με την ομάδα του στο κάστρο του Άργους, ώστε να συγκρουστεί με τον Δράμαλη και να αποδυναμώσει τον στρατό του

Με αυτά τα δεδομένα, ο Δράμαλης αναγκάζεται να αλλάξει τα σχέδιά του και αποφασίζει να επιστρέψει στην Κόρινθο. Στο στενό πέρασμα των Δερβενακίων, όμως, ο Κολοκοτρώνης έχει στήσει ενέδρα μαζί με τον Νικηταρά, τον Παπαφλέσσα και άλλους οπλαρχηγούς. Οπότε ο στρατός του Δράμαλη καταστρέφεται.

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

Α. Χωρισμένοι/-ες σε ομάδες, ας προσπαθήσουμε να περιγράψουμε και να αξιολογήσουμε την τακτική της «καμένης γης» που εφαρμόζει ο Κολοκοτρώνης στα Δερβενάκια.

. . . . . .

. . . . . .

Β. Στην κεντρική πλατεία της Τρίπολης δεσπόζει αυτό το άγαλμα του Κολοκοτρώνη.

α) Έχετε δει κάπου αλλού άγαλμα ή προτομή του Κολοκοτρώνη;

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

Κολοκοτρώνης: ένας στρατηγικός νους

β) Γιατί ο ρόλος του Κολοκοτρώνη θεωρείται τόσο σημαντικός για την άλωση της Τριπολιτσάς; Τα απομνημονεύματά του μπορούν να σας βοηθήσουν να απαντήσετε.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Συμπληρώνουμε:

μία πληροφορία που μας έχει κάνει ιδιαίτερη εντύπωση σε αυτό το κεφάλαιο

μία πληροφορία που γνωρίζαμε πριν μελετήσουμε το κεφάλαιο

μία προσωπικότητα ή **ένα γεγονός**
που θα θέλαμε να διερευνήσουμε περισσότερο

Κεφάλαιο 7

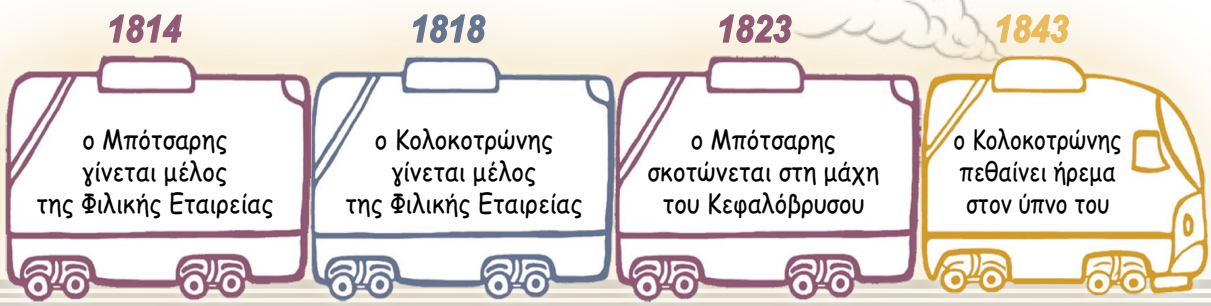
Μορφές του Αγώνα. Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης και ο Μάρκος Μπότσαρης

Κατά τη διάρκεια του Αγώνα για την ανεξαρτησία αναδεικνύονται διάφορες προσωπικότητες του στρατού. Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης (γνωστός και ως Γέρος του Μοριά λόγω της προχωρημένης ηλικίας του), αλλά και ο Μάρκος Μπότσαρης είναι δύο οπλαρχηγοί με μεγάλη συνεισφορά στην Επανάσταση του 1821 και, συγχρόνως, δύο από τους πρωταγωνιστές της περιόδου.

Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα γνωρίσουμε και θα αξιολογήσουμε το σχέδιο του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη για ενιαίο συντονισμό του Αγώνα
- θα πληροφορηθούμε την κομβικής σημασίας συμβολή του Γέρου του Μοριά στην εδραίωση της Επανάστασης στην Πελοπόννησο
- θα αναγνωρίσουμε τις δύο προσωπικότητες και τις πράξεις τους.

χρονο-τρενάκι

από το Σήμερα... ...στο Χτες

Τόσο ο Κολοκοτρώνης όσο και ο Μπότσαρης είναι ιστορικά πρόσωπα των οποίων η φήμη έχει εξαπλωθεί και στο εξωτερικό. Του πρώτου, επειδή έχει υπηρετήσει στον αγγλικό στρατό, και, του δεύτερου, επειδή λογοτέχνες και ζωγράφοι έχουν εμπνευστεί από τον ηρωισμό του.

Στις μέρες μας, στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο της Αθήνας εκτίθεται η περικεφαλαία του Κολοκοτρώνη από τον αγγλικό στρατό, που τόσο αγαπούσε και τη φορούσε στις επίσημες εκδηλώσεις, ενώ στο Παρίσι υπάρχει μία οδός και μία στάση μετρό (γραμμή 7) αφιερωμένη στον Μπότσαρη.

Αν σήμερα μπορούσαμε να τους ρωτήσουμε, τι νομίζετε ότι θα μας έλεγε ο καθένας τους για τη σχέση του με τα ευρωπαϊκά κράτη της εποχής;

Ο θαυμασμός των Γάλλων προς τον Μάρκο Μπότσαρη

Ο Κολοκοτρώνης και η Επανάσταση του 1821

Διονύσιος Τσόκος (1861). *Προσωπογραφία του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη.*
Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα

Στα 15 του χρόνια ο Κολοκοτρώνης (1770-1843) είναι αρματολός και, όταν ο Σουλτάνος εκδίδει ***φιρμάνι**** καταδίκης του σε θάνατο, είναι πια κλέφτης. Το 1806 καταφεύγει στη ρωσοκρατούμενη Ζάκυνθο και το 1810 -με τα Επτάνησα αγγλοκρατούμενα- κατατάσσεται στο ελληνικό σώμα του βρετανικού στρατού.

Το 1818 γίνεται μέλος της Φιλικής Εταιρείας και το 1821, σε ηλικία 51 ετών, αναλαμβάνει κατ' εντολή της τον συντονισμό της Επανάστασης. Όταν ο Δημήτριος Υψηλάντης, διεκδικώντας την ηγεσία της Επανάστασης εκ μέρους της Φιλικής Εταιρείας, αντιμετωπίζει την αντίδραση των προεστών, ο Κολοκοτρώνης συμβιβάζει τις δύο πλευρές, ώστε να ονομαστεί ο Υψηλάντης αρχιστράτηγος αλλά να αποφασίζουν όλοι μαζί.

Το 1822, με την καταστροφή της στρατιάς του Δράμαλη στα Δερβενάκια, ο Κολοκοτρώνης σώζει την Επανάσταση και ανακηρύσσεται αρχιστράτηγος της Πελοποννήσου. Και παρότι ο επονομαζόμενος Γέρος του Μοριά κάποιες φορές θα έρθει σε σύγκρουση με τους άλλους οπλαρχηγούς, οι άνδρες του τον σέβονται και τον ακολουθούν.

φιρμάνι:
γραπτή εντολή του Σουλτάνου

Στο βάθρο του αγάλματος της διπλανής φωτογραφίας υπάρχει η επιγραφή:

«Έφιππος χώρει (προχώρα), γενναίε στρατηγέ, ανά τους αιώνας, διδάσκων τους λαούς πώς οι δούλοι γίνονται ελεύθεροι»

▶ Αφού ο/η δάσκαλος/α εξηγήσει τις άγνωστες λέξεις, μπορούμε να καταλάβουμε τι θέλει να πει αυτή η επιγραφή;

Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης είναι το σύμβολο της Επανάστασης του 1821 και το αγαπημένο θέμα της νεοελληνικής γλυπτικής. Συχνά τον βλέπουμε πάνω στο άλογο, όπως στον χάλκινο ανδριάντα του γλύπτη Λάζαρου Σώχου έξω από το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, στην οδό Σταδίου, στην Αθήνα. Ξέρετε ότι αυτό το άγαλμα φτιάχτηκε σε δύο πανομοιότυπα αντίτυπα και το πρώτο βρίσκεται στο Ναύπλιο, στο Πάρκο Κολοκοτρώνη;

Τα αγάλματα του Κολοκοτρώνη

Ο Μπότσαρης και η Επανάσταση του 1821

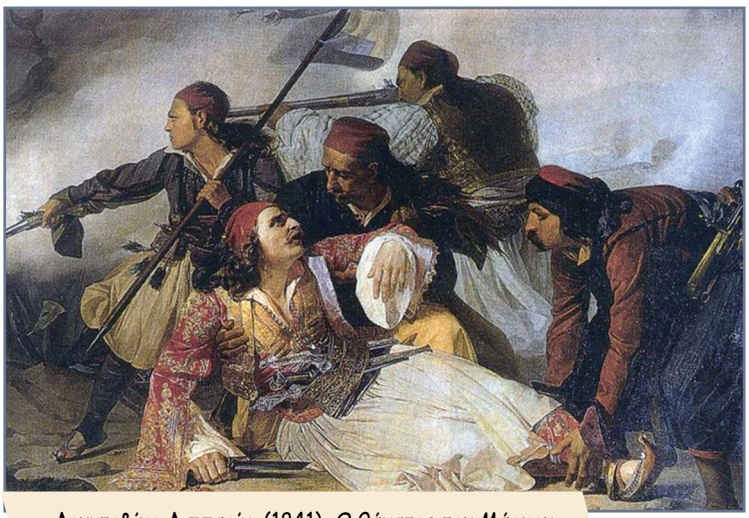
Ο Μάρκος Μπότσαρης γεννιέται στο Σούλι το 1790 και είναι μέλος ξακουστής οικογένειας. Το 1803, μετά την πτώση του Σουλίου, καταφεύγει κυνηγημένος στην Κέρκυρα και κατόπιν στη Λευκάδα. Το 1815 τον βρίσκει αρματολό στην Ήπειρο. Από αυτήν τη θέση διαπραγματεύεται με τον Σουλτάνο το 1820 την επιστροφή όλων των Σουλιωτών στην πατρίδα τους και, τελικά, το καταφέρνει.

Με το ξέσπασμα της Επανάστασης, ο Μπότσαρης με τους Σουλιώτες του διακρίνονται σε πολλές νικηφόρες μάχες, όπου, με τακτικές κλεφτοπόλεμου, νικούν συχνά τις υπεράριθμες οθωμανικές δυνάμεις. Όμως, επειδή καταλαβαίνει την ανάγκη για ενότητα και σωστό συντονισμό του Αγώνα, θέτει τους μαχητές του υπό την αρχηγία του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου.

Το 1822 ο Μάρκος παρασύρει τους Οθωμανούς σε ψεύτικες διαπραγματεύσεις, για να σώσει το Μεσολόγγι. Την ώρα που αυτός προσποιείται ότι οι Μεσολογγίτες είναι έτοιμοι να παραδοθούν, οι πολιορκημένοι οχυρώνουν την πόλη τους. Στη συνέχεια, με μόλις 35 πολεμιστές, υπερασπίζεται με επιτυχία το τείχος του Μεσολογγίου. Αυτό το γεγονός κάνει τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο να τον τιμήσει με τον τίτλο του στρατηγού. Έτσι, όμως, αντιμετωπίζει τον φθόνο των υπόλοιπων οπλαρχηγών.

Εμμανουήλ Ζέπος (1935). *Ο Μάρκος Μπότσαρης*. Εθνική Πινακοθήκη της Ελλάδας, Αθήνα

Λουντοβίκο Λιππαρίνι (1841). *Ο θάνατος του Μάρκου Μπότσαρη*. Δημοτικό Μουσείο της Τεργέστης, Ιταλία

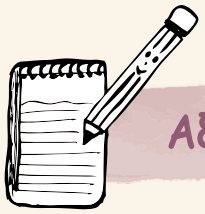
Ο ζωγράφος επιχειρεί να απαθανατίσει τη θυσία του Μάρκου Μπότσαρη. Την ώρα που οι Σουλιώτες νικάνε, ένα βόλι του εχθρού βρίσκει τον Μάρκο στο μάτι. «Αδέρφια, με βάρεσαν», γυρίζει και λέει στους στρατιώτες του. Αυτοί προσπαθούν να τον βοηθήσουν και να μην αφήσουν τον εχθρό να πλησιάσει.

▶ Μήπως ο Μαυροκορδάτος θα έπρεπε να έχει προβλέψει τις αντιδράσεις, ώστε να μη φέρει σε δύσκολη θέση τον Μπότσαρη; Τι λέτε;

Το καλοκαίρι του 1823 ο Μπότσαρης και 450 Σουλιώτες αντιμετωπίζουν μια μεγάλη οθωμανική στρατιά σε μάχη στο Κεφαλόβρυσο (κοντά στο Καρπενήσι), όπου ένα *εχθρικό βόλι** σκοτώνει τον οπλαρχηγό, που ήταν μόλις 33 χρονών. Οι Σουλιώτες παίρνουν τον νεκρό αρχηγό τους και τον μεταφέρουν στο Μεσολόγγι, όπου θα τον θάψουν με τιμές ήρωα.

βόλι: σφαίρα

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

Α. Κατά την παραμονή του στη Ζάκυνθο, ο Κολοκοτρώνης απορρίπτει τις προτάσεις του Ρώσου διοικητή να πολεμήσει κατά του Ναπολέοντα, λέγοντας:

> *«Τι δουλειά έχω εγώ με τον Ναπολέοντα; Αν θέλετε στρατιώτες για να ελευθερώσουμε την πατρίδα μας, σου υπόσχομαι και πέντε και δέκα χιλιάδες. Μία φορά βαπτισθήκαμε με το λάδι, βαπτιζόμαστε και με το αίμα άλλη μία για την ελευθερία της πατρίδας μας».*

Διασκευή από άρθρο του Δ. Πεταλά στην Αργολική Αρχειακή Βιβλιοθήκη Ιστορίας και Αρχαιολογίας, 2020

Γιατί άραγε ο Κολοκοτρώνης αρνείται τη ρωσική πρόταση;

βάλτε σε κύκλο το σωστό

α. Επειδή δεν πιστεύει ότι θα τσάρος έχει σκοπό να βοηθήσει την Ελλάδα.

β. Επειδή δεν έχει δέκα χιλιάδες στρατό για να προσφέρει.

γ. Επειδή συμπαθεί τον Ναπολέοντα και το έργο του.

δ. Επειδή προτιμάει να θυσιαστεί για την ελευθερία της πατρίδας του.

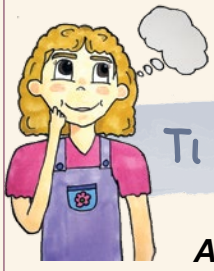
Β.

> *Ο Μπότσαρης έχει καταλάβει ότι όλες οι διαφωνίες στο σχέδιό του εναντίον του εχθρού οφείλονται στο δίπλωμα της στρατηγίας. Σηκώνεται, βγάζει το δίπλωμα και το φιλάει, για να δείξει τον σεβασμό στον Μαυροκορδάτο. Ύστερα, το σχίζει στα δύο, λέγοντας: «Σας ορκίζομαι πως κανένα αξίωμα δεν θέλω, ούτε ζήτησα. Τα διπλώματα δίνονται στις μάχες και δεν είναι γραμμένα στα χαρτιά! Όποιος είναι άξιος, παίρνει το δίπλωμα με το σπαθί του από τον πασά!»*

Κείμενο από την ιστοσελίδα «Ελληνικό Ινστιτούτο Στρατηγικών Μελετών» (διασκευή)

Γιατί ο Μάρκος Μπότσαρης σκίζει το έγγραφο, με το οποίο διορίζεται στρατηγός; Με την κίνησή του αυτή νομίζετε ότι πετυχαίνει τον σκοπό του;

Γ. Σε μικρές ομάδες, ας μελετήσουμε και πάλι αυτό το κεφάλαιο για να βρούμε ομοιότητες και διαφορές στη ζωή των δύο οπλαρχηγών του 1821.

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Ας θυμηθούμε:

- την ηλικία του Κολοκοτρώνη, όταν ξεκινάει η Επανάσταση του 1821.....
- την ηλικία του Μπότσαρη, όταν πεθαίνει στη μάχη του Κεφαλόβρυσου.....
- το προσωνύμιο του Κολοκοτρώνη .....
- τον αρχηγό της Δυτικής Στερεάς Ελλάδας .....
- το αξίωμα του Κολοκοτρώνη και το αξίωμα του Μπότσαρη.....

Οι εθνοσυνελεύσεις και η πολιτική οργάνωση του Αγώνα

Παράλληλα με τις στρατιωτικές επιχειρήσεις του εθνικοαπελευθερωτικού τους Αγώνα, οι Έλληνες φροντίζουν και για την πολιτική οργάνωση του κράτους που θέλουν να δημιουργήσουν. Έτσι, στο ίδιο χρονικό διάστημα που οι επαναστατικές διαδικασίες βρίσκονται σε εξέλιξη, συγκροτούνται τρεις διαδοχικές εθνοσυνελεύσεις. Σε αυτές, οι παραστάτες, δηλαδή οι εκλεγμένοι εκπρόσωποι των διαφόρων ελληνικών περιοχών, ψηφίζουν τρία Συντάγματα, επηρεασμένα όλα από τα Συντάγματα της Γαλλικής Επανάστασης.

Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα κατανοήσουμε τις βασικές αρχές που ενέπνευσαν την Ελληνική Επανάσταση με βάση τα Συντάγματα που δημιουργούνται
- θα γνωρίσουμε τις πρώτες προσπάθειες των επαναστατημένων Ελλήνων να δημιουργήσουν τις δομές ενός κράτους.

από το Σήμερα... ...στο Χτες

Τα μέλη των Εθνοσυνελεύσεων της Ελληνικής Επανάστασης ήταν εκλεγμένοι αντιπρόσωποι του έθνους. Επίσης, εκλεγμένοι αντιπρόσωποι του κράτους είναι και τα μέλη της σημερινής Βουλής των Ελλήνων.

Άραγε, έχει σχέση το έργο της σημερινής Βουλής με το έργο των τότε Εθνοσυνελεύσεων;

Η πολιτική οργάνωση του Αγώνα

Μετά τις πρώτες ελληνικές νίκες γίνεται επιτακτική η ανάγκη πολιτικής οργάνωσης των απελευθερωμένων περιοχών, ώστε να επιλύονται διάφορα γενικά ή ειδικά ζητήματα. Κυρίως, να γίνεται σωστά η διαχείριση των ακίνητων περουσιών των Οθωμανών που έχουν περάσει στα χέρια των Ελλήνων. Δηλαδή, τα εθνικά κτήματα ή οι *εθνικές γαίες*.

Έτσι, συγκροτούνται κάποιοι τοπικοί οργανισμοί, ένα είδος τοπικών κυβερνήσεων, που αποτελούνται από προεστούς, Φαναριώτες, ιεράρχες και ένα πολύ μικρό ποσοστό εκπροσώπων των κατώτερων τάξεων. Τέτοιες τοπικές κυβερνήσεις είναι η Πελοποννησιακή Γερουσία, η Γερουσία της Δυτικής Χέρσου (Στερεάς) Ελλάδος και ο Άρειος Πάγος στην Ανατολική Στερεά Ελλάδα.

Οι Εθνοσυνελεύσεις

τοπικιστικές διαμάχες:
αντιθέσεις ανάμεσα σε πρόσωπα ή ομάδες από διαφορετικούς τόπους

Με το πέρασμα του χρόνου, η λειτουργία των τοπικών οργανισμών παρουσιάζει προβλήματα που οφείλονται κυρίως σε προσωπικές και ***τοπικιστικές διαμάχες****. Έτσι, δημιουργείται η ανάγκη εποπτείας του Αγώνα από ένα κεντρικό όργανο, γεγονός που οδηγεί στη συγκρότηση της Α΄ Εθνοσυνέλευσης.

Η Εθνοσυνέλευση αυτή πραγματοποιείται στην Πιάδα, μια περιοχή κοντά στην Επίδαυρο, όπου εκπρόσωποι των απελευθερωμένων περιοχών, οι λεγόμενοι *παραστάτες*, ψηφίζουν το πρώτο Σύνταγμα της Ελλάδας (*Σύνταγμα της Επιδαύρου* ή *Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος*), το οποίο είναι επηρεασμένο από τις βασικές αρχές της Γαλλικής Επανάστασης. Σε αυτό:

- ανακηρύσσεται η ελληνική ανεξαρτησία
- ορίζεται ως πολίτευμα η αβασίλευτη δημοκρατία
- δημιουργείται μια κεντρική διοίκηση με ένα 5μελές Εκτελεστικό σώμα (κυβέρνηση) και ένα 70μελές Βουλευτικό σώμα (Βουλή).

Οργανώνονται, επίσης, τα πρώτα υπουργεία και η Κόρινθος ορίζεται ως πρωτεύουσα του νέου κράτους.

Ludwig Michael von Schwanthaler. *Η ψηφοφορία των πληρεξουσίων για το «Προσωρινόν πολίτευμα της Ελλάδος»*. Τοιχογραφία στη Βουλή των Ελλήνων

Όταν ήρθε η ώρα της επανάστασης, συνέβη κάτι καταπληκτικό, που σήμερα, αν είχαμε τη μηχανή του χρόνου και προσγειωνόμασταν στις πρώτες εθνοσυνελεύσεις, δεν θα παίρναμε την εικόνα κάποιου μεγαλειώδους ίσως γεγονότος, γιατί οι άνθρωποι ήταν αδροί ή απλοί. [...] Οι συνεδριάσεις των εθνοσυνελεύσεων δεν ήταν εκείνες του λίγο πριν. [...] Είχε παρεισφρήσει η επανάσταση, το κίνημα του εθνισμού, η έννοια της πατρίδας [...]. Και οι άνθρωποι αυτοί που μετείχαν [...] όλοι μαζί είχαν ζήσει αυτό το κύμα, το καινούργιο, που είχε έρθει. Και όχι μόνο είχαν ζήσει, αλλά *πυρώνονταν** σε αυτό, η κοινωνία πυρωνόταν σε αυτό. [...] Αυτό έκανε τις εθνοσυνελεύσεις να γίνουν ο κορμός της μεγάλης αλλαγής.

Μαρία Ευθυμίου, καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Αθηνών.
Απόσπασμα από ομιλία στη Βουλή των Ελλήνων το 2021.

*πυρώνονταν: θερμαίνονταν από τη φωτιά, αναφλέγονταν

ΣΥΖΗΤΑΜΕ

▶ Υπάρχει κάτι που σας κάνει εντύπωση σχετικά με την Α΄ Εθνοσυνέλευση;

Η σημασία των Εθνοσυνελεύσεων

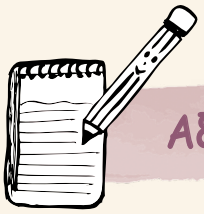
Το 1823 πραγματοποιείται στο Άστρος της Κυνουρίας η Β΄ Εθνοσυνέλευση, όπου εγκρίνεται μια ελαφρώς τροποποιημένη εκδοχή του Συντάγματος της Επιδαύρου και καταργούνται όλοι οι τοπικοί οργανισμοί. Συγχρόνως, οι διαφορετικές απόψεις προεστών, Φαναριωτών και οπλαρχηγών για τον έλεγχο της εξουσίας έχουν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία τριών πολιτικών κομμάτων: του αγγλικού (Υδραίοι και Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος), του γαλλικού (Ρουμελιώτες και Ιωάννης Κωλέττης) και του ρωσικού (οπλαρχηγοί της Πελοποννήσου και Κολοκοτρώνης).

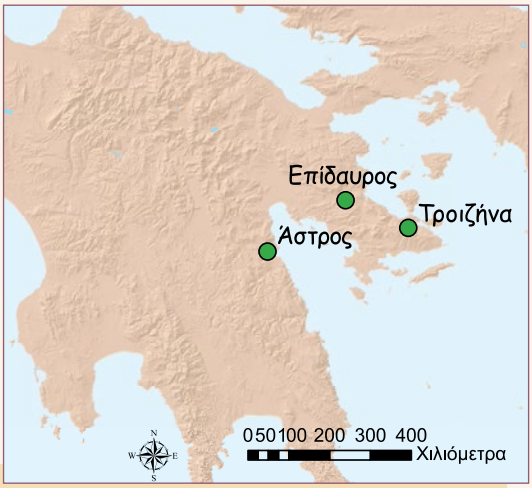
Το Αρχαιολογικό Μουσείο Άστρους και ο κήπος του, τόπος της Β' Εθνοσυνέλευσης

Το 1826, ενώ βρίσκεται σε εξέλιξη η πολιορκία του Μεσολογγίου, συγκαλείται η Γ΄ Εθνοσυνέλευση στην Επίδαυρο, η οποία όμως διαλύεται μόλις γίνεται γνωστή η κατάληψη της πόλης από τους Οθωμανούς. Όταν θα ανασυγκροτηθεί στην Τροιζήνα, έναν χρόνο αργότερα, η Επανάσταση κινδυνεύει να διαλυθεί, αφού μόνο στη Στερεά Ελλάδα πραγματοποιούνται ακόμη επιχειρήσεις.

Αυτή η τρίτη Εθνοσυνέλευση ψηφίζει νέο Σύνταγμα που είναι δημοκρατικότερο από τα δύο προηγούμενα, ορίζει το Ναύπλιο ως πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους και εκλέγει τον Ιωάννη Καποδίστρια ως Κυβερνήτη της Ελλάδας με επταετή θητεία. Επίσης, ορίζει αρχηγούς των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων τους Άγγλους αξιωματικούς Τσωρτς (στην ξηρά) και Κόχραν (στη θάλασσα), οι οποίοι αποτελούν εκπροσώπους των Μεγάλων Δυνάμεων (Αγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας κτλ.) που παρακολουθούν την εξέλιξη του ελληνικού ζητήματος.

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

Α. Ας εντοπίσουμε στον χάρτη τις περιοχές όπου έγιναν οι τρεις Εθνοσυνελεύσεις και ας ξαναθυμηθούμε τι ψηφίστηκε σε καθεμία από αυτές.

Β. Αφού διαβάζουμε σε ομάδες το παρακάτω παράθεμα, ανταλλάσσουμε απόψεις σχετικά με τη σπουδαιότητα των εθνοσυνελεύσεων και ειδικά της πρώτης.

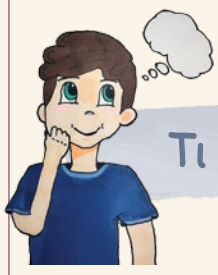
«Η προσφορά της Α΄ Εθνοσυνέλευσης της Επιδαύρου ήταν τεράστια, όχι μόνο λόγω των προφανών υπηρεσιών της στην οργάνωση και τη νομιμοποίηση της Επανάστασης, αλλά και γιατί αποτέλεσε παρακαταθήκη στην πολιτική παιδεία των Ελλήνων. Στο εξής, όποτε οι Έλληνες βρίσκονταν μπροστά σε ένα κρίσιμο σταυροδρόμι του πολιτικού τους βίου, θα είχαν έτοιμη την πιο δίκαιη μέθοδο λήψης αποφάσεων: τη συγκρότηση εθνικής συνέλευσης».

«Η Εθνοσυνέλευση». Από την ιστοσελίδα του Ιδρύματος της Βουλής των Ελλήνων

Γ. Ας προσπαθήσουμε να καταλάβουμε, με βάση το παρακάτω απόσπασμα, αν οι Εθνοσυνελεύσεις της Επανάστασης του 1821 μπορούν να επηρεάσουν στη συνέχεια τον χαρακτήρα του ελληνικού κράτους που θα δημιουργηθεί.

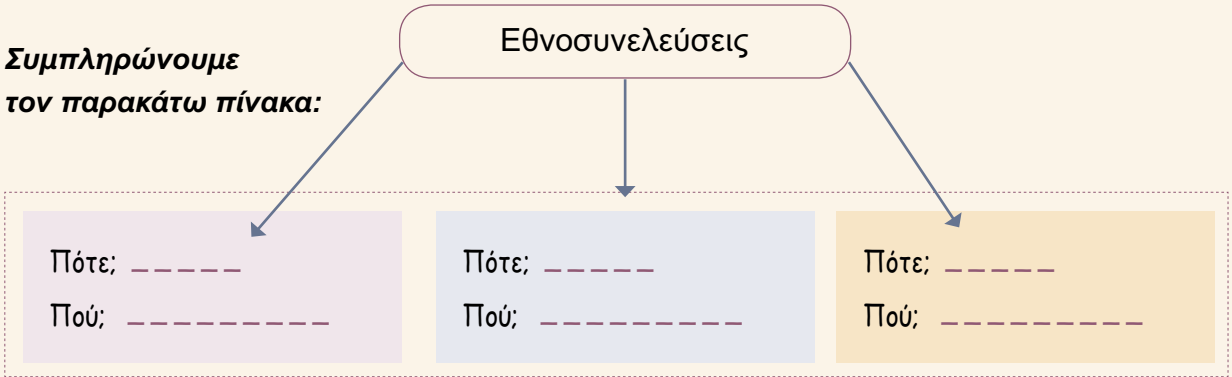
«Η ιδέα της Ελευθερίας, η οποία ήταν αναμφισβήτητα η κεντρική ιδέα της Επανάστασης, δεν είχε στην προκειμένη περίπτωση μόνον απελευθερωτικό χαρακτήρα, δηλαδή την αποτίναξη του οθωμανικού ζυγού μαζί με τη σουλτανική δεσποτεία, αλλά και μια θετική, ιστορικής σημασίας προοπτική: την εγκαθίδρυση ενός νέου, κυρίαρχου, κράτους και ενός νέου και σύγχρονου πολιτικού καθεστώτος, που δεν ήταν άλλο από το δημοκρατικό πολίτευμα».

Α. Μανιτάκης (26/03/2021). «Ο δημοκρατικός χαρακτήρας της Επανάστασης». Εφημ. *Καθημερινή* (απόσπασμα)

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Συμπληρώνουμε τον παρακάτω πίνακα:

Κεφάλαιο 9

Ο Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο και η θυσία του Παπαφλέσσα

Παρά τις νίκες τους επί των Οθωμανών, η διχόνοια οδηγεί τους Έλληνες σε εμφύλιους πολέμους. Τότε, ο Σουλτάνος, ο οποίος επιθυμεί να ξανακερδίσει ό,τι έχει χάσει στην Πελοπόννησο, αποφασίζει να συνεργαστεί με τον Ιμπραήμ Πασά της Αιγύπτου. Ο τελευταίος αποβιβάζει στη Μεθώνη τις στρατιές του, οι οποίες προχωρούν ακάθεκτες προς την Τριπολιτσά και την ανακαταλαμβάνουν. Στην προσπάθειά του να ανακόψει την πορεία του Ιμπραήμ, ο οπλαρχηγός Παπαφλέσσας χάνει τη ζωή του στο Μανιάκι (Μάιος 1825).

Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα αντιληφθούμε ότι ο διχασμός και η διχόνοια αποτελούν ολέθρια λάθη που οδηγούν σε αδιέξοδα και ήττες
- θα γνωρίσουμε και θα αξιολογήσουμε τις συνέπειες της φυλάκισης του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη και της δολοφονίας του Οδυσσέα Ανδρούτσου στην Ακρόπολη.

χρονο-τρενάκι

από το Σήμερα... ...στο Χτες

Στο χρονικό διάστημα 1823-1825 οι ανταγωνισμοί οδηγούν τους Έλληνες σε εμφύλιο πόλεμο. Τον ίδιο καιρό, όπως δείχνει και ο παραπάνω πίνακας από την έκθεση «Αντικρίζοντας την Ελευθερία! Στη Βουλή των Ελλήνων, 2 αιώνες μετά», οι Αιγύπτιοι, ως σύμμαχοι των Οθωμανών, λεηλατούν την Πελοπόννησο. Πιστεύετε ότι συνδέονται αυτά τα δύο γεγονότα μεταξύ τους;

Οι Αιγύπτιοι στην Πελοπόννησο

Σαρλ-Φιλίπ Λαριβιέρ (μετά το 1846), *Ιμπραήμ Πασάς*. Παλάτι των Βερσαλλιών, Γαλλία

Σύμφωνα με όσα έχουν ειπωθεί και παραπάνω (κεφ. 5), ο Σουλτάνος έχει ζητήσει ενίσχυση από τους Αιγύπτιους. Για να το πετύχει, τους υπόσχεται ως ανταμοιβή την παραχώρηση της Κρήτης και της Πελοποννήσου. Μετά την αποδοχή της πρότασής του από την πλευρά των Αιγυπτίων, την επιχείρηση αναλαμβάνει ο Ιμπραήμ Πασάς. Το σχέδιο του Ιμπραήμ είναι να καταστρέψει πρώτα τα νησιά, ώστε να μη μπορεί να βοηθήσει ο στόλος, και μετά να καταλάβει την Πελοπόννησο.

Ως επικεφαλής των οθωμανικών και αιγυπτιακών στρατευμάτων, λοιπόν, ο Ιμπραήμ καταστέλλει την εξέγερση της Κρήτης, καταστρέφει την Κάσο και τα Ψαρά και αποβιβάζεται στην Πελοπόννησο (Μεθώνη). Επιθυμία του είναι να πετύχει αυτός ό,τι δεν είχε καταφέρει προηγουμένως ο Δράμαλης.

Οι εμφύλιοι πόλεμοι

Κατά τη διάρκεια της επέλασης του Ιμπραήμ, στην ελληνική πλευρά μαίνεται ένας εμφύλιος πόλεμος λόγω της αντιπαράθεσης Φιλικών, προεστών και οπλαρχηγών. Η αντιπαράθεση αυτή έχει τις ρίζες της στην Α΄ Εθνοσυνέλευση αλλά και στη Β΄, όταν παραστάτες και από τις τρεις πλευρές εντάσσονται στα ξενικά κόμματα που δημιουργούνται (Αγγλικό, Γαλλικό Ρωσικό). Το πρώτο εξάμηνο του 1824, τέλος, διαμορφώνονται δύο ακόμη ομάδες με βάση τις απόψεις όλων των παραπάνω για τους χειρισμούς της κυβέρνησης Κουντουριώτη: οι «Κυβερνητικοί» και οι «Αντικυβερνητικοί». Ο διχασμός των Ελλήνων θα παραμείνει ζωντανός και μετά τη λήξη του εμφυλίου πολέμου (1825), όταν θα συλληφθούν και θα φυλακιστούν πολιτικοί και οπλαρχηγοί, ανάμεσά στους οποίους και ο Κολοκοτρώνης.

Για τη δική του περίπτωση ο Κολοκοτρώνης, που έχει φυλακιστεί στην Ύδρα, γράφει στα απομνημονεύματά του:

> «Επήγαμεν εις την Τριπολιτσά. Εκεί ήταν μια επιτροπή [...] και με έκαμαν όρκους ότι να πάγω κάτω να συμβιβαστούν τα πράγματα. Εμπιστεύτηκα εγώ, επήγα εις το Ναύπλιο. Εκεί, εις ένα δύο ημέρες βλέπω να διώχνουν τους ανθρώπους μου και να με αφήνουν μονάχον, κατάπληκτον. [...]. Μας εμβαρκάρησαν εις μίαν *γαλέταν* (σκούνα, είδος μικρού πλοίου) [...] και μας επήγαν εις την Ύδραν. Εκαθήσαμεν δύο ημέρες και μας έστειλαν στον Προφήτην Άγιον Ηλίαν, ένα μοναστήρι. Εκαθήσαμεν τέσσερους μήνας».

Απομνημονεύματα Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, Βουλή των Ελλήνων, σ. 280

Οι ενέργειες της ελληνικής κυβέρνησης

Η τότε κυβέρνηση του Υδραίου Γεώργιου Κουντουριώτη προσπαθεί να αντιδράσει στην εισβολή του Ιμπραήμ. Όμως, παραμερίζοντας πολλούς έμπειρους οπλαρχηγούς, διορίζει αρχιστράτηγο τον -επίσης Υδραίο- πλοίαρχο Κυριάκο Σκούρτη, ο οποίος δεν έχει πολλές στρατιωτικές γνώσεις. Έτσι, όταν, με ορμητήριό τους τη Μεθώνη ο Ιμπραήμ και οι Γάλλοι αξιωματικοί του προσπαθούν να καταλάβουν τον όρμο του Ναβαρίνου, προκειμένου να ασφαλίσουν εκεί τον στόλο τους, ο Σκούρτης επιλέγει να τους περιμένει στο χωριό Κρεμμύδι (ανάμεσα στη Μεθώνη και το Ναβαρίνο). Όμως, ο στρατός του Ιμπραήμ αποδεικνύεται πιο έμπειρος και επιφέρει μεγάλη καταστροφή στην ελληνική πλευρά. Συγχρόνως, πολλά κάστρα της περιοχής πέφτουν στα χέρια των Αιγυπτίων.

Η ήττα είναι μεγάλη και η διχόνοια ανάμεσα στους Έλληνες γιγαντώνεται. Σε αυτήν τη φάση, ο Οδυσσέας Ανδρούτσος, ο οποίος βρίσκεται στην πλευρά του Κολοκοτρώνη, συλλαμβάνεται από την κυβέρνηση και φυλακίζεται στην Ακρόπολη, όπου και δολοφονείται.

Ο Καπετάν Ανδρούτσος το 1795. Έργο του Θεόφιλου, Μουσείο Θεόφιλου, Λέσβος

Ο Ιμπραήμ συνεχίζει την πορεία του

Τελικά, ο Ιμπραήμ φτάνει στο Ναβαρίνο, καταλαμβάνει το νησί Σφακτηρία και εξολοθρεύει τους περισσότερους από τους υπερασπιστές του. Η μάχη είναι σκληρή και οι ελληνικές δυνάμεις δεν καταφέρνουν να νικήσουν τα ισχυρά αιγυπτιακά στρατεύματα.

Κωνσταντίνος Βολανάκης (1894). *Η έξοδος του Άρεως*. Εθνική Πινακοθήκη της Ελλάδας, Αθήνα

Μια από τις πιο συγκλονιστικές στιγμές εκείνης της νύχτας είναι η έξοδος του ιστιοφόρου «Άρης», το οποίο καταφέρνει να σπάσει τον κλοιό των αιγυπτιακών πλοίων και να μεταφέρει μακριά πολλούς πολεμιστές. Για τον λόγο αυτόν, άλλωστε, θεωρείται ένα από τα ενδοξότερα πλοία του ελληνικού ναυτικού.

Μετά τη νίκη του, ο Ιμπραήμ κινείται προς την Τριπολιτσά. Στο χωριό Μανιάκι βρίσκεται ο Παπαφλέσσας με πολύ λίγους Έλληνες. Έχει σκοπό να του ανακόψει την πορεία, αλλά δεν τα καταφέρνει. Έτσι, τόσο ο ίδιος όσο και οι σύντροφοί του χάνουν τη ζωή τους στο πεδίο της μάχης.

Μετά την ήττα στο Μανιάκι, η κυβέρνηση αποφασίζει να χορηγήσει γενική *αμνηστία** . Όλοι οι οπλαρχηγοί ελευθερώνονται και ο Κολοκοτρώνης διορίζεται αρχιστράτηγος.

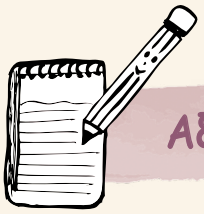

Γραμματόσημο που δείχνει τη μάχη στο Μανιάκι. Κυκλοφόρησε το 1971, στην 150ή επέτειο της Ελληνικής Επανάστασης του 1821

αμνηστία: απόφαση του κράτους, με την οποία απονέμεται χάρη σε κάποιους για τυχόν παράνομες πράξεις τους

Όμως, ο δρόμος του εχθρικού στρατού προς την Τριπολιτσά είναι ανοικτός. Η πρωτεύουσα του Μοριά πέφτει στα χέρια των Αιγυπτίων, οι οποίοι την επόμενη κιόλας ημέρα εισβάλλουν και στην Αργολίδα με σκοπό να φτάσουν στο Ναύπλιο.

Δώδεκα χιλιόμετρα πριν φτάσουν στην πόλη, στο χωριό Μύλοι, τους περιμένει ο Ιωάννης Μακρυγιάννης με βοηθούς του τον Δημήτριο Υψηλάντη και τον Κωνσταντίνο Μαυρομιχάλη. Η μάχη είναι σκληρή και ο Ιμπραήμ αναγκάζεται να επιστρέψει στην Τριπολιτσά.

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

Α. Απόσπασμα από το ημερολόγιο ενός αρχηγού του οθωμανικού στρατεύματος.

Μάχες στα Δερβενάκια και στο Μανιάκι

Σε ζευγάρια, παίρνουμε τον ρόλο του Δράμαλη και του Ιμπραήμ που γράφουν στα ημερολόγιά τους. Ο στόχος είναι να φανεί γιατί, κατά τη γνώμη του καθενός, απέτυχε ο πρώτος και πέτυχε ο δεύτερος να ανακαταλάβει την Τριπολιτσά.

Εγώ, ο **Δράμαλης**, πιστεύω ότι ρόλο έπαιξαν	Εγώ, ο **Ιμπραήμ**, πιστεύω ότι ρόλο έπαιξαν
Οι πολιτικοί και γεωγραφικοί παράγοντες, δηλαδή	Οι πολιτικοί και γεωγραφικοί παράγοντες, δηλαδή
.....	.....
.....	.....
Οι συγκεκριμένες στρατηγικές, δηλαδή	Οι συγκεκριμένες στρατηγικές, δηλαδή
.....	.....
.....	.....
Οι κινήσεις των αντιπάλων, δηλαδή	Οι κινήσεις των αντιπάλων, δηλαδή
.....	.....
.....	.....

Β. Αν ήσουν δημοσιογράφος και είχες να γράψεις ένα άρθρο με τίτλο «Η μάχη στο Μανιάκι: Η αυτοθυσία του Παπαφλέσσα για τον Μοριά», σε ποιες φράσεις από το παρακάτω κείμενο θα εστίαζες την προσοχή σου και τι θα ήθελες να μείνει στο μυαλό των αναγνωστών σου από τη συγκεκριμένη μάχη;

«Εγώ δεν ήλθα εδώ για να μετρήσω τον στρατό του Ιμπραήμ απ' τα ψηλώματα. Πρέπει να τον κρατήσω στο Μανιάκι, γιατί έτσι θα σωθεί ο Μωριάς. Καθίστε εδώ κι' ας αποθάνωμε [...] αλλά, αν, ό μη γένοιτο, νικηθώμεν, θα αδυνατίσωμε την δύναμιν του εχθρού, (ο οποίος) πολλούς στρατιώτες θα χάσει και την μάχη μας θα την ονομάσουν ιστορικώς Λεωνίδειον μάχη».

Φωτάκος (1868). *Βίος του Παπαφλέσσα.* (ανατύπωση 1986)

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Γνωρίζοντας πλέον τι συνέβη από το 1823 έως το 1825, «ζωντανεύουμε» τον πίνακα της σελίδας 75, δημιουργώντας διαλόγους ανάμεσα στα πρόσωπα που απεικονίζονται.

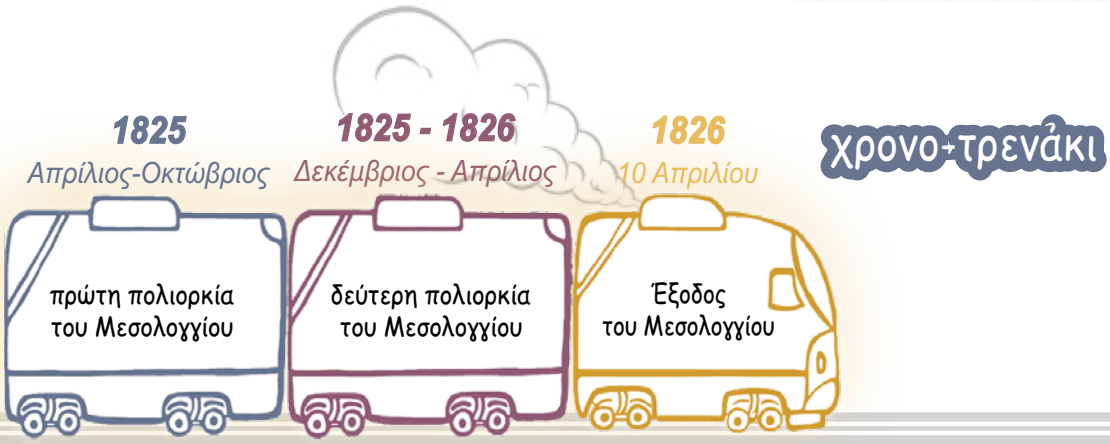
Κεφάλαιο 10

Οι πολιορκίες και η Έξοδος του Μεσολογγίου

Τον Απρίλιο του 1826 έχει κλείσει ένας χρόνος που οι οθωμανικές δυνάμεις πολιορκούν το Μεσολόγγι. Οι Μεσολογγίτες αντιστέκονται σθεναρά, αλλά οι διαρκείς επιθέσεις και η έλλειψη τροφίμων τούς οδηγούν σε μια απόφαση απελπισίας: να προσπαθήσουν να φύγουν από την πόλη. Τα τραγικά γεγονότα που θα ακολουθήσουν γίνονται γνωστά σε όλον τον κόσμο. Έτσι, μετά την Έξοδο του Μεσολογγίου, οι δυτικές χώρες δεν έχουν άλλη δικαιολογία για να μη βοηθήσουν τους επαναστατημένους Έλληνες.

Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα γνωρίσουμε τα γεγονότα που σχετίζονται με τους «Ελεύθερους Πολιορκημένους» του Μεσολογγίου
- θα αντιληφθούμε τη διεθνή προβολή της Εξόδου του Μεσολογγίου και τη συμπάθεια που προκάλεσε για τους επαναστατημένους Έλληνες.

από το Σήμερα...

...στο Χτες

Κάθε χρόνο, το Σάββατο του Λαζάρου, γίνονται στο Μεσολόγγι οι «Γιορτές Εξόδου» με παρελάσεις και επίσημες εκδηλώσεις.

Ξέρεις γιατί συμβαίνει αυτό; Επίσης, το Μεσολόγγι ονομάζεται «Ιερή Πόλη» ή «Ηρωική Πόλη». Γιατί άραγε;

Η πρώτη πολιορκία του Μεσολογγίου

Η πόλη του Μεσολογγίου, προστατευμένη από μία *λιμνοθάλασσα** και ένα τείχος, βρίσκεται στη δυτική Ελλάδα, πολύ κοντά στην Πελοπόννησο και τα Επτάνησα. Είναι από τα πρώτα μέρη που επαναστατούν το 1821 και εκεί εδρεύει η Γερουσία της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος (τοπική κυβέρνηση) που έχει ιδρύσει ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, όπως και το τυπογραφείο που επίσης έχει ο ίδιος δημιουργήσει. Επειδή οι Οθωμανοί θέλουν οπωσδήποτε να καταλάβουν την πόλη, το 1822 ο Ομέρ Βρυώνης επιχειρεί την πρώτη πολιορκία της.

λιμνοθάλασσα: λίμνη που βρίσκεται κοντά σε θάλασσα και επικοινωνεί με αυτή

Το τυπογραφείο του Μεσολογγίου

διαπραγματεύσεις: συζητήσεις ανάμεσα σε δύο εμπόλεμες πλευρές για να βρεθεί μια λύση

Ο οθωμανικός στόλος πολιορκεί το Μεσολόγγι από τη μεριά της θάλασσας, ενώ μέσα στην πόλη οι προμήθειες σε τρόφιμα μπορούν να καλύψουν τις ανάγκες του πληθυσμού μόνο για έναν μήνα. Οι Μεσολογγίτες, μαζί με Σουλιώτες και φιλέλληνες, πολεμούν από το τείχος. Όταν ο Μαυροκορδάτος και ο Μπότσαρης ξεγελούν τους Οθωμανούς με ψεύτικες *διαπραγματεύσεις**, ελληνικά πλοία από την Ύδρα και τις Σπέτσες σπάνε την πολιορκία από τη θάλασσα και τροφοδοτούν την πόλη. Έτσι, το Μεσολόγγι παραμένει στα ελληνικά χέρια.

Η δεύτερη πολιορκία του Μεσολογγίου

Το 1823 οι Έλληνες αντιμετωπίζουν με επιτυχία μια ακόμη πολιορκία. Λίγο μετά, φτάνει στην πόλη ο φιλέλληνας Λόρδος Βύρων, ένας πασίγνωστος Άγγλος ποιητής της εποχής.

Θεόδωρος Βρυζάκης (1861). Η υποδοχή του Λόρδου Βύρωνα στο Μεσολόγγι. Εθνική Πινακοθήκη της Ελλάδας, Αθήνα

▶ Παρατηρούμε σε μικρές ομάδες τον πίνακα του Θεόδωρου Βρυζάκη και εντοπίζουμε τον Λόρδο Βύρωνα και τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο. Γιατί οι Έλληνες είναι τόσο χαρούμενοι;

Η τρίτη πολιορκία του Μεσολογγίου

Τον Απρίλιο του 1825 ξεκινάει η τρίτη πολιορκία του Μεσολογγίου από τη στρατιά του Κιουταχή, του διοικητή της Στερεάς Ελλάδας. Αυτόν θα ενισχύσει αργότερα και ο Ιμπραήμ με τους δικούς του στρατιώτες, ενώ τον Οκτώβριο του 1825 θα προστεθεί και ο οθωμανικός στόλος. Η πολιορκία είναι πολύμηνη και ασφυκτική. Ο ελληνικός στόλος δεν καταφέρνει να σπάσει τον εχθρικό κλοιό και να μεταφέρει εφόδια στην πόλη. Έτσι, η κατάσταση των πολιορκημένων γίνεται όλο και πιο δραματική, ενώ η πείνα καθημερινά τους εξοντώνει.

Η Έξοδος του Μεσολογγίου

Τον Απρίλιο του 1826, το Σάββατο του Λαζάρου, οι πολιορκημένοι επιχειρούν έξοδο από τα τείχη αλλά το σχέδιό τους δεν πετυχαίνει. Τέσσερις χιλιάδες πολιορκημένοι σφαγιάζονται, άλλες τρεις χιλιάδες αιχμαλωτίζονται και μόνο δύο χιλιάδες σώζονται.

Ιερή Πόλη

Η Έξοδος δίνει στο Μεσολόγγι μια ξεχωριστή θέση στην Ιστορία, καθώς η οθωμανική βιαιότητα συνταράσσει την Ευρώπη. Το φιλελληνικό κίνημα κερδίζει έδαφος και οι Ευρωπαίοι πολιτικοί πιέζονται από τους λαούς τους να στηρίξουν τους Έλληνες στον εθνικοαπελευθερωτικό τους Αγώνα.

Δύο μόλις χρόνια μετά τη θυσία της Ιερής Πόλης, η Ευρώπη πείθεται να βοηθήσει τους Έλληνες.

Οι «Ελεύθεροι Πολιορκημένοι»

Η ηρωική Έξοδος συγκλονίζει και τον ποιητή Διονύσιο Σολωμό, ο οποίος στο έργο του «Ελεύθεροι Πολιορκημένοι» αναφέρεται στη θυσία των κατοίκων του Μεσολογγίου και τη σημασία της στον αγώνα για την ελευθερία. Με το περιεχόμενο του ποιήματός του, ο Σολωμός θέλει να δηλώσει ότι οι Μεσολογγίτες, αν και πολιορκημένοι, είναι ελεύθεροι. Έστω κι αν υποφέρουν από τις κακουχίες, την πείνα και τη σωματική εξάντληση, παλεύουν όχι μόνο για τη δική τους ελευθερία αλλά όλων των Ελλήνων.

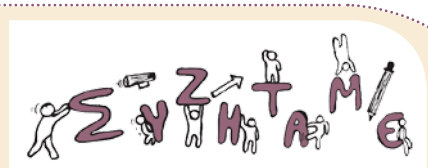
Προσωπογραφία του Δ. Σολωμού από άγνωστο καλλιτέχνη. Μουσείο της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας, Αθήνα

Ο Εθνικός Ύμνος - Στίχοι

Ο Εθνικός Ύμνος της Ελλάδας και της Κύπρου

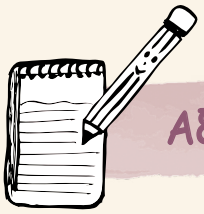

Ο Θεόδωρος Βρυζάκης εμπνέεται από την ηρωική προσπάθεια των Μεσολογγιτών και δημιουργεί το 1864 έναν πίνακα με τίτλο «Η έξοδος του Μεσολογγίου», που μπορούμε να τον δούμε στην Εθνική Πινακοθήκη της Ελλάδας (Αθήνα).

▶ Επειδή το εντυπωσιακό αυτό έργο συνδυάζει πολλές «εικόνες» (ιδιαίτερα θέματα), ένας συμμαθητής ή μία συμμαθήτριά μας παίρνει μια «θέση» διαλέγοντας μία από τις «εικόνες» μέσα στον πίνακα. Οι υπόλοιποι/-ες του/της κάνουμε ερωτήσεις για την «εικόνα» που διάλεξε.

Διαδραστικό Παζλ με την Έξοδο του Μεσολογγίου

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

Α. Παρατηρούμε την εικόνα, διαβάζουμε την πηγή και απαντάμε στην ερώτηση.

Το 1826 διοργανώνεται έκθεση στο Παρίσι για την υποστήριξη της Επανάστασης. Εκεί, ο Γάλλος ζωγράφος Ευγένιος Ντελακρουά παρουσιάζει τον συμβολικό του πίνακα «Η Ελλάδα στα ερείπια του Μεσολογγίου», όπου εικονίζεται μια γυναίκα με παραδοσιακή ελληνική φορεσιά, μόνη, αδύναμη και βασανισμένη, να γονατίζει πάνω στα ματωμένα ερείπια, τα οποία κρύβουν πτώματα αγωνιστών. Η ανυπεράσπιστη αυτή γυναίκα είναι η προσωποποίηση της Ελλάδας αλλά και της Ελευθερίας, η οποία απειλείται από τη βαρβαρότητα.

Μαρκ Μαζάουερ, *Ελληνική Επανάσταση* (διασκευή)

Ευγένιος Ντελακρουά (1826).
Η Ελλάδα στα ερείπια του Μεσολογγίου.
Μουσείο Καλών Τεχνών του Μπορντώ, Γαλλία

Τι νομίζετε ότι θέλει να τονίσει ο Ντελακρουά με τον πίνακα που ζωγραφίζει; Τελικά πετυχαίνει τον σκοπό του;

Β. Σε μικρές ομάδες συζητάμε για τα τραγικά γεγονότα που οδηγούν στην Έξοδο του Μεσολογγίου και τον αντίκτυπό τους στη διεθνή κοινότητα. Με την ηρωική τους θυσία οι Μεσολογγίτες συμβάλλουν στο να επιταχυνθεί η απελευθέρωση της Ελλάδας;

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Βρίσκω στο κείμενο:

3 λόγους που το Μεσολόγγι έχει στρατηγική θέση στον χάρτη

2 λόγους που η Έξοδος αποτελεί για τους Μεσολογγίτες τη μοναδική λύση

1 φιλέλληνα που έκανε το Μεσολόγγι γνωστό σε όλη την Ευρώπη

Κεφάλαιο 11

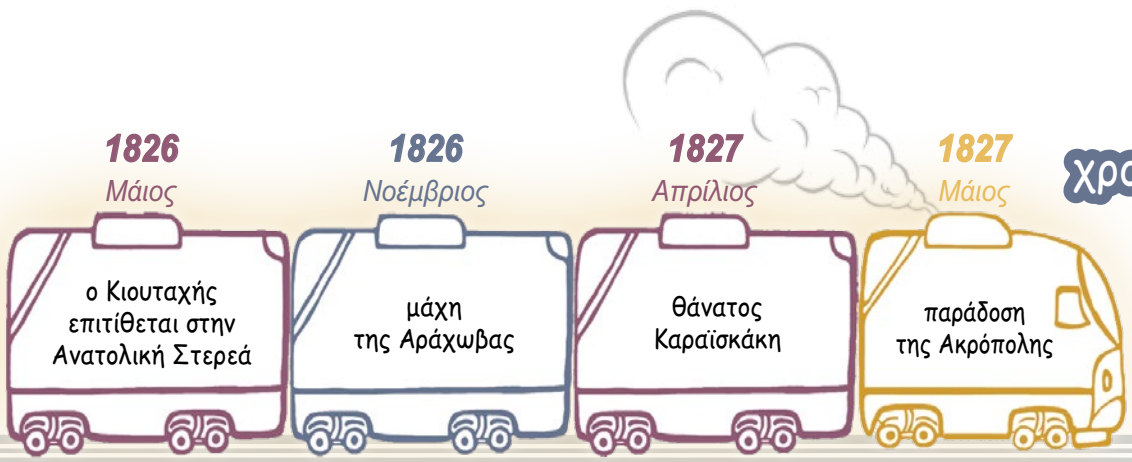
Οι αγώνες του Γεώργιου Καραϊσκάκη

Μετά την πτώση του Μεσολογγίου ο Κιουταχής φτάνει στην Αθήνα, μπαίνει στην πόλη και πολιορκεί την Ακρόπολη. Ο αρχιστράτηγος Γεώργιος Καραϊσκάκης, μετά από διάφορες κινήσεις αντιπερισπασμού προς τους Οθωμανούς στη Στερεά Ελλάδα και μια σειρά νικηφόρων μαχών, φτάνει κι εκείνος στην Αθήνα, για να βοηθήσει τους πολιορκημένους Έλληνες. Όμως, λίγο πριν από την τελική επίθεση τραυματίζεται σε μια συμπλοκή και την επόμενη ημέρα πεθαίνει.

Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα γνωρίσουμε τα όσα συνεβησαν το έκτο έτος της Επανάστασης
- θα αποτιμήσουμε το σχέδιο δράσης του Καραϊσκάκη.

χρονο-τρενάκι

από το Σήμερα... ...στο Χτες

Αγάλματα ή προτομές προσωπικοτήτων από τον Αγώνα του 1821 συναντάμε σε πολλές ελληνικές πόλεις. Τα ονόματά τους δίνονται συχνά σε πλατείες, οδούς, στάδια κτλ.

Στη διπλανή φωτογραφία βλέπουμε την προτομή του αρχιστράτηγου Γεώργιου Καραϊσκάκη στην Αθήνα, στον χώρο του Πεδίου του Άρεως. Μήπως έχει δοθεί κάπου στον τόπο σας το όνομα αυτού του ήρωα της Ελληνικής Επανάστασης;

Αρχιστράτηγος Καραϊσκάκης. Οι πολεμικές επιχειρήσεις...

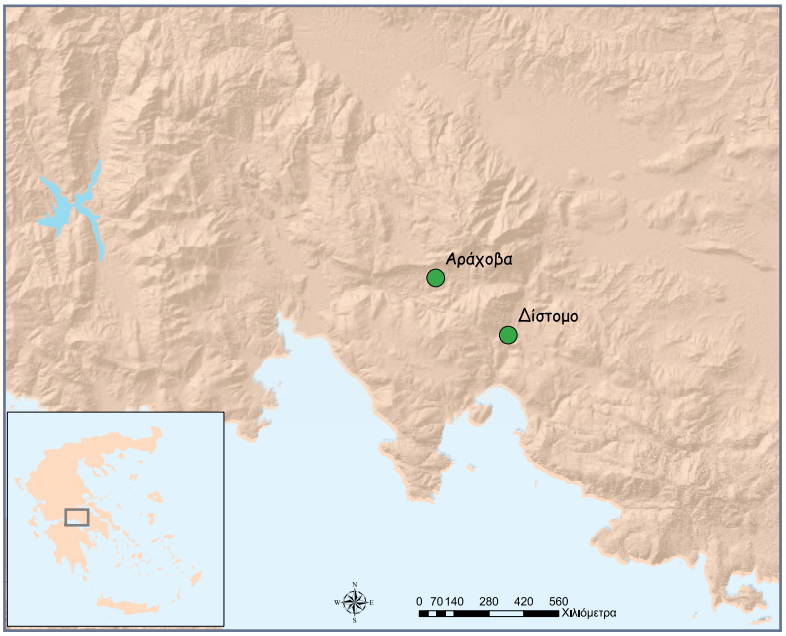
Τον Απρίλιο του 1826, μετά την Έξοδο του Μεσολογγίου, ο Κιουταχής κινείται στην Ανατολική Στερεά, κατευθυνόμενος προς την Αθήνα, για να καταπνίξει την τοπική εξέγερση. Όταν φτάνει στην πόλη, ξεκινάει την πολιορκία της Ακρόπολης, την οποία υπερασπίζεται η στρατιωτική φρουρά του στρατηγού Ιωάννη Γκούρα.

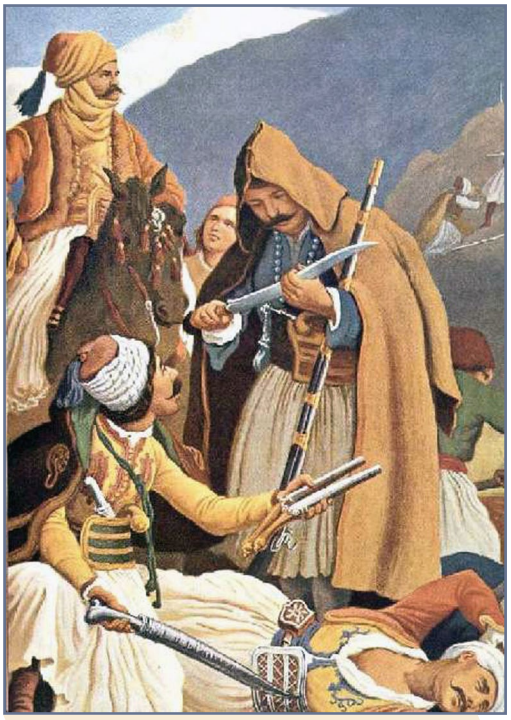
Σε αυτήν τη δύσκολη στιγμή, η ελληνική κυβέρνηση αποφασίζει να διορίσει αρχιστράτηγο τον οπλαρχηγό Γεώργιο Καραϊσκάκη, προκειμένου να αντιμετωπίσει τον Κιουταχή.

ανεφοδιασμός: η εκ νέου προμήθεια εφοδίων που έχουν καταναλωθεί

Το σχέδιο δράσης του Καραϊσκάκη προβλέπει τη μετακίνηση της πολεμικής του ομάδας σε περιοχές της Στερεάς Ελλάδας που έχουν υποταχθεί, με σκοπό να τις ξεσηκώσει και να εμποδίσει τον ***ανεφοδιασμό**** των Οθωμανών από τη Θεσσαλία. Πιστεύει ότι έτσι θα αναγκαστούν οι Οθωμανοί να σπεύσουν στις εξεγερμένες περιοχές, αποσύροντας στρατεύματα από την πολιορκία της Ακρόπολης.

Προσπαθώντας να περικυκλώσει τα στρατεύματα των Οθωμανών, πραγματοποιεί, τον Νοέμβριο του 1826, μια νικηφόρα επίθεση στο Δίστομο, ενώ προλαβαίνει τα τουρκικά στρατεύματα που προσπαθούν να φτάσουν στην Άμφισσα μέσω Αράχωβας. Ακολουθεί μια ακόμη νικηφόρα μάχη, όπου χάνουν τη ζωή τους αρκετοί Οθωμανοί, κάποιοι από τους οποίους είναι αρχηγοί σωμάτων.

Πέτερ Φον Ες (1833). *Η μάχη της Αράχωβας.* Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα

Έχοντας ολοκληρώσει το αρχικό του σχέδιο, ο Καραϊσκάκης επιστρέφει στην Αττική και στρατοπεδεύει στο Κερατσίνι με όσους άνδρες έχουν μείνει στην ομάδα του. Εκεί τον συναντούν, τον Απρίλιο του 1827, οι διορισμένοι από την κυβέρνηση Άγγλοι αξιωματικοί Τσωρτς και Κόχραν. Ο Καραϊσκάκης θα έρθει σε αντιπαράθεση μαζί τους αρκετές φορές, επειδή η τακτική που εκείνοι ακολουθούν είναι διαφορετική από των Ελλήνων.

...και το τέλος του

Στις 23 Απριλίου του 1827 ορίζεται να γίνει η τελική επίθεση, για να σωθεί η Ακρόπολη. Όμως, παρότι έχουν συμφωνήσει να επιτεθούν όλοι μαζί, μια μικρή συμπλοκή στο ελληνικό στρατόπεδο εξελίσσεται σε μάχη. Ο Καραϊσκάκης, αν και άρρωστος, φτάνει στο σημείο της μάχης, όπου τραυματίζεται από μια σφαίρα και πεθαίνει λίγο αργότερα. Στις τελευταίες του στιγμές ζητάει από τους Έλληνες να μείνουν ενωμένοι, ώστε να μπορέσουν να ελευθερώσουν την πατρίδα.

Γεώργιος Μαργαρίτης (1845). *Ο Καραϊσκάκης εφορμά στην Ακρόπολη.* Εθνική Πινακοθήκη της Ελλάδας, Αθήνα

Ο θάνατος του Καραϊσκάκη συγκλονίζει τους στρατιώτες του, οι οποίοι τον θαυμάζουν και τον ακολουθούν πιστά. Αν και συντετριμμένοι, παίρνουν μέρος στη μάχη, στην οποία ηγούνται πλέον οι Άγγλοι αξιωματικοί. Όμως, η επιχείρηση δεν είναι νικηφόρα. Έτσι, το ελληνικό στράτευμα διαλύεται και η Ακρόπολη περνάει στα χέρια των Οθωμανών (Μάιος 1827).

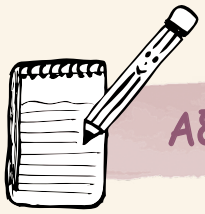

Διονύσιος Τσόκος (1861). *Ο Γεώργιος Καραϊσκάκης.* Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο

▶ Ας παρατηρήσουμε την εικόνα και ας συζητήσουμε ποια στοιχεία του χαρακτήρα του Καραϊσκάκη θέλει να τονίσει ο καλλιτέχνης με τον τρόπο που τον έχει ζωγραφίσει.

Η προσωπογραφία του Γεώργιου Καραϊσκάκη

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

Α. Είναι σωστές *(Σ)* ή λανθασμένες *(Λ)* οι παρακάτω προτάσεις;

- Ο Καραϊσκάκης διορίζεται αρχηγός του στρατού από την κυβέρνηση. ..... Σ Λ
- Ο Καραϊσκάκης πετυχαίνει μία μόνο νίκη στο Δίστομο. ..... Σ Λ
- Στην Αττική καταφθάνουν οι Ρώσοι αξιωματικοί Τσωρτς και Κόχραν. ..... Σ Λ
- Ο Καραϊσκάκης τραυματίζεται σε συμπλοκή και πεθαίνει. ..... Σ Λ

Β. Με βάση τις πληροφορίες που αντλούμε από το κεφάλαιο, αλλά και από την παρακάτω πηγή, ας σημειώσουμε τις σκέψεις μας σχετικά με την επίδραση του θανάτου του Γεώργιου Καραϊσκάκη στους Έλληνες.

Ήταν η 23η Απριλίου 1827. Θρηνεί ο ελληνισμός την θλιβερή αναγγελία του θανάτου του, γιατί το σκληρό σπαθί του έφυγε νωρίς από τον αγώνα της Ελλάδας και στα μισά των θριάμβων του, ήρωας αληθινός και μεγαλοφυής στρατηγός.

Σ. Αγαπητός (1877). *Οι Ένδοξοι Έλληνες του 1821 ή Οι Πρωταγωνισταί της Ελλάδος* (διασκευή)

Γ. Αν ανήκες στην ομάδα του Καραϊσκάκη και βρισκόσουν δίπλα του την ώρα του θανάτου του, όταν έλεγε: «Εγώ πεθαίνω, αλλά εσείς να είστε μονοιασμένοι και να βαστήξετε την πατρίδα», τι θα σημείωνες στο ημερολόγιό σου σχετικά με το πώς ένιωθες και τι εντύπωση σου είχαν δημιουργήσει τα λόγια του;

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Ποια είναι η σωστή απάντηση;

βάζω σε κύκλο το σωστό

Ο Γεώργιος Καραϊσκάκης:

1. *Θεωρείται σπουδαίος*
- α. οπλαρχηγός
- β. στρατιώτης
- γ. κλέφτης

2. *Έχει πετύχει δύο σημαντικές νίκες*
- α. στο Ναύπλιο και την Κόρινθο
- β. στην Αράχωβα και το Δίστομο
- γ. στην Κρήτη και τη Ρόδο

3. *Το σχέδιο δράσης του αποβλέπει*
- α. στην αύξηση του ελληνικού στρατού
- β. στον εφοδιασμό με όπλα
- γ. στην απόσυρση των τουρκικών στρατευμάτων από την Ακρόπολη

4. Πεθαίνει
- α. στη σκηνή του, ενώ κοιμάται
- β. κατά τη διάρκεια της μάχης
- γ. από σοβαρή ασθένεια

Οι φιλέλληνες είναι κυρίως Ευρωπαίοι πολίτες, οι οποίοι αντιμετωπίζουν θετικά τον ελληνικό Αγώνα για ανεξαρτησία. Αν και δεν είναι Έλληνες, λειτουργούν ως Έλληνες και παίζουν τον δικό τους ρόλο στην Επανάσταση του 1821. Συνδράμουν την όλη προσπάθεια με διάφορους τρόπους και, τελικά, ενισχύουν σημαντικά την εθνική παλιγγενεσία.

Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα αποτιμήσουμε τη συμβολή των φιλελλήνων στον Αγώνα της Ανεξαρτησίας.

χρονο-τρενάκι

από το Σήμερα... ...στο Χτες

Το Μουσείο Φιλελληνισμού

ΜΟΥΣΕΙΟ ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Έχει επισκεφτεί κάποιος/-α από εσάς το Μουσείο Φιλελληνισμού στην Αθήνα;

Τι νομίζετε πως θα δείτε, αν το επισκεφτείτε;

Το ρεύμα του φιλελληνισμού

Μετά την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης, πολύ γρήγορα γίνονται γνωστές στην Ευρώπη οι πρώτες επιτυχίες του ένοπλου αγώνα αλλά και οι βιαιότητες των Οθωμανών που τις ακολουθούν. Τότε είναι που αναπτύσσεται ο φιλελληνισμός ως μια κίνηση υποστήριξης των Ελλήνων στον αγώνα τους για την απελευθέρωση του έθνους.

εκπορεύεται: πηγάζει

Ο φιλελληνισμός ***εκπορεύεται**** από τον θαυμασμό των Ευρωπαίων προς τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό και έχει σίγουρα επηρεαστεί από τον Διαφωτισμό. Επίσης, με τον φιλελληνισμό συνδέεται και το πνευματικό κίνημα του Ρομαντισμού, το οποίο κυριαρχεί εκείνον τον καιρό στην Ευρώπη και οι οπαδοί του θέλουν να στηρίξουν όσο μπορούν τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα. Στο άλλο άκρο βρίσκεται η Ιερά Συμμαχία που επιθυμεί να καταπνίξει κάθε επανάσταση και να προστατεύσει την Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Φιλέλληνες στην υπηρεσία του Αγώνα

Οι φιλέλληνες που θα βρεθούν στο πλευρό των Ελλήνων ανήκουν σε διαφορετικές κοινωνικές και πολιτικές ομάδες. Είναι πολιτικοί και στρατιωτικοί, αριστοκράτες και έμποροι, εκπαιδευτικοί και σπουδαστές, επιστήμονες και καλλιτέχνες. Γενικώς, όμως, είναι ***φιλελεύθεροι**** και ***ριζοσπάστες**** και το όραμά τους είναι να βοηθήσουν τους Έλληνες να ιδρύσουν ένα ***εθνικό****, δημοκρατικό κράτος.

φιλελεύθερος: εκείνος που υποστηρίζει την άποψη ότι οι πολίτες ενός κράτους πρέπει να έχουν ελευθερία έκφρασης και τα δικαιώματά τους να προστατεύονται, ενώ εκφράζει και την αντίθεσή του στους προηγούμενους θεσμούς

ριζοσπάστης: όποιος ζητά ριζικές αλλαγές στην κοινωνία και την πολιτική

εθνικό κράτος: εκείνο στο οποίο ζουν άτομα του ίδιου έθνους

Περίπου 1.200 φιλέλληνες έρχονται στην Ελλάδα τον καιρό της Επανάστασης, για να πολεμήσουν δίπλα στους Έλληνες. Οργανώνουν τον τακτικό στρατό, θέτουν τους εαυτούς τους στην υπηρεσία του Αγώνα και κάποιοι χάνουν τη ζωή τους στις μάχες.

Ο Στρατηγός Μακρυγιάννης ζήτησε από τον Παναγιώτη Ζωγράφο να καταγράψει τα ονόματα των πιο γνωστών φιλελλήνων που πολέμησαν στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της Επανάστασης. Ο Ζωγράφος σημείωσε τα ονόματα όσων έχασαν τη ζωή τους στις μάχες σε δυόμισι λίστες και συνέχισε με τα ονόματα όσων επέζησαν.

Τα Απομνημονεύματα του Μακρυγιάννη

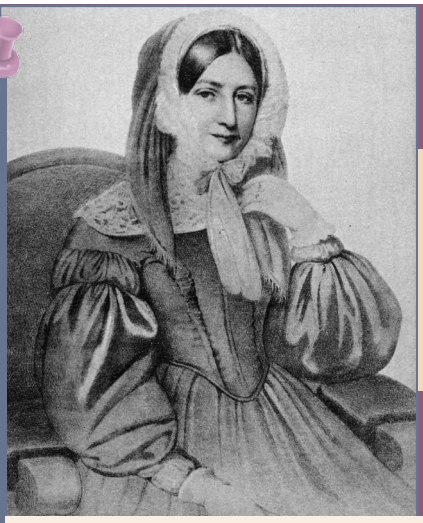
Οι φιλελληνικές επιτροπές

Πάντως, οι περισσότεροι φιλέλληνες δεν παίρνουν μέρος στον πόλεμο, αλλά συνδράμουν τον αγώνα των Ελλήνων παραμένοντας στη χώρα τους. Το έργο τους το συντονίζουν οι φιλελληνικές επιτροπές της Ευρώπης, ιδρυτικά μέλη των οποίων είναι συχνά Έλληνες της διασποράς.

ανθρωπιστική βοήθεια: παροχή υλικής και ηθικής βοήθειας σε ένα κράτος χωρίς πολιτικά ή χρηματικά ανταλλάγματα

Οι φιλελληνικές επιτροπές αναλαμβάνουν την αποστολή ***ανθρωπιστικής βοήθειας**** προς την Ελλάδα. Συγκεντρώνουν χρήματα και αποστέλλουν πολεμοφόδια και φάρμακα, συχνά κρυφά από τις κυβερνήσεις των κρατών τους, διοργανώνουν εκδηλώσεις υπέρ της Επανάστασης, περιθάλπουν πρόσφυγες ή ορφανά παιδιά που φροντίζουν για την ανατροφή τους. Σε όλο αυτό το έργο, μάλιστα, εξέχοντα ρόλο έχουν οι γυναίκες.

Η Ρωξάνδρα Στούρτζα είναι Ελληνίδα της διασποράς. Ξεκινάει τη δική της φιλελληνική δράση στη Βιέννη, πριν από την έναρξη της Επανάστασης. Όταν μαθαίνει ότι πολλοί Έλληνες πρόσφυγες έχουν βρει καταφύγιο στην Οδησσό, μετακομίζει εκεί. Από την Οδησσό, οργανώνει βοήθεια, μεταφέρει τρόφιμα, διαθέτει χρήματα και παρέχει στέγη, ενώ στέλνει επιστολές σε πολιτικούς για να τους εξηγήσει τι συμβαίνει στην Ελλάδα. Επίσης, ιδρύει ορφανοτροφείο για να περιθάλψει τα ορφανά της Επανάστασης.

Edling, Ρωξάνδρα Στούρτζα. Ιδιωτική συλλογή

Πέντε γνωστοί Φιλέλληνες

Οι φιλέλληνες επιδρούν στην πολιτική και τη διπλωματία της εποχής

Εκτός από φιλανθρωπικό έργο, οι φιλέλληνες διεξάγουν και διπλωματικό αγώνα, προσπαθώντας να στρέψουν τις κυβερνήσεις των κρατών τους υπέρ της Επανάστασης. Οι φιλελληνικές επιτροπές του Λονδίνου και της Ελβετίας, για παράδειγμα, είναι πολύ αποτελεσματικές σε αυτόν τον τομέα.

ευαισθητοποιώ: συγκινώ

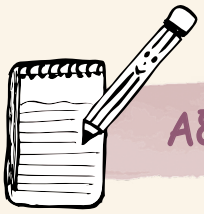
Ξεχωριστή θέση ανάμεσα στα μέλη των φιλελληνικών επιτροπών κατέχουν οι καλλιτέχνες, όπως ο Λόρδος Βύρων και ο Ευγένιος Ντελακρουά. Με τα έργα τους ***ευαισθητοποιούν**** τους Ευρωπαίους και τους κάνουν να αναπτύξουν συμπάθεια για τους επαναστατημένους Έλληνες. Πολλοί ποιητές και λογοτέχνες γράφουν άρθρα και ποιήματα με σκοπό να εξηγήσουν στο πλατύ κοινό την ελληνική υπόθεση.

Βέβαια, μετά τις οθωμανικές βαναυσότητες στη Χίο και τα Ψαρά και την ***επέλαση**** του Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο, η διεθνής στάση απέναντι στους Έλληνες αρχίζει να αλλάζει, ενώ ο θάνατος του Λόρδου Βύρωνα στο πολιορκημένο Μεσολόγγι στρέφει ακόμη περισσότερο τα βλέμματα στην Ελλάδα. Τέλος, όταν γίνονται γνωστά τα φρικτά γεγονότα κατά την Έξοδο του Μεσολογγίου, οι πολιτικοί της Ευρώπης δηλώνουν ανοιχτά την υποστήριξή τους στους Έλληνες.

επέλαση: ορμητική επίθεση

Ο Βέλγος ζωγράφος Ζοζέφ Ντενί Οντεβάρ έχει φιλοτεχνήσει πολλά έργα με φιλελληνική θεματολογία. Το 1826 ζωγραφίζει τον Λόρδο Βύρωνα στο νεκροκρέβατό του (σήμερα στο Δημοτικό Μουσείο Καλών Τεχνών της Μπρυζ, Βέλγιο). Η σύνδεση με την αρχαία Ελλάδα είναι ολοφάνερη. Ο ποιητής είναι δαφνοστεφανωμένος, έχει μια λύρα του Απόλλωνα στο πλάι του, ενώ στο προσκέφαλό του υπάρχει ένα άγαλμα με την επιγραφή «ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ».

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

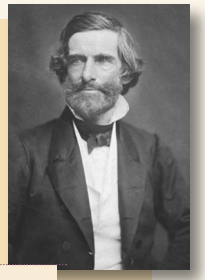
Α. Διαβάζουμε την πηγή και κυκλώνουμε τι είναι σωστό *(Σ)* και τι λανθασμένο *(Λ)*:

Η Επανάσταση ξεσήκωσε τεράστιο κύμα συμπαράστασης στην Ευρώπη και την Αμερική. Ποτέ μέχρι τότε στην Παγκόσμια Ιστορία δεν είχε συμβεί κάτι τέτοιο για κανέναν λαό. Τούτο συνέβη, γιατί οι λαοί της Ευρώπης θαύμαζαν και ταυτίζονταν με την Αρχαία Ελλάδα. Άρα, επιθυμούσαν να υπερασπισθούν τους απογόνους των αρχαίων Ελλήνων που μάχονταν για την ελευθερία τους. Το φιλελληνικό κίνημα έπαιξε σημαντικό ρόλο στην αίσια έκβαση του Αγώνα των Ελλήνων και τη δημιουργία της Ελλάδας, του πρώτου ανεξάρτητου εθνικού κράτους της Ανατολικής Μεσογείου.

Το φιλελληνικό κίνημα του Δήμου Αθηναίων (https://walkingwiththephilhellenes.gr/el)

- Οι φιλέλληνες βοηθούν στη δημιουργία του ελληνικού κράτους. ..... Σ Λ
- Οι Ευρωπαίοι πολύ συχνά υποστηρίζουν τις επαναστατικές κινήσεις. ..... Σ Λ
- Οι Ευρωπαίοι θαυμάζουν την αρχαία Ελλάδα. ..... Σ Λ
- Οι Ευρωπαίοι δεν θέλουν να ελευθερωθούν οι Έλληνες. ..... Σ Λ

Β. Διαβάζουμε την πηγή και απαντάμε στην παρακάτω ερώτηση.

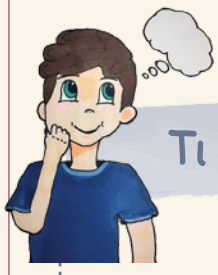

Ο Αμερικανός γιατρός Σάμιουελ Γκρίντλυ Χάου είναι ένας από τους φιλέλληνες που φρόντισαν με πάθος τους λαβωμένους Έλληνες κατά τη διάρκεια των μαχών του Αγώνα. Η πολύτιμη προσφορά του αποτυπώνεται στο παρακάτω απόσπασμα από το ημερολόγιό του:

«Η δουλειά μου τη νύχτα που πέρασε ήταν ατέλειωτη. Έκαμα τόσες εγχειρήσεις που αμφιβάλλω αν θα κατόρθωνα να τις κάμω κατά τη διάρκεια ολόκληρων ετών στη Βοστώνη. Δύο μήνες τώρα, κοιμάμαι στο έδαφος με τα ρούχα μου. Είχα σκεφτεί να φύγω από δω, αλλά θα ήταν απαράδεκτη και ελεεινή πράξη».

Σάμιουελ Γκρίντλυ Χάου (1906). *Ημερολόγιο από τον Αγώνα 1825-1829*, σελ. 419 (διασκευή)

Γιατί είναι σημαντική η προσφορά της ιατρικής βοήθειας του Χάου στους πληγωμένους αγωνιστές;

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Υπογραμμίζουμε

με **πράσινο**
ό,τι ξέρουμε καλά

και

με **κόκκινο**
ό,τι είναι για μας νέα πληροφορία.

- Ο φιλελληνισμός είναι ένα πολύ σημαντικό κίνημα που αναπτύσσεται στην Ευρώπη κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης.
- Οι φιλέλληνες θέλουν πολύ να βοηθήσουν τον Αγώνα του 1821. Μερικοί λαμβάνουν μέρος σε μάχες, αψηφώντας τις κακουχίες και χάνοντας τη ζωή τους.
- Δημιουργούνται φιλελληνικές επιτροπές σε όλη την Ευρώπη με κύριους στόχους την αποστολή ανθρωπιστικής βοήθειας και την περίθαλψη προσφύγων και ορφανών.
- Βασικός στόχος των φιλελλήνων είναι να επηρεάσουν τους πολιτικούς της Ευρώπης, ώστε να συνδράμουν τους Έλληνες στη δημιουργία ανεξάρτητου κράτους.
- Πολλοί φιλέλληνες είναι γνωστοί καλλιτέχνες στην Ευρώπη και με το έργο τους προσπαθούν να ευαισθητοποιήσουν τους Ευρωπαίους και τις κυβερνήσεις τους υπέρ του ελληνικού σκοπού.

Κεφάλαιο 13

Η παρέμβαση των Μεγάλων Δυνάμεων και η ναυμαχία στο Ναβαρίνο

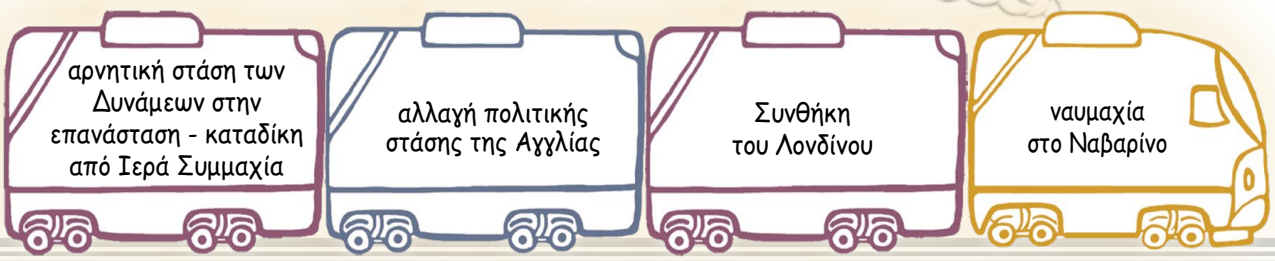
Το 1827 οι λεγόμενες Προστάτιδες Δυνάμεις μοιάζουν αποφασισμένες να λύσουν το *Ελληνικό Ζήτημα και η Συνθήκη που υπογράφεται στο Λονδίνο από την Αγγλία, τη Ρωσία και τη Γαλλία προβλέπει την ίδρυση αυτόνομου ελληνικού κράτους. Η άρνηση του Σουλτάνου να αποδεχτεί αυτήν τη ρύθμιση, όμως, οδηγεί σε ένοπλη επέμβαση. Στη ναυμαχία που θα γίνει στο Ναβαρίνο, λοιπόν, ο τουρκοαιγυπτιακός στόλος θα συντριβεί από τον συμμαχικό αγγλικό, γαλλικό και ρωσικό στόλο.**

Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα κατανοήσουμε τη στάση των Μεγάλων Δυνάμεων απέναντι στον ελληνικό Αγώνα
- θα διακρίνουμε τους λόγους που οδήγησαν τις Μεγάλες Δυνάμεις σε κοινή επέμβαση στο Ναβαρίνο και θα αξιολογήσουμε τις συνέπειες που είχε.

Ελληνικό Ζήτημα: η προσπάθεια δημιουργίας ελληνικού κράτους

χρονο-τρενάκι

από το Σήμερα...

Όποιος από εμάς ταξιδέψει στην Πύλο, θα διαπιστώσει ότι η κεντρική πλατεία της ονομάζεται Πλατεία των Τριών Ναυάρχων. Πλατείες με το ίδιο όνομα, όμως, υπάρχουν και σε άλλες ελληνικές πόλεις, όπως στο Ναύπλιο.

«...στο Χτες

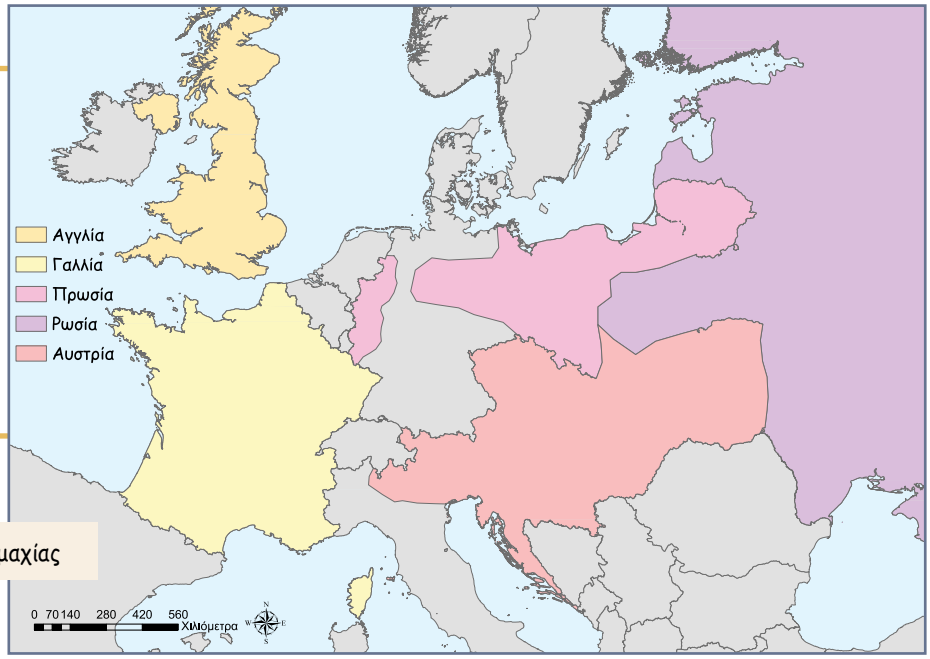
ναύαρχος: ο αρχηγός του στόλου

Μπορείτε να φανταστείτε σε ποιους τρεις ναυάρχους είναι αφιερωμένες;*

Ελληνική Επανάσταση και Μεγάλες Δυνάμεις

Τα πρώτα χρόνια της Επανάστασης οι Έλληνες δεν κατορθώνουν να εξασφαλίσουν τη συμπαράσταση των Ευρωπαίων. Οι Μεγάλες Δυνάμεις της εποχής, λόγω της Ιεράς Συμμαχίας που έχουν συγκροτήσει το 1815 η Ρωσία, η Πρωσία και η Αυστρία, εμφανίζονται αντίθετες σε κάθε επαναστατική κίνηση. Η Ελληνική Επανάσταση, επομένως, αποτελεί πρόβλημα για τα ευρωπαϊκά κράτη, οι διπλωμάτες των οποίων κατά τα δύο πρώτα χρόνια του Αγώνα κρατούν αρνητική στάση απέναντί της.

Θυμάστε τι ακριβώς είναι η Ιερά Συμμαχία; Το υπόμνημα του διπλανού χάρτη μπορεί να σας βοηθήσει να καταλάβετε ποια ήταν τελικά τα κράτη που τη συγκροτούσαν.

Οι χώρες της Ιεράς Συμμαχίας

▶ Η Ρωσία έχει αντιδράσει πριν από τις υπόλοιπες Μεγάλες Δυνάμεις στις διώξεις των Ελλήνων. Γιατί άραγε; Για να απαντήσετε, σκεφτείτε πού έχουν καταλήξει οι αντιθέσεις Ρωσίας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από τον 17ο έως τον 19ο αιώνα.

Βέβαια, οι διώξεις των Ελλήνων υπηκόων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και ο απαγχονισμός του Πατριάρχη Γρηγορίου Ε΄, το Πάσχα του 1821, έχουν ήδη αναγκάσει τον Ρώσο πρεσβευτή να αποχωρήσει από την Κωνσταντινούπολη. Έτσι, οι σχέσεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και της Ρωσίας έχουν ήδη διαταραχθεί.

Γενικότερα, ένας από τους λόγους που οι Μεγάλες Δυνάμεις δεν θέλουν την αλλαγή των συνόρων του οθωμανικού κράτους, είναι γιατί φοβούνται ότι κάτι τέτοιο θα οδηγήσει σε μεταξύ τους διενέξεις (***Ανατολικό Ζήτημα****). Ωστόσο, βλέποντας τη συνέχιση του ελληνικού Αγώνα και τις βιαιότητες των Οθωμανών, αρχίζουν να αλλάζουν σιγά σιγά στάση. Έτσι, το 1823 η Αγγλία αναθεωρεί την πολιτική της και αναγνωρίζει τους Έλληνες ως εμπόλεμη δύναμη, ενώ το επόμενο έτος, μη θέλοντας να αφήσει στους Άγγλους την πρωτοβουλία των διπλωματικών κινήσεων, αλλάζει στάση και η Ρωσία.

*Ανατολικό Ζήτημα:
τα διπλωματικά και πολιτικά προβλήματα που δημιουργούνται στην Ευρώπη από τις εξεγέρσεις των υπόδουλων λαών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και έχουν ως συνέπεια τη διαφοροποίηση της μορφής και των συνόρων της αυτοκρατορίας*

Οι αποφάσεις για το Ελληνικό Ζήτημα

Φτάνοντας στα 1827 οι Μεγάλες Δυνάμεις έχουν πλέον αποφασίσει ότι πρέπει να κινηθούν από κοινού για την επίλυση του Ελληνικού Ζητήματος. Έτσι, Αγγλία, Γαλλία και Ρωσία παίρνουν πρωτοβουλία και υπογράφουν τη *Συνθήκη του Λονδίνου*, μια συμφωνία που καλεί τους Έλληνες και τους Οθωμανούς να κάνουν ανακωχή, ώστε να μπορέσουν να ξεκινήσουν οι διαπραγματεύσεις για τη δημιουργία ***αυτόνομου ελληνικού κράτους****.

αυτόνομο κράτος:
το κράτος που είναι ενταγμένο σε ένα μεγαλύτερο ή συνδέεται στενά με αυτό, οπότε αυτοδιοικείται χωρίς, όμως, η κυβέρνησή του να αποφασίζει για όλα τα θέματα που το αφορούν

Όταν ο Σουλτάνος, ενθαρρυμένος από τις επιτυχίες του στρατού του, απορρίπτει την πρόταση, τα συμμαχικά πλοία, εφαρμόζοντας τη Συνθήκη του Λονδίνου, ***καταπλέουν**** στον κόλπο του Ναβαρίνου. Ναύαρχοι του συμμαχικού στόλου είναι

ο Άγγλος Κόδριγκτον, ο Γάλλος Δεριγνύ και ο Ρώσος Χέυδεν

Επιζωγραφισμένες λιθογραφίες του Levilly. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα

καταπλέουν:
φτάνουν στον προορισμό τους μέσω της θάλασσας

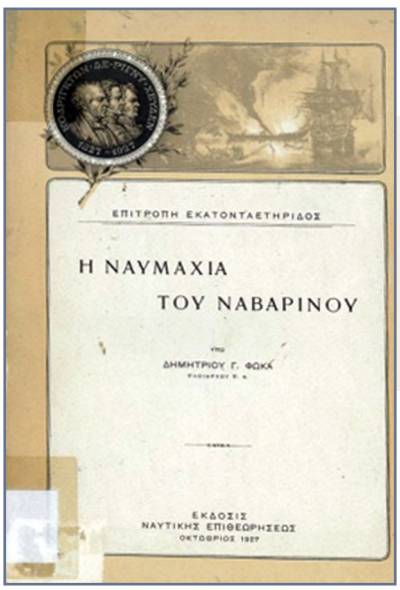
Η δύναμη των αντίπαλων στόλων

Συμμαχικός Στόλος		Οθωμανικός Στόλος	
Αγγλικά	12	Τουρκικά	39
Γαλλικά	7	Αιγυπτιακά	47
Ρωσικά	8	Τυνησιακά	3
Σύνολο πλοίων	27	Σύνολο πλοίων	89
Σύνολο κανονιών	1.298	Σύνολο κανονιών	2.436
Σύνολο πληρωμάτων	17.500	Σύνολο πληρωμάτων	21.900

▶ Μπορούμε, με τη βοήθεια του διπλανού πίνακα, να καταλάβουμε ποιος στόλος μοιάζει να είναι πιο δυνατός;

Η ναυμαχία στο Ναβαρίνο

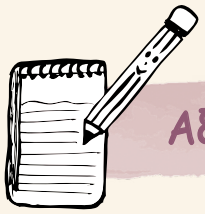
Στις 20 Οκτωβρίου του 1827 ο συμμαχικός στόλος, μικρότερος, αλλά πιο σύγχρονος, κατορθώνει να καταστρέψει σχεδόν ολοκληρωτικά τον οθωμανικό. Στο βιβλίο-αφιέρωμα που εκδόθηκε το 1927 για τα 100 χρόνια από τη ναυμαχία, με τίτλο *Η Ναυμαχία του Ναβαρίνου*, διαβάζουμε:

«Η καταστροφή του τουρκοαιγυπτιακού στόλου είναι από τις μοναδικές που καταγράφονται στην Ιστορία [...]. Από τον λαμπρό στόλο του Ιμπραήμ Πασά, δεκατέσσερα μόνο πλοία, φέροντα βαριά τραύματα από τη μάχη, επανέπλευσαν τον Δεκέμβριο του 1827 προς την Αλεξάνδρεια [...]. Από τον συμμαχικό στόλο κανένα δεν βυθίστηκε. Υπέστησαν, όμως, όλα σοβαρές ζημιές».

Η ναυμαχία του Ναβαρίνου

Αυτή η νίκη στο Ναβαρίνο έχει μεγάλη σημασία για την απελευθέρωση της Ελλάδας, καθώς θα γίνει η αφορμή για να επιταχυνθούν οι διπλωματικές διαδικασίες.

Οι σημαίες της Ναυμαχίας στο Ναβαρίνο

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

Α. Γιατί οι Μεγάλες Δυνάμεις κρατούν αρχικά αρνητική στάση απέναντι στην Ελληνική Επανάσταση;

. . . . . .

. . . . . .

Β. Κατά τη γνώμη σας, πόσο σημαντική θεωρείται για το Ελληνικό Ζήτημα η Συνθήκη του Λονδίνου;

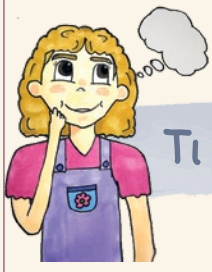
. . . . . .

. . . . . .

Γ. Μετά από συζήτηση σε ομάδες, τι έχετε να πείτε για την παρακάτω φράση του Γάλλου ακαδημαϊκού Πιερ Αντουάν Λεμπρίν (1785-1873):

«Η ναυμαχία του Ναβαρίνου ήταν κατόρθωμα των λαών [...]. Τα πυροβόλα του Ναβαρίνου έγιναν αρχή νέας περιόδου και ανήγγειλαν θριαμβευτικά την άνοδο της κοινής γνώμης και την ύψωσή της πάνω από τους θρόνους...»*

κοινή γνώμη: η γνώμη όλων των ανθρώπων σε θέματα δημόσιου ενδιαφέροντος

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Τοποθετούμε σε σωστή σειρά τα παρακάτω γεγονότα:

	Αλλαγή της στάσης της Αγγλίας απέναντι στην Επανάσταση
	Απαγχονισμός του Πατριάρχη Γρηγορίου Ε΄
	Αντίθεση των Μεγάλων Δυνάμεων στην Ελληνική Επανάσταση
	Ναυμαχία στο Ναβαρίνο
	Αλλαγή στάσης της Ρωσίας απέναντι στην Επανάσταση
	Συνθήκη του Λονδίνου
	Διατάραξη σχέσεων Ρωσίας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας

Ο Ιωάννης Καποδίστριας

Τον Ιανουάριο του 1828 φτάνει στην Ελλάδα ο Ιωάννης Καποδίστριας. Λίγους μήνες πριν, έχει εκλεγεί Κυβερνήτης με επταετή θητεία από τη Γ΄ Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας. Αυτός ο Κερκυραίος αριστοκράτης, που έχει διατελέσει Υπουργός των Εξωτερικών στο ρωσικό κράτος, θα μείνει στην ιστορία ως ο πρώτος Κυβερνήτης της Ελλάδας και θα επιτελέσει σημαντικό έργο μέχρι την ημέρα της δολοφονίας του στο Ναύπλιο (27 Σεπτεμβρίου 1831).

Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα γνωρίσουμε το μέγεθος του έργου και την προσφορά του Ιωάννη Καποδίστρια στη δημιουργία και την οργάνωση του νέου ελληνικού κράτους.

χρονο-τρενάκι

από το Σήμερα... ...στο Χτες

«Μια Κυριακή ξημέρωσε, να μη είχε ξημερώσει
ο Κυβερνήτης κίνησε να πάει στην εκκλησία,
στην πόρτα όπου επάτησε, σκύβει να προσκυνήσει,
ο Γιώργης και ο Κωνσταντής δυο μπέηδες της Μάνης,
μια μπιστολιά του ρίξανε, φαρμακερό μαχαίρι»

δημοτικό τραγούδι της Πελοποννήσου

Αφού παρατηρήσουμε την εικόνα
και διαβάσουμε το δημοτικό τραγούδι,
ας ανταλλάξουμε όσες πληροφορίες
γνωρίζουμε για τον θάνατο του Ιωάννη Καποδίστρια.

Το σημείο όπου σφηνώθηκε μία από τις σφαίρες με τις οποίες κτυπήθηκε ο Καποδίστριας (Ι.Ν. Αγίου Σπυρίδωνα, Ναύπλιο)

Ο Καποδίστριας φτάνει στην Ελλάδα

Όταν, στις αρχές του 1828, ο Ιωάννης Καποδίστριας φθάνει στην Ελλάδα ως Κυβερνήτης, βρίσκει τη χώρα κατερειπωμένη, τον λαό εξαθλιωμένο, ληστές και πειρατές να ελέγχουν μεγάλες περιοχές, αιγυπτιακά στρατεύματα να παραμένουν στην Πελοπόννησο και οθωμανικά στη Στερεά Ελλάδα.

Αποβιβάζεται στο Ναύπλιο αλλά δεν παραμένει πολύ εκεί, καθώς στην πόλη βρίσκεται σε εξέλιξη εμφύλια σύρραξη. Πηγαίνει με πλοίο στην Αίγινα, την τότε πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους, όπου η Προσωρινή Κυβέρνηση τον υποδέχεται στο λιμάνι και τον οδηγεί στον Ιερό Ναό Κοιμήσεως της Θεοτόκου, για να ορκιστεί και να αναλάβει επισήμως τα καθήκοντά του. Στη συνέχεια, εγκαθίσταται σε ένα απλό κτήριο, που σώζεται έως σήμερα, το λεγόμενο «Παλάτι του Κυβερνήτη» και ξεκινάει το έργο του.

Στην Αίγινα, στο εσωτερικό του Ιερού Μητροπολιτικού Ναού Κοιμήσεως της Θεοτόκου και Αγίου Διονυσίου, σώζεται ακόμη ο υπερυψωμένος θρόνος του Καποδίστρια, τον οποίο εκείνος αρνήθηκε να χρησιμοποιήσει.

Το έργο του Καποδίστρια

Ο νέος Κυβερνήτης επιχειρεί να οργανώσει το κράτος, δίνοντας έμφαση στη διοίκηση και την οικονομία.

Προκειμένου να πετύχει τον πρώτο στόχο του:

- *αναστέλλει** το Σύνταγμα της Τροιζήνας
- συγκεντρώνει στα χέρια του όλες τις εξουσίες
- αναβάλλει τη σύγκληση της Δ΄ Εθνοσυνέλευσης, η οποία τελικά θα πραγματοποιηθεί στο Άργος το 1829.

αναστέλλω: διακόπτω κάτι προσωρινά

Για την επίτευξη του δεύτερου στόχου:

- δημιουργεί ένα κρατικό ταμείο από τα χρήματα Ελλήνων του εξωτερικού και φιλελλήνων
- ιδρύει την Εθνική Χρηματιστηριακή Τράπεζα και κόβει νέο αργυρό νόμισμα (τον φοίνικα) που αντικαθιστά τα τουρκικά γρόσια, ενώ περιορίζει πολύ τις δημόσιες δαπάνες
- ιδρύει Γεωργική Σχολή στην Τίρυνθα (κοντά στο Ναύπλιο) για την εκπαίδευση των Ελλήνων αγροτών, επειδή πιστεύει ότι η πρόοδος της χώρας στηρίζεται στη γεωργία
- εκσυγχρονίζει τα γεωργικά εργαλεία, εισάγει νέες καλλιέργειες (π.χ. πατάτα) και στηρίζει την παραγωγή μεταξιού.

Το δεύτερο κτήριο της Σχολής Ευελπίδων στο Ναύπλιο (σήμερα Πολεμικό Μουσείο Ναυπλίου)

Ένοπλες δυνάμεις

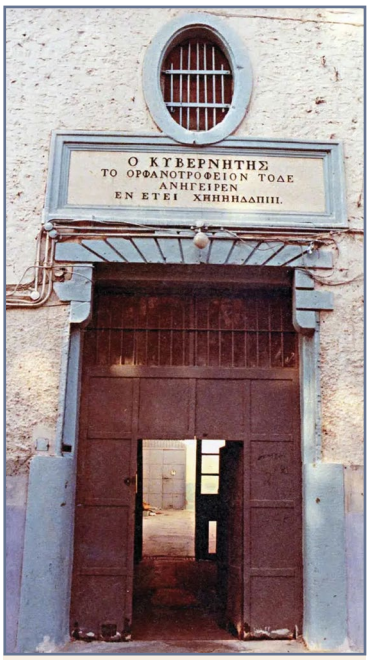
Καθώς η χώρα δεν διαθέτει οργανωμένο στρατό, ο Καποδίστριας ασχολείται ιδιαίτερα με τη συγκρότηση τακτικών ενόπλων δυνάμεων, αξιοποιώντας ορισμένους από τους αγωνιστές της Επανάστασης. Επιπλέον, ιδρύει τον Λόχο των Ευελπίδων, ενώ κάνει και προσπάθειες για την οργάνωση πολεμικού ναυτικού με τη βοήθεια του Ανδρέα Μιαούλη.

Εκπαίδευση

Ιδιαίτερη είναι η βαρύτητα που δίνει ο Κυβερνήτης στη βασική εκπαίδευση των -αναλφάβητων στην πλειοψηφία τους- Ελλήνων. Αρμόδιες επιτροπές αναλαμβάνουν τη σύνταξη βιβλίων, ενώ προχωρούν και στην ίδρυση ***αλληλοδιδακτικών σχολείων**** για τη διδασκαλία γραφής, ανάγνωσης και αριθμητικής. Στο Ορφανοτροφείο της Αίγινας, που δημιουργεί για τα ορφανά παιδιά της Επανάστασης, λειτουργούν τρία αλληλοδιδακτικά σχολεία, όπως και τρία ελληνικά (σχεδόν αντίστοιχα των σημερινών γυμνασίων) καθώς και διάφορα χειροτεχνεία (επαγγελματικές σχολές). Στην Αίγινα θα ιδρύσει στη συνέχεια και το Κεντρικό Σχολείο, στο οποίο θα φοιτήσουν όσοι προορίζονται να γίνουν δάσκαλοι ή να σπουδάσουν στο εξωτερικό.

Τα ορφανά του Αγώνα

Τα αλληλοδιδακτικά σχολεία

Η κεντρική είσοδος του Ορφανοτροφείου της Αίγινας

αλληλοδιδακτικό σχολείο: πρωτοβάθμιο σχολείο που λειτουργεί με την αλληλοδιδακτική μέθοδο, κατά την οποία οι καλύτεροι μαθητές των μεγαλύτερων τάξεων διδάσκουν στους μικρότερους με τη βοήθεια του δασκάλου

Εξωτερική πολιτική

Εκτός από τις δυσκολίες στο εσωτερικό της χώρας, ο Κυβερνήτης Καποδίστριας έχει να αντιμετωπίσει και εξωτερικά προβλήματα, καθώς η Ελλάδα δεν έχει ακόμη καθορισμένα σύνορα.

ανεξάρτητο κράτος: κράτος που διαθέτει δική του κυβέρνηση, η οποία αποφασίζει για όλα τα θέματα της εσωτερικής και της εξωτερικής πολιτικής

Μετά την τελευταία νικηφόρα μάχη του Αγώνα στην Πέτρα της Βοιωτίας (1829), ολόκληρη η Στερεά Ελλάδα παραδίδεται στους επαναστάτες. Έτσι, αξιοποιώντας τη διπλωματική του εμπειρία στις διαπραγματεύσεις με τις Μεγάλες Δυνάμεις, ο Καποδίστριας επιδιώκει να περιλάβει όσο το δυνατόν περισσότερα εδάφη στο ελληνικό ***ανεξάρτητο κράτος****.

Η αντιπολίτευση στον Κυβερνήτη

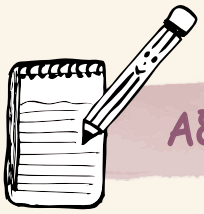
Η ***συγκεντρωτική διακυβέρνηση**** του Καποδίστρια, όμως, σε συνδυασμό με τη σύγκρουσή του με διάφορα τοπικά συμφέροντα, θα προκαλέσουν τη δυσαρέσκεια κάποιων πολιτικών ομάδων. Αποτέλεσμα αυτής της δυσαρέσκειας είναι η δολοφονία του το 1831 στο Ναύπλιο.

συγκεντρωτική διακυβέρνηση: τρόπος διακυβέρνησης όπου όλες οι εξουσίες βρίσκονται στα χέρια ενός πολιτικού

Η δολοφονία του Καποδίστρια

Διονύσιος Τσόκος (1862). *Η δολοφονία του Καποδίστρια.* Εθνική Πινακοθήκη της Ελλάδας, Αθήνα

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

Α. Αντιστοιχίζουμε τα στοιχεία της πρώτης στήλης με τα στοιχεία της δεύτερης.

Η χρονογραμμή του Καποδίστρια

Οργάνωση στρατού	Δημιουργία αλληλοδιδακτικών σχολείων
	Ίδρυση του Λόχου των Ευελπίδων
	Αυστηρή λιτότητα στις δημόσιες δαπάνες
Διοίκηση	Ίδρυση Γεωργικής Σχολής στην Τίρυνθα
	Καλλιέργεια πατάτας, παραγωγή μεταξιού
	Συνθήκη του Λονδίνου του 1830
Οικονομία	Αναστολή του Συντάγματος

Β. Μελετάμε την πηγή σε ομάδες και απαντάμε στην ερώτηση:
Σε τι κατάσταση βρήκε την Ελλάδα ο Ιωάννης Καποδίστριας και ποιο ήταν το όραμά του για το ελληνικό κράτος;

Επιστολή του Ιωάννη Καποδίστρια στον Ελβετό φιλέλληνα Εϋνάρδο, λίγο μετά την άφιξή του στην Ελλάδα:

«Υποφέρουμε σε τόσο μεγάλο βαθμό από μεγάλη φτώχεια και καταπιεζόμαστε από χίλιες δυο στερήσεις. Γι' αυτό, αν και πιστεύω ότι θα μας έρθει ενίσχυση από τις τρεις δυνάμεις, οφείλω να μην αμελήσω τίποτα από τα άλλα, ώστε να προσφέρω στο δυστυχές και γενναίο αυτό έθνος τα μέσα για να ζήσει και να οργανωθεί και σταδιακά να χρησιμοποιήσει ωφέλιμα τους πόρους του».

Πηγή: *Επιστολαί Καποδίστρια*, τόμος Α', σελ. 333

Γ. Ο Ιωάννης Καποδίστριας αναγνωρίζεται σήμερα ως ένας πρωτοπόρος πολιτικός, ο οποίος, παρά τις δυσκολίες, προσπάθησε να ανορθώσει την Ελλάδα. Οι χαρακτηρισμοί που του αποδίδει η σύγχρονη ιστοριογραφία είναι:

- οραματιστής και μεταρρυθμιστής
- *ανιδιοτελής** και αφοσιωμένος
- διπλωμάτης διεθνούς κύρους
- υποστηρικτής της παιδείας και της κοινωνικής δικαιοσύνης.

*ανιδιοτελής: χωρίς ενδιαφέρον για το προσωπικό του συμφέρον

Μπορείτε να επιβεβαιώσετε αυτούς τους χαρακτηρισμούς χρησιμοποιώντας παραδείγματα μέσα από τα έργα του;

Προσωπογραφία του Ιωάννη Καποδίστρια από άγνωστο ζωγράφο, πιθανότατα της Επτανησιακής Σχολής. Ο Καποδίστριας εμφανίζεται με επίσημη ενδυμασία και στάση που προσδίδει κύρος και ευγένεια. Η έκφρασή του φανερώνει την ενεργητικότητα και την ευαισθησία του.

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Είναι σωστό (Σ) ή λάθος (Λ) ότι ο Καποδίστριας:

- φτάνοντας στην Ελλάδα, βρίσκει το κράτος οργανωμένο; ..... Σ Λ
- λαμβάνει μέτρα που αφορούν τη διοίκηση, την οικονομία, την εκπαίδευση και τον στρατό; ..... Σ Λ
- αξιοποιεί στο έργο του τις διπλωματικές του ικανότητες; ..... Σ Λ
- βρίσκει τραγικό θάνατο κατά τη διάρκεια μιας μάχης; ..... Σ Λ

Η ίδρυση του πρώτου ανεξάρτητου ελληνικού κράτους

Οι διπλωματικές ενέργειες που ακολουθούν τη νίκη των συμμαχικών δυνάμεων στο Ναβαρίνο θα αποδώσουν τελικά καρπούς. Έτσι, μετά από σχεδόν δέκα χρόνια αγώνων, η Ελληνική Επανάσταση δικαιώνεται με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου που υπογράφουν το 1830 οι Μεγάλες Δυνάμεις και αναγκάζεται να αποδεχτεί ο Σουλτάνος. Η Ελλάδα γίνεται πλέον ανεξάρτητο κράτος, ενώ, με τη Συνθήκη της Κωνσταντινούπολης δύο χρόνια αργότερα, ορίζονται επακριβώς και τα χερσαία σύνορά της.

Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα κατανοήσουμε τη σημασία της συγκρότησης του πρώτου ανεξάρτητου ελληνικού κράτους το 1830.

χρονο-τρενάκι

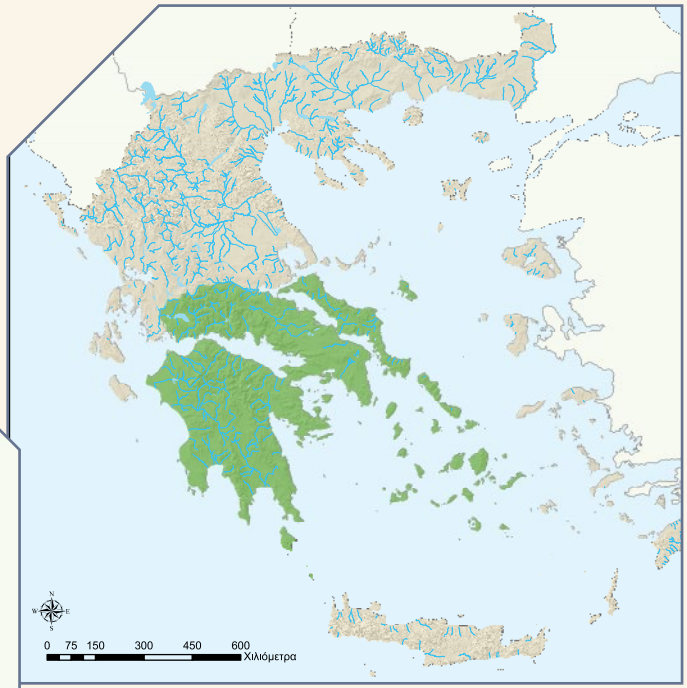

από το Σήμερα...

...στο Χτες

Εδώ βλέπουμε έναν χάρτη της σύγχρονης Ελλάδας...

...και εδώ έναν χάρτη με τα σύνορα της Ελλάδας το 1830.

Αν συγκρίνουμε τα σύνορα της Ελλάδας τότε και τώρα, τι συμπεράσματα βγάζουμε;

Μετά τη ναυμαχία του Ναβαρίνου

αναζωπυρώνεται: δυναμώνει κάτι που φαινόταν να σβήνει

Το νικηφόρο αποτέλεσμα της ναυμαχίας στο Ναβαρίνο (Οκτώβριος 1827) επηρεάζει θετικά την ψυχολογία των επαναστατημένων Ελλήνων, καθώς πιστεύουν με σιγουριά πια ότι πλησιάζει η απελευθέρωσή τους από τον οθωμανικό ζυγό. Έτσι η Επανάσταση *αναζωπυρώνεται** . Πόλεις και χωριά της Στερεάς Ελλάδας ελευθερώνονται και στην Κρήτη δίνονται νικηφόρες μάχες. Οι Χιώτες ζητούν βοήθεια για τη δική τους απελευθέρωση και η κυβέρνηση στέλνει εκεί τακτικό στρατό με επικεφαλής τον Γάλλο συνταγματάρχη Κάρολο Φαβιέρο.

Ωστόσο, παρόλο που όλο και περισσότερες περιοχές ελευθερώνονται από τους Έλληνες και οι Μεγάλες Δυνάμεις καλούν Έλληνες και Οθωμανούς σε διαπραγματεύσεις, οι τελευταίοι αρνούνται κάθε συζήτηση.

▶ Εσύ τι πιστεύεις;
Οι Μεγάλες Δυνάμεις θα ακυρώσουν τις μεταξύ τους συμφωνίες για τα σύνορα του ελληνικού κράτους και θα σταματήσουν τις διαπραγματεύσεις, επειδή ο Σουλτάνος δεν συνεργάζεται; Αντάλλαξε απόψεις με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου.

Ο ρόλος των Μεγάλων Δυνάμεων

Αμέσως μετά τη ναυμαχία στο Ναβαρίνο -και εξαιτίας της συμμετοχής της Ρωσίας σε αυτήν- ξεσπά πόλεμος μεταξύ Τουρκίας και Ρωσίας. Ωστόσο, οι διαπραγματεύσεις συνεχίζονται από τις Μεγάλες Δυνάμεις έστω και χωρίς τον Σουλτάνο.

- Τον Ιούνιο του 1828 υπογράφεται Πρωτόκολλο μεταξύ Γαλλίας και Αγγλίας που προβλέπει την αποστολή γαλλικού στρατού στην Πελοπόννησο, παρότι τα αιγυπτιακά στρατεύματα αποφεύγουν να συγκρουστούν με τα γαλλικά.
- Τον Αύγουστο του 1828 υπογράφεται η Σύμβαση της Αλεξάνδρειας, που προβλέπει την αποχώρηση των αιγυπτιακών στρατευμάτων από την Πελοπόννησο και ακολουθούν διαπραγματεύσεις για τα σύνορα του νέου κράτους, στις οποίες ο Καποδίστριας, ως Κυβερνήτης της Ελλάδας, παίζει πολύ σημαντικό ρόλο.
- Τον Νοέμβριο του 1828 η Αγγλία και η Γαλλία συνυπογράφουν στο Λονδίνο την ίδρυση αυτόνομου -αλλά όχι ανεξάρτητου- κράτους. Αυτό σημαίνει ότι οι Έλληνες θα συνεχίσουν να είναι υποτελείς στους Οθωμανούς, αλλά θα έχουν κάποια προνόμια. Όσο για την έκταση του νέου κράτους, αυτή περιορίζεται στην Πελοπόννησο και τις Κυκλάδες.

Η στάση των Οθωμανών

Τον Σεπτέμβριο του 1829 λήγει ο ρωσοτουρκικός πόλεμος με νίκη της Ρωσίας και οι Οθωμανοί αναγκάζονται να καθίσουν στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων. Στις διαπραγματεύσεις αυτές, ο ανταγωνισμός των Μεγάλων Δυνάμεων ωθεί την Αγγλία και τη Γαλλία, υπό τον φόβο της μεγάλης ρωσικής επιρροής στους επαναστάτες, να προτείνουν την ίδρυση ανεξάρτητου ελληνικού κράτους.

Το Πρωτόκολλο της Ανεξαρτησίας

Ως συνέπεια όλων των παραπάνω, συνυπογράφεται στις 3 Φεβρουαρίου του 1830 από τις τρεις Δυνάμεις το *Πρωτόκολλο του Λονδίνου* ή *Πρωτόκολλο Ανεξαρτησίας*, το οποίο κατοχυρώνει την ανεξαρτησία της Ελλάδας και ορίζει τα σύνορά της στη γραμμή των ποταμών Αχελώου και Σπερχειού, δηλαδή περίπου στον σημερινό νομό Φθιώτιδας.

Υπογραφή του Πρωτοκόλλου του Λονδίνου.
Τοιχογραφία στη ζωφόρο της Αίθουσας Τροπαίων και Υπασπιστών «Ελευθέριος Βενιζέλος» της Βουλής των Ελλήνων.

«Η Ελλάς θέλει σχηματίσει εν κράτος ανεξάρτητον και θέλει χαίρει όλα τα δίκαια πολιτικά, διοικητικά και εμπορικά τα προσπεφυκότα εις εντελή ανεξαρτησία...»*

(Το πρώτο άρθρο του Πρωτοκόλλου του Λονδίνου)

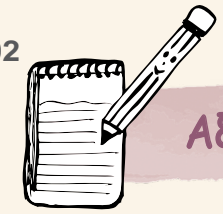
*προσπεφυκότα: όσα αρμόζουν, ταιριάζουν

Δυο χρόνια αργότερα, με τη Συνθήκη της Κωνσταντινούπολης, η Οθωμανική Αυτοκρατορία θα αναγνωρίσει και τα νέα διευρυμένα σύνορα του ελληνικού κράτους, που φτάνουν πλέον έως τη γραμμή του Αμβρακικού-Παγασητικού κόλπου.

Η Ελλάς Ευγνωμονούσα

Από την ανεξαρτησία της Ελλάδας εμπνεύστηκε ο Θεόδωρος Βρυζάκης και δημιούργησε το 1858 τον πίνακα «Η Ελλάς ευγνωμονούσα», ο οποίος εκτίθεται στην Εθνική Πινακοθήκη της Ελλάδας (Αθήνα).

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

Α. Ποιον ρόλο πιστεύετε ότι έχει παίξει η Σύμβαση της Αλεξάνδρειας στην επίλυση του Ελληνικού Ζητήματος, δηλαδή της ανεξαρτησίας της Ελλάδας;

. . . . . .

Β. Πώς νιώθετε εσείς σήμερα που μάθατε για τις διαδικασίες μέσα από τις οποίες έγινε η Ελλάδα ανεξάρτητο κράτος;

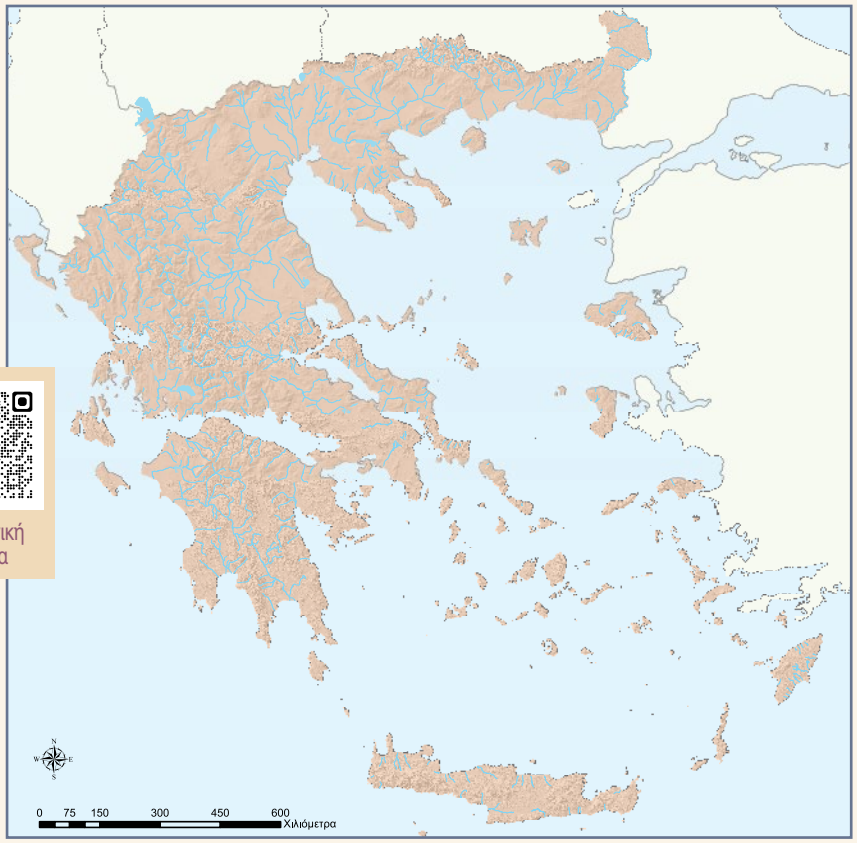
. . . . . .

Γ. Αν μπορούσατε να κάνετε μια ερώτηση σε μια Ελληνίδα μητέρα που ο γιος της έχει πάρει μέρος στον Αγώνα του 1821, τι θα τη ρωτούσατε;

. . . . . .

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Η ελληνική σημαία

Ας δούμε αν κατάλαβες τις αλλαγές των ελληνικών συνόρων. Ζωγράφισε:

με **πράσινο**
τα σύνορα μετά
το Πρωτόκολλο του 1828

με **μπλε**
τα σύνορα μετά
το Πρωτόκολλο
της Ανεξαρτησίας

με **κόκκινο**
την εδαφική περιοχή
που προστέθηκε.

Κεφάλαιο 1

Η περίοδος της αντιβασιλείας και η βασιλεία του Όθωνα

Μετά τη δολοφονία του Κυβερνήτη Καποδίστρια ξεκινούν εμφύλιες συγκρούσεις. Για να σταματήσουν αυτήν την επικίνδυνη πολιτική κατάσταση, οι Μεγάλες Δυνάμεις επιλέγουν ως βασιλιά τον Βαυαρό πρίγκιπα Όθωνα, ο οποίος φτάνει στην Ελλάδα το 1833. Στην αρχή υποβοηθούμενος από την αντιβασιλεία και στη συνέχεια μόνος του, ο Όθων παραμένει στον θρόνο 30 χρόνια, έστω κι αν η παρουσία του θα δημιουργήσει λαϊκή δυσαρέσκεια και θα προκαλέσει ταραχές.

Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα αναλύσουμε τα βασικά χαρακτηριστικά του ελληνικού κράτους, όπως διαμορφώθηκαν κατά την οθωνική περίοδο, και τη στροφή του προς τη δυτική Ευρώπη
- θα εντοπίσουμε τις αιτίες της Επανάστασης της 3ης Σεπτεμβρίου 1843
- θα γνωρίσουμε έννοιες, όπως: Σύνταγμα, μοναρχία, βαυαροκρατία.

χρονο-τρενάκι

από το Σήμερα... ...στο Χτες

Το 1837 φτάνει στην Ελλάδα η σύζυγος του Όθωνα, η Αμαλία, μια δεκαεννιάχρονη Γερμανίδα πριγκίπισσα. Η νεαρή βασίλισσα, παίρνοντας ιδέες από τις ελληνικές παραδοσιακές ενδυμασίες, δημιουργεί τη φορεσιά «Αμαλία», η οποία γίνεται μόδα σε όλο τον κόσμο τον 19ο αιώνα και φοριέται μέχρι σήμερα στις εθνικές επετείους, όπου ζουν Έλληνες.

Ernst Wilhelm Rietschel (περ. 1853-1854), *Αμαλία με ελληνική φορεσιά*. Λιθογραφία με βάση το πορτρέτο εκτίθεται στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα

Αυτός είναι ο Εθνικός (πρώην Βασιλικός) Κήπος στην Αθήνα, πίσω από τη σημερινή Βουλή των Ελλήνων. Ο κήπος έχει δημιουργηθεί με την καθοδήγηση της βασίλισσας Αμαλίας, η οποία είχε συγκεντρώσει 500 είδη φυτών από όλο τον κόσμο και τα φρόντιζε πολλές ώρες καθημερινά μόνη της. Μάλιστα, η ίδια έχει φυτέψει και τις ουασινγκτόνιες (φοίνικες), που παραμένουν καμαρωτές μέχρι σήμερα στην είσοδο του κήπου.

Με βάση τις παραπάνω ενέργειες της Αμαλίας, πώς φαντάζεστε τον ρόλο της ως βασίλισσας δίπλα στον βασιλιά Όθωνα;

Η φορεσιά της Αμαλίας

Κρυπτόλεξο για τη φορεσιά της Αμαλίας

Η άφιξη του Όθωνα

Μετά τη δολοφονία του Καποδίστρια, η χώρα βυθίζεται στη δίνη του εμφυλίου πολέμου για έναν χρόνο. Τότε, οι Μεγάλες Δυνάμεις παρεμβαίνουν και ορίζουν για την Ελλάδα το πολίτευμα της απόλυτης μοναρχίας, όπου ο βασιλιάς κατέχει όλες τις εξουσίες.

Η Αίθουσα Τροπαίων μέσα στη Βουλή των Ελλήνων

Τοιχογραφία στην Αίθουσα Τροπαίων του κτηρίου της Βουλής των Ελλήνων, στην οποία απεικονίζεται η άφιξη του έφιππου νεαρού βασιλιά Όθωνα στο Ναύπλιο το 1833. Την τοιχογραφία έχει φιλοτεχνήσει ο Γερμανός καλλιτέχνης Λούντβιχ Μίκαελ φον Σβαντάλερ (Ludwig Michael von Schwanthaler), όταν το κτήριο λειτουργούσε ως βασιλικό παλάτι.

Ως βασιλιά επιλέγουν τον δεκαεπτάχρονο πρίγκιπα Όθωνα, γιο του φιλέλληνα βασιλιά της Βαυαρίας Λουδοβίκου Α΄. Ο Όθων φτάνει στο Ναύπλιο το 1833 και οι Έλληνες τον υποδέχονται με πανηγυρισμούς και κανονιοβολισμούς, ελπίζοντας ότι φέρνει μαζί του την πολυπόθητη ειρήνη. Όμως, επειδή είναι ακόμη ανήλικος, συνοδεύεται από τρεις Βαυαρούς αξιωματούχους διαλεγμένους από τον πατέρα του, τον κόμη Ιωσήφ Λουδοβίκο Άρμανσπεργκ, τον Γεώργιο Λουδοβίκο φον Μάουρερ και τον υποστράτηγο Κάρολο Γουλιέλμο φον Χάιντεκ. Αυτοί οι τρεις αποτελούν τη λεγόμενη *αντιβασιλεία*, η οποία θα αναλάβει τη διακυβέρνηση της χώρας έως ότου ο Όθων ενηλικιωθεί και θα επιδιώξει να δημιουργήσει ένα σύγχρονο κράτος κατά τα ευρωπαϊκά πρότυπα της εποχής.

Η αντιβασιλεία του Όθωνα

1833-1835: Το έργο της αντιβασιλείας...

▶ ***Διοίκηση του κράτους και δικαιοσύνη.*** Η χώρα χωρίζεται σε νομούς, επαρχίες και δήμους και ιδρύονται δικαστήρια. Η πρωτεύουσα του κράτους μεταφέρεται από το Ναύπλιο στην Αθήνα.

▶ ***Εκπαίδευση.*** Ιδρύονται σχολεία σε όλους τους νομούς και τις επαρχίες, σύμφωνα με το βαυαρικό πρότυπο, δηλαδή 4χρονα Δημοτικά, 3χρονα Ελληνικά και 4χρονα Γυμνάσια. Στην Αθήνα ιδρύεται και Πανεπιστήμιο.

▶ ***Εκκλησία.*** Δημιουργείται η αυτοκέφαλη Εκκλησία της Ελλάδας. Η απόφαση αυτή της αντιβασιλείας, όμως, προκαλεί αντιδράσεις, καθώς σε καμιά θρησκευτική απόφαση πλέον δεν θα έχει λόγο το Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης.

▶ ***Στρατός.*** Διαλύονται τα άτακτα στρατεύματα, παραγκωνίζονται οι Έλληνες αγωνιστές και οργανώνεται τακτικός στρατός με πυρήνα τούς 3.500 Βαυαρούς στρατιώτες που εχουν συνοδεύσει τον Όθωνα στην Ελλάδα.

Η φυλάκιση του Κολοκοτρώνη

...και η βαυαροκρατία

Οι Έλληνες αντιμετωπίζουν εχθρικά την αντιβασιλεία, επειδή δεν τους αρέσει η βαυαροκρατία, δηλαδή το γεγονός ότι όλα τα κρατικά αξιώματα ανατίθενται σε Βαυαρούς. Έτσι, οι συνομωσίες και οι εξεγέρσεις είναι συχνό φαινόμενο.

1835-1843: Ο απόλυτος μονάρχης Όθων

Γιόζεφ Καρλ Στίλερ (1833). *Όθων Α΄ της Ελλάδας*. Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα

Όταν ο Όθων ενηλικιώνεται, αναλαμβάνει τη διακυβέρνηση του κράτους ως απόλυτος μονάρχης, καθώς δεν πιστεύει πως οι Έλληνες είναι έτοιμοι για Σύνταγμα ή για να εκλέξουν τη δική τους κυβέρνηση. Αναλαμβάνει, λοιπόν, τη διοίκηση και έχει τον πρώτο λόγο σε όλα τα θέματα κρατικής ασφάλειας και οικονομίας.

Ωστόσο, η δυσφορία των Ελλήνων για πολλές από τις αποφάσεις του δεν λείπει. Χαρακτηριστικές περιπτώσεις τα κτήματα που έχουν περάσει από τους Οθωμανούς στο ελληνικό κράτος (εθνικές γαίες) και δεν διανέμονται σε άπορους αγρότες ή η αδιαφορία για τους αγωνιστές του 1821 που, μη έχοντας τα προς το ζην, στρέφονται συχνά στη ληστεία. Έτσι, η χώρα μπαίνει σε βαθιά οικονομική και κοινωνική κρίση.

Η επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου 1843

Η δυσαρέσκεια οδηγεί στην εκδήλωση τοπικών επαναστατικών κινήσεων, με σκοπό να αναγκαστεί ο βασιλιάς να παραχωρήσει Σύνταγμα. Στις 3 Σεπτεμβρίου του 1843 στρατιωτικές μονάδες περικυκλώνουν -μαζί με πλήθος λαού- τα ανάκτορα, απαιτώντας την παραχώρηση Συντάγματος. Ο Όθων συμφωνεί και τον επόμενο χρόνο δημιουργείται το πρώτο Σύνταγμα του ελεύθερου πλέον ελληνικού κράτους.

▶ Οι εξεγερμένοι συγκεντρώθηκαν στην Πλατεία Ανακτόρων, όπως ονομαζόταν τότε. Σήμερα, πώς ονομάζεται η ίδια πλατεία;

Η Επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου 1843. Έργο λαϊκού ζωγράφου (ίσως του Ν. Γρηγοριάδη)

1843-1863: Η συνταγματική μοναρχία του Όθωνα

Αν και το Σύνταγμα υπάρχει, ο βασιλιάς εξακολουθεί να συγκεντρώνει στα χέρια του υπερεξουσίες. Επιπλέον, η παρέμβαση των Μεγάλων Δυνάμεων και οι έντονες πολιτικές αντιπαραθέσεις δεν επιτρέπουν στο πολίτευμα να λειτουργήσει κανονικά.

Οι αντιδράσεις κατά του Όθωνα θα συνεχιστούν, λοιπόν, με αποκορύφωμα τα επαναστατικά κινήματα του 1862 που οδηγούν στην εκθρόνιση του βασιλιά και της βασίλισσας.

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

Α. Διαβάζουμε την πηγή και μετά κυκλώνουμε τη σωστή απάντηση.

Φλεβάρης 1862: Οι Ναυπλιώτες επαναστατούν και απαιτούν από τον Όθωνα να σεβαστεί τις συνταγματικές ελευθερίες. Στην πρώτη γραμμή της Ναυπλιακής Επανάστασης βρίσκεται η Καλλιόπη Παπαλεξοπούλου, η ψυχή του αντικαθεστωτικού αγώνα. Η κυβέρνηση πολιόρκησε το Ναύπλιο και οι επαναστάτες ηττήθηκαν. Όμως, ο Οκτώβρης του 1862, που έφερε την εκθρόνιση του Όθωνα και τη νίκη των συνταγματικών, δικαίωσε την Παπαλεξοπούλου και το έργο της.

Κ. Ξηραδάκη (1998). *Καλλιόπη Παπαλεξοπούλου-Η γυναίκα που κλόνισε τον θρόνο του Όθωνα* (διασκευή)

Η Καλλιόπη Παπαλεξοπούλου. Έργο του Άγγλου γλύπτη Γκάρυ Χωλ. Ίδρυμα Βασίλειος Παπαντωνίου, Ναύπλιο

Η Καλλιόπη Παπαλεξοπούλου είναι γνωστή επειδή:

βάλτε σε κύκλο το σωστό

1. είναι ηρωίδα της Επανάστασης του 1821.
2. πρωτοστάτησε στη Ναυπλιακή Επανάσταση του 1862.
3. πρωτοστάτησε στην Επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου 1843.
4. παντρεύτηκε τον Όθωνα.

Β. Σε μικρές ομάδες μελετάμε την πηγή και ανταλλάσσουμε απόψεις σχετικά με τη σχέση του βασιλιά Όθωνα με την Ελλάδα.

Όταν η προσωρινή κυβέρνηση κατήργησε με διάταγμα τη βασιλεία του Όθωνα, η δυναμική Αμαλία παρακάλεσε τον σύζυγό της να μείνει και να πολεμήσει για τον θρόνο. Ο Όθων, όμως, δεν είχε το κουράγιο να εναντιωθεί στις Μεγάλες Δυνάμεις, που τον είχαν εγκαταλείψει. Γύρισε στο Μόναχο ηττημένος και πέθανε πέντε χρόνια μετά, σε ηλικία 52 χρονών. Μέχρι τον θάνατό του φορούσε την παραδοσιακή φουστανέλα και ζήτησε να ταφεί με αυτήν. Μπορεί οι Έλληνες να τον έδιωξαν, αλλά εκείνος αγαπούσε την Ελλάδα.

Τ. Γκάλλαντ (2016). *Νεώτερη Ελλάδα*, σ. 72 (διασκευή)

Νικηφόρος Λύτρας (1865). *Ο Όθων με φουστανέλα*. Εθνική Πινακοθήκη της Ελλάδας, Αθήνα

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Συμπληρώνω τα κενά:

αντιβασιλεία, απόλυτος, Βαυαρό, βαυαροκρατία, Δυνάμεις, δολοφονία, θρόνο, συνταγματικός

Μετά τη ..... του Κυβερνήτη Καποδίστρια, οι Μεγάλες ..... επιλέγουν ως βασιλιά της Ελλάδας τον ..... πρίγκιπα Όθωνα. Τον ανήλικο Όθωνα θα εκπροσωπήσει η ..... έως το 1835. Ο ίδιος θα βασιλέψει έως το 1862, οπότε θα χάσει τον ..... του. Αρχικά είναι ..... μονάρχης (1835-1843) και κατόπιν ..... μονάρχης (1844-1862). Και στις δύο περιόδους, έντονη είναι η λαϊκή δυσαρέσκεια προς τη ..... και προς το πρόσωπο του βασιλιά ειδικότερα.

Κεφάλαιο 2

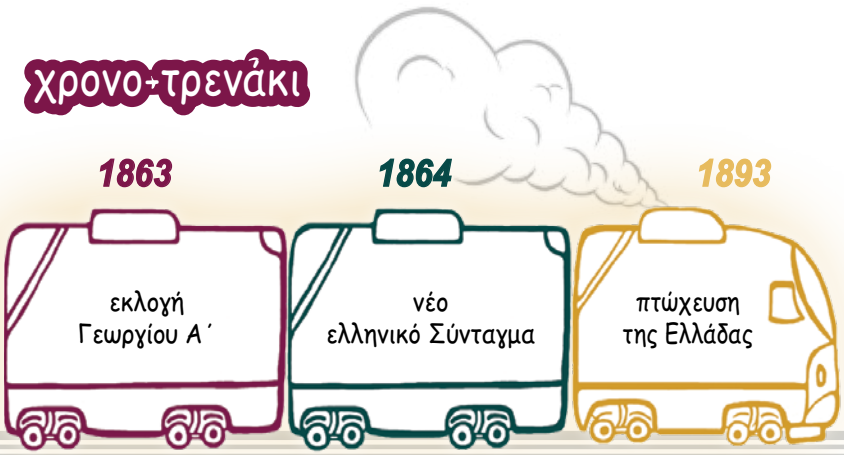
Ο Γεώργιος Α΄, η βασιλεία του και η επικράτηση του Κοινοβουλευτισμού

Ο Γουλιέλμος, Δανός πρίγκιπας της οικογένειας των Γκλύξμπουργκ, αποτελεί την επιλογή των Μεγάλων Δυνάμεων για τον ελληνικό θρόνο μετά την έξωση του Όθωνα. Εκείνος, ως Γεώργιος Α΄, θα παραμείνει στον θρόνο για 50 περίπου χρόνια, στο διάστημα των οποίων θα υπάρξουν ανακατατάξεις όχι μόνο στα όρια του νεοϊδρυμένου ελληνικού κράτους αλλά και στην εσωτερική του δομή. Από τους πρωθυπουργούς, με τους οποίους θα συνεργαστεί ο βασιλιάς, ξεχωρίζει ο Χαρίλαος Τρικούπης.

Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα κατανοήσουμε πώς πραγματοποιήθηκε η αλλαγή της δυναστείας και πώς διαμορφώθηκαν οι πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες στην Ελλάδα κατά την περίοδο της βασιλείας του Γεωργίου Α΄
- θα γνωρίσουμε τα σημαντικότερα διπλωματικά και στρατιωτικά γεγονότα της περιόδου 1880 στον ελλαδικό χώρο
- θα αξιολογήσουμε τα σημαντικότερα έργα των κυβερνήσεων του Χαρίλαου Τρικούπη και τη συμβολή του στην εδραίωση του κοινοβουλευτισμού
- θα κατανοήσουμε έννοιες, όπως αρχή της δεδηλωμένης, βασιλευομένη δημοκρατία, τσιφλίκια, εκσυγχρονισμός, πτώχευση.

χρονο-τρενάκι

από το Σήμερα...

...στο Χτες

Γνωρίζεις αυτήν τη διώρυγα; Έχεις διασχίσει ποτέ τη γέφυρα που ενώνει τις δύο πλευρές της με αυτοκίνητο ή με τα πόδια;

Η διώρυγα της Κορίνθου

Όψη της Διώρυγας της Κορίνθου

Πιστεύεις ότι πρόκειται για ένα σημαντικό δημόσιο έργο ή όχι; Μπορείς να αιτιολογήσεις την απάντησή σου;

Νέες πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες

Το 1863, έναν χρόνο μετά την απομάκρυνση του Όθωνα, οι Δυνάμεις ανακηρύσσουν βασιλιά των Ελλήνων έναν Δανό πρίγκιπα, τον μετέπειτα βασιλιά Γεώργιο Α΄. Ως δώρο στον νέο βασιλιά, η Αγγλία παραχωρεί στην Ελλάδα τα Επτάνησα, των οποίων η επίσημη ενσωμάτωση γίνεται το 1864.

Όταν ο Γεώργιος φτάνει στην Ελλάδα, έχουν ήδη ξεκινήσει οι εργασίες μιας Εθνοσυνέλευσης, από την οποία θα προκύψει το Σύνταγμα του 1864. Σε αυτό το δεύτερο Σύνταγμα του ελεύθερου ελληνικού κράτους, το πολίτευμα μετατρέπεται από συνταγματική μοναρχία σε *Βασιλευομένη Δημοκρατία** και οι εξουσίες του βασιλιά περιορίζονται.

βασιλευομένη δημοκρατία: πολίτευμα στο οποίο στον βασιλιά ανήκουν μόνο ορισμένες αρμοδιότητες και κυρίως οι επικυρώσεις νόμων και διαταγμάτων

Το κυβερνητικό έργο και ο Χαρίλαος Τρικούπης

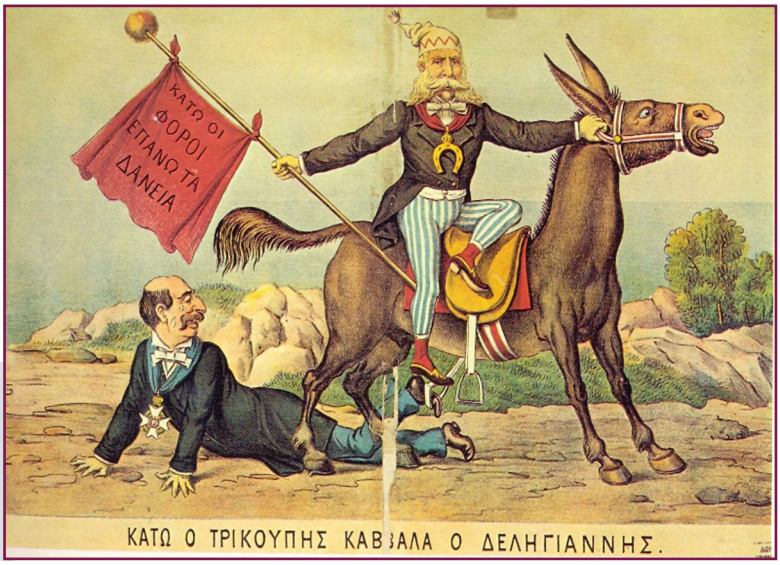
δικομματισμός: όταν δύο μόνο κόμματα εναλλάσσονται στην εξουσία

τσιφλίκια: μεγάλης έκτασης αγροκτήματα που ανήκουν σε έναν ιδιοκτήτη (μεγαλογαιοκτήμονα) και τα καλλιεργούν με υποχρεωτική εργασία χωρικοί (κολίγοι)

Σπουδαίοι πρωθυπουργοί της εποχής είναι ο Αλέξανδρος Κουμουνδούρος, ο Θεόδωρος Δηλιγιάννης και, κυρίως, ο Χαρίλαος Τρικούπης. Επί των ημερών του Κουμουνδούρου διευρύνονται τα ελληνικά σύνορα με την προσάρτηση της Θεσσαλίας και του σημερινού νομού Άρτας (1881) και διανέμονται τα αδιάθετα εθνικά κτήματα που προέρχονται από τα οθωμανικά *τσιφλίκια**. Ο Δηλιγιάννης, πάλι, τάσσεται υπέρ της μικρότερης δυνατής φορολόγησης των μεσαίων και κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων και αντιπολιτεύεται έντονα τον Τρικούπη, εγκαινιάζοντας έτσι την περίοδο του λεγόμενου *δικομματισμού**.

Όσο για τον Χαρίλαο Τρικούπη, είναι εκείνος που, με βάση το όραμά του να δημιουργήσει ένα σύγχρονο και οικονομικά αναπτυγμένο κράτος, επιτελεί ένα σημαντικότατο κυβερνητικό έργο. Δημιουργεί μεγάλα έργα κοινής ωφέλειας, όπως το οδικό και σιδηροδρομικό δίκτυο, τη διώρυγα της Κορίνθου, την αποξήρανση της λίμνης Κωπαΐδας στη Βοιωτία κ.ά. Επίσης, ενισχύει τις δημοκρατικές διαδικασίες με την *αρχή της δεδηλωμένης (πλειοψηφίας)**, εξυγιαίνει τη δημόσια διοίκηση και επιδιώκει την ειρηνική συνύπαρξη με την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Παράλληλα, προσπαθεί να τονώσει την ελληνικότητα των κατοίκων στις υπό οθωμανική κατοχή περιοχές με την ίδρυση σχολείων και εκκλησιών.

αρχή της δεδηλωμένης: ορίζει ότι η κυβέρνηση οφείλει να έχει τη δηλωμένη στη Βουλή εμπιστοσύνη της απόλυτης πλειοψηφίας των βουλευτών

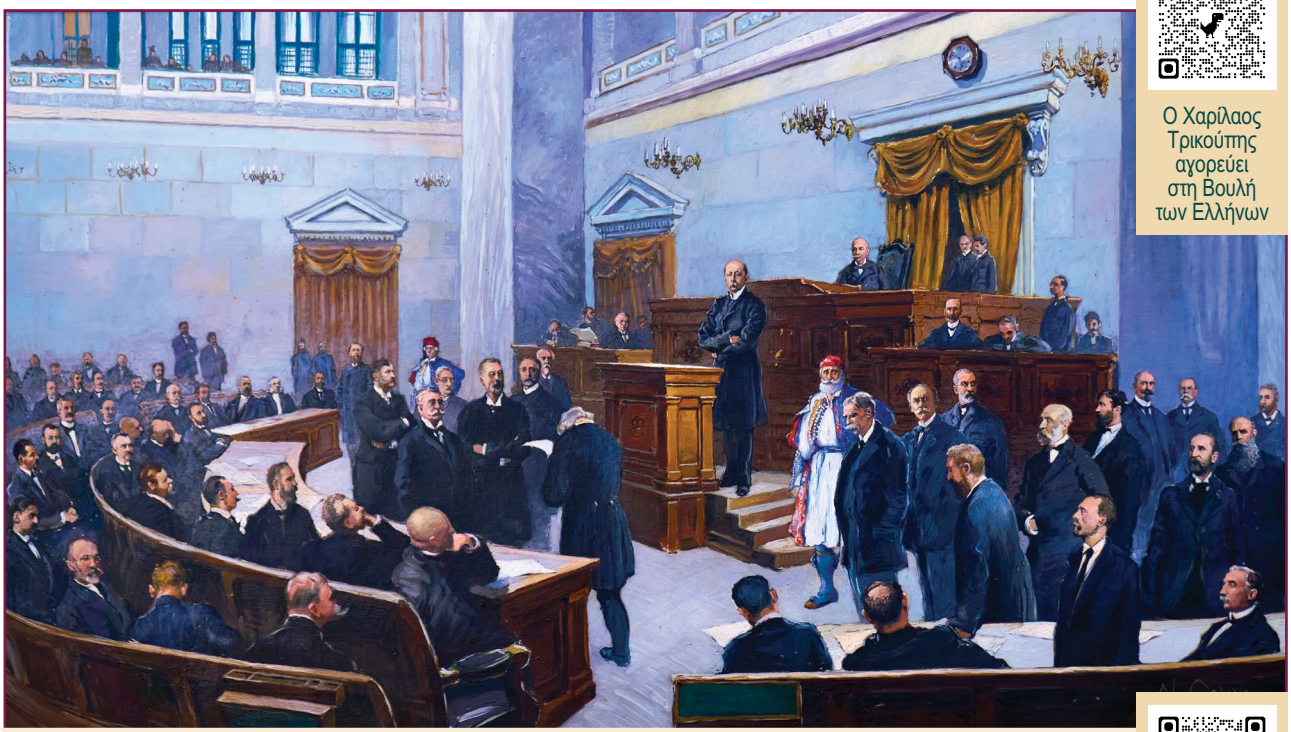
Γελοιογραφία του περιοδικού «Νέος Αριστοφάνης», που εκφράζει την αποτυχία του Τρικούπη και την πολιτική άνοδο του Δηλιγιάννη λόγω του πολιτικού του προγράμματος για φορολογική ανακούφιση του λαού.

Οι οικονομικές συνέπειες

πτώχευση: το αποτέλεσμα της αδυναμίας πληρωμής οφειλών

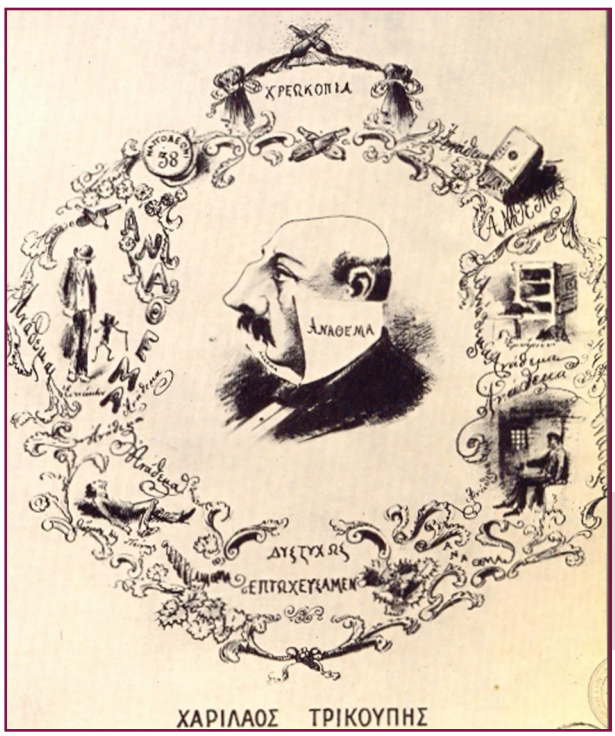
Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος: έλεγχος των οικονομικών μιας χώρας από διεθνή επιτροπή

Οι Έλληνες πολίτες δεν αντέχουν τη βαρύτατη φορολογία που επιβάλλει ο Τρικούπης, προκειμένου να εξοφληθούν όσα δάνεια έχει πάρει η χώρα από τράπεζες του εξωτερικού. Και όταν τα έξοδα του κράτους φτάνουν να είναι περισσότερα από τα έσοδά του, ο Τρικούπης αναγκάζεται να κηρύξει τη χώρα σε *πτώχευση** (1893), με συνέπεια την επιβολή *Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου**.

Ο Χαρίλαος Τρικούπης αγορεύει στη Βουλή των Ελλήνων

Ν. Ορλώφ (1930), *Κοινοβουλευτική συνέλευση με τον Χαρ. Τρικούπη στο βήμα*. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα

«Δυστυχώς επτωχεύσαμεν»

ΣΥΖΗΤΑΜΕ

▶ Ας συζητήσουμε σε ομάδες τι σημαίνουν οι λέξεις που αναγράφονται στη γελοιογραφία.

Γελοιογραφία του περιοδικού «Νέος Αριστοφάνης», που απεικονίζει τον Χαρίλαο Τρικούπη

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

Α. Είναι σωστές ***(Σ)*** ή λανθασμένες ***(Λ)*** οι παρακάτω προτάσεις;

- Η Αγγλία παραχωρεί στην Ελλάδα τα Επτάνησα. ..... **Σ** **Λ**
- Το πολίτευμα της Ελλάδα μετατρέπεται από Συνταγματική Μοναρχία σε Δημοκρατία. ..... **Σ** **Λ**
- Όλο το οδικό και σιδηροδρομικό δίκτυο της Ελλάδας είναι έργο του Τρικούπη. ..... **Σ** **Λ**
- Ο Τρικούπης ενισχύει τον ελληνικό στρατό. ..... **Σ** **Λ**
- Το ελληνικό κράτος ανθίζει οικονομικά και αντιμετωπίζει εύκολα την έντονη φορολογία κατά την περίοδο που είναι πρωθυπουργός ο Τρικούπης. ..... **Σ** **Λ**

Β. Διαβάζουμε την πηγή και απαντάμε στην ερώτηση.

Η αρχή της Δεδηλωμένης

Η καθιέρωση της δεδηλωμένης

Στις 18 Ιουλίου η κυβέρνηση Τρικούπη διενεργεί ελεύθερες εκλογές, τις οποίες κερδίζει ο Αλέξανδρος Κουμουνδούρος. Κατά τη συνεδρίαση, ο βασιλιάς Γεώργιος Α' εκφωνεί τον Λόγο του Θρόνου, που συνέταξε ο Χαρίλαος Τρικούπης με τον οποίο καθιερώνεται η αρχή της δεδηλωμένης. Ο βασιλιάς δεσμεύεται να διορίζει ή να διατηρεί στην εξουσία μόνο κυβερνήσεις που θα έχουν την εμπιστοσύνη της πλειοψηφίας της Βουλής.

Αικ. Φλεριανού (1999). *Χαρίλαος Τρικούπης, η ζωή και το έργο του*, σ. 137 (διασκευή)

Μπορείς να φέρεις ένα παράδειγμα για την αρχή της δεδηλωμένης;

Χαρίλαος Τρικούπης (1832-1896)

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Λύνουμε τα αινίγματα:

- Γεώργιος με στέμμα λαμπρό. Ποιος βασιλιάς είναι αυτός; .....
- Επτά νησιά ενώθηκαν, μια Ελλάδα μεγάλωσαν. Ποια είναι; .....
- Στη δημοκρατία βασιλιάς κυβερνά, μα τον λαό πάντα ρωτά. Τι πολίτευμα είναι; .....
- Είμαι αρχηγός στην εξουσία, μόνο αν το λέει η πλειοψηφία. Ποια είναι η αρχή μου; .....
- Δύο πολιτικοί αντίπαλοι τρανοί. Ποιοι είναι αυτοί; .....
- Μια λίμνη που έγινε χωράφι, δουλειά έδωσε και στον κόσμο ψωμάκι. Ποια είναι; .....
- Χρέη μεγάλα, το ταμείο κενό· το είπε ξεκάθαρα: «Δεν μπορώ». *Ποιος είναι;* .....

Κεφάλαιο 3

Η Μεγάλη Ιδέα και η εδαφική επέκταση της Ελλάδας

Με την ίδρυση του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους το όραμα για απελευθέρωση όλων των ελληνικών πληθυσμών γίνεται γνωστό ως *Μεγάλη Ιδέα*. Σχέση με τη *Μεγάλη Ιδέα* έχουν τόσο η ένωση των Επτανήσων και της Θεσσαλίας με την Ελλάδα μέσω της διπλωματικής οδού όσο και οι τοπικές εξεγέρσεις, κάποιες από τις οποίες θα έχουν αντίκτυπο και σε εθνικό επίπεδο.

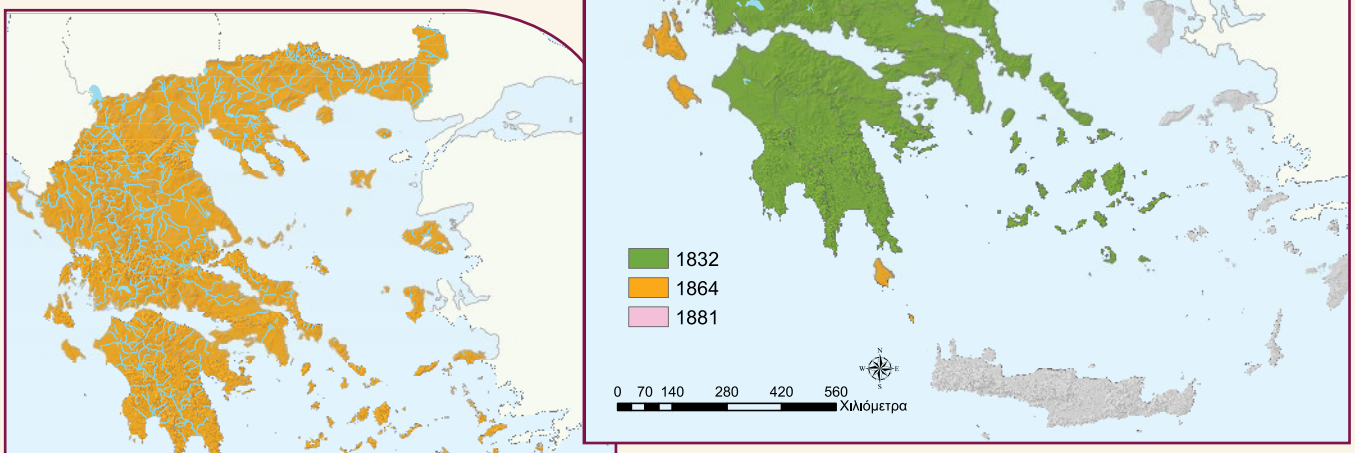
Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα κατανοήσουμε το περιεχόμενο της Μεγάλης Ιδέας και τις συνθήκες μέσα στις οποίες γεννήθηκε
- θα γνωρίσουμε τη διαδικασία της ένωσης των Ιονίων νήσων και της Θεσσαλίας με την Ελλάδα, τους αγώνες των Κρητών για ένωση με την Ελλάδα και τις περιοχές που ενσωματώθηκαν στο ελληνικό κράτος στη διάρκεια του 19ου αιώνα
- θα αντιληφθούμε τα αίτια και τις συνέπειες του Ελληνοτουρκικού Πολέμου του 1897.

χρονο-τρενάκι

από το Σήμερα... ...στο Χτες

Παρατηρούμε και συγκρίνουμε τα σύνορα της Ελλάδας τότε και τώρα. Ποιες περιοχές έχουν προστεθεί μετά το 1830;

Πού πιστεύεις ότι οφείλεται αυτή η επέκταση των συνόρων;

Η Μεγάλη Ιδέα

Πορτρέτο του Ιωάννη Κωλέττη. Έργο ανώνυμου δημιουργού (19ος αιώνας). Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα

Στα χρόνια της βασιλείας του Όθωνα μέσα στα όρια του ελληνικού κράτους κατοικεί ένας μικρός αριθμός Ελλήνων σε σχέση με όσους εξακολουθούν να ζουν στις εκτός συνόρων περιοχές. Καθώς η Ελλάδα είναι μια φτωχή χώρα που πρέπει να αναπτυχθεί, αρχίζει να διαμορφώνεται η άποψη ότι είναι άμεση η ανάγκη να διευρυνθούν τα σύνορά της, ώστε να περιληφθούν στο κράτος και άλλες περιοχές με ελληνικούς πληθυσμούς. Μιλάμε κυρίως για τους πληθυσμούς που ζουν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, τους *αλύτρωτους*, δηλαδή τους μη απελευθερωμένους.

Στις αρχές του 1844, συζητώντας στη Βουλή για το θέμα της ιθαγένειας, ποιος, δηλαδή, θεωρείται Έλληνας και ποιος όχι, ακούγεται για πρώτη φορά ο όρος *Μεγάλη Ιδέα* από τα χείλη του πολιτικού Ιωάννη Κωλέττη.

«Η Ελλάδα, λόγω της γεωγραφικής της θέσης, είναι το κέντρο της Ευρώπης (και) ήταν προορισμένη, όπως φαίνεται, όταν είχε σκλαβωθεί, να δώσει τα φώτα της στη Δύση και σήμερα, που έχει ελευθερωθεί, να φωτίσει την Ανατολή. Εμείς, Κύριοι, κατοικούμε αυτήν την ένδοξη Ελλάδα, εμείς πρέπει να βελτιώσουμε πνευματικά την Ανατολή. Από αυτόν τον όρκο, και από την μεγάλη ιδέα, την οποία πρέπει να έχουμε για τον εαυτό μας, διαπίστωσα ότι διακατέχονται όλοι οι πληρεξούσιοι που δεν μιλούν για τους τόπους αλλά για ολόκληρο τον Χριστιανισμό.[…]

Πού είσαι Κολοκοτρώνη, πού Ζαΐμη, πού Υψηλάντη, πού Βότσαρη, πού Καραϊσκάκη, πού Μιαούλη, πού όλοι σεις, οι οποίοι μόνο γι' αυτήν την μεγάλην ιδέαν αδράξατε τα όπλα;

Απόσπασμα από την ομιλία του πολιτικού Ιωάννη Κωλέττη στη Βουλή το 1844

▶ Σύμφωνα με την πηγή, τι εννοεί ο Κωλέττης όταν λέει *Μεγάλη Ιδέα*;

Η *Μεγάλη Ιδέα* που συνδέεται κυρίως με τον *αλυτρωτισμό*, δηλαδή την απελευθέρωση όσων Ελλήνων είναι ακόμη υπόδουλοι, θα καθορίσει την εσωτερική και εξωτερική πολιτική της χώρας για πολλά από τα επόμενα χρόνια.

Γεγονότα που συνδέονται με τη Μεγάλη Ιδέα

▶ **Ενσωμάτωση Επτανήσων.** Τα Επτάνησα, τα οποία η Αγγλία έχει παραχωρήσει ως δώρο στον βασιλιά Γεώργιο το 1863, ενσωματώνονται επίσημα στην Ελλάδα στις 21 Μαΐου του 1864. Σε αυτήν την απόφαση οδηγούνται οι Βρετανοί, επειδή οι τοπικές εξεγέρσεις τούς δημιουργούν προβλήματα και η παραμονή τους στα νησιά δεν τους αποφέρει πλέον κέρδος.

▶ **Ενσωμάτωση Θεσσαλίας και Άρτας.** Το 1881, οι Μεγάλες Δυνάμεις (Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία) και η Υψηλή Πύλη θα συμφωνήσουν να προσαρτηθούν στην Ελλάδα η Θεσσαλία –εκτός από την Ελασσόνα– και η περιοχή της Άρτας. Έτσι, αγροτικές περιοχές με μεγάλες μουσουλμανικές ιδιοκτησίες (τσιφλίκια) περιέρχονται στο ελληνικό κράτος ως εθνικές γαίες.

ΣΤΟ ΒΩΛΟ.

Α'.

Χαρῆτε, καὶ ἀράζουμε, ἀδέρφια, μὲς 'στὸ Βῶλο,
Κι' ἐδῶ γλυκειὰ 'ξημέρωσε ἐλευθερίας ἡμέρα . . .
'Απάνω 'στὰ κατάρτια σας καὶ 'στὸ βαπόρι ὅλο
'Ελληνικὴ στηλώσετε κι' 'Εγγλέζικη παντιέρα.
Οἱ Τοῦρκοι πᾶν 'στὸ διάβολο χωρὶς νὰ ρίξουν σμπάρο,
Λοιπὸν παντιέραις 'στὰ 'ψηλὰ, παντιέραις 'στὸ φουγάρο.

*παντιέρα: σημαία *σμπάρος: πυροβολισμός

Εδώ ο σατιρικός ποιητής Γεώργιος Σουρής, με τον γνωστό σκωπτικό του τρόπο, μιλά για την πρώτη ελεύθερη ημέρα της Θεσσαλίας και προτρέπει τους κατοίκους να υψώσουν ελληνικές σημαίες σε στεριά και θάλασσα, αφού οι Τούρκοι έφυγαν χωρίς να ρίξουν ούτε μία τουφεκιά.*

σκωπτικός: αυτός που κοροϊδεύει, διακωμωδεί, σατιρίζει

Απόσπασμα από ποίημα του Γεώργιου Σουρή που είναι εμπνευσμένο από την προσάρτηση της Θεσσαλίας στην Ελλάδα και δημοσιευμένο στην πολιτικοσατιρική εφημερίδα «Μη χάνεσαι», στις 11 Νοεμβρίου 1881. Η ορθογραφία του ποιήματος υπακούει στο πρωτότυπο κείμενο.

▸ Η Κρητική Επανάσταση του 1866-1869

Στην Κρήτη, μετά από πολλές αποτυχημένες προσπάθειες, το 1866 ξεκινάει μία ακόμη επανάσταση με σύνθημα «Ένωσις ή θάνατος».

Έδρα της τοπικής επαναστατικής επιτροπής -και συγχρόνως αποθήκη πυρομαχικών και τροφίμων- είναι η Μονή Αρκαδίου, στο Ρέθυμνο. Τον Νοέμβριο του 1866, για να προστατευτούν από τον εχθρό, κλείνονται στο μοναστήρι περίπου 700 γυναικόπαιδα. Έτσι, μαζί με τους επαναστάτες, βρίσκονται εκεί περίπου 1.000 άτομα. Μετά από σθεναρή αντίσταση, για να μην πέσουν στα χέρια του εχθρού, ανατινάζουν τη μπαρουταποθήκη με αποτέλεσμα τον θάνατο των περισσοτέρων και πολλών Οθωμανών.

Ιβάν Αϊβαζόφσκυ (1867). *Η ανατίναξη της μονής του Αρκαδίου.* Εθνική Πινακοθήκη της Ελλάδας, Αθήνα

Το Ολοκαύτωμα του Αρκαδίου συγκινεί όλον τον χριστιανικό κόσμο και πολλοί φιλέλληνες σπεύδουν στο νησί, για να ενισχύσουν τον Αγώνα. Το 1868 οι Κρητικοί κερδίζουν κάποια προνόμια, αλλά το 1869 η επανάσταση χάνει την ορμή της. Η Κρήτη θα πρέπει να περιμένει χρόνια ακόμη, μέχρι να ενωθεί τελικά με την Ελλάδα.

▸ Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897

Το 1896 άλλη μία Κρητική Επανάσταση, εκείνη του 1895-1898, πυροδοτεί έναν Ελληνοτουρκικό πόλεμο στη Θεσσαλία που λήγει με ήττα του ελληνικού στρατού. Μετά τη διαβεβαίωση των Μεγάλων Δυνάμεων στον Σουλτάνο ότι η Ελλάδα θα τον αποζημιώσει, οι πολεμικές επιχειρήσεις στον επονομαζόμενο «Ατυχή πόλεμο του 1897» τελειώνουν. Η ήττα οδηγεί σε εθνική ταπείνωση και οικονομικά προβλήματα, αφού η Ελλάδα υποχρεώνεται να πληρώσει υπερβολικά υψηλή πολεμική αποζημίωση στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, παίρνοντας νέο δάνειο από τις ευρωπαϊκές τράπεζες.

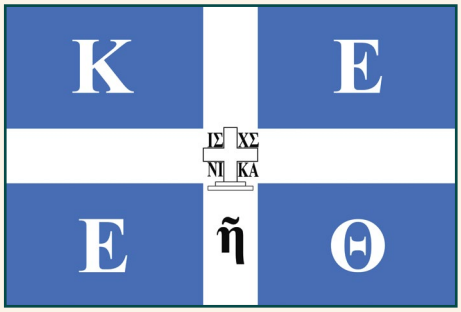
Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

Α. Απαντάμε στις παρακάτω ερωτήσεις:

α) Πόσα χρόνια μετά τη δημιουργία του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους και με ποιον τρόπο προσαρτήθηκαν σε αυτό:

- τα νησιά του Ιονίου; .....
- η Θεσσαλία και η Άρτα; .....

β) Αυτή είναι η σημαία που χρησιμοποιήθηκε στην πολιορκία του Αρκαδίου. Τα γράμματα που υπάρχουν πάνω της σημαίνουν **Κ** (Κρήτη), **Ε** (Ένωση), **Ε** (Ελευθερία) και **Θ** (Θάνατος). Μας βοηθάει η σημαία να εξηγήσουμε γιατί όσοι βρίσκονται μέσα στο μοναστήρι επιλέγουν τον θάνατο;

Β. Ο ποιητής Αχιλλέας Παράσχος γράφει το παρακάτω ποίημα για το Αρκάδι, παρομοιάζοντας τη θυσία των αγωνιστών με εκείνη του Μεσολογγίου.

«Τούρκοι! κρυόνετε; Ιδού πυρά να θερμανθήτε!"
Κ' η χειρ προς την πυρίτιδα με τον δαυλό κινείται.
Η γη εσείσθη, έλαμψαν τα όρη και οι λόγγοι,
Κ' εύρε τ' Αρκάδι άνωθεν νεφών το Μεσολόγγι».

Απόσπασμα από το ποίημα του Αχιλλέα Παράσχου «Γαβριήλ, Ηγούμενος της Μονής Αρκαδίου» που υπάρχει στη συλλογή του *Επιγράμματα (αυτοσχέδια)*. Η ορθογραφία υπακούει στο πρωτότυπο κείμενο.

Έχουν άραγε ομοιότητες τα δύο ηρωικά γεγονότα; Αν ναι, ποιες είναι αυτές;

Γ. Διαλέγουμε ένα ιστορικό γεγονός της περιόδου και προσπαθούμε να το αναπαραστήσουμε, χρησιμοποιώντας τεχνικές από το θέατρο, όπως σκηνικά, μουσική, κοστούμια κ.ά.

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Τοποθετούμε τα γεγονότα στον χρόνο.

Ένωση Επτανήσων	1866
Ένωση Θεσσαλίας και Άρτας	1881
Ολοκαύτωμα του Αρκαδίου	1864
Ελληνοτουρκικός πόλεμος	1897

Κεφάλαιο 4

Η έκφραση του Ανατολικού Ζητήματος στα Βαλκάνια και ο Μακεδονικός Αγώνας (1904-1908)

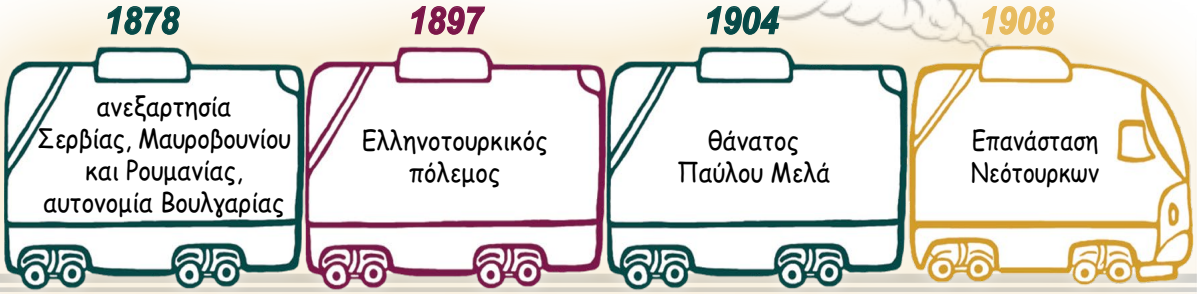
Στα τέλη του 19ου αιώνα είναι πλέον φανερό ότι η διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας πλησιάζει. Το ελληνικό κράτος επιδιώκει να εκμεταλλευτεί αυτήν την κατάσταση και να δώσει λύσεις στα εθνικά του ζητήματα, ενώ κάποιοι βαλκανικοί λαοί αγωνίζονται ήδη για την ανεξαρτησία τους. Η διανομή των οθωμανικών εδαφών σε συνδυασμό με τον ανταγωνισμό των Μεγάλων Δυνάμεων, όμως, δημιουργεί το Ανατολικό Ζήτημα. Στο πλαίσιο αυτού του ζητήματος αναπτύσσεται και ο Μακεδονικός Αγώνας, δηλαδή η ένοπλη σύγκρουση ελληνικών και βουλγαρικών *αντάρτικων ομάδων για την απόκτηση της περιοχής της Μακεδονίας.**

αντάρτικες ομάδες:
ομάδες πολεμιστών που δεν ανήκουν στον τακτικό στρατό ενός κράτους

Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα κατανοήσουμε και θα ιεραρχήσουμε τις αιτίες των μεταβολών στη βαλκανική χερσόνησο στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα
- θα μάθουμε για τη διάσωση του ελληνισμού της Μακεδονίας σε συνθήκες υποδούλωσης και διεκδίκησής του
- θα εντοπίσουμε τις σπουδαιότερες φάσεις και τα πιο σημαντικά γεγονότα του Μακεδονικού Αγώνα
- θα αξιολογήσουμε τη σημασία του Μακεδονικού Αγώνα για τη μετέπειτα ενσωμάτωση της Μακεδονίας στην Ελλάδα
- θα κατανοήσουμε έννοιες, όπως μακεδονομάχοι, κομιτατζήδες, αντάρτικές ομάδες, διείσδυση.

χρονο-τρενάκι

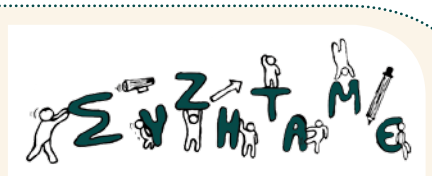

από το Σήμερα... ...στο Χτες

Ο ανδριάντας του Παύλου Μελά στη Θεσσαλονίκη, απέναντι από τον Λευκό Πύργο, έχει φιλοτεχνηθεί από την εγγονή του, τη γλύπτρια Ναταλία Μελά, και στην πίσω πλευρά του όπλου έχει χαραγμένη τη φράση «Ζήτω η Μακεδονία».

Έχεις δει άλλον ανδριάντα του Παύλου Μελά στην πόλη σου ή κάπου αλλού;

▶ Συγκρίνουμε τους δύο χάρτες, για να εντοπίσουμε:

- πού ανήκε η γεωγραφική περιοχή της Μακεδονίας στα τέλη του 19ου αιώνα
- ποιες χώρες, από όσες υπάρχουν σήμερα, έχουν ήδη δημιουργηθεί.

Το Ανατολικό Ζήτημα

Τον καιρό που δημιουργείται το ανεξάρτητο ελληνικό κράτος διάφορες εθνότητες των Βαλκανίων, εκμεταλλευόμενες την παρακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, κερδίζουν σταδιακά την ανεξαρτησία τους. Ωστόσο, ο Σουλτάνος εξακολουθεί να ελέγχει το μεγαλύτερο τμήμα της βαλκανικής χερσονήσου.

Στην όποια προσπάθεια μεταβολής των εδαφικών ορίων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, βέβαια, εμπλέκονται και οι Μεγάλες Δυνάμεις, μιας κι έχουν οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα στη βαλκανική χερσόνησο. Έτσι, η Ρωσία βοηθάει τους σλαβόφωνους λαούς στις επαναστάσεις τους εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ενώ οι υπόλοιπες Μεγάλες Δυνάμεις προσπαθούν να περιορίσουν την επιρροή της, άλλοτε στηρίζοντας τις εθνικές εξεγέρσεις και άλλοτε παίρνοντας το μέρος του Σουλτάνου.

Η πολύπλοκη αυτή κατάσταση δημιουργεί το λεγόμενο *Ανατολικό Ζήτημα* και αποτελεί τη βάση για την έναρξη του Μακεδονικού Αγώνα.

Τα Βαλκάνια στο τέλος του 19ου αιώνα

Τα Βαλκάνια σήμερα

Ο ελληνισμός της Μακεδονίας

Η απελευθέρωση των ελληνικών πληθυσμών (αλυτρωτισμός) αποτελεί μόνιμη επιδίωξη του ελληνικού βασιλείου τον 19ο αιώνα. Όμως, η ενσωμάτωση της Μακεδονίας στην Ελλάδα δεν είναι εύκολη υπόθεση, επειδή:

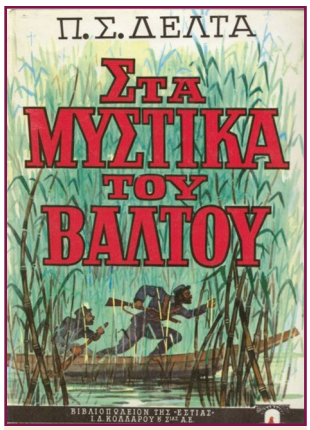
- κάθε προσπάθεια εξέγερσης εύκολα καταπνίγεται από τον οθωμανικό στρατό λόγω της γεωγραφικής θέσης της περιοχής
- μετά την ήττα του 1897 δεν επιτρέπεται στην Ελλάδα να υποστηρίξει οποιοδήποτε εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα
- οι Μεγάλες Δυνάμεις δεν ενθαρρύνουν τις διεκδικήσεις της ελληνικής κυβέρνησης για τη Μακεδονία.

Ο Μακεδονικός Αγώνας

Τη Μακεδονία τη διεκδικούν τόσο οι Έλληνες όσο και οι Βούλγαροι που και οι δύο χρησιμοποιούν την εκπαίδευση και τη θρησκεία, προκειμένου να επικρατήσουν.

Οι κάτοικοι των μακεδονικών χωριών περνούν δύσκολα, καθώς Βούλγαροι αντάρτες (ή αλλιώς *κομιτατζήδες*) τούς τρομοκρατούν, πιέζοντάς τους να δηλώσουν ότι ανήκουν στην Εξαρχία, δηλαδή στην ανεξάρτητη βουλγαρική Εκκλησία.

Έλληνες στρατιωτικοί, από την άλλη, οργανώνονται κρυφά και αναλαμβάνουν δράση, για να λυθεί ό,τι ονομάζεται *Μακεδονικό Ζήτημα*. Δημιουργούνται, λοιπόν, αντάρτικα σώματα εθελοντών μακεδονομάχων, που αγωνίζονται για τις ελληνικές διεκδικήσεις και υπερασπίζονται τους ελληνικούς πληθυσμούς της Μακεδονίας από τη βιαιότητα των κομιτατζήδων. Τη δράση των μακεδονομάχων συντονίζουν Έλληνες διπλωμάτες, όπως ο Ίων Δραγούμης και ο πρόξενος της Θεσσαλονίκης Λάμπρος Κορομηλάς.

Το βιβλίο της Π.Σ. Δέλτα εκδόθηκε το 1937 και αφορά τον Μακεδονικό Αγώνα

Η Πηνελόπη Δέλτα γράφει *Στα μυστικά του Βάλτου*

Ο Παύλος Μελάς

Πάρα πολλοί εθελοντές σπεύδουν να συνεισφέρουν στον Μακεδονικό Αγώνα και οι Έλληνες επικρατούν σχεδόν σε όλη τη Μακεδονία. Σημαντική στιγμή για τον Αγώνα θεωρείται η ανάληψη της αρχηγίας των ένοπλων σωμάτων από τον Παύλο Μελά. Και, επειδή ο Μελάς είναι γνωστός για τη γενναιότητά του, ο θάνατός του σε συμπλοκή με τουρκικό απόσπασμα στη Σιάτιστα το 1904 συγκλονίζει το πανελλήνιο. Ο Μακεδονικός Αγώνας θα λήξει το 1908, μετά την επικράτηση των *Νεότουρκων**, οι οποίοι ζητούν τη συμφιλίωση των δύο πλευρών και υπόσχονται ισονομία.

Νεότουρκοι:
τα μέλη τουρκικού κόμματος που επιδιώκει την κατάλυση της απολυταρχίας του Σουλτάνου και τη δημιουργία ενός εκσυγχρονισμένου κράτους

Η σημασία του Μακεδονικού Αγώνα για την Ελλάδα

Έως το 1908 οι Έλληνες αξιωματικοί έχουν αποτρέψει κάθε προσπάθεια επέκτασης του βουλγαρικού κράτους στον χώρο της Μακεδονίας. Ωστόσο, ο ελληνικός αγώνας θα δικαιωθεί μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους, όταν μεγάλο μέρος της Μακεδονίας θα ενσωματωθεί στην Ελλάδα.

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

Α. Τι δηλώνει ο όρος *Ανατολικό Ζήτημα*;

βάλτε σε κύκλο το σωστό

1. Το ζήτημα της διανομής των οθωμανικών εδαφών στα Βαλκάνια μετά τη διάλυση της αυτοκρατορίας.
2. Τον ανταγωνισμό των Μεγάλων Δυνάμεων για οικονομικό έλεγχο των οθωμανικών εδαφών.
3. Τη διαρκή εμπλοκή της Ρωσίας στις εθνικές επαναστάσεις των σλαβόφωνων λαών στη βαλκανική χερσόνησο.
4. Όλα τα παραπάνω.

Β. **α)** Διαβάζουμε το παρακάτω κείμενο και γράφουμε δύο λόγους για τους οποίους ο Μακεδονικός Αγώνας θεωρείται σημαντικός.

διείσδυση: εισχώρηση

Η επικράτηση των ελληνικών αντάρτικων σωμάτων έγινε με τεράστια δυσκολία. Οι Έλληνες αξιωματικοί εμπόδισαν τη βουλγαρική διείσδυση και ανέκτησαν τη χαμένη αυτοπεποίθηση από τον πόλεμο του 1897. Η θυσία του Παύλου Μελά και τόσων άλλων αγωνιστών έσωσε τον ελληνισμό της Μακεδονίας. Χάρη στο έργο τους, οι πόλεις της Μακεδονίας βρίσκονται εντός των ελληνικών συνόρων.*

Ντ. Ντέικιν, *Ο Μακεδονικός Αγώνας* (διασκευή)

β) Αφού διαβάσουμε την παρακάτω μαρτυρία για τον Παύλο Μελά, σκεφτόμαστε τι ερώτηση θα του κάναμε, εάν τον είχαμε γνωρίσει.

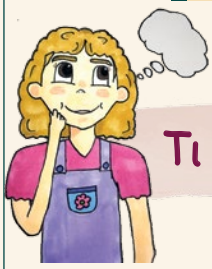
Ο Παύλος Μελάς επισκέπτεται τον τάφο του πατέρα του, λίγο πριν φύγει για τη Μακεδονία.

«Κάθομαι λίγη ώρα δίπλα στο μνήμα του πατέρα μου. Αισθάνομαι την ψυχή του πολύ κοντά μου. Θυμούμαι με πόση φωτιά αγαπούσε αυτός την πατρίδα. Θυμούμαι ότι ορκίστηκα πάνω στο φέρετρό του να πεθάνω εν ανάγκη υπέρ της πατρίδας. Όλες αυτές οι σκέψεις μού δίνουν θάρρος και επαναφέρουν λίγη γαλήνη στην ψυχή μου, διότι σκέπτομαι ότι κι αν φονευθώ, θα ξαναβρώ την ψυχή του αγίου εκείνου ανθρώπου».

Αρχείο Παύλου και Ναταλίας Μελά, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα

Ο Παύλος Μελάς όπως τον φαντάστηκε ο λαϊκός ζωγράφος Θεόφιλος Χατζημιχαήλ το 1929. Μουσείο Θεόφιλου, Λέσβος

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Συμπληρώνω τα κενά:

αγώνας, αντάρτικων, Αυτοκρατορίας, Έλληνες, Μελά, Νεότουρκων, Οθωμανικής, Παύλου, περιοχή, συγκρούσεων

Ο Μακεδονικός ..... ήταν μια σειρά ..... μεταξύ ελληνικών και βουλγαρικών ..... ομάδων. Η ..... της Μακεδονίας ήταν τότε μέρος της ....
Η ελληνική ένοπλη εμπλοκή στη Μακεδονία εντάθηκε μετά τον θάνατο του .... τον Οκτώβριο του 1904.
Σταδιακά, οι ..... κατάφεραν να επικρατήσουν αλλά η ένοπλη δράση σταμάτησε το 1908, μετά την επικράτηση των ..... .

Κεφάλαιο 5

Το Κίνημα στου Γουδή (1909) και η αλλαγή του πολιτικού σκηνικού

Τον Αύγουστο του 1909 Έλληνες αξιωματικοί επιχειρούν μια επαναστατική κίνηση εναντίον του Βασιλιά Γεωργίου Α΄, η οποία αποβλέπει στο να επέλθουν αλλαγές στον στρατό και όχι μόνο. Αυτήν την κίνηση, δηλαδή το Κίνημα στου Γουδή, θα την αγκαλιάσουν μεγάλα τμήματα του πληθυσμού. Συγχρόνως δε, θα γίνει αφορμή να αναδειχθεί ένας σημαντικός για την ιστορία της Ελλάδας πολιτικός, ο Ελευθέριος Βενιζέλος, που θα παραμείνει στην ελληνική πολιτική σκηνή για πολλά από τα επόμενα χρόνια.

Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα διακρίνουμε και θα αξιολογήσουμε τους παράγοντες που οδήγησαν στο Κίνημα στου Γουδή, καθώς και τις συνέπειες που αυτό είχε στην πολιτική ζωή της χώρας
- θα γνωρίσουμε τον ρόλο και τη σημασία της προσωπικότητας του Ελευθέριου Βενιζέλου στη δεδομένη χρονική στιγμή
- θα έχουμε μια πρώτη εικόνα για την προοδευτική αστικοποίηση του ελληνικού κράτους
- θα γνωρίσουμε έννοιες όπως: κίνημα, αρχή λαϊκής κυριαρχίας, στρατιωτική επέμβαση.

χρονο-τρενάκι

από το Σήμερα... ...στο Χτες

Τι σου έρχεται στο μυαλό, όταν ακούς το όνομα Ελευθέριος Βενιζέλος;

Τι σχέση φαντάζεσαι ότι μπορεί να έχει αυτός με το Κίνημα στου Γουδή, για το οποίο θα συζητήσουμε σήμερα;

Το σπίτι του Βενιζέλου στη Χαλέπα

Το άγαλμα του Ελευθέριου Βενιζέλου. Πλατεία Αριστοτέλους, Θεσσαλονίκη

Ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος γεννιέται

Ο 20ός αιώνας βρίσκει την Ελλάδα σε δύσκολη κατάσταση και τους Έλληνες να διακατέχονται από ανάμεικτα συναισθήματα. Δυσφορία για τη χρεοκοπία του 1893 και την επιβολή του Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου. Ταπείνωση για την ήττα στον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897. Απογοήτευση για την πορεία των εθνικών θεμάτων στη Μακεδονία και την Κρήτη. Ενόχληση για την πολιτική αστάθεια με τις συνεχείς αλλαγές κυβερνήσεων και τις παρεμβάσεις του βασιλιά. Και μόνο μία μικρή ελπίδα: ότι η επικράτηση των Νεότουρκων θα φέρει ανανέωση στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, πράγμα που θα έχει θετικές συνέπειες στις σχέσεις των δύο χωρών.

> ***«Η πατρίδα μας βρίσκεται σε δυσάρεστη κατάσταση, το δε επίσημο κράτος ταπεινωμένο αδυνατεί να κινηθεί και να αμυνθεί υπέρ των δικαιωμάτων του».***
>
> ***Ν. Ζορμπάς (1925). Απομνημονεύματα ή πληροφορίαι περί των συμβάντων κατά την διάρκεια της Επαναστάσεως της 15ης Αυγούστου 1909, σελ. 15***

εκτουρκισμός:
η βίαιη διαδικασία με την οποία ο χαρακτήρας ενός μη τουρκικού λαού μεταβάλλεται σε τουρκικό

Ωστόσο, γρήγορα γίνεται φανερό ότι οι Νεότουρκοι δεν αποβλέπουν παρά στον *εκτουρκισμό** της αυτοκρατορίας, πράγμα που έχει αντίκτυπο και στους αλύτρωτους πληθυσμούς της Μακεδονίας και της Θράκης. Τότε, με τον φόβο έναρξης νέων πολεμικών επιχειρήσεων, μια ομάδα αξιωματικών του ελληνικού στρατού (υπό τον συνταγματάρχη Νικόλαο Ζορμπά) συγκροτούν την οργάνωση «Στρατιωτικός Σύνδεσμος» και διατυπώνουν μια σειρά αιτημάτων για αλλαγές στο στράτευμα.

Το Κίνημα στου Γουδή

κίνημα:
ανατρεπτική κίνηση ομάδας πολιτών που παρεμβαίνει στην κοινωνική και πολιτική ζωή, για να την αλλάξει προς την κατεύθυνση που επιθυμεί

αστική τάξη:
η κοινωνική τάξη που αποτελείται από άτομα απασχολούμενα στη βιομηχανία και το εμπόριο καθώς και επιστήμονες ή ελεύθερους επαγγελματίες

διανοούμενοι:
οι άνθρωποι των γραμμάτων και των τεχνών

δικτατορία:
η απόλυτη εξουσία ενός ηγέτη (δικτάτορα), ο οποίος κυβερνά χωρίς να ακολουθεί τους νόμους ή το Σύνταγμα του κράτους

Την παραμονή του Δεκαπενταύγουστου του 1909 αξιωματικοί, μέλη του Στρατιωτικού Συνδέσμου, και μαζί τους αρκετοί οπλίτες και πολίτες συγκεντρώνονται στην Αθήνα (στους στρατώνες του Γουδή, στην περιοχή που συνήθως αποκαλείται Γουδί) και κηρύσσουν το λεγόμενο *Κίνημα* στου Γουδή*.

Τα αιτήματά τους είναι συγκεκριμένα:
- κατάργηση της βασιλείας ή αντικατάσταση του βασιλιά
- βελτίωση του Συντάγματος
- αλλαγές στο στράτευμα.

Οι εξελίξεις από εκεί και πέρα είναι ραγδαίες. Η κυβέρνηση Ράλλη οδηγείται σε παραίτηση και σχηματίζεται μια νέα, η κυβέρνηση Μαυρομιχάλη. Καθώς το κίνημα βρίσκει μεγάλη απήχηση σε πολλές ομάδες του πληθυσμού -όπως είναι η *αστική τάξη**, οι *διανοούμενοι** και οι λαϊκές τάξεις- ο Σύνδεσμος, χωρίς να σκεφτεί την περίπτωση επιβολής *δικτατορίας**, καλεί στην Αθήνα τον Κρητικό πολιτικό Ελευθέριο Βενιζέλο.

Λαϊκή λιθογραφία του Σ. Χρηστίδη για την επιτυχία του Κινήματος

ΣΥΖΗΤΑΜΕ

▶ Παρατηρούμε την εικόνα και σχολιάζουμε τους συμβολισμούς που χρησιμοποιεί ο δημιουργός για να αποδώσει τα ζητούμενα του Κινήματος στον Γουδή.

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος

Ο Βενιζέλος στις αρχές του 20ού αιώνα

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος είναι ο επικεφαλής της Κρητικής Επανάστασης του 1905 για την ένωση του νησιού με την Ελλάδα και έχει διακριθεί ως πολιτικός στην Κρήτη. Όταν φτάνει στην πρωτεύουσα, είναι αποφασισμένος να *εκσυγχρονίσει** τη χώρα αλλά και να εργαστεί για την ένωση των αλύτρωτων περιοχών με την Ελλάδα. Με το Κόμμα των Φιλελευθέρων που ιδρύει, κερδίζει με μεγάλη πλειοψηφία τις εκλογές του 1910 και έτσι ξεκινάει το εκσυγχρονιστικό του έργο.

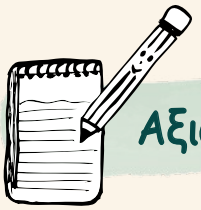
εκσυγχρονίζω: εφαρμόζω σύγχρονες απόψεις σε διάφορους τομείς

εργατικοί συνεταιρισμοί: ενώσεις εργατών που αποβλέπουν στην καλύτερη διαχείριση των εργασιακών τους θεμάτων

Αναθεωρεί το Σύνταγμα, χωρίς, όμως, να αλλάξει το πολίτευμα και να καταργήσει τη βασιλεία. Με τη βοήθεια Γάλλων και Άγγλων αξιωματικών, αναδιοργανώνει τον στόλο και ρυθμίζει σημαντικά εργασιακά ζητήματα, όπως είναι ο προσδιορισμός των ωρών εργασίας και των αργιών ή η ίδρυση *εργατικών συνεταιρισμών**. Επίσης, καθιερώνει την υποχρεωτική και δωρεάν φοίτηση των παιδιών στο Δημοτικό σχολείο και παίρνει μέτρα για τη διαφύλαξη των κολίγων από την εκμετάλλευση των μεγαλογαιοκτημόνων μέσω αγροτικών συνεταιρισμών.

Ο Βενιζέλος στην Κρήτη

Η πρώτη πρωθυπουργία Βενιζέλου

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

Α. Είναι σωστές ***(Σ)*** ή λανθασμένες ***(Λ)*** οι παρακάτω προτάσεις;

- Ο «Στρατιωτικός Σύνδεσμος» δημιουργείται, για να μπορέσουν να εκφράσουν οι Έλληνες πολίτες τα αιτήματά τους. ..... **Σ** **Λ**
- Η επανάσταση, γνωστή ως Κίνημα στου Γουδή, ξεσπάει τον Αύγουστο του 1910. **Σ** **Λ**
- Ένα από τα αιτήματα του ελληνικού λαού είναι οι αλλαγές στο στράτευμα. ..... **Σ** **Λ**
- Ο Βενιζέλος αποβλέπει στη δημιουργία ενός σύγχρονου κράτους. ..... **Σ** **Λ**
- Η αναδιοργάνωση του στρατού και του στόλου γίνεται με τη βοήθεια των Άγγλων και των Γερμανών. ..... **Σ** **Λ**
- Δημιουργούνται αγροτικοί συνεταιρισμοί. ..... **Σ** **Λ**

Β. Το παρακάτω κείμενο ίσως μας βοηθήσει να κατανοήσουμε τη σημασία που έχει το Κίνημα στου Γουδή για την τότε ελληνική κοινωνία.

καταλύτης: αυτό που επιταχύνει τις αλλαγές

Οι επεμβάσεις του στρατού στην πολιτική αντιμετωπίζονται ως «εκτροπή» στις σύγχρονες δημοκρατίες. Το στρατιωτικό κίνημα στο Γουδί απέκτησε ευρεία κοινωνική συναίνεση στην εποχή του, ερμηνεύτηκε από ένα μέρος της ιστοριογραφίας ως «αστική επανάσταση» και οδήγησε σε μια πραγματικά εκσυγχρονιστική περίοδο το ελληνικό κράτος υπό την ηγεσία του Ελευθέριου Βενιζέλου. Αν και η ιστοριογραφία δεν το ονομάζει πλέον «επανάσταση», το κίνημα στο Γουδί υπήρξε πραγματικά επαναστατικό, εφόσον υπήρξε ο καταλύτης για μια σειρά επαναστατικών αλλαγών.*

Χ. Κουλούρη «1909, Γουδί: Καταλύτης επαναστατικών αλλαγών». Εφημ. *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 28.12.2008 (απόσπασμα)

Γ. Αφού αντλήσουμε πληροφορίες από το μάθημα και την παρακάτω πηγή, ας συζητήσουμε για την πρώτη πρωθυπουργία του Βενιζέλου.

«Ο Βενιζέλος [...] είχε έρθει αποφασισμένος να εργαστεί σκληρά, ώστε να εκσυγχρονίσει τη χώρα και να δημιουργήσει ένα κράτος πιο φιλικό και δίκαιο για τον πολίτη. Στην πράξη, η ελληνική οικονομία μέσα από σημαντικές αλλαγές, αναδιαρθρώθηκε θεσμικά. Ο εξοπλισμός και οι αλλαγές στον στρατό επιταχύνθηκαν, γεγονός που επέτρεψε στην Ελλάδα να διεξαγάγει νικηφόρα τους Βαλκανικούς Πολέμους. Ακόμη, στο μεταρρυθμιστικό έργο του συμπεριλήφθηκε η υποχρεωτική και δωρεάν φοίτηση στο Δημοτικό σχολείο. Ήταν δεδομένο ότι σε μια ταλαιπωρημένη από τον παλαιοκομματισμό (το παλαιότερο πολιτικό σύστημα) ελληνική κοινωνία, ο Βενιζέλος κατάφερε να εισαγάγει ένα πνεύμα αισιοδοξίας στη δημόσια ζωή και να δημιουργήσει ένα νέο αίσθημα εθνικής ενότητας, το οποίο ο λαός είχε μεγάλη ανάγκη».

Λ. Αναγνωστόπουλος, «Το κίνημα στο Γουδί και η σύγκριση με τη Χούντα». Εφημ. *ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ*, 14.08.2018 (απόσπασμα)

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Ας θυμηθούμε:

3 αιτήματα του ελληνικού λαού στις αρχές του 20ού αιώνα

2 εκσυγχρονιστικές αλλαγές που έγιναν στην Ελλάδα επί Βενιζέλου

1 αρχηγό του Στρατιωτικού Συνδέσμου

Κεφάλαιο 6

Η πνευματική και καλλιτεχνική ζωή στο ελληνικό κράτος κατά τον 19ο αιώνα

Η ίδρυση του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους τον 19ο αιώνα αποτελεί ιστορικό ορόσημο για την Ελλάδα, επειδή καθορίζει την πνευματική και την καλλιτεχνική της πορεία. Στο πνευματικό επίπεδο, η διαμάχη για τη γλώσσα (δημοτική-καθαρεύουσα) είναι εκείνη που θα σημαδέψει τις εξελίξεις σε όλη τη διάρκεια του ίδιου αιώνα. Όσο για τον χώρο της τέχνης, η Ελλαδα δέχεται επιρροές από τις χώρες της δυτικής Ευρώπης και αναπτύσσει μια πλούσια καλλιτεχνική και πνευματική δραστηριότητα.

Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

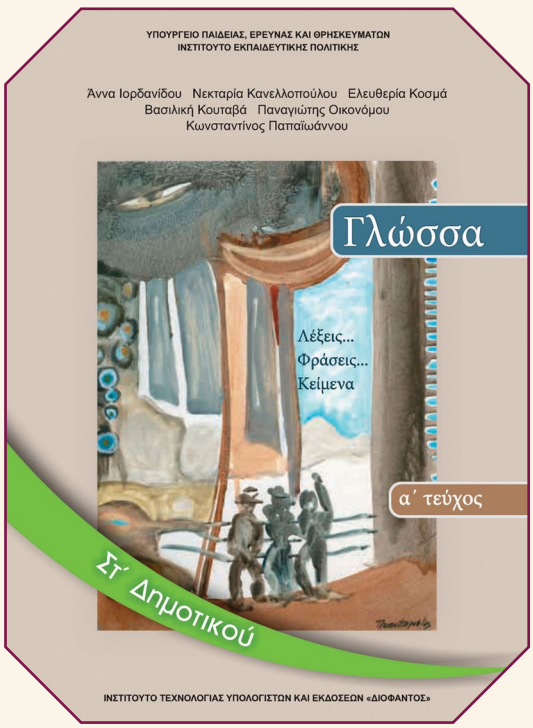
- θα γνωρίσουμε τα σημαντικότερα πνευματικά γεγονότα της περιόδου, καθώς και τις προσωπικότητες που τα διαμόρφωσαν
- θα γνωρίσουμε το νοηματικό περιεχόμενο της Μεγάλης Ιδέας και τους βασικούς εκπροσώπους της τέχνης που αυτή ενέπνευσε
- θα διακρίνουμε τα βασικά λογοτεχνικά και καλλιτεχνικά ρεύματα της περιόδου
- θα γνωρίσουμε και θα κατανοήσουμε τις έννοιες: νατουραλισμός, ρεαλισμός, δημοτικισμός, Εκπαιδευτικός Όμιλος.

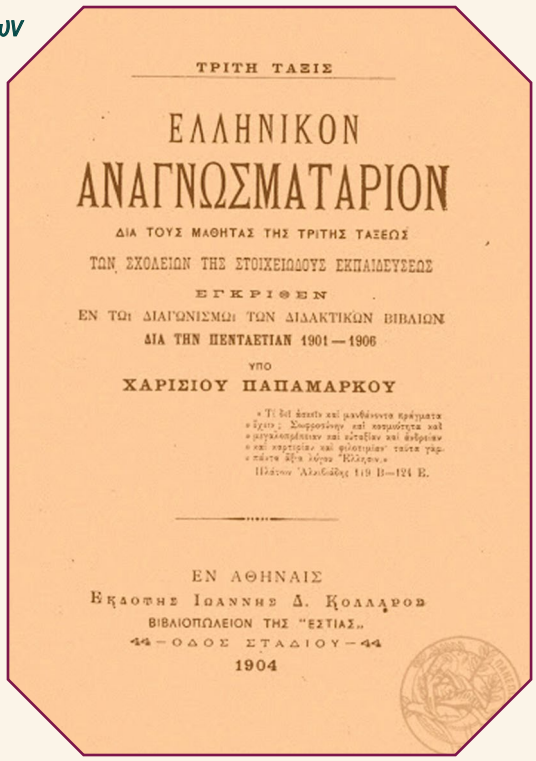

χρονο-τρενάκι

από το Σήμερα... ...στο Χτες

Παρατηρούμε τα δύο εξώφυλλα των σχολικών βιβλίων και αναζητούμε τις διαφορές τους.

Σε ποια γλώσσα είναι γραμμένο το βιβλίο στα δεξιά;

Το Γλωσσικό Ζήτημα

Ο Διονύσιος Σολωμός

Με την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους γεννιέται μια έντονη διαμάχη για το ποια γλώσσα πρέπει να καθιερωθεί ως επίσημη. Μιλάμε για

την ***καθαρεύουσα*** (τη γλώσσα που χρησιμοποιείται κυρίως στα γραπτά κείμενα)	τη ***δημοτική*** (την απλή γλώσσα που χρησιμοποιείται στον προφορικό λόγο)

Η διαμάχη αυτή θα μείνει στην Ιστορία ως *Γλωσσικό Ζήτημα*.

Κυριότερος υποστηρικτής της καθαρεύουσας είναι ο Κοραής, ενώ η δημοτική γλώσσα είναι αποδεκτή από τους ποιητές των Επτανήσων με επικεφαλής τον Διονύσιο Σολωμό. Στα έργα αυτών των τελευταίων, άλλωστε, βρίσκονται και οι ρίζες του *Δημοτικισμού*, δηλαδή της κίνησης που υποστηρίζει την επικράτηση της δημοτικής. Ο Δημοτικισμός εδραιώνεται το 1888, όταν ο Γ. Ψυχάρης εκδίδει το βιβλίο *Το ταξίδι μου*. Στα τέλη του 19ου αιώνα, όμως, η έλλειψη συνεννόησης ανάμεσα στις δύο πλευρές θα οδηγήσει σε βίαια επεισόδια και αιματηρές συγκρούσεις.

▶ Τι εννοεί ο Ψυχάρης με αυτό που γράφει στον πρόλογο του βιβλίου του;

Όποιος με διαβάσει, θα καταλάβει με τι σκοπό έγραψα «Το ταξίδι μου». Γλώσσα και πατρίδα είναι το ίδιο. Να πολεμά κανείς για την πατρίδα του ή για την εθνική τη γλώσσα, ένας είναι ο αγώνας.

Γ. Ψυχάρης, *Το ταξίδι μου*

Το 1910 λογοτέχνες, εκπαιδευτικοί και πολιτευόμενοι ιδρύουν στην Αθήνα τον «Εκπαιδευτικό Όμιλο», ένα σωματείο που σκοπό έχει την αναμόρφωση της ελληνικής εκπαίδευσης μέσω του Δημοτικισμού. Το 1917, πάλι, η κυβέρνηση Βενιζέλου καθιερώνει τη δημοτική γλώσσα στα πρωτοβάθμια (δημοτικά) σχολεία, αλλά το *Γλωσσικό Ζήτημα* θα συνεχίσει να ταλαιπωρεί τη χώρα ως το 1976, που η *δημοτική* ή *νέα ελληνική γλώσσα* θα καθιερωθεί ως επίσημη γλώσσα στην εκπαίδευση.

Οι εθνικισμοί

εθνική ιδεολογία: η κυριαρχία της άποψης ότι οι πληθυσμοί που ανήκουν στο ίδιο έθνος δικαιούνται να έχουν μια πατρίδα ελεύθερη

Στην Ευρώπη, από την άλλη, ο 19ος αιώνας σημαδεύεται από αλλαγές που έχουν κάνει τους ιστορικούς να τον ονομάζουν «Αιώνα των εθνών». Καθώς στις περισσότερες χώρες αναπτύσσεται η λεγόμενη *εθνική ιδεολογία**, στην Ελλάδα η *Μεγάλη Ιδέα* βρίσκει πρόσφορο έδαφος, επηρεάζει πολλούς καλλιτέχνες της περιόδου και αφήνει το αποτύπωμά της στις τέχνες, συνδέοντας την ιστορική μνήμη με την εθνική δημιουργικότητα.

Θ. Βρυζάκης (1850). *Τυφλός τραυματίας.* Εθνική Πινακοθήκη της Ελλάδας, Αθήνα

Έτσι, στη ζωγραφική ο Θεόδωρος Βρυζάκης («Όρκος των Αγωνιστών», «Η Έξοδος του Μεσολογγίου») και ο Νικηφόρος Λύτρας («Κλεφτόπουλα»), στη γλυπτική ο Γιαννούλης Χαλεπάς («Θάνατος του Σωκράτη»), στη λογοτεχνία ο Διονύσιος Σολωμός («Ύμνος εις την Ελευθερίαν») και ο Κωστής Παλαμάς («Η Φλογέρα του Βασιλιά»), όπως και ο Μανώλης Καλομοίρης στη μουσική, εμπνέονται από τη *Μεγάλη Ιδέα* και ασχολούνται στα έργα τους με την ηρωική θυσία και το πάθος των Ελλήνων για ελευθερία, με τον πολιτιστικό πλούτο της Αρχαίας Ελλάδας, καθώς και με την αναγέννηση του ελληνικού έθνους.

Ο ζωγράφος Θεόδωρος Βρυζάκης, γεννημένος το 1814, επιλέγει να ζωγραφίζει σκηνές από την πρόσφατη γι' αυτόν Ιστορία.

Γεώργιος Ροϊλός, «Οι ποιητές» (1919)

Καλλιτεχνικά ρεύματα του 19ου αιώνα στην Ευρώπη

Ο ***Ρεαλισμός***, ο οποίος αναπτύσσεται ως αντίδραση στον Ρομαντισμό και έχει στόχο την αντικειμενική απεικόνιση της πραγματικότητας.

Ο ***Νατουραλισμός***, η ακραία έκφραση του Ρεαλισμού που εντοπίζεται κυρίως στην πεζογραφία και το θέατρο.

Το κίνημα του Ρομαντισμού είναι αυτό που έχει επηρεάσει πολύ τους Έλληνες δημιουργούς τον 19ο αιώνα. Συγκεκριμένα, την περίοδο της βασιλείας του Όθωνα, οπότε αναπτύσσονται ιδιαίτερα καλές σχέσεις της χώρας μας με τη Βαυαρία, αρκετοί Έλληνες καλλιτέχνες έχουν την ευκαιρία να φοιτήσουν στη Βασιλική Ακαδημία Καλών Τεχνών του Μονάχου και να αναπτύξουν ένα εικαστικό ρεύμα που θα γίνει γνωστό με την ονομασία «Σχολή του Μονάχου» ή «Ακαδημαϊκός Ρομαντισμός». Εκπροσώποι αυτού του ρεύματος θεωρούνται οι Θεόδωρος Βρυζάκης, Νικηφόρος Λύτρας, Κωνσταντίνος Βολανάκης, Νικόλαος Γύζης και Γεώργιος Ιακωβίδης.

Σε αυτό το έργο, το οποίο ο Χαλεπάς δημιούργησε σε πολύ νεαρή ηλικία, συνδυάζει την τέχνη της αρχαίας ελληνικής γλυπτικής με στοιχεία από τον ρομαντισμό και τον ρεαλισμό.

Γ. Χαλεπάς (δεκαετία 1880), *Η Κοιμωμένη.* Α' Νεκροταφείο, Αθήνα

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

Α. Μπορείς να εξηγήσεις με δικά σου λόγια τι είναι το *Γλωσσικό Ζήτημα*;

. . . . . .

. . . . . .

Β. Χωριζόμαστε σε ομάδες. Κάθε ομάδα αναλαμβάνει να αναζητήσει πληροφορίες για ένα από τα παρακάτω εικαστικά έργα και τον δημιουργό του. Με τα στοιχεία που συλλέγονται, δημιουργούμε παρουσιάσεις (στον υπολογιστή ή σε χαρτόνι) και τις συζητάμε στην τάξη.

Γ. Ιακωβίδης,
Ο μικρός σαλπιγκτής

Τα έργα εκτίθενται στην Εθνική Πινακοθήκη της Ελλάδας (Αθήνα)

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Κάνουμε τις αντιστοιχίσεις:

Νατουραλισμός		**1** Μάχη στο χαρτί κι όχι με σπαθί, όταν δύο γλώσσες κονταροχτυπιούνται πραγματικά.
Σχολή του Μονάχου		**2** Δείχνω τον κόσμο όπως είναι αληθινά, χωρίς ψεύτικα στολίδια μπροστά.
Γλωσσικό Ζήτημα		**3** Ζωγραφιές με λάδι, χρώματα λαμπερά, από Βαυαρία ήρθαν με σχέδια σοφά.
Ρεαλισμός		**4** Θέλω τα λόγια μου απλά να πω, στη γλώσσα που μιλάει ο λαός.
Δημοτικισμός		**5** Καθρέφτης η ζωή με πόνο κι αλήθεια, κάθε της γωνιά κρύβει τη συνήθεια.

Η Σχολή του Μονάχου

Κεφάλαιο 1

Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι

Οι διακρίσεις απέναντι στους χριστιανικούς πληθυσμούς της Βαλκανικής χερσονήσου και η απροθυμία του Σουλτάνου να εξετάσει τα αιτήματά τους αναγκάζουν τέσσερα βαλκανικά κράτη (Ελλάδα, Βουλγαρία, Μαυροβούνιο, Σερβία) να συμμαχήσουν με σκοπό την απελευθέρωση των υπόδουλων ομοεθνών τους. Κάπως έτσι ξεκινάει ο Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος του 1912. Λίγο μετά το τέλος του (1913), όμως, θα υπάρξει ακόμη ένας πόλεμος στα Βαλκάνια με διαφοροποιημένες τις αρχικές συμμαχίες. Στο τέλος αυτών των πολέμων η Ελλάδα, με πρωθυπουργό τον Ελευθέριο Βενιζέλο, θα βρεθεί στην πλευρά των νικητών.

Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα γνωρίσουμε και θα ιεραρχήσουμε τα πιο σημαντικά πολεμικά και διπλωματικά γεγονότα των Βαλκανικών Πολέμων
- θα αξιολογήσουμε τις συνέπειες των Βαλκανικών Πολέμων ως προς την οικονομική, κοινωνική και πολιτική πορεία του ελληνικού κράτους και τη διαμόρφωση της νεοελληνικής κοινωνίας
- θα κατανοήσουμε έννοιες όπως συνθήκη, συμμαχία, εθνική ομοψυχία.

χρονο-τρενάκι

1912 Οκτώβριος — έναρξη Α΄ Βαλκανικού Πολέμου

1913 Μάρτιος — δολοφονία βασιλιά Γεωργίου Α΄

1913 Μάιος — Συνθήκη Λονδίνου

1913 Ιούνιος — έναρξη Β΄ Βαλκανικού Πολέμου

1913 Αύγουστος — Συνθήκη Βουκουρεστίου

από το Σήμερα... ...στο Χτες

Η πόλη των Ιωαννίνων, που τη βλέπουμε στη φωτογραφία, εντάσσεται στο ελληνικό κράτος στις αρχές του 20ού αιώνα.

Μήπως γνωρίζετε πώς συνέβη αυτό;

Η Οθωμανική Αυτοκρατορία και οι Νεότουρκοι

Παρότι μετά το 1908 οι Νεότουρκοι έχουν επιτύχει να καταργήσουν την *απολυταρχία** του Σουλτάνου επαναφέροντας το Σύνταγμα του 1876, τα πράγματα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία δεν έχουν αλλάξει ιδιαίτερα. Δηλώνεται, βέβαια, ως επιδίωξη η ισότητα όλων των κατοίκων του κράτους ασχέτως θρησκευτικού δόγματος, οι διακρίσεις απέναντι στους χριστιανικούς πληθυσμούς, όμως, συνεχίζονται.

απολυταρχία:
το πολίτευμα όπου κυριαρχεί ένα άτομο και δεν υπάρχει χωρισμός των εξουσιών

Οι συμμαχίες

Όσα βαλκανικά κράτη έχουν πληθυσμούς υπό οθωμανική κυριαρχία εκφράζουν τη δυσφορία τους στον Σουλτάνο και ζητούν σεβασμό στα δικαιώματα των διαφόρων εθνοτήτων. Εκείνος, όμως, είναι απρόθυμος να εξετάσει τα αιτήματά τους. Έτσι, παρότι γνωρίζουν ότι οι Μεγάλες Δυνάμεις είναι αντίθετες σε κάθε αλλαγή συνόρων στα Βαλκάνια, θεωρούν πως έχει έρθει η ώρα να διώξουν τους Οθωμανούς και να εντάξουν στα κράτη τους τα εδάφη όπου κατοικούν ομοεθνείς τους. Σε αυτήν τη βάση, ο Έλληνας πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος υπογράφει το 1912 συνθήκη (συμφωνία) στρατιωτικής συμμαχίας με τη Σερβία, τη Βουλγαρία και το Μαυροβούνιο και κρατάει τη χώρα ετοιμοπόλεμη.

1912: Ο Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος

Τον Οκτώβριο του 1912 η βαλκανική συμμαχία κηρύσσει τον πόλεμο στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ο ελληνικός στρατός, με αρχιστράτηγο τον διάδοχο Κωνσταντίνο, κινείται προς την Ήπειρο και τη Μακεδονία, απελευθερώνοντας όσα εδάφη διασχίζει. Μετά από εντολή του πρωθυπουργού και παρά την αντίθετη γνώμη του διαδόχου, ένα ελληνικό στρατιωτικό σώμα στρέφεται προς τη Θεσσαλονίκη και, στις 26 Οκτωβρίου 1912, την παραλαμβάνει αμαχητί από τον Τούρκο διοικητή της. Λίγο αργότερα, ένα άλλο τμήμα του στρατού απελευθερώνει και τα Ιωάννινα (21 Φεβρουαρίου 1913).

Το θωρηκτό «Αβέρωφ» αποκτήθηκε λίγο πριν από την έναρξη του Α΄ Βαλκανικού Πολέμου. Επειδή ήταν το πιο σύγχρονο πλοίο στο Αιγαίο, γίνεται η ναυαρχίδα του ελληνικού στόλου και, με κυβερνήτη του τον Παύλο Κουντουριώτη, παίζει καθοριστικό ρόλο στην απελευθέρωση των νησιών του ανατολικού Αιγαίου. Σήμερα, το πλοίο-μύθος είναι πλωτό μουσείο και μπορούμε να το επισκεφθούμε.

Έως τον Μάιο του 1913, οπότε ο Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος τελειώνει με τη Συνθήκη του Λονδίνου, ο ελληνικός στόλος έχει απελευθερώσει και διάφορα νησιά του βόρειου και ανατολικού Αιγαίου, συμβάλλοντας σημαντικά στη νίκη της βαλκανικής συμμαχίας.

1913: Ο Β΄ Βαλκανικός Πόλεμος

Η Οθωμανική Αυτοκρατορία έχει πλέον ηττηθεί από τη βαλκανική συμμαχία, ωστόσο, τον ίδιο καιρό ένα κλίμα καχυποψίας αρχίζει να αναπτύσσεται ανάμεσα στους συμμάχους, καθώς οι Έλληνες ελέγχουν τη Μακεδονία, ενώ οι Βούλγαροι και οι Σέρβοι διεκδικούν τμήματά της.

Έτσι, τον Ιούνιο του 1913, ενώ στον ελληνικό θρόνο βρίσκεται ο Κωνσταντίνος μετά τη δολοφονία του πατέρα του, Γεωργίου Α΄, στη Θεσσαλονίκη, ο βουλγαρικός στρατός επιτίθεται ταυτοχρόνως εναντίον των ελληνικών και των σερβικών θέσεων και ο Β΄ Βαλκανικός Πόλεμος ξεκινάει. Κατά τη διάρκειά του, ο ελληνικός στρατός καταλαμβάνει ολόκληρη την ανατολική Μακεδονία και τη δυτική Θράκη, φτάνοντας έως την Αλεξανδρούπολη.

Τον Ιούλιο του 1913 η Συνθήκη του Βουκουρεστίου κλείνει τον Β΄ Βαλκανικό Πόλεμο με μεγάλη ηττημένη τη Βουλγαρία.

Οι Νέες Χώρες

εθνική ομοψυχία: ενότητα όλων των πολιτών ενός έθνους χωρίς διχόνοιες και διχασμούς

Οι Έλληνες, έχοντας επιδείξει *εθνική ομοψυχία**, αναδεικνύονται νικητές και η Ελλάδα έχει κέρδη από τους Βαλκανικούς Πολέμους. Σχεδόν διπλασιάζει την έκτασή της με την προσθήκη των λεγόμενων *Νέων Χωρών* (Μακεδονία, Ν. Ήπειρος, νησιά Αιγαίου, Κρήτη), όπου υπάρχουν πόλεις που θεωρούνται σημαντικά οικονομικά κέντρα. Επίσης, αυξάνεται ο αριθμός των κατοίκων της με την ενσωμάτωση ελληνικών, μουσουλμανικών και σλαβικών πληθυσμών, ενώ κάνουν την εμφάνισή τους και νέες -περισσότερο ριζοσπαστικές- πολιτικές ιδεολογίες.

Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι

Ο ελληνικός στόλος και τα νέα εδάφη. Τέλος Α' Βαλκανικού Πολέμου. Χρωμολιθογραφία

Τα εδάφη που αποκτάει η Ελλάδα μετά το τέλος των Βαλκανικών Πολέμων ονομάζονται Νέες Χώρες. Με την ονομασία αυτή διακρίνονται από την Παλαιά Ελλάδα, δηλαδή τα ελληνικά εδάφη πριν από τους Βαλκανικούς Πολέμους.

Διαδραστικό Παζλ «Η Νέα Ελλάς»

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

Α. Τον Οκτώβριο του 1912 ο βασιλιάς των Ελλήνων Γεώργιος Α΄ αναγγέλλει στον ελληνικό λαό την έναρξη του Α΄ Βαλκανικού Πολέμου. Χωρισμένοι/-ες σε ομάδες, μελετάμε το διάγγελμά του και κυκλώνουμε τις λέξεις και τις φράσεις που προτρέπουν σε εθνική ομοψυχία.

Οι ιερές υποχρεώσεις προς την πατρίδα, προς τους υπόδουλους αδελφούς μας και προς την ανθρωπότητα, μας επιβάλλουν να θέσουμε τέρμα με τα όπλα στη δυστυχία που υφίστανται επί τόσους αιώνες οι Χριστιανοί υπό τουρκικό ζυγό, αφού αποτύχαμε στις προσπάθειές μας να εξασφαλίσουμε τα ανθρώπινα δικαιώματά τους. [...] Η Ελλάς πάνοπλος με Συμμάχους της, με ίδια αισθήματα και κοινές υποχρεώσεις, αναλαμβάνει τον αγώνα του δικαίου υπέρ της ελευθερίας των καταδυναστευομένων λαών της ανατολής. [...] Ζήτω η Ελλάς. Ζήτω το έθνος.

Αθήνα, 5 Οκτωβρίου 1912

Β. Εντοπίζουμε σε ζευγάρια στο διπλανό ΨΜΑ τον χάρτη όπου εμφανίζονται τα εδαφικά κέρδη της Ελλάδας μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους.

Χάρτης της Ελλάδας

Γ. Διαβάζουμε το παρακάτω απόσπασμα και σημειώνουμε μία θετική και μία αρνητική συνέπεια από την ενσωμάτωση των Νέων Χωρών στην Ελλάδα.

«Οι Βαλκανικοί πόλεμοι είχαν αίσιο τέλος. Η Ελλάδα αυξήθηκε εδαφικά στην Ήπειρο και στη Μακεδονία και κατέληξε να ελέγχει πολυάριθμα ελληνόφωνα νησιά. Με τις Νέες Χώρες, η Ελλάδα διπλασίασε έδαφος, πληθυσμό, καλλιεργήσιμες εκτάσεις και αγροτική παραγωγή.

Το επίτευγμα της Ελλάδας ήταν εκπληκτικό, αλλά συνοδευόταν από σοβαρά προβλήματα. Τα εκτεταμένα βόρεια σύνορα ήταν δύσκολο να προστατευτούν. Επιπλέον, στα νέα εδάφη, εκτός από το ελληνικό στοιχείο, ζούσαν μουσουλμάνοι, Εβραίοι, Βλάχοι. Ειδικά οι μουσουλμάνοι, θα αποτελούσαν απειλή σε περίπτωση πολέμου».

Ντ. Ντέικιν, *Η ενοποίηση της Ελλάδας (1770-1923)*, σελ. 303-304 (διασκευή)

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Ξαναδιαβάζουμε για τη συμμετοχή της Ελλάδας στους Βαλκανικούς Πολέμους και εντοπίζουμε τα ονόματα:

- του τότε Έλληνα πρωθυπουργού: .....
- του βασιλιά της χώρας: .....
- του διαδόχου του ελληνικού θρόνου: .....
- των τεσσάρων βαλκανικών κρατών που συμμάχησαν: .....
- ενός θρυλικού θωρηκτού και του κυβερνήτη του: .....
- δύο πόλεων που απελευθερώθηκαν στον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο: .....
- μίας πόλης που εντάχθηκε στο ελληνικό κράτος μετά τον Β΄ Βαλκανικό Πόλεμο: .....

Κεφάλαιο 2

Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και η εμπλοκή της Ελλάδας (1914-1918)

Ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος ξεσπάει το 1914, όταν πλέον ο ανταγωνισμός των ευρωπαϊκών Δυνάμεων έχει ενταθεί πολύ λόγω των οικονομικών φιλοδοξιών της Γερμανίας. Οι ευρωπαϊκές χώρες μοιράζονται ανάμεσα σε δυο αντίπαλες πολεμικές συμμαχίες (Μεγάλες Δυνάμεις και Αντάντ), ενώ η Ελλάδα οδηγείται σε εθνικό διχασμό λόγω της διχογνωμίας πρωθυπουργού και βασιλιά σχετικά με το πώς πρέπει να κινηθεί η Ελλάδα. Τελικά, θα μπει και αυτή στον πόλεμο και θα βρεθεί στην πλευρά των νικητών.

Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα αξιολογήσουμε τα αίτια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου
- θα γνωρίσουμε τις αντιμαχόμενες παρατάξεις, καθώς και τους νικητές και ηττημένους του πολέμου
- θα κατανοήσουμε τη θέση της Ελλάδας και θα αναλύσουμε τους λόγους που οδήγησαν στον εθνικό διχασμό.

χρονο-τρενάκι

από το Σήμερα... ...στο Χτες

Στις 11 Νοεμβρίου του 1918, στις 11:00 το πρωί, γίνεται ανακωχή και λήγει ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος. Αν και Νοέμβριος, τα πεδία των μαχών στο Βέλγιο και τη Γαλλία είναι γεμάτα από παπαρούνες. Από τότε η παπαρούνα έχει γίνει αντιπολεμικό σύμβολο και κάθε χρόνο, στις 11.00 το πρωί της 11ης Νοεμβρίου, που θεωρείται «Ημέρα Μνήμης», τηρείται στα ευρωπαϊκά κράτη δύο λεπτών σιγή. Στη χώρα μας, στα συμμαχικά νεκροταφεία της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης πραγματοποιείται αντιπολεμική εκδήλωση και, όσοι συμμετέχουν, φορούν στο πέτο τους μια παπαρούνα.

Γνωρίζετε κάτι γι' αυτήν την τελετή; Μήπως κάποιος από εσάς την έχει ποτέ παρακολουθήσει;

Τα αίτια του πολέμου

Στις αρχές του 20ού αιώνα τα οικονομικά συμφέροντα της Γερμανίας τη φέρνουν απέναντι στην Αγγλία και τη Γαλλία, οπότε ενισχύεται πολύ ο ανταγωνισμός των Μεγάλων Δυνάμεων.

Για να επιτευχθεί ο έλεγχος του διεθνούς εμπορίου, στον πόλεμο αυτόν θα συγκρουστούν δύο αντίπαλες ομάδες:

- οι Κεντρικές Δυνάμεις (Γερμανία, Αυστροουγγαρία, Ιταλία μαζί με την Οθωμανική Αυτοκρατορία)
- οι δυνάμεις της Εγκάρδιας Συνεννόησης (Αντάντ), δηλαδή η Αγγλία, η Γαλλία και η Ρωσία. Σε αυτές θα προστεθούν αργότερα, η Ιταλία (1915), οι ΗΠΑ και η Ελλάδα (1917).

Από τις χώρες των Βαλκανίων, η Βουλγαρία θα ενταχθεί στις Κεντρικές Δυνάμεις, ενώ η Σερβία, το Μαυροβούνιο και η Ρουμανία θα προσχωρήσουν στις δυνάμεις της Αντάντ.

▶ Αφού παρατηρήσετε την εικόνα και διαβάσετε το κείμενο, να αναπαραστήσετε το δράμα εκείνου του πολέμου.

Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος

Μέσα στα χαρακώματα

Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος είναι γνωστός και ως «Ο πόλεμος των χαρακωμάτων». Όταν λέμε χαρακώματα, εννοούμε χιλιάδες χιλιόμετρα χαντακιών και οχυρώσεων σκαμμένων μέσα στη γη. Εκεί οι στρατιώτες ζουν για πολύ μεγάλα διαστήματα ταλαιπωρημένοι από το κρύο και τη λάσπη και με μόνη συντροφιά τα ποντίκια. Συχρόνως, δέχονται αεροπορικές επιθέσεις.

Η θέση της Ελλάδας

ουδετερότητα: αποφυγή ανάμιξης ενός κράτους σε εμπόλεμες καταστάσεις

Μετά την έκρηξη του πολέμου, στην Ελλάδα κυριαρχούν δύο αντίθετες πολιτικές απόψεις. Από τη μία, ο πρωθυπουργός Βενιζέλος υποστηρίζει την ένταξή της στο στρατόπεδο της Αντάντ, για τη νίκη της οποίας εμφανίζεται σίγουρος. Από την άλλη, ο βασιλιάς Κωνσταντίνος επιθυμεί να κρατηθεί *ουδετερότητα**, για να διευκολυνθούν οι κινήσεις των Κεντρικών Δυνάμεων. Η αντίθεση αυτή θα έχει αρνητικές συνέπειες για τη χώρα.

Το 1915 οι δυνάμεις της Αντάντ αποβιβάζονται, με άδεια του πρωθυπουργού, στη Θεσσαλονίκη, προκειμένου να προστατεύσουν τον χώρο της Μακεδονίας από τις Κεντρικές Δυνάμεις. Τότε, η αντίθεση Κωνσταντίνου-Βενιζέλου οξύνεται. Η κυβέρνηση των Φιλελευθέρων παραιτείται και οι κάτοικοι της χώρας μοιράζονται σε οπαδούς του πρωθυπουργού (βενιζελικούς) και του βασιλιά (κωνσταντινικούς).

Ο Εθνικός Διχασμός

Επιτροπή Εθνικής Άμυνας: στρατιωτικό πολιτικό κίνημα

Εθνικός Διχασμός: όταν η εθνική ενότητα ενός κράτους χάνεται και ο λαός διχάζεται

Στη συνέχεια, τα γεγονότα θα διαδεχθούν το ένα το άλλο. Το 1916 πολιτικοί από το κόμμα των Φιλελευθέρων και στρατιωτικοί ιδρύουν στη Θεσσαλονίκη τη φιλοβενιζελική *Επιτροπή Εθνικής Άμυνας**. Από εκείνη θα προέλθει η λεγόμενη Προσωρινή Κυβέρνηση της «Τριανδρίας» (Βενιζέλος, ναύαρχος Κουντουριώτης, στρατηγός Δαγκλής) που θα κηρύξει πόλεμο στις Κεντρικές Δυνάμεις. Αυτή είναι η περίοδος του *Εθνικού Διχασμού**, κατά την οποία η Ελλάδα χωρίζεται στα δύο, στο «Κράτος των Αθηνών» και στο «Κράτος της Θεσσαλονίκης».

Συγχρόνως, εντείνονται οι πιέσεις των Αγγλογάλλων προς την κυβέρνηση της Αθήνας που οδηγούν στην εκθρόνιση του Κωνσταντίνου και την απομάκρυνσή του από τη χώρα. Έτσι, τα ελληνικά στρατεύματα, θα πολεμήσουν μετά το 1917 με την Αντάντ.

Τα αποτελέσματα του πολέμου

Μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η Οθωμανική Αυτοκρατορία διαλύεται και ξεκινάει η δημιουργία του τουρκικού εθνικού κράτους με ηγέτη τον Μουσταφά Κεμάλ. Όσο για την Ελλάδα, αποκομίζει σημαντικά οφέλη, αφού, με τη *Συνθήκη των Σεβρών** (1920) αποκτάει τα νησιά του Αιγαίου (εκτός από τα Δωδεκάνησα) και τη δυτική και ανατολική Θράκη, ενώ αναλαμβάνει και τη διοίκηση της περιοχής της Σμύρνης (στα μικρασιατικά παράλια) για πέντε χρόνια.

Συνθήκη των Σεβρών: συνθήκη ειρήνης που υπογράφτηκε μετά το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου ανάμεσα στους νικητές και την ηττημένη Οθωμανική Αυτοκρατορία

Κωνσταντίνος και Βενιζέλος. Οι δύο πόλοι του Εθνικού Διχασμού

Στους στίχους που ακολουθούν εμπεριέχεται όλη η ουσία του Εθνικού Διχασμού (1915-1917). Οι πρώτοι ανήκουν σε ένα παραδοσιακό τραγούδι που έχει διασκευάσει ο Σ. Ξαρχάκος με τίτλο «Της Αμύνης τα παιδιά». Οι δεύτεροι προέρχονται από τον θούριο «Ο Αητός» (συνθέτης ο Σ. Καίσαρης, στιχουργός ο Ν. Θεοφανίδης) που πρωτακούγεται στην επιθεώρηση «Ξιφίρ Φαλέρ» του 1916, για να γίνει στη συνέχεια το μουσικό σύμβολο-έμβλημα της μίας από τις δύο αντίπαλες παρατάξεις. Ας διαβάσουμε τους στίχους και ας συζητήσουμε σε ομάδες:

- Οι απόψεις ποιας πλευράς εκφράζονται στο κάθε τραγούδι;
- Μπορούμε να εντοπίσουμε λέξεις/φράσεις που δηλώνουν πώς οι οπαδοί της συγκεκριμένης πλευράς «βλέπουν» τον αρχηγό τους;

Μια μέρα θα το γράψει η ιστορία/που έδιωξε απ' την Αθήνα τα θηρία
που έδιωξε Βασιλείς και Βουλευτάδες/τούς ψευταράδες και τούς μασκαράδες
Και στην άμυνα εκεί/όλοι οι αξιωματικοί/
πολεμάει κι ο Βενιζέλος/που αυτός θα φέρει τέλος/
και ο κάθε πατριώτης/θα μας φέρουν την ισότης.
Η Παναγία που στέκει στο πλευρό μας/δείχνει το δρόμο στο νέο στρατηγό μας/
τον ήρωα της Εθνικής Αμύνης/που πολεμάει και διώχνει τους εχθρούς
Της Αμύνης τα παιδιά/διώξανε τον Βασιλιά
και του κόψαν τα βρακιά του/για να πάει στη δουλειά του
τον περίδρομο να τρώει με το ξένο του το σόι

Του αετού ο γιός πάει και αυτός εμπρός/και στη δόξα κι αυτός μας οδηγεί, μας οδηγεί
με γυμνό σπαθί ο αετός μαζί, ο αετός/ο αετός όπου πατεί και τρέμει η γη.
Του ναύτη τα κανόνια προσμένουν προσταγή,/ο βασιλιάς εκείνα, αυτός τα οδηγεί
Ο βασιλιάς μας πάλι θα ζώσει το σπαθί/και τι χαρά σε εκείνον που μπρος του θα βρεθεί!
γιατί ο Στρατός μαζί του λιοντάρι θα χυθεί,/όταν ο εχθρός φανεί.

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

Α. Στον διπλανό χάρτη κυκλώνουμε με **κόκκινο** χρώμα τα ονόματα των χωρών που είχαν συμμαχήσει με τις Κεντρικές Δυνάμεις και με **πράσινο** χρώμα αυτές που πήραν το μέρος της Αντάντ. Η Ελλάδα βρίσκεται ανάμεσά τους;

Β. Διαβάζουμε το παρακάτω δημοσίευμα και γράφουμε στο τετράδιό μας πώς αντιλαμβανόμαστε την τελευταία πρότασή του.

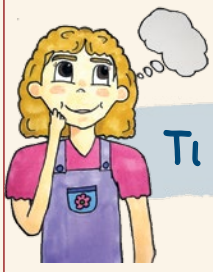
Και η Ελλάδα βγήκε στον Πόλεμο και στο τέλος του στάθηκε πλάι στους νικητές, διχασμένη όμως και σχεδόν ανάπηρη. Και ακολούθησαν η Μικρασιατική Εκστρατεία και η Καταστροφή [...] Πάντα από έναν Εθνικό Διχασμό προκύπτει μια Εθνική Καταστροφή.

Εφημ. *ΤΟ ΕΘΝΟΣ*, 16/08/2022

Γ. Μιλώντας για τον Εθνικό Διχασμό, ο συντάκτης του διπλανού κειμένου καταλογίζει διάφορα στον αρχηγό της μίας πλευράς και τονίζει σε τι, κατά τη γνώμη του, διαφέρει εκείνος από τον αρχηγό της άλλης πλευράς. Διαβάζουμε σε ομάδες την πηγή, για να βρούμε τις απαντήσεις.

«Επικρατεί η εντύπωση ότι ο Βενιζέλος εκπροσωπεί στην Ελλάδα τον φιλελευθερισμό και οι αντίπαλοί του τον απολυταρχισμό [...]. Είναι ακριβώς το αντίστροφο. Ο Βενιζέλος αντιπροσωπεύει ό,τι ταιριάζει στη δική του προσωπική ατζέντα (σχεδιασμό). Η ιδέα του για τη διακυβέρνηση είναι μια απόλυτη δικτατορία, θεωρώ. Όταν ήταν Πρωθυπουργός, απομάκρυνε κάθε άνθρωπο που τολμούσε να διαφωνήσει μαζί του ακόμα και στο δικό του κόμμα. Ποτέ δεν επιδίωξε να εκφράσει τη βούληση του λαού· επέβαλε τη θέλησή του στον λαό».

Source Records of the Great War, Vol. V, επιμ. Charles F. Horne, National Alumni 1923, εφημερίδα *ΤΟ ΕΘΝΟΣ*

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Συμπληρώνουμε τα κενά:

Ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος ξεκινάει το 1914, αλλά η Ελλάδα θα πάρει μέρος σε αυτόν μετά το 1917. Βασική αιτία του πολέμου είναι ο ανταγωνισμός των Μεγάλων Δυνάμεων λόγω ..... συμφερόντων. Από τη μία πλευρά, είναι οι .... και, από την άλλη, οι δυνάμεις της ..... . Στη χώρα μας τον ίδιο καιρό επικρατούν δύο απόψεις: του πρωθυπουργού ..... , ο οποίος παίρνει το μέρος της Αντάντ και του βασιλιά Κωνσταντίνου, που υποστηρίζει την ..... . Ο πόλεμος θα λήξει το 1918 με την ήττα των Κεντρικών Δυνάμεων, οπότε με τη Συνθήκη των ..... η Ελλάδα θα αποκτήσει τα νησιά του Αιγαίου εκτός από τα ....., καθώς και τη δυτική και την ανατολική Θράκη.

οικονομικών, Βενιζέλου, Αντάντ, Κεντρικές Δυνάμεις, Σεβρών, ουδετερότητα, Δωδεκάνησα

Κεφάλαιο 3

Ο ελληνισμός της Μικράς Ασίας, του Πόντου και της Ανατολικής Θράκης – Η Μικρασιατική Εκστρατεία και η Καταστροφή

Μετά το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου η Ελλάδα στέλνει στρατό στη Σμύρνη (Μικρά Ασία), ο οποίος γίνεται δεκτός με ενθουσιασμό από τον εκεί ελληνικό πληθυσμό. Αυτή η ενέργεια γίνεται με την άδεια των συμμάχων και συμπεριλαμβάνεται στους όρους της Συνθήκης των Σεβρών. Οι Τούρκοι, όμως, δεν αποδέχονται αυτούς τους όρους και τα τουρκικά στρατεύματα υπό τον Μουσταφά Κεμάλ δημιουργούν συνεχώς προβλήματα. Ο ελληνικός στρατός κινούμενος προς την Άγκυρα ηττάται και ακολουθεί η καταστροφή της Σμύρνης και το τέλος της μακραίωνης παρουσίας του ελληνικού στοιχείου στη Μικρά Ασία.

Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα γνωρίσουμε τη μακραίωνη ελληνική παρουσία στην Ανατολή και πώς αυτή επηρέασε την απόφαση για τη Μικρασιατική Εκστρατεία
- θα συσχετίσουμε τη δημιουργία του τουρκικού εθνικού κινήματος με τη βίαιη εκδίωξη και τη γενοκτονία των Ελλήνων της Μικράς Ασίας, του Πόντου και της Ανατολικής Θράκης
- θα κατανοήσουμε και θα αποτιμήσουμε την πολιτική αλλαγή του 1920
- θα εξηγήσουμε γιατί η πολιτική αλλαγή του 1920 επηρέασε την εξέλιξη της Μικρασιατικής Εκστρατείας
- θα γνωρίσουμε την κατάληξη της εκστρατείας στη Μικρά Ασία και θα αξιολογήσουμε τις συνέπειές της για την ελληνική κοινωνία.

χρονο-τρενάκι

από το Σήμερα... ...στο Χτες

Τι κοινό έχουν οι περιοχές που αναγράφονται στις πινακίδες;

Γνωρίζεις αν υπάρχουν σήμερα ή έχουν υπάρξει στο παρελθόν περιοχές με το ίδιο όνομα χωρίς το επίθετο «νέος»;

Η ελληνική παρουσία στην Ανατολή

Ελληνικά φύλα (Ίωνες, Αιολείς και Δωριείς) μεταναστεύουν, από τα μέσα του 11ου έως τα τέλη του 9ου αιώνα π.Χ., στην περιοχή της Μικράς Ασίας. Εκεί ιδρύουν σπουδαίες πόλεις, όπως είναι η Σμύρνη, η Μίλητος και η Έφεσος.

Στην περιοχή του Πόντου η ιστορία του ελληνισμού ξεκινάει με την ίδρυση της Σινώπης, στα βόρεια παράλια της Μικράς Ασίας, από Ίωνες ναυτικούς περίπου το 800 π.Χ.

Τον 7ο και 8ο αιώνα η Μικρά Ασία αποτελεί το κέντρο του ελληνόφωνου Βυζαντίου.

Στα τέλη του 18ου αιώνα ο ελληνισμός της Μικράς Ασίας διακρίνεται για τη μεγάλη πνευματική, πολιτιστική και οικονομική του ανάπτυξη.

Ο ελληνικός στρατός στη Σμύρνη

Στις 2 Μαΐου του 1919, με την άδεια των συμμάχων της Αντάντ, ο ελληνικός στρατός αποβιβάζεται ως απελευθερωτής στο λιμάνι της Σμύρνης, όπου ο ελληνικός πληθυσμός τον υποδέχεται σε κλίμα γιορτής.

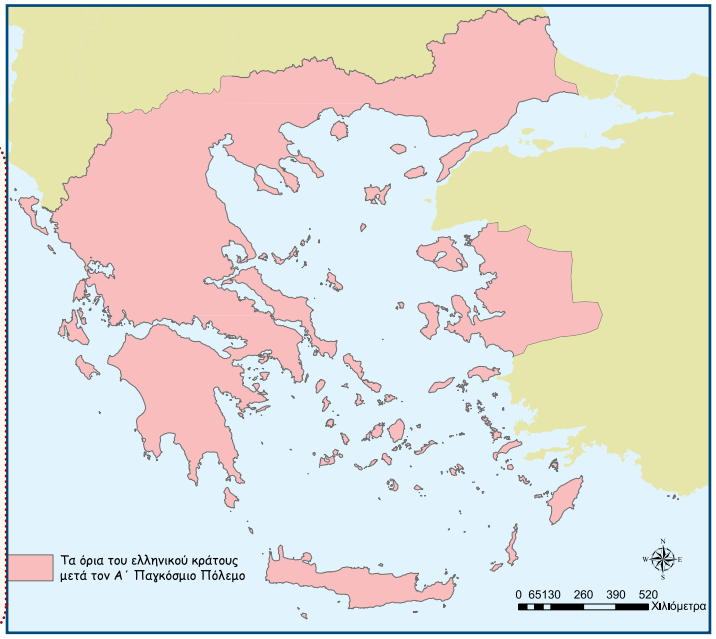
Ωστόσο, στις περιοχές που δεν ελέγχονται από την Αντάντ, έχει ξεκινήσει μια διαδικασία που έχει στόχο:

- τη δημιουργία ενός εθνικού τουρκικού κράτους χωρίς εξαρτήσεις από τον Σουλτάνο
- την ανεξαρτησία από τις ξένες δυνάμεις
- τον εκτουρκισμό των λαών που κατοικούσαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Αρχηγός είναι ο γνωστός μας Μουσταφά Κεμάλ (ο μετέπειτα Κεμάλ Ατατούρκ) και οι οπαδοί του, οι Κεμαλιστές.

▶ Η μακραίωνη ελληνική παρουσία στην Ανατολή θα παίξει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του οράματος του Βενιζέλου για τη δημιουργία της Ελλάδας των δύο ηπείρων και των πέντε θαλασσών. Ας εντοπίσουμε στον χάρτη ποιες είναι αυτές οι ήπειροι και οι θάλασσες.

Η πολιτική αλλαγή στην Ελλάδα

Λίγο μετά την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών (1920) ο Βενιζέλος χάνει τις βουλευτικές εκλογές. Η νέα Κυβέρνηση του Πέτρου Πρωτοπαπαδάκη:

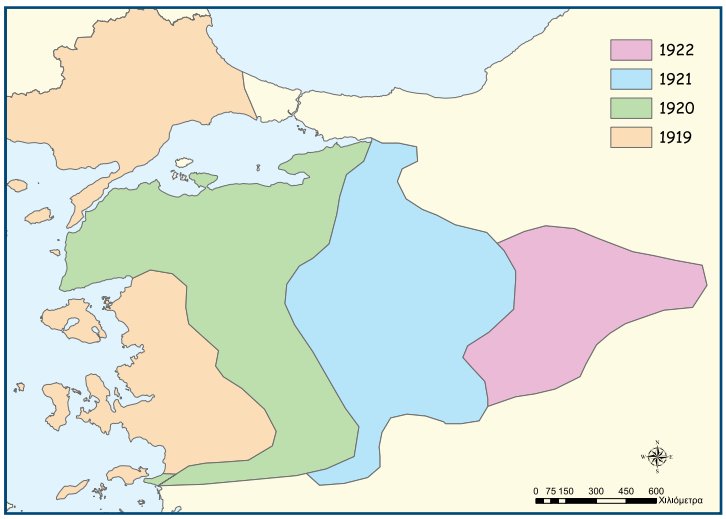
- επαναφέρει στον θρόνο τον βασιλιά Κωνσταντίνο, προκαλώντας δυσαρέσκεια στους Άγγλους και τους Γάλλους συμμάχους
- αποφασίζει την επέλαση του ελληνικού στρατού στα βάθη της Τουρκίας για να καταλάβει την Άγκυρα.

Η Μικρασιατική εκστρατεία και το τέλος της

τάγματα εργασίας:
ομάδες πολιτών που τους επιβάλλεται από την τουρκική κυβέρνηση να κάνουν βαριές χειρωνακτικές εργασίες με στόχο την ψυχολογική και σωματική εξασθένησή τους και τον θάνατο από πείνα, κακουχίες και αρρώστιες

Γενοκτονία των Ποντίων:
οι σφαγές και οι εκτοπισμοί των Ελλήνων του Πόντου που πραγματοποιούνται κατά την περίοδο 1914-1923 από τους Νεότουρκους

Η μακραίωνη παρουσία του ελληνισμού στη Μικρά Ασία και το όραμα της Μεγάλης Ιδέας θα παίξουν τον ρόλο τους στην απόφαση του ελληνικού κράτους για προώθηση του στρατού σε εδάφη έξω από τη ζώνη της Σμύρνης, δηλαδή τη Μικρασιατική Εκστρατεία. Σημαντικός παράγοντας στη λήψη της απόφασης είναι και οι διώξεις που έχουν ξεκινήσει το 1914, όταν πολλοί Έλληνες της Ιωνίας και της Ανατολικής Θράκης εκτοπίζονται ή χάνουν τη ζωή τους στα «*τάγματα εργασίας*»*, με αποκορύφωμα τη «*Γενοκτονία των Ποντίων*»*. Τα ελληνικά στρατεύματα, λοιπόν, αρχίζουν το καλοκαίρι του 1920 να προελαύνουν.

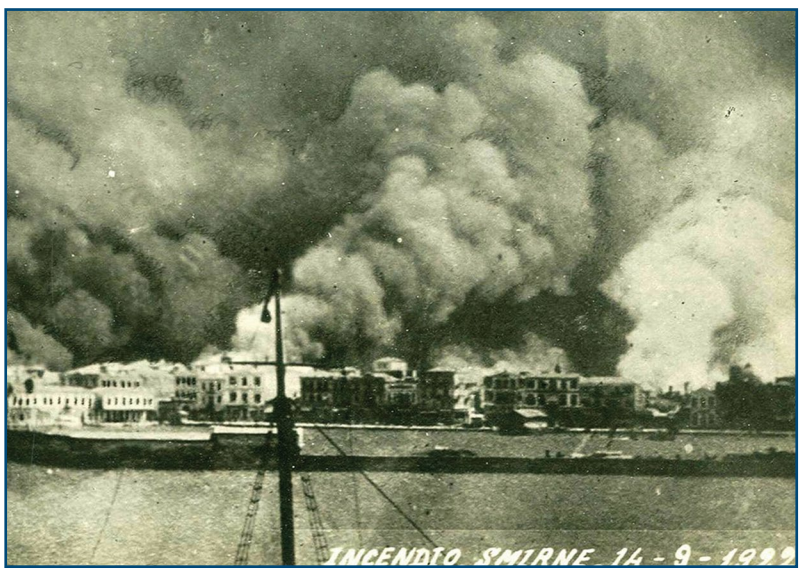
Χάρτης της Μικρασιατικής εκστρατείας

Παρά τις δυσκολίες, ο ελληνικός στρατός φτάνει μέχρι τον ποταμό Σαγγάριο και την Αλμυρά έρημο.

Καθώς συναντάει ισχυρή αντίσταση, αναγκάζεται να οπισθοχωρήσει και να οχυρωθεί στη γραμμή Εσκί Σεχίρ - Κιουτάχεια - Αφιόν Καραχισάρ.

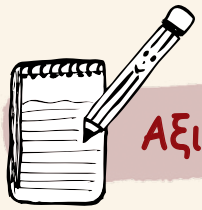
Ο στρατός του Κεμάλ σπάει την ελληνική αμυντική γραμμή, οπότε τα ελληνικά στρατεύματα αναγκάζονται να υποχωρήσουν, ακολουθούμενα από χιλιάδες Έλληνες κατοίκους της περιοχής που φοβούνται τα τουρκικά αντίποινα.

Η καταστροφή

Στις 31 Αυγούστου του 1922 τα στρατεύματα του Κεμάλ μπαίνουν στη Σμύρνη και επί τέσσερις ημέρες καταστρέφουν τα πάντα. Πυρπολούν την ελληνική και την αρμενική συνοικία και παραδίδουν τον Μητροπολίτη Χρυσόστομο στον μουσουλμανικό όχλο. Σκηνές φρίκης εκτυλίσσονται στο λιμάνι, όπου οι κάτοικοι της πόλης, μέσα στην αγωνία τους να σωθούν, προσπαθούν να επιβιβαστούν σε πλοία. Σφαγές χριστιανών και λεηλασίες ολοκληρώνουν την καταστροφή, ενώ οι Μεγάλες Δυνάμεις μένουν αμέτοχες.

Η Μικρασιατική καταστροφή αποτελεί το τέλος της μακραίωνης ελληνικής παρουσίας στη Μικρά Ασία και έχει ως αποτέλεσμα τη μετακίνηση περισσότερων από 1.000.000 προσφύγων στην Ελλάδα. Η συμφωνία ανταλλαγής των πληθυσμών του 1923 (*Συνθήκη της Λωζάνης*) θα ολοκληρώσει τον ξεριζωμό των ελληνορθόδοξων πληθυσμών από τη Μικρά Ασία.

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

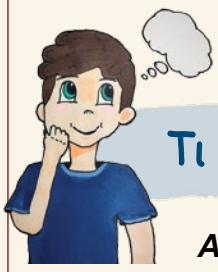
Α. Είναι σωστές ***(Σ)*** ή λανθασμένες ***(Λ)*** οι παρακάτω προτάσεις;

- Οι Μεγάλες Δυνάμεις δεν βοηθούν τον ελληνικό πληθυσμό κατά την καταστροφή της Σμύρνης. ..... **Σ** **Λ**
- Πριν από τα γεγονότα του 1922 υπήρχε ελληνισμός στην Ασία για 3.000 χρόνια περίπου. ..... **Σ** **Λ**
- Οι Έλληνες ζούσαν στη Σμύρνη πολύ φτωχικά. ..... **Σ** **Λ**
- Η καταστροφή της Σμύρνης φέρνει στην Ελλάδα 3.000.000 πρόσφυγες. ..... **Σ** **Λ**

Β. Μελετάμε το παρακάτω κείμενο και προσπαθούμε, χωρισμένοι/-ες σε ομάδες, να βρούμε πληροφορίες για τον πολιτισμό των Ελλήνων στον Πόντο. Παρουσιάζουμε τα αποτελέσματα της έρευνάς μας στην τάξη.

> *Ο αγώνας και το μαρτύριο του Πόντου κατακαλύφθηκαν από τη γενικότερη Μικρασιατική Καταστροφή και τον όλεθρο της Σμύρνης και έτσι, όπως πολλές φορές έτυχε να διαπιστώσω, έμειναν σχεδόν άγνωστα στο πιο μεγάλο μέρος του κοινού της παλιάς Ελλάδας. Θα ήταν, όμως, άδικο να μένει στο μισόφωτο η ιστορία του Πόντου [...]. Στον ακραίο εκείνο γεωργικό χώρο ο υπόδουλος ελληνισμός αγωνίστηκε για ελευθερία και ανεξαρτησία αποκλειστικά και μόνο με τις ίδιες του υλικές και ηθικές δυνάμεις, πληρώνοντας την περήφανη αντίστασή του στο βάρβαρο πρόγραμμα του αφανισμού του από τους Νεότουρκους και τον Κεμάλ με αμέτρητες θυσίες.*
>
> Δ. Ψαθάς (2001). *Γη του Πόντου*

Γ. Το γεγονός ότι περισσότεροι από 1.000.000 ανθρωποι φτάνουν ξαφνικά στην Ελλάδα, τι συνέπειες μπορεί να έχει; Μαρτυρίες της εποχής μπορούν να μας βοηθήσουν να διαμορφώσουμε την απάντησή μας.

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Ας σημειώσουμε:

μία πληροφορία που μας έχει κάνει εντύπωση στο κεφάλαιο αυτό

.....

μία πληροφορία που γνωρίζαμε πριν μελετήσουμε το κεφάλαιο

.....

μία προσωπικότητα ή **ένα γεγονός**
που θα θέλαμε να διερευνήσουμε περισσότερο

.....

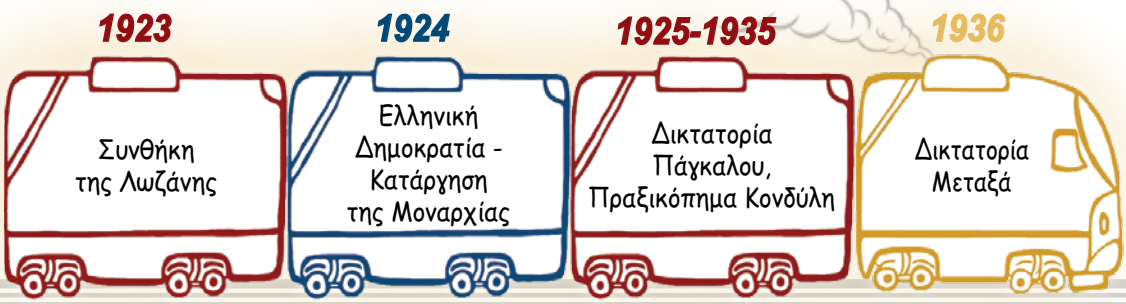
Η περίοδος του Μεσοπολέμου (1919-1939)

Στην περίοδο του Μεσοπολέμου, δηλαδή στο χρονικό διάστημα που μεσολαβεί ανάμεσα στον Α΄ και Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, το μεγαλύτερο πρόβλημα που έχει να αντιμετωπίσει η Ελλάδα είναι η φροντίδα (εγκατάσταση, περίθαλψη) των χιλιάδων Ελλήνων προσφύγων που φτάνουν στη χώρα από τη Μικρά Ασία, τον Πόντο και την ανατολική Θράκη μετά τη Μικρασιατική καταστροφή. Παρόλα αυτά, η ελληνική κοινωνική και πολιτική ζωή δεν θα μείνει ανεπηρέαστη από τις αλλαγές που σημειώνονται στην Ευρώπη.

Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα αντιληφθούμε τη σημασία του όρου «πρόσφυγας», καθώς και τη δυσκολία διαχείρισης του προσφυγικού ζητήματος
- θα γνωρίσουμε και θα αναλύσουμε τους κύριους όρους της Συνθήκης της Λωζάνης
- θα κατανοήσουμε τις πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές στην Ευρώπη κατά τον Μεσοπόλεμο
- θα γνωρίσουμε και θα επεξηγήσουμε τις πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου
- θα επισημάνουμε τα προβλήματα που είχε να αντιμετωπίσει η Ελλάδα στη διάρκεια του Μεσοπολέμου.

χρονο-τρενάκι

από το Σήμερα... ...στο Χτες

Στα τέλη του 2023 εγκαινιάστηκε στην Αθήνα ένα «Μουσείο Προσφυγικού Ελληνισμού», το οποίο στεγάζεται στις εγκαταστάσεις του γηπέδου της ΑΕΚ, στη Ν. Φιλαδέλφεια. Όμως, μουσεία σχετικά με πρόσφυγες που προέρχονται από διάφορες περιοχές της Μικράς Ασίας υπάρχουν και σε αρκετά άλλα σημεία της χώρας.

Τι εκθέματα μπορεί να περιλαμβάνουν αυτά τα μουσεία;

Μουσεία του Προσφυγικού Ελληνισμού

Η Συνθήκη της Λωζάνης και οι πρόσφυγες

Μετά την καταστροφή της Σμύρνης ξεκινούν στη Λωζάνη της Ελβετίας διαβουλεύσεις και, το 1923, υπογράφεται -από την Ελλάδα, την Τουρκία και όσες χώρες έχουν πάρει μέρος στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο- η Συνθήκη της Λωζάνης. Με αυτήν, η Σμύρνη, η ανατολική Θράκη και τα νησιά Ίμβρος και Τένεδος περνούν στην κατοχή της Τουρκίας, η οποία παραχωρεί στην Ιταλία τα Δωδεκάνησα. Ελλάδα και Τουρκία συμφωνούν να μην έχουν στο εξής καμία εδαφική διεκδίκηση και να προχωρήσουν σε υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών με κριτήριο το θρήσκευμα. Εξαιρούνται μόνο οι Χριστιανοί της Κωνσταντινούπολης και των νησιών Ίμβρος και Τένεδος, καθώς και οι Μουσουλμάνοι της δυτικής Θράκης.

Έτσι, φτάνουν στην Ελλάδα πάνω από 1.500.000 πρόσφυγες, οι οποίοι μένουν σε καταυλισμούς και, αργότερα, στους προσφυγικούς οικισμούς που θα δημιουργηθούν. Αρχικά, δεν θα τύχουν φιλικής αντιμετώπισης από τον εγχώριο πληθυσμό, ωστόσο, εκείνοι θα μπορέσουν να επανεκκινήσουν τη ζωή τους και να προοδεύσουν όπου κι αν εγκατασταθούν. Επιπλέον, με τις γνώσεις και τις ικανότητές τους θα συμβάλλουν αποτελεσματικά στην οικονομική και πνευματική ανάπτυξη του ελληνικού κράτους.

1919-1939: Πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις

Η **Ευρώπη** έχει μόλις βγει από έναν παγκόσμιο πόλεμο με τρομερές απώλειες. Οι νεκροί υπολογίζονται σε πάνω από 8.000.000. Η οικονομία της έχει καταστραφεί και η ανεργία βρίσκεται σε πολύ υψηλά επίπεδα. Στις περισσότερες χώρες έχει αρχίσει να αμφισβητείται το πολίτευμα της κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας.

Μετά τη μεγάλη οικονομική κρίση του 1929 *(Κραχ της Wall Street)**, που ξεκινάει από την Αμερική και επηρεάζει όλον τον κόσμο, τα οικονομικά προβλήματα γιγαντώνονται και οι δημοκρατίες αρχίζουν να ανατρέπονται από τα *φασιστικά** ή τα *δικτατορικά** καθεστώτα.

Κραχ της Wall Street: η οικονομική καταστροφή της Αμερικής, όταν οι τιμές των μετοχών στο χρηματιστήριο της Wall Street πέφτουν ξαφνικά κατακόρυφα

φασιστικά-δικτατορικά καθεστώτα: καθεστώτα που απορρίπτουν τους δημοκρατικούς θεσμούς

Τον ίδιο καιρό σημειώνονται τεράστιες κοινωνικές αλλαγές και επιστημονικές ανακαλύψεις.

Σε γενικές γραμμές, λοιπόν, στην Ευρώπη:

- Οι περισσότερες χώρες θεσπίζουν την κοινωνική ασφάλιση για τους πολίτες τους και νόμους για τη στήριξη της οικογένειας
- Τα αεροπορικά ταξίδια μπαίνουν στις ζωές των ανθρώπων, αλλά είναι ακόμη ακριβά για τους περισσότερους
- Ιδρύονται περισσότερες πανεπιστημιακές σχολές
- Αυξάνονται οι βιομηχανίες
- Το ραδιόφωνο και το τηλέφωνο έρχονται για να αλλάξουν την καθημερινή ζωή των ανθρώπων
- Πολλοί άνθρωποι εγκαταλείπουν την ύπαιθρο και μεταφέρονται στις πόλεις
- Νέα προϊόντα, όπως τα απορρυπαντικά και τα καλλυντικά, εμφανίζονται στις αγορές
- Εμφανίζεται το καλλιτεχνικό ρεύμα του Σουρεαλισμού που αναδεικνύει τον άγνωστο κόσμο των ονείρων και του παραλόγου

Η **Ελλάδα** ακολουθεί τις ευρωπαϊκές εξελίξεις, έχοντας πάντοτε ως προτεραιότητα την ενσωμάτωση των προσφύγων στην ελληνική πραγματικότητα. Έτσι:

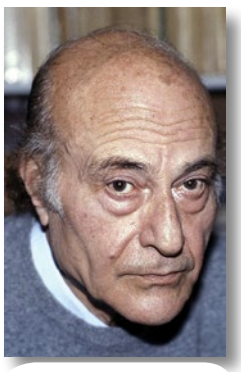
δημιουργούνται βιομηχανικές μονάδες, κυρίως ταπητουργίας και κλωστοϋφαντουργίας

οι γυναίκες συνεχίζουν να μην ψηφίζουν, αρκετές, όμως, δουλεύουν ως εργάτριες και όλο και περισσότερες αποκτούν μόρφωση

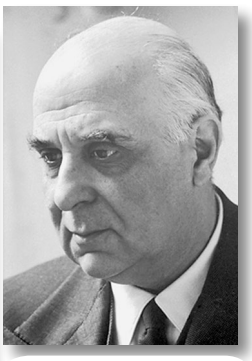
στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη κατασκευάζονται οι πρώτες πολυκατοικίες

ανθίζει το ρεμπέτικο τραγούδι, το οποίο αντλεί στοιχεία από τη μουσική της Σμύρνης

εμφανίζεται η «Γενιά του '30» στην τέχνη (Ν. Χατζηκυριάκος-Γκίκας, Γ. Μόραλης) την ποίηση (Ν. Εγγονόπουλος) και τη λογοτεχνία (Γ. Σεφέρης, Α. Εμπειρίκος, Οδ. Ελύτης)

Οδυσσέας Ελύτης (1911-1996), ποιητής

Γιώργος Σεφέρης (1900-1971), ποιητής

Νίκος Χατζηκυριάκος-Γκίκας, Ήλιοι και καφασωτά (1956)

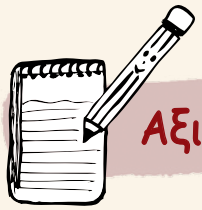
Νίκος Εγγονόπουλος, Δήλος (1939)

Το 1924 στη χώρα μας καταργείται η μοναρχία και, μετά από δημοψήφισμα, το πολίτευμα γίνεται αβασίλευτη Δημοκρατία. Πρόεδρος της Δημοκρατίας ορίζεται ο ναύαρχος Παύλος Κουντουριώτης και πρωθυπουργός ο Αλέξανδρος Παπαναστασίου, ο οποίος θα μείνει σε αυτήν τη θέση για πολύ μικρό διάστημα. Μέχρι το 1936, πάντως, η Ελλάδα ταλαιπωρείται από πολιτική αστάθεια με διάφορα κόμματα να εναλλάσσονται στην εξουσία μετά από εκλογές, ενώ συχνά επιβάλλονται και δικτατορίες μετά από στρατιωτικά *πραξικοπήματα**. Με την άνοδο στην εξουσία του φασιστικού κόμματος στην Ιταλία και του *ναζιστικού** στη Γερμανία, ο τότε πρωθυπουργός Ιωάννης Μεταξάς διαλύει τη Βουλή και επιβάλλει δικτατορία στις 4 Αυγούστου του 1936.

πραξικόπημα: βίαιη ενέργεια με σκοπό την αιφνιδιαστική κατάληψη της εξουσίας

Γερμανικό ναζιστικό κόμμα: το κόμμα που ίδρυσε στη Γερμανία το 1919 ο Αδόλφος Χίτλερ

Βωβός κινηματογράφος

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

Α. Χωρισμένοι/-ες σε ομάδες, συζητάμε για τους όρους της Συνθήκης των Σεβρών και της Συνθήκης της Λωζάνης και σημειώνουμε ποια θεωρούμε ευνοϊκότερη για την Ελλάδα, αιτιολογώντας την απάντησή μας.

Β. Η πόλη Guernica (Γκερνίκα ή Γκουέρνικα σύμφωνα με τη λατινική απόδοση της λέξης) στη βόρεια Ισπανία βομβαρδίστηκε τον Απρίλιο του 1937 από τη ναζιστική αεροπορία κατά τη διάρκεια εμφυλίου πολέμου (εθνικιστές-δημοκρατικοί) στην Ισπανία. Το 70% της πόλης καταστράφηκε και 1.650 άνθρωποι σκοτώθηκαν. Ο διάσημος Ισπανός ζωγράφος Πάμπλο Πικάσο, μετά από παραγγελία της ισπανικής δημοκρατικής κυβέρνησης, ζωγραφίζει έναν πίνακα για τη Διεθνή Έκθεση του Παρισιού του 1937.

Η Γκερνίκα είναι μια μεγάλων διαστάσεων ελαιογραφία και θεωρείται το πιο δυνατό έργο ζωγραφικής με αντιπολεμικό μήνυμα στην Ιστορία. Εκτίθεται στο ισπανικό Εθνικό Μουσείο «Βασίλισσα Σοφία» (Μαδρίτη).

Παρατηρούμε τον πίνακα και συζητάμε.

- Τι συναισθήματα μάς προκαλεί;
- Ποιες φιγούρες ξεχωρίζουν;
- Γιατί ο πίνακας δεν έχει χρώμα;

Εμπνευσμένοι/-ες από την Γκερνίκα, φτιάχνουμε ένα δικό μας ασπρόμαυρο έργο, χρησιμοποιώντας αποκόμματα εφημερίδας ή ζωγραφίζοντας πάνω σε αυτά.

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Τοποθέτησε πάνω στη χρονογραμμή δύο πολιτικές και δύο κοινωνικές εξελίξεις του Μεσοπολέμου στην Ελλάδα ή την Ευρώπη που σου φαίνονται ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες.

1919 — αρχή Μεσοπολέμου

1939 — τέλος Μεσοπολέμου

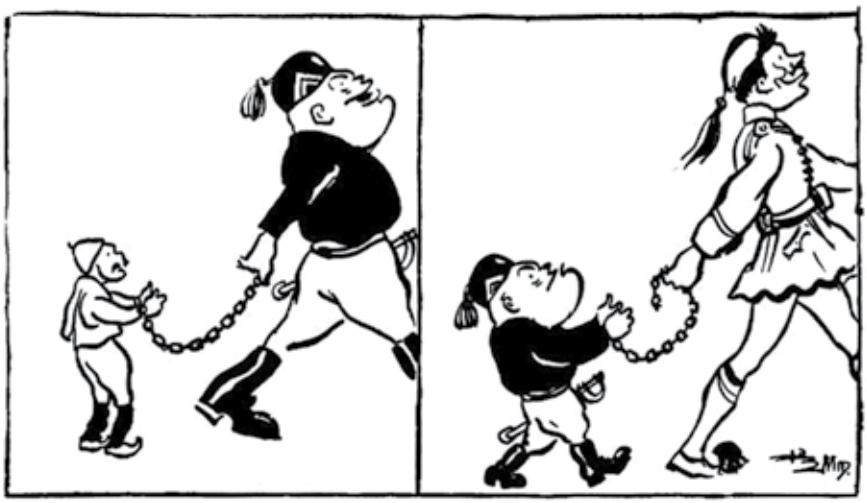
Κεφάλαιο 5

Η είσοδος της Ελλάδας στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Η ιταλική επίθεση (1940)

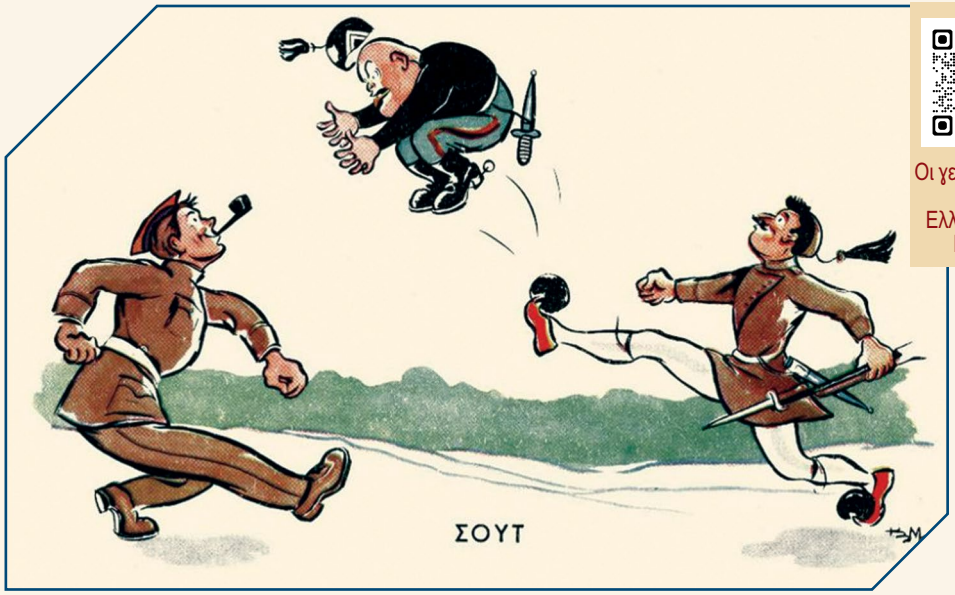
Θέλοντας να αυξήσει την επιρροή της στη νοτιοανατολική Ευρώπη η ναζιστική Γερμανία του Αδόλφου Χίτλερ καταλαμβάνει το 1939 την Πολωνία και ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος ξεκινάει. Στη συνέχεια, η συνεργαζόμενη με τον Χίτλερ φασιστική Ιταλία του Μπενίτο Μουσολίνι επιτίθεται στην Ελλάδα (Οκτώβριος 1940), ελπίζοντας ότι θα την κατακτήσει εύκολα. Οι Έλληνες, όμως, αντιδρούν με αποφασιστικότητα και αντιμετωπίζουν αποτελεσματικά τις ιταλικές δυνάμεις.

Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα κατανοήσουμε τα αίτια, τις αφορμές και τις συμμαχίες του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου
- θα γνωρίσουμε και θα αξιολογήσουμε την ιταλική επίθεση, το «ΟΧΙ» των Ελλήνων και την κατάληξη/έκβαση των στρατιωτικών γεγονότων του ελληνοϊταλικού πολέμου
- θα μάθουμε για τη συνεργασία/σύμπραξη των ηγετών Χίτλερ και Μουσολίνι καθώς και για τις ιδεολογίες τους (ναζισμός, φασισμός)
- θα αντιληφθούμε τη σημασία και τη σπουδαιότητα της νίκης της Ελλάδας επί της Ιταλίας.

από το Σήμερα...

Οι γελοιογραφίες για τον Ελληνοϊταλικό Πόλεμο

...στο Χτες

Γελοιογραφίες, όπως είναι οι παραπάνω, τις βλέπουμε συχνά δημοσιευμένες στην επέτειο της 28ης Οκτωβρίου.
Πού νομίζετε ότι παραπέμπουν;

Οι ηγέτες του πολέμου

Η Γερμανία, υποχρεωμένη να αναλάβει τις ευθύνες της για τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, να πληρώσει αποζημιώσεις και να περιορίσει τον στρατιωτικό της εξοπλισμό, αντιμετωπίζει οικονομικά προβλήματα και υψηλή ανεργία.

Ο Αδόλφος Χίτλερ εκμεταλλεύεται τη δυσαρέσκεια των πολιτών, δημιουργεί το Εθνικοσοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα και γίνεται καγκελάριος (πρωθυπουργός) το 1933. Αμέσως επιβάλλει δικτατορία και αρχίζει να ανασυγκροτεί πολιτικά και στρατιωτικά τη Γερμανία. Όραμά του, με βάση τη ναζιστική ιδεολογία του κόμματός του που αποτελεί εκδοχή του *φασισμού**, είναι να γίνει το γερμανικό έθνος κυρίαρχο απέναντι στα υπόλοιπα λόγω της δήθεν βιολογικής, πολιτισμικής και ιστορικής ανωτερότητάς του.

φασισμός-ναζισμός: ιδεολογίες που δέχονται την ανεξέλεγκτη διακυβέρνηση του κράτους από έναν αρχηγό

Αδόλφος Χίτλερ (1889-1945)

Από την άλλη, υπάρχει ο Μπενίτο Μουσολίνι στην Ιταλία, ο ηγέτης του Εθνικού Φασιστικού Κόμματος και πρωθυπουργός, ο οποίος επίσης επιβάλλει δικτατορία στη χώρα του κατά την περίοδο 1922-1943. Κυβερνάει αυταρχικά και υποστηρίζει τον Χίτλερ σε πολλές αποφάσεις του.

Μπενίτο Μουσολίνι (1883-1945)

Η έναρξη του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου

δυνάμεις του Άξονα: είναι η Γερμανία, η Ιταλία και η Ιαπωνία, οι οποίες αναγνωρίζουν την κυριαρχία των πρώτων δύο χωρών στην ηπειρωτική Ευρώπη και της τρίτης στην ανατολική Ασία. Αργότερα, θα προστεθούν και η Βουλγαρία, η Κροατία, η Ουγγαρία, η Ρουμανία και η Σλοβακία

Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος ξεκινάει όταν η ναζιστική Γερμανία (ένα από τα κράτη που ανήκουν στη *συμμαχία του Άξονα**), επιτίθεται και κατακτά την Πολωνία (Σεπτέμβριος 1939). Το ίδιο έτος η φασιστική Ιταλία εισβάλλει στην Αλβανία και την προσαρτά. Στις 15 Αυγούστου του επόμενου έτους (1940) ένα ιταλικό υποβρύχιο τορπιλίζει και βυθίζει το ελληνικό καταδρομικό πλοίο «Έλλη» στο λιμάνι της Τήνου. Συγχρόνως, οι ιταλικές δυνάμεις, επιδιώκοντας να ελέγχει περισσότερο ο Άξονας την περιοχή των Βαλκανίων, ετοιμάζονται να εισβάλουν στην Ελλάδα.

Το ελληνικό «ΟΧΙ»

Στις 28 Οκτωβρίου του 1940 ο ηγέτης της Ιταλίας Μουσολίνι ζητάει, μέσω του Ιταλού πρεσβευτή Γκράτσι, να εισέλθουν τα ιταλικά στρατεύματα στα ελληνικά εδάφη και παίρνει αρνητική απάντηση. Τότε, ο Μουσολίνι προχωράει στο προαποφασισμένο σχέδιο επίθεσης στην Ελλάδα και έτσι ξεκινάει ο Ελληνοϊταλικός Πόλεμος.

Το έπος της Αλβανίας

Ο ελληνικός στρατός, θεωρητικά αδύναμος απέναντι στην υπεροπλία των Ιταλών, αντιδρά γρήγορα και αποφασιστικά. Ο αγώνας κρίνεται στα βουνά της Ηπείρου, όπου το δύσβατο ελληνικό έδαφος και ο σκληρός χειμώνας θα δυσκολεύσουν πολύ τους Ιταλούς. Τα σχέδια του Μουσολίνι διαψεύδονται, καθώς οι Έλληνες στρατιώτες αποκρούουν την επίθεση, προχωρούν νικηφόρα στο εσωτερικό της Αλβανίας και ανακαταλαμβάνουν εδάφη που τα είχε προηγουμένως καταλάβει ο ιταλικός στρατός.

Στον χάρτη βλέπουμε τις κατακτημένες από τον Άξονα ευρωπαϊκές χώρες. Με *γαλάζιο χρώμα* είναι οι κατακτημένες ως τον Σεπτέμβριο του 1939, δηλαδή η Αυστρία και η Πολωνία, και, με *ροζ χρώμα*, όσες -εκτός από την Ελλάδα- κατακτήθηκαν ως το 1941 (Δανία, Νορβηγία, Βέλγιο, Ολλανδία, Λουξεμβούργο, Γαλλία, Γιουγκοσλαβία). Με *πράσινο χρώμα* φαίνονται οι χώρες-σύμμαχοι (Ουγγαρία, Ρουμανία, Σλοβακία, Βουλγαρία), ενώ με *σκούρο μπλε χρώμα* σημειώνεται η Ελλάδα.

▶ Ας συζητήσουμε σε ομάδες για το πόσες πιθανότητες θεωρούμε ότι έχει η Ελλάδα να μην υποκύψει στις δυνάμεις του Άξονα και να παραμείνει ελεύθερη.

Η νίκη της Ελλάδας

Ο ελληνικός λαός, πολεμώντας με αποφασιστικότητα, θα υπερασπιστεί την ελευθερία και την ανεξαρτησία της χώρας και θα νιώσει υπερήφανος που θα νικήσει τα ιταλικά στρατεύματα. Από εδώ και πέρα, η πορεία του πολέμου θα αλλάξει και ο Ελληνο-ϊταλικός Πόλεμος θα αποτελέσει καθοριστικό παράγοντα στην εξέλιξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Σε όλη τη διάρκεια των πολεμικών επιχειρήσεων, πάντως, μεγάλη είναι και η βοήθεια που προσφέρουν οι ντόπιοι πληθυσμοί. Ειδικότερα, λόγω της στράτευσης των ανδρών, αποφασιστική σημασία έχει η συμμετοχή των γυναικών στη μεταφορά πολεμοφοδίων και υγειονομικού υλικού αλλά και στην περίθαλψη των τραυματιών. Ο ηρωισμός αυτών των γυναικών, μάλιστα, θα οδηγήσει στη δημιουργία του όρου «Γυναίκες της Πίνδου».

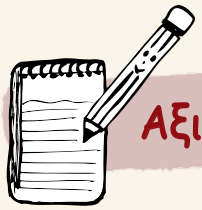

▶ Ας διαβάσουμε μια προφορική μαρτυρία της εποχής, για να υπογραμμίσουμε τα σημεία όπου φαίνονται η εθνική υπερηφάνεια και η εθνική ενότητα.

1940 - Χλωμό Πωγωνίου.

«Μ' όλο που τότε ήμουν 7 χρονών, θυμούμαι καλά. "Ξύπνα" -μου είπε η μάνα μου- "ήρθε ο ελληνικός στρατός". Οι αδελφές μου, η Κλεοπάτρα και η Όλγα, έβαζαν την ελληνική σημαία στο παράθυρο του οντά. Μου έδεσαν κι' εμένα στο χέρι την ελληνική σημαία. [...] Προχωρούσαμε προς την εκκλησία. Ακουστήκανε μερικοί πυροβολισμοί. [...]. Τότε ο κόσμος, σαν μελίσσι, ξεχύθηκε τρέχοντας ν' ανταμώσει τα παλικάρια, τους Έλληνες φαντάρους, που μάχονταν γενναία για λευτεριά ενάντια στους κατακτητές. Σε λίγο η γραμμή του στρατού διαλύθηκε. Εκεί γινόταν χαμός, πανηγύρι. Έγινε ένα πλήθος ενωμένο με αγκαλιές, φιλιά και χαρές μεγάλες».

Απόσπασμα από κείμενο δημοσιευμένο στην ανεξάρτητη οικουμενική εφημερίδα του βορειοηπειρώτικου ελληνισμού *Το Όραμα*

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

Α. Ας τοποθετήσουμε σε χρονογραμμή τα παρακάτω γεγονότα της περιόδου 1939-1940 και ας κυκλώσουμε όσα έχουν αλλάξει την πορεία του Β΄ Παγκόσμιου πολέμου.

1939

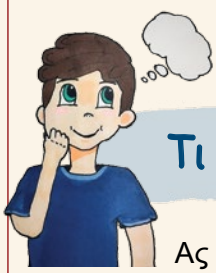
1 Η Γερμανία εισβάλει στην Πολωνία – ξεσπά ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος.
2 Ιταλικό υποβρύχιο τορπιλίζει και βυθίζει το καταδρομικό πλοίο «Έλλη» στην Τήνο.
3 Η Ιταλία επιτίθεται στην Ελλάδα.
4 Η Ελλάδα απαντάει «ΟΧΙ» στις ιταλικές δυνάμεις.
5 Ξεκινάει ο Ελληνοϊταλικός Πόλεμος.

Β. Είναι σωστές ***(Σ)*** ή λανθασμένες ***(Λ)*** οι παρακάτω προτάσεις;

- Ο φασισμός είναι ιδεολογία που προκύπτει από τον ναζισμό. ..... **Σ** **Λ**
- Η Αγγλία ανήκει στις δυνάμεις του Άξονα. ..... **Σ** **Λ**
- Οι Έλληνες πολεμούν τους Ιταλούς στην Πίνδο και στην περιοχή της Αλβανίας. ..... **Σ** **Λ**

Γ. *«Στο εξής, δεν θα λέμε ότι οι Έλληνες πολεμούν σαν ήρωες, αλλά ότι οι ήρωες πολεμούν σαν Έλληνες»*. Ο Ουίνστον Τσώρτσιλ (Βρετανός πολιτικός, δημοσιογράφος, συγγραφέας και πρωθυπουργός της χώρας του κατά τις περιόδους 1940-45 και 1951-55) φέρεται να έχει πει την παραπάνω φράση στους δημοσιογράφους εκείνης της εποχής. Ποιο στοιχείο των Ελλήνων ήθελε να υπερτονίσει;

α) την επιμονή **β)** τη γενναιότητα **γ)** την ειλικρίνεια **δ)** την υπεροψία

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Ας αντιστοιχίσουμε τα πρωτοσέλιδα των εφημερίδων εκείνης της εποχής με τα παρακάτω γεγονότα:

Α. ιταλική εισβολή
Β. τορπιλισμός της Έλλης
Γ. νίκες των Ελλήνων στην Αλβανία

ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ
ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΕΚΔΟΣΙΣ 6Η ΠΡΩΙΝΗ
Η ΙΤΑΛΙΑ ΕΚΗΡΥΞΕ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
Ο ΙΤΑΛΟΣ ΠΡΕΣΒΕΥΤΗΣ ΑΝΗΓΓΕΙΛΕ ΠΡΟΣ ΤΟΝ κ. ΜΕΤΑΞΑΝ ΟΤΙ ΤΑ ΙΤΑΛΙΚΑ ΣΤΡΑΤΕΥΜΑΤΑ ΘΑ ΕΠΙΤΕΘΟΥΝ ΤΗΝ 6ην ΠΡΩΙΝΗΝ
ΥΠΕΓΡΑΦΗ ΔΙΑΤΑΓΜΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΡΑΤΕΥΣΕΩΣ
ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ ΣΥΝΕΔΡΙΑΖΕΙ

Ἀθύρματος
ΕΤΟΡΠΙΛΙΣΘΗ ΧΘΕΣ ΤΟ ΚΑΤΑΔΡΟΜΙΚΟΝ "ΕΛΛΗ,, ΥΠΟ ΑΓΝΩΣΤΟΥ ΥΠΟΒΡΥΧΙΟΥ
ἐξω τοῦ λιμένος τῆς νήσου Τήνου
ΕΒΥΘΙΣΘΗ ΦΛΕΓΟΜΕΝΟΝ
παρὰ τὸν ἠρωϊσμὸν τοῦ πληρώματος

Ἀθύρματος
ΤΟ ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟΝ ΠΛΕΕΙ ΕΙΣ ΤΟ ΓΑΛΑΝΟΛΕΥΚΟΝ
Η ΟΡΜΗ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΜΑΣ ΣΥΝΕΤΡΙΒ
ΑΣ ΕΠΙΛΕΚΤΟΥΣ ΙΤΑΛΙΚΑΣ ΜΟΝΑΔΑ

Η γερμανική εισβολή (1941)

Μπορεί οι Ιταλοί να αποτυγχάνουν να καταλάβουν την Ελλάδα, ο πόλεμος, όμως, συνεχίζεται. Οι σύμμαχοί τους, οι Γερμανοί, καταφθάνουν στα ελληνικά σύνορα το 1941 και πολύ γρήγορα υποτάσσουν τη χώρα, επιβάλλοντας σκληρή κατοχή για περισσότερο από τρία χρόνια. Μετά την ολοκληρωτική ήττα των Δυνάμεων του Άξονα από τις Συμμαχικές Δυνάμεις με επικεφαλής τη Μεγάλη Βρετανία, τις Ηνωμένες Πολιτείες και τη Σοβιετική Ένωση και την άνευ όρων παράδοση της Γερμανίας, θα λήξει στην Ευρώπη ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, ένας πόλεμος που τόσα δεινά έχει προξενήσει σε όλη την ανθρωπότητα.

Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα κατανοήσουμε τη σημασία που είχε για τις δυνάμεις του Άξονα η κατάληψη της Ελλάδας
- θα εντοπίσουμε χρονικά το σημαντικό ιστορικό γεγονός της γερμανικής εισβολής στην Ελλάδα
- θα μάθουμε για τις ελληνικές μαρτυρικές πόλεις και χωριά
- θα γνωρίσουμε και θα συζητήσουμε τα αίτια και τις τραγικές συνέπειες του Ολοκαυτώματος.

χρονο-τρενάκι

από το Σήμερα... ...στο Χτες

Αυτός είναι ο τόπος εκτέλεσης των κατοίκων των Καλαβρύτων από τις γερμανικές κατοχικές δυνάμεις το 1943 και το μνημείο που έχει αναγερθεί, ώστε να μην ξεχαστεί το γεγονός.

Μήπως γνωρίζεις τι ακριβώς συνέβη;
Αν ναι, μοιράσου τις γνώσεις σου με τα υπόλοιπα παιδιά.

Η γερμανική παρέμβαση

Οι Γερμανοί, όταν διαπιστώνουν την ήττα των συμμάχων τους Ιταλών από τα ελληνικά στρατεύματα, σπεύδουν να βοηθήσουν. Η ναζιστική Γερμανία έχει κατορθώσει ήδη να κυριεύσει τη Γαλλία και προετοιμάζει επίθεση στη Σοβιετική Ένωση. Ωστόσο, έχει ανάγκη να προστατεύσει τον στρατό της από τους βομβαρδισμούς της βρετανικής αεροπορίας που εδρεύει στα Βαλκάνια. Έτσι, η κατάκτηση της Ελλάδας αποτελεί βασική προτεραιότητά της.

Η προώθηση των Γερμανών στα ελληνικά εδάφη

Τον Μάρτιο του 1941 η Βουλγαρία επιτρέπει στις γερμανικές φάλαγγες να διασχίσουν το έδαφός της. Από την πλευρά της, η ελληνική κυβέρνηση δίνει κι εκείνη άδεια στους στρατιώτες των Συμμαχικών Δυνάμεων (Αγγλίας, Αμερικής, Ρωσίας) να αποβιβαστούν στον ελληνικό χώρο. Στις 6 Απριλίου του 1941 οι Γερμανοί βομβαρδίζουν από αέρα και ξηρά τα ελληνικά οχυρά, ενώ τα άρματα μάχης τους κινούνται προς την Κοζάνη και τα Γρεβενά, ώστε να αιφνιδιάσουν τον ελληνικό στρατό που βρίσκεται στην Αλβανία.

Οι Έλληνες στρατιώτες υπερασπίζονται γενναία όσα οχυρά βρίσκονται στα σύνορα με τη Βουλγαρία, αλλά αδυνατούν να αντιμετωπίσουν αυτήν την ταυτόχρονη εισβολή. Έτσι, στις 9 Απριλίου οι γερμανικές δυνάμεις καταλαμβάνουν τη Θεσσαλονίκη και αρχίζουν να κινούνται προς τη νότια Ελλάδα. Στις 20 Απριλίου, πάλι, η ελληνική πλευρά συνθηκολογεί (πρώτα με τους Γερμανούς και κατόπιν με τους ηττημένους Ιταλούς) και η κυβέρνηση αποσύρεται στην Κρήτη. Στις 27 του ίδιου μήνα οι κατακτητές βρίσκονται πλέον στην Αθήνα. Θα ακολουθήσει η πλήρης κατάληψη της Πελοποννήσου, αφού προηγουμένως η Καλαμάτα έχει περάσει στα γερμανικά χέρια μέσα σε 24 ώρες.

Η μάχη της Κρήτης

Τον Μάιο του 1941 οι Γερμανοί, έχοντας πλέον καταλάβει ολόκληρη την ηπειρωτική χώρα, επιχειρούν να καταλάβουν και την Κρήτη. Οι αλεξιπτωτιστές των Δυνάμεων του Άξονα συγκρούονται με συμμαχικά και ελληνικά στρατεύματα και ομάδες ένοπλων κατοίκων επί δώδεκα ημέρες. Τελικά, παρά τις βαρύτατες απώλειες των Γερμανών, το νησί καταλαμβάνεται. Ωστόσο, η Μάχη της Κρήτης, η λεγόμενη επιχείρηση «Ερμής», θα μείνει στην ιστορία ως μία από τις σημαντικότερες αεροπορικές επιχειρήσεις κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Η Μάχη στο Μάλεμε

Τα γερμανικά αντίποινα: Μαρτυρικές πόλεις και χωριά

Οι Γερμανοί, ως *αντίποινα** σε πράξεις των Ελλήνων που τις θεωρούν εχθρικές, εκτελούν πολύ συχνά δημόσια κατοίκους πολλών περιοχών ή καταστρέφουν ακόμη και ολόκληρα χωριά. Χαρακτηριστικές περιπτώσεις αντιποίνων στον ελληνικό χώρο αποτελούν:

αντίποινα: ενέργειες που γίνονται εναντίον κάποιου ως τιμωρία ή για λόγους εκδίκησης

- η εκτέλεση του ανδρικού πληθυσμού (περισσότερα από 600 άτομα) και η ολική καταστροφή της κωμόπολης των Καλαβρύτων στην Πελοπόννησο
- η σφαγή του Διστόμου στη Βοιωτία, που αφήνει πίσω της 223 άμαχους νεκρούς (γυναίκες, άνδρες, ακόμη και βρέφη)
- η διπλή καταστροφή του Μεσόβουνου Κοζάνης με την εκτέλεση περισσότερων από 150 κατοίκων και την πυρπόληση του χωριού, την πρώτη φορά, την εκτέλεση άλλων 150 κατοίκων και την επαναπυρπόληση του χωριού, τη δεύτερη
- η εκτέλεση 500 ανδρών στα Κερδύλλια Σερρών
- η ολική καταστροφή του χωριού Κάντανος και η δολοφονία περίπου 180 κατοίκων του, καθώς και η εκτέλεση των αρρένων χωρικών στο Κοντομαρί της Κρήτης
- η δολοφονία 30 κατοίκων του χωριού Ταξιάρχες της Εύβοιας και η πυρπόλησή του στη συνέχεια
- η άγρια δολοφονία 146 ηλικιωμένων, γυναικών και παιδιών στον Χορτιάτη της Θεσσαλονίκης και η πυρπόληση του χωριού.

Το Μαυσωλείο του Διστόμου

Το Ολοκαύτωμα και η ατομική βόμβα

Στις τραγικότερες στιγμές του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου ανήκουν το *Ολοκαύτωμα** και η ρίψη ατομικής βόμβας στις ιαπωνικές πόλεις Χιροσίμα και Ναγκασάκι.

Η είσοδος του ναζιστικού στρατοπέδου συγκέντρωσης Άουσβιτς στην Πολωνία που από το 1979 ανήκει στα Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO. Η επιγραφή στην πύλη σημαίνει «Η εργασία απελευθερώνει».

Ολοκαύτωμα: Οι Γερμανοί προσπαθούν να εξοντώσουν διάφορες πληθυσμιακές ομάδες, με πρώτους τους Εβραίους, μέσω της γενοκτονίας που επιχειρούν στα ναζιστικά *στρατόπεδα συγκέντρωσης**, ώστε να εξασφαλίσουν την «καθαρότητα» της δικής τους Αρίας φυλής. Η πράξη αυτή έχει αντίκτυπο και στον ελληνικό χώρο, ιδιαίτερα στην πόλη της Θεσσαλονίκης, όπου στις αρχές του πολέμου υπάρχει μία από τις μεγαλύτερες εβραϊκές κοινότητες στον κόσμο. Κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου οι Εβραίοι καταδιώκονται σκληρά από τους Ναζί και οι περισσότεροι *απελαύνονται** στα στρατόπεδα συγκέντρωσης, όπου υφίστανται μαζική εξόντωση, ενώ ελάχιστοι επιβιώνουν μετά το τέλος του πολέμου.

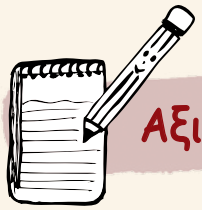
Ολοκαύτωμα: ο συστηματικός διωγμός και η γενοκτονία διαφόρων εθνικών, θρησκευτικών, κοινωνικών ή/και πολιτικών ομάδων από τη ναζιστική Γερμανία κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου

στρατόπεδα συγκέντρωσης: χώροι εγκλεισμού πολλών ατόμων με σκοπό την εξόντωσή τους μέσω σκληρής εργασίας ή άλλων μεθόδων

απελαύνω: διώχνω κάποιον από τη χώρα για διάφορους λόγους

Ρίψη ατομικής βόμβας: Η επίθεση με πυρηνικά όπλα που πραγματοποιούν οι Η.Π.Α. στις 6 και 9 Αυγούστου του 1945, η οποία προκαλεί τον θάνατο τεράστιου αριθμού αμάχων και θεωρείται πια έγκλημα κατά της ανθρωπότητας.

Η διάσωση των Εβραίων της Ζακύνθου

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

Α. Από την παρακάτω μαρτυρία γίνεται φανερό ότι στη Μάχη της Κρήτης, εκτός από τους Έλληνες στρατιώτες, έχουν πολεμήσει, με τον τρόπο τους, και πολλοί πολίτες. Αν εσύ βρισκόσουν στη θέση μίας από τις αγωνίστριες και φρόντιζες έναν τραυματισμένο στρατιώτη, τι θα του έλεγες για να του δώσεις κουράγιο; Η παρακάτω πηγή μπορεί να σου δώσει ιδέες.

Γαλατάς Χανίων, 24/25 Μαΐου 1941

Τα κορίτσια του Γαλατά έδωσαν δείγματα αληθινής αυταπαρνήσεως και αυτοθυσίας. Όπως επληροφορήθηκα, μια ομάδα κοριτσιών που αποτελούνταν από κορίτσια των καλυτέρων οικογενειών του Γαλατά όπως ήσαν η Ελένη Σμυρλάκη, η Φωφώ Τοράκη, [...] και άλλα πολλά, των οποίων τα ονόματα μου διαφεύγουν, έτρεχαν με επικεφαλής την ηρωίδα κα Κατσούλη (μητέρα 4 παιδιών) και έφερναν τραυματίες. Τους ενοσήλευαν, εφρόντιζαν για το φαγητό τους, αδιαφορώντες τελείως για τους κινδύνους που διέτρεχαν. Γιατί η μάχη είχεν επεκταθή αργότερα και μέσα στον Γαλατά. Πολλές τότε εθυσίασαν τις προίκες των. Έσχιζαν ολοκαίνουργια σεντόνια, τα έκαναν λουρίδες, για επιδέσμους, και όταν τις ρωτούσαν γιατί κατέστρεψαν πράγματα χρήσιμα και πολύτιμα που κόστισαν τόσα χρήματα και θα τους χρειάζονταν μια μέρα, απαντούσαν σαν αληθινές Ελληνοπούλες. «Τι να τις κάνουμε τις προίκες σαν σκλαβωθούμε; Έπειτα τ' αδέρφια μας, οι στρατιώτες μας, κινδυνεύουν και εμείς θα κυττάξουμε προίκες;»

Τ. Ακρίτας (1949). *Η μάχη του Γαλατά*

Β. Ας χωριστούμε σε ομάδες και ας συζητήσουμε πώς μπορούν να χαρακτηριστούν οι διαδικασίες μέσα στα στρατόπεδα συγκέντρωσης και ποιες είναι οι συνέπειές τους για την ανθρωπότητα, με βάση την παρακάτω πηγή.

«Ήρθε η σειρά μου, έβγαλα το ρούχο [...] πήραν την κάρτα μου, την έβαλαν στο τραπέζι, ήταν δύο μέρη που έβαζαν τις κάρτες. Όλοι ξέραμε ότι ένα από τα δύο μέρη είναι αυτοί που θα τους πάνε να τους εξοντώσουν, οι άλλοι ήταν που θα τους αφήσουν για την ώρα να ζουν, αλλά δεν ξέραμε ποιο είναι ποιο. Εγώ [...] νόμιζα ότι ήμουνα γερός. Δεν ξέρω, πήραν την κάρτα μου, την έβαλαν εκεί και έπειτα έφυγαν. Εμείς περιμέναμε, ξέραμε ότι θα 'ρθει [...] Εγώ εν τω μεταξύ, είχα το ψωμί που δίναν κι είπα "Γιομ Κιπούρ", εγώ δεν θα φάω. Και τη νύχτα που ήταν Κιπούρ μπήκε στη σάλα κάποιος αξιωματικός SS και είπε "ο καθένας που θα πούμε τον αριθμό του, πρέπει να πάρει τα πράγματα, να βγει", "να του δώσουμε ενδύματα, διότι βρήκαμε ότι δεν είναι τόσο δυνατός και θα τον πάμε στο σανατόριο"».*

Μοσέ Αελιών

Μοσέ Αελιών, Εβραίος της Θεσσαλονίκης, επιζών του Ολοκαυτώματος (αρ. βραχίονα 114923)

Γιομ Κιπούρ: η πιο ιερή ημέρα εξιλέωσης και μετάνοιας για τον Ιουδαϊσμό

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Στην εικόνα βλέπουμε το μνημείο για τα θύματα του Ολοκαυτώματος στο στρατόπεδο συγκέντρωσης του Νταχάου (Γερμανία).

Αν εμείς φτιάχναμε ένα μνημείο Ολοκαυτώματος στο σχολείο μας, πώς θα το σχεδιάζαμε; Τι θα απεικόνιζε και ποια χρώματα και υλικά θα χρησιμοποιούσαμε; Τι επιγραφή θα του βάζαμε, ώστε όλοι να θυμούνται και να τιμούν τα θύματα;

Κεφάλαιο 7

Κατοχή, εθνική αντίσταση, απελευθέρωση και Εμφύλιος Πόλεμος (1941-1949)

Στην τριπλή κατοχή της Ελλάδας από τους Γερμανούς (Αθήνα, Θεσσαλονίκη, κεντρική Μακεδονία, νησιά του Αιγαίου, Κρήτη), τους Ιταλούς (Θεσσαλία, Ήπειρος, Στερεά Ελλάδα, Εύβοια, Σποράδες, Κυκλάδες, Πελοπόννησος, Επτάνησα) και τους Βούλγαρους (ανατολική Μακεδονία, δυτική Θράκη), οι Έλληνες θα αντισταθούν με διάφορους τρόπους. Μετά το τέλος της (Οκτώβριος 1944) ο βαθιά ταλαιπωρημένος ελληνικός λαός θα προσπαθήσει να ξαναβρεί τον παλιό του τρόπο ζωής. Η κατάστασή του, όμως, δεν θα είναι η ίδια, καθώς θα αντιμετωπίσει νέες δυσκολίες λόγω του σκληρού Εμφύλιου Πολέμου που ξεσπάει.

Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα κατανοήσουμε και θα αξιολογήσουμε τη σημασία της τριπλής Κατοχής που επιβλήθηκε στην Ελλάδα κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο
- θα γνωρίσουμε και θα εξηγήσουμε τα δεινά που έφερε στη χώρα η Κατοχή
- θα αναγνωρίσουμε τις δράσεις και την αξία της εθνικής αντίστασης,
- θα αποτιμήσουμε τις συνέπειες του Εμφύλιου Πολέμου.

χρονο-τρενάκι

από το Σήμερα... ...στο Χτες

Στην Αθήνα, στην Πλατεία Κλαυθμώνος, υπάρχει το ορειχάλκινο Μνημείο της Εθνικής Συμφιλίωσης, έργο του γλύπτη Βασίλη Δωρόπουλου.

Μπορούμε να σκεφτούμε κάποιους λόγους που οδήγησαν στην κατασκευή και την τοποθέτησή του εκεί το 1987;

Ας δημιουργήσουμε ομάδες και ας ανταλλάξουμε απόψεις.

Η Ελλάδα υπό τριπλή κατοχή

Καταλαμβάνοντας την Ελλάδα, οι Γερμανοί επιβάλλουν τριπλή κατοχή στη χώρα. Οι ίδιοι διατηρούν την Αθήνα, την κεντρική Μακεδονία και την Κρήτη. Τη διοίκηση της υπόλοιπης *ελληνικής επικράτειας** την αναθέτουν στους συμμάχους τους, τους Ιταλούς, εκτός από κάποια τμήματα της Μακεδονίας και της Θράκης που τα παραχωρούν στους Βουλγάρους. Στην τελευταία περίπτωση, μάλιστα, βουλγαρικά στρατεύματα εισέρχονται στο ελληνικό έδαφος (20 Απριλίου 1941), χωρίς προηγουμένως η Βουλγαρία να έχει κηρύξει τον πόλεμο στην Ελλάδα και χωρίς να έχουν διακοπεί οι διπλωματικές σχέσεις των δύο χωρών. Στο πλαίσιο της βουλγαρικής κατοχής, πάντως, επιδιώκεται η υπακοή της ελληνικής νεολαίας στο βουλγαρικό εκπαιδευτικό σύστημα, η απαγόρευση χρήσης της ελληνικής γλώσσας στη δημόσια ζωή και η πολιτική και οικονομική καταδίωξη των Ελλήνων.

ελληνική επικράτεια: όλα τα ελληνικά εδάφη

Ωστόσο, η δυσκολότερη από όλες είναι η γερμανική κατοχή. Οι Γερμανοί παίρνουν σκληρά μέτρα, επιβάλλοντας υψηλούς φόρους και απαγόρευση κυκλοφορίας, ενώ ελέγχουν απόλυτα το ραδιόφωνο και τον Τύπο. Ο ελληνικός λαός, όμως, αντιμετωπίζει και προβλήματα επιβίωσης. Δηλαδή, υποφέρει από πείνα, καθώς οι Γερμανοί δεσμεύουν τα τρόφιμα για τους ίδιους με αποτέλεσμα να μην επαρκούν για τους Έλληνες. Συγκεκριμένα, τον σκληρό χειμώνα του 1941-1942 χιλιάδες κάτοικοι των μεγάλων πόλεων πεθαίνουν από την πείνα, η οποία μαστίζει πολύ περισσότερο τα μικρά παιδιά. Βέβαια, κάποιοι Έλληνες συνεργάτες των Γερμανών, οι *δωσίλογοι** και κυρίως οι *μαυραγορίτες**, εκμεταλλεύονται αυτήν την κατάσταση της ακραίας πείνας και πολλές φορές ζητούν μεγάλα ποσά, ακόμη και ολόκληρα σπίτια, με αντάλλαγμα βασικά είδη διατροφής, όπως το λάδι.

δωσίλογοι: συνεργάτες των γερμανικών δυνάμεων κατοχής που παρέχουν πληροφορίες στον κατακτητή

μαυραγορίτες: αυτοί που εμπορεύονται και πουλούν προϊόντα σε υψηλές τιμές, δηλαδή στη μαύρη αγορά

Η εθνική Αντίσταση

Παρόλα αυτά, κατά τη διάρκεια της κατοχής οι Έλληνες αντιδρούν. Πολλές είναι οι πράξεις αντίστασης, άλλοτε ομαδικές και άλλοτε ατομικές.

αντιστασιακές οργανώσεις: είναι το Ε.Α.Μ./Ε.Λ.Α.Σ. (Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο/Ελληνικός Απελευθερωτικός Στρατός), ο Ε.Δ.Ε.Σ. (Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος) και η Ε.Κ.Κ.Α. (Εθνική και Κοινωνική Απελευθέρωση) που έχουν την ηθική ή την υλική υποστήριξη της Βρετανίας

Ομαδικά κινούνται οι *αντιστασιακές οργανώσεις** του Ε.Α.Μ./Ε.Λ.Α.Σ., του Ε.Δ.Ε.Σ. και της Ε.Κ.Κ.Α., μέλη των οποίων εντάσσονται στα αντάρτικα σώματα που δρουν κυρίως στην ύπαιθρο, υποστηρίζοντας τους ντόπιους πληθυσμούς. Οι τρεις αντιστασιακές αυτές οργανώσεις θα συνεργαστούν και σε ένα μεγάλο σαμποτάζ, δηλαδή μια ενέργεια που αποβλέπει στην πρόκληση καταστροφής στον εχθρό, την ανατίναξη της γέφυρας του Γοργοποτάμου (25 Νοεμβρίου 1942).

Μανώλης Γλέζος και Λάκης Σάντας

Μεμονωμένα, από την άλλη, πολλοί πολίτες γράφουν συνθήματα στους τοίχους, κάνουν μικροκλοπές σε αποθήκες τροφίμων των κατακτητών και τυπώνουν παράνομα αντιστασιακές εφημερίδες. Κορυφαία πράξη αυτού του είδους αντίστασης θεωρείται εκείνη που επιτυγχάνουν το 1941 ο Μανώλης Γλέζος και ο Απόστολος Σάντας, όταν κατεβάζουν τη ναζιστική σημαία από τον βράχο της Ακρόπολης.

Βέβαια, όπως αναφέρθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, οι κατακτητές αντιδρούν σε κάθε ανάλογη πράξη με την επιβολή αντιποίνων (άσκηση τρομοκρατίας, κάψιμο ολόκληρων χωριών, μαζικές εκτελέσεις κ.ά.).

Ο Εμφύλιος Πόλεμος

Τα τελευταία γερμανικά στρατεύματα αποχωρούν από την Αθήνα στις 12 Οκτωβρίου του 1944 και οι Αθηναίοι πανηγυρίζουν για την απελευθέρωσή τους. Τον ίδιο καιρό, η ελληνική κυβέρνηση επιστρέφει στην Αθήνα από τη *Μέση Ανατολή**, όπου έχει καταφύγει, και επιθυμία είναι η ζωή να πάρει και πάλι τους κανονικούς της ρυθμούς. Αλλά αυτό δεν συμβαίνει, καθώς οι διχασμένες πια πολιτικές δυνάμεις (βασιλιάς και αναγνωρισμένη από τους Συμμάχους κυβέρνηση, από τη μία, και «Κυβέρνηση του βουνού» του Ε.Α.Μ. που συνδέεται με το Κουμμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας, από την άλλη) διαφωνούν σχετικά με την οργάνωση του κράτους κατά τη μεταπολεμική περίοδο και συγκρούονται. Έτσι, φτάνουμε στον Εμφύλιο Πόλεμο που ξεσπάει στην Αθήνα τον Δεκέμβριο του 1944. Τα «Δεκεμβριανά», ή αλλιώς «η μάχη της Αθήνας», θα κρατήσουν έναν περίπου μήνα, κατά τη διάρκεια του οποίου οι αιματηρές συγκρούσεις σε πολλές περιοχές της πρωτεύουσας θα οδηγήσουν στον θάνατο χιλιάδες ανθρώπους και θα διαμορφώσουν μια ατμόσφαιρα έντασης και πολιτικής αναταραχής.

Μέση Ανατολή: περιοχή ανάμεσα στη βορειοανατολική Αφρική και τη νοτιοδυτική Ασία

Τα «Δεκεμβριανά» λήγουν τον Ιανουάριο του 1945 και, έναν μήνα αργότερα, υπογράφεται η *Συμφωνία της Βάρκιζας*, σύμφωνα με την οποία οι στρατιωτικές δυνάμεις του Ε.Α.Μ., δηλαδή ο Ε.Λ.Α.Σ., υποχρεώνονται να παραδώσουν τα όπλα τους και να αποχωρήσουν από την Αττική και τη Θεσσαλονίκη. Σύντομα όμως, τον Ιούνιο του 1946, ο Εμφύλιος θα ξαναρχίσει ως πρώτη εκδήλωση εναντίον του *Ψυχρού Πολέμου**.

Ψυχρός Πόλεμος: ο ανταγωνισμός σε γεωπολιτικό, στρατιωτικό και οικονομικό επίπεδο ανάμεσα στο Δυτικό μπλοκ (με ηγέτιδα δύναμη την Αμερική) και το Ανατολικό μπλοκ (με ηγέτιδα δύναμη τη Σοβιετική Ένωση)

Από το συλλαλητήριο στις 4 Δεκεμβρίου του 1944. Το πανό του Ε.Α.Μ. γράφει το σύνθημα: «Όταν ο λαός βρίσκεται μπροστά στον κίνδυνο της τυραννίας, διαλέγει ή τις αλυσίδες ή τα όπλα».

Βρετανοί στρατιώτες στο Σύνταγμα κατά τη διάρκεια των Δεκεμβριανών.

Τα δεινά του Εμφυλίου Πολέμου

Ο Εμφύλιος Πόλεμος με τις πολλές αιματηρές μάχες και απώλειες που προκύπτουν από τις ένοπλες συγκρούσεις μεταξύ ανταρτών και κυβερνητικού στρατού, τελειώνει τον Σεπτέμβριο του 1949 με νίκη των κυβερνητικών δυνάμεων. Στο μεταξύ, η Ελλάδα έχει χάσει περισσότερους από 150.000 πολίτες και πλέον οδηγείται σε μεγάλο διχασμό, γεγονός που θα επηρεάσει στη συνέχεια την εξέλιξη της χώρας σε πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο.

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

Τα κρυμμένα παιδιά

Α. Ας σχηματίσουμε μια ακροστιχίδα για την **Κ Α Τ Ο Χ Η** :

- Το 1942 ήταν πολύ τσουχτερό: **Κ** _ _ _
- Πάθαιναν οι άνθρωποι, επειδή δεν έτρωγαν και δεν έπαιρναν βιταμίνες: **Α** _ _ _ _ _ _ _ _ _ _
- Επηρεάστηκαν περισσότερο από την πείνα (με άρθρο): **Τ** _ _ _ _ _ _ _
- ……. οι Έλληνες πεινούσαν: **Ο** _ _ _
- Βασικό φαγητό της Κατοχής, φτιαχνόταν από αλεύρι: **Χ** _ _ _ _
- Ο ένας άνθρωπος βοηθά τον άλλον *(αντίστροφα)*: **Η** _ _ _ _ _ _ _ _ _

Β. Ο μεγάλος λιμός

«Η μάνα μου έκανε ένα συσσίτιο για μαθητές, το λεγόμενο "Συσσίτιο του μαθητή". Μαγείρευαν ένα μεγάλο καζάνι και το μοίραζαν στα σχολεία.»

(Συνέντευξη Ν.Μ. στην Ομάδα Δεκαετία 40, ΟΠΙΚΟ, 5/6/2014)

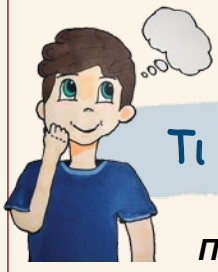
μπομπότα: κάτι ανάμεσα σε ψωμί και κέικ σφιχτό, που έθρεψε τους Έλληνες σε δύσκολες εποχές

«Και να τους δώσεις τι; Από το τίποτα που δεν είχες, από ένα αυγό στα τρία, από τη μια φέτα ψωμί μπομπότα που μας την μοίραζε η μάνα μας και έδινε σε μας και έτρωγε αυτή μια γωνίτσα, τι να θυμάσαι;»*

(Συνέντευξη Σ.Δ. στην Ομάδα Δεκαετία 40, ΟΠΙΚΟ, 30/3/2014)

Αφού βρούμε στο λεξικό τη σημασία της λέξης «συσσίτιο», ας τη συνδυάσουμε με τις διπλανές εικόνες γράφοντας ένα μικρό κείμενο. Μπορούμε άραγε να φανταστούμε πού χρησίμευε το δελτίο τροφίμων και τι συνέβαινε, αν κάποιος δεν το είχε;

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Ποια από τις τις λέξεις ταιριάζει σε καθένα από τα παρακάτω αινίγματα;

- Ο κόσμος πείνασε, χωρίς ψωμί, χωρίς τροφή. / Στους δρόμους σιγή, κι ο πόνος βαριά αλήθεια. *Τι ήταν αυτό που ήρθε και χτύπησε τη γη;*
- Με το θάρρος στην καρδιά και το φόβο στην ψυχή,/ αντιστεκόταν ο λαός για μιαν ελπίδα, να ζήσει. *Σε δύσκολες στιγμές, πώς λέγεται το να ζεις;*
- Στα εδάφη μας έφεραν τη σκιά της καταπίεσης. / Όλα ήρθαν υπό τον ζυγό, χωρίς ελευθερία. *Ποια λέξη χαρακτηρίζει τη σκοτεινή αυτήν περίοδο;*
- Πείνα και εξάντληση, χωρίς φαγητό και χωρίς νερό. *Τι φαινόμενο καταλαμβάνει το σώμα σε αυτήν την απελπισία;*

ΚΑΤΟΧΗ

ΛΙΜΟΣ

ΑΣΙΤΙΑ

ΕΠΙΒΙΩΣΗ

Κεφάλαιο 8

Η ανασυγκρότηση της Ελλάδας και η ανακοπή της πορείας της από τη Δικτατορία του 1967 (1950-1974)

Μετά τη λήξη του Εμφυλίου Πολέμου (1949) η Ελλάδα έχει να αντιμετωπίσει διάφορα προβλήματα, προκειμένου να αναδιοργανωθεί ως κράτος. Έτσι, οι δεκαετίες του 1950 και 1960 είναι κρίσιμες για το μέλλον της. Δύο σημαντικοί πολιτικοί ηγέτες (Κ. Καραμανλής, Γ. Παπανδρέου) είναι εκείνοι που θα επιδιώξουν την ανασυγκρότηση της χώρας. Οι προσπάθειές τους, όμως, θα παρεμποδιστούν από τη Δικτατορία των συνταγματαρχών που θα διαρκέσει από το 1967 έως το 1974.

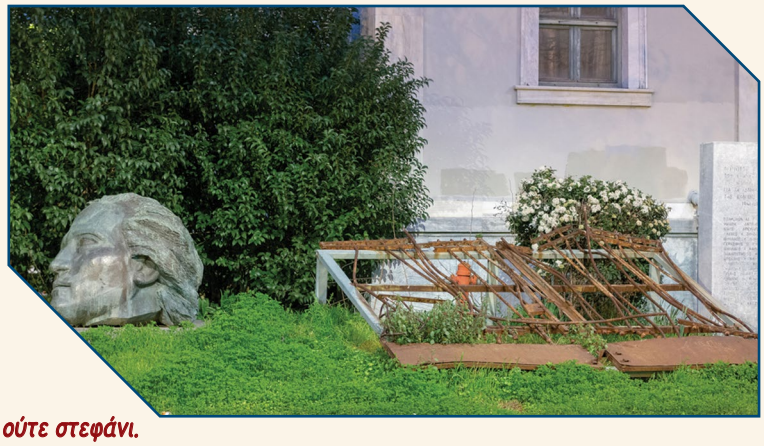
Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα αναλύσουμε τα προβλήματα που δημιούργησαν στη χώρα η Κατοχή και ο Εμφύλιος Πόλεμος
- θα γνωρίσουμε τις διώξεις των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης τον Σεπτέμβριο του 1955
- θα αναλύσουμε τις αρνητικές επιπτώσεις της Δικτατορίας του 1967 για τη χώρα και θα αναγνωρίσουμε τον ρόλο της αντίστασης του ελληνικού λαού για την πτώση της.

χρονο-τρενάκι

από το Σήμερα... ...στο Χτες

«Εκεί που έπεσε, είναι μια κόκκινη λίμνη,
ένα κόκκινο δέντρο, ένα κόκκινο πουλί.
Σηκώθηκε όρθια η πεσμένη καγκελόπορτα.
χιλιάδες άλογα.
Λαός καβαλίκεψε. Κομνηνέ! - φωνάξαμε
Γύρισε και μας κοίταξε, δε φορούσε επίδεσμο, ούτε στεφάνι.
Άσπρα άλογα, κόκκινα άλογα και μαύρα, πιο μαύρα-καλπασμός, - η ιστορία
Να προφτάσουμε».

Στη συμβολή των οδών Πατησίων και Στουρνάρη, στην Αθήνα, βρίσκεται το ιστορικό κτίριο του Πολυτεχνείου. Όσοι μπαίνουν στον χώρο του σήμερα, μπορούν να δουν την πόρτα του προαυλίου που την έριξε ένα τανκ το βράδυ της 17ης Νοεμβρίου 1973, όταν οι συγκεντρωμένοι φοιτητές μαζί με πλήθος κόσμου διαμαρτύρονταν ενάντια στο καθεστώς της χούντας, κραυγάζοντας το σύνθημα «Ψωμί, Παιδεία, Ελευθερία».

Ο ποιητής Γιάννης Ρίτσος έχει γράψει το ποίημα «Το αγόρι και η πόρτα», αφιερωμένο σε έναν από τους πρώτους νεκρούς της εξέγερσης, τον 17χρονο Διομήδη Κομνηνό, αλλά και σε όσους έχουν θυσιαστεί για την ελευθερία «πάνω» σε αυτήν την πόρτα. Αφού διαβάσεις με προσοχή το ποίημα, να κυκλώσεις όσες λέξεις πιστεύεις ότι δείχνουν τη θυσία αυτή.

Η Ελλάδα μετά τον Εμφύλιο Πόλεμο

Το 1949, όταν τελειώνει και επίσημα ο Εμφύλιος Πόλεμος, η Ελλάδα έχει να αντιμετωπίσει πολυάριθμα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα. Χιλιάδες ψυχές έχουν χαθεί, η χώρα έχει ερημώσει, ενώ οι πολιτικές συγκρούσεις συνεχίζονται. Η φτώχεια και οι δύσκολες συνθήκες ζωής στην ύπαιθρο ωθούν μεγάλο μέρος του αγροτικού πληθυσμού να μετακινηθεί στις πόλεις, για να βελτιώσει τη ζωή του (εσωτερική μετανάστευση). Ένα άλλο μέρος του πληθυσμού, πάλι, μεταναστεύει στο εξωτερικό (Αυστραλία, Ευρώπη, Αμερική, Αφρική), αναζητώντας, επίσης, ευκαιρίες για καλύτερη ζωή.

εδαφική ακεραιότητα: η διατήρηση στο ακέραιο όλων των εδαφών μιας χώρας

Δυσκολίες υπάρχουν και στις σχέσεις της χώρας με τους γείτονες Αλβανούς, Γιουγκοσλάβους και Βουλγάρους. Υπό τον φόβο του Ψυχρού Πολέμου και για να διαφυλαχθεί η *εδαφική ακεραιότητα**, αποφασίζεται η συμμετοχή της Ελλάδας στο *Βορειοατλαντικό Σύμφωνο (ΝΑΤΟ)**. Μέσα στα επόμενα χρόνια οι σχέσεις Ελλάδας, Γιουγκοσλαβίας και Βουλγαρίας θα βελτιωθούν. Λόγω του *Κυπριακού Ζητήματος**, όμως, επιδεινώνονται οι σχέσεις με την Τουρκία με αποκορύφωμα τα λεγόμενα *«Σεπτεμβριανά»** του 1955.

Βορειοατλαντικό Σύμφωνο (ΝΑΤΟ): στρατιωτική αμυντική συμμαχία που ιδρύεται το 1949 με πρωτοβουλία των Αμερικανών, για να περιορίσει την παρουσία της Σοβιετικής Ένωσης στην Ευρώπη

Κυπριακό Ζήτημα: το πρόβλημα που δημιουργείται σχετικά με το μέλλον των Ελλήνων και των Τούρκων κατοίκων της Κύπρου

Σεπτεμβριανά: επεισόδια του 1955 σε βάρος των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης. Οι καταστροφές των περιουσιών τους από τους Τούρκους θα αποτελέσουν αφορμή για τη δραματική μείωση του ελληνισμού της περιοχής

Οι πολιτικές εξελίξεις

Στις βουλευτικές εκλογές του 1956, οπότε για πρώτη φορά ψηφίζουν και οι γυναίκες, πρωθυπουργός εκλέγεται ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, ο οποίος θα διαπραγματευτεί το *Κυπριακό Ζήτημα*, θα αναπτύξει καλές σχέσεις με την Αγγλία και τις ΗΠΑ και θα προσπαθήσει να δώσει στην Ελλάδα έναν ευρωπαϊκό προσανατολισμό.

Το 1961 οι εκλογές δίνουν και πάλι τη νίκη στο κόμμα του Καραμανλή. Όμως, ο αρχηγός του μεγαλύτερου κόμματος της αντιπολίτευσης, Γεώργιος Παπανδρέου, τις χαρακτηρίζει εκλογές «βίας και νοθείας» και κηρύσσει «*ανένδοτο αγώνα**». Λίγο αργότερα, η δολοφονία του πολιτικού Γρηγόρη Λαμπράκη από παρακρατική οργάνωση και η διεθνής κατακραυγή που προκαλεί, αναζωογονούν τον ανένδοτο αγώνα, δημιουργούν πολιτική κρίση και φέρνουν στην εξουσία τον Παπανδρέου το 1963. Όμως, λίγο αργότερα, εκείνος θα διαφωνήσει με τα ανάκτορα και θα παραιτηθεί. Τότε η Ελλάδα θα αντιμετωπίσει μια έντονη πολιτική κρίση που θα οδηγήσει, στις 21 Απριλίου του 1967, στην επιβολή στρατιωτικής δικτατορίας (τη λεγόμενη *χούντα** των συνταγματαρχών) από τους Γεώργιο Παπαδόπουλο, Στυλιανό Παττακό και Νικόλαο Μακαρέζο.

Ο Γρηγόρης Λαμπράκης στην 1η Μαραθώνια Πορεία Ειρήνης

Γρηγόρης Λαμπράκης

ανένδοτος αγώνας: η αντιπολιτευτική τακτική του Γ. Παπανδρέου στις μεθοδεύσεις της δεξιάς κυβέρνησης του Κ. Καραμανλή

χούντα: δικτατορία στρατιωτικών που αναλαμβάνουν την εξουσία με πραξικόπημα, δηλαδή αιφνιδιαστικά και βίαια

Η απριλιανή δικτατορία των συνταγματαρχών (1967-1974)

Όταν γίνεται δικτατορία, όλα αλλάζουν. Έτσι, κατά τη διάρκεια της απριλιανής δικτατορίας:

- Τα πολιτικά κόμματα καταργούνται και κάποιοι πολιτικοί φυλακίζονται
- Απαγορεύεται οποιαδήποτε πολιτική δραστηριότητα
- Λογοκρίνονται οι εφημερίδες και απαγορεύεται η κυκλοφορία διαφόρων κειμένων (λογοτεχνημάτων, θεατρικών έργων) ή τραγουδιών
- Χρησιμοποιείται βία ενάντια σε οποιονδήποτε θεωρείται αντίθετος στο καθεστώς. Πολλοί άνθρωποι συλλαμβάνονται, βασανίζονται ή στέλνονται στους τόπους *εξορίας** (Μακρόνησος, Γυάρος, Άη Στράτης)

εξορία: ποινή με την οποία το κράτος απομακρύνει κάποιον πολίτη του από εκεί που ζει σε τόπο μακρινό

Η αντίδραση του ελληνικού λαού στη χούντα των συνταγματαρχών

ανελεύθερο καθεστώς: ένα καθεστώς όπου οι πολίτες δεν είναι ελεύθεροι

Το *ανελεύθερο καθεστώς** της δικτατορίας των συνταγματαρχών φέρνει αντιδράσεις. Οι άνθρωποι των γραμμάτων και της τέχνης καθώς και οι πολιτικοί καταδικάζουν την ελληνική πολιτική κατάσταση και την κάνουν γνωστή στο εξωτερικό, ενώ τους ακολουθούν και άλλοι πολίτες. Όσοι από αυτούς δεν εγκαταλείπουν την Ελλάδα για το εξωτερικό, δραστηριοποιούνται για την ανατροπή της δικτατορίας με αποκορύφωμα την απόπειρα δολοφονίας του δικτάτορα Παπαδόπουλου από τον Αλέκο Παναγούλη (βλ. ΨΜΑ).

Αλέκος Παναγούλης

Η πρώτη μαζική εξέγερση ενάντια στη δικτατορία εκδηλώνεται τον Φεβρουάριο του 1973 από τους φοιτητές της Νομικής Σχολής Αθηνών. Λίγους μήνες αργότερα, η αντίδραση κορυφώνεται και καταλήγει στα γεγονότα του Πολυτεχνείου, τον Νοέμβριο του 1973, όταν φοιτητές και φοιτήτριες καταλαμβάνουν το κτήριο και διαμαρτύρονται, μέσα από τον ραδιοφωνικό σταθμό που δημιουργούν, για τα αντιδημοκρατικά μέτρα της χούντας. Τότε, χιλιάδες πολίτες πλημμυρίζουν τους δρόμους γύρω από το Πολυτεχνείο και διαδηλώνουν εναντίον του καθεστώτος.

Η Εξέγερση του Πολυτεχνείου

Στις 16 Νοεμβρίου οι φοιτητές στέλνουν επιστολή στον πρωθυπουργό Παπαδόπουλο, ζητώντας την παραίτησή του και, την επόμενη μέρα, η χούντα παραβιάζει τον χώρο του Πολυτεχνείου με στρατιωτικές δυνάμεις. Ένα τανκ ρίχνει την πύλη και γίνονται πολλές συλλήψεις. Αρκετοί φοιτητές και πολίτες τραυματίζονται από πυροβολισμούς στους γύρω από το Πολυτεχνείο δρόμους.

Από την ταράτσα του κτηρίου της Νομικής Σχολής Αθηνών

Η κατάρρευση της δικτατορίας

Η δικτατορία θα καταρρεύσει τελικά έναν χρόνο αργότερα (1974), όταν οι Τούρκοι θα εισβάλουν στην Κύπρο. Καλείται τότε ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, για να αποκαταστήσει τη δημοκρατία. Για τον σκοπό αυτόν, δημιουργεί μια Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας, στην οποία ο ίδιος αναλαμβάνει την πρωθυπουργία. Η περίοδος της Μεταπολίτευσης έχει ήδη αρχίσει.

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ: ΤΟΥ ΛΑΟΥ, ΔΙΑ ΤΟΝ ΛΑΟΝ, ΔΙΑ ΤΟΝ ΛΑΟΝ

ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ

Χθὲς τὸ πρωὶ παρὰ τὸ Λαγονήσι

ΔΟΛΟΦΟΝΙΚΗ ΑΠΟΠΕΙΡΑ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΟΥ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΥ

Εξερράγη ἐκρηκτικὸν μηχάνημα εὐθὺς ὡς διῆλθε τὸ πρωθυπουργικὸν αὐτοκίνητο

Α. Οι εφημερίδες είναι ο βασικός τρόπος μετάδοσης των ειδήσεων κατά την περίοδο της χούντας. Στο διπλανό πρωτοσέλιδο διαβάζουμε τον τίτλο της είδησης και κυκλώνουμε το σωστό:

Ο πρωθυπουργός που αναφέρεται είναι:

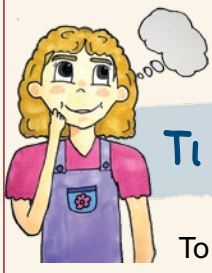
α) ο Στυλιανός Παττακός
β) ο Νικόλαος Μακαρέζος
γ) ο Γεώργιος Παπαδόπουλος

Β. Αυτή είναι η Γυάρος, ένα νησί ανάμεσα στην Άνδρο, τη Σύρο και την Κέα, που αποτελεί τόπο εξορίας και βασανιστηρίων κατά τη διάρκεια της χούντας. Διαβάζουμε σε ζευγάρια την παρακάτω μαρτυρία της πολιτικής εξόριστης Ρηνιώς Παπατσαρούχα-Μίσσιου.

«Ο Παττακός είχε έρθει και μας είδε. Νόμιζε πως θα βρει γυναίκες τρομοκρατημένες και καταπτοημένες, αλλά βρήκε γυναίκες, οι οποίες είχαν μια γλώσσα που "δούλευε ροδάνι" και του τα έψαλαν πολύ καλά. Θυμάμαι μια δασκάλα, [...] που βγήκε μπροστά και του κούναγε το χέρι. Και ο Παττακός πια δεν είχε τι να πει και έδειξε με το χέρι ότι έπρεπε να μας κόψουν τη γλώσσα».

Αφού επισκεφθούμε την ιστοσελίδα του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών και διαβάσουμε τα ενένα πρώτα άρθρα της Οικουμενικής Διακήρυξης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, καταγράφουμε τα δύο βασικά ανθρώπινα δικαιώματα που παραβιάζονται, σύμφωνα με την παραπάνω μαρτυρία. Στη συνέχεια, διερευνούμε σε ομάδες τους λόγους για τους οποίους η χούντα των συνταγματαρχών στέλνει στους τόπους εξορίας όσους και όσες εκφράζονται ενάντια στο καθεστώς.

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Το τελευταίο άρθρο κάθε ελληνικού Συντάγματος γράφει: «Η τήρηση του Συντάγματος επαφίεται στον πατριωτισμό των Ελλήνων, που δικαιούνται και υποχρεούνται να αντιστέκονται με κάθε μέσο εναντίον οποιουδήποτε επιχειρεί να το καταλύσει με τη βία.»

Συζητάμε σε ομάδες:

α) αν και πώς μπορεί να συνδεθεί το περιεχόμενο αυτού του άρθρου με όσα διαβάσατε σε αυτό το κεφάλαιο για τη χούντα και τον αγώνα ενάντια σε αυτή

β) τι κάνει κάθε δικτατορία σε σχέση με το Σύνταγμα.

Κεφάλαιο 9

Ο απελευθερωτικός αγώνας του κυπριακού ελληνισμού και η τουρκική εισβολή

Το 1960, μετά από σκληρό απελευθερωτικό αγώνα, η Κύπρος γίνεται ανεξάρτητη. Οι δύο κοινότητες του νησιού, οι Ελληνοκύπριοι και οι Τουρκοκύπριοι, συμβιώνουν ειρηνικά. Το 1974, όμως, οι Τούρκοι καταλαμβάνουν μετά από στρατιωτική εισβολή το βόρειο τμήμα του νησιού. Και, παρά τη διεθνή κατακραυγή, ιδρύουν στα κατεχόμενα εδάφη ένα *ψευδοκράτος*, ένα κράτος, δηλαδή, που δεν αναγνωρίζεται από τη διεθνή κοινότητα.

Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα γνωρίσουμε και θα αξιολογήσουμε τους αγώνες των Κυπρίων για ελευθερία και ένωση με την Ελλάδα
- θα κατανοήσουμε τον αντίκτυπο του Κυπριακού Ζητήματος στις ελληνοτουρκικές σχέσεις
- θα κατανοήσουμε και θα αξιολογήσουμε την εισβολή του τουρκικού στρατού στο βόρειο τμήμα της Κύπρου το 1974 και την κατοχή μεγάλου μέρους του νησιού
- θα επεξηγήσουμε τη σημασία της ένταξης της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 2004.

χρονο-τρενάκι

από το Σήμερα... ...στο Χτες

Η Λευκωσία παραμένει έως σήμερα μια διχοτομημένη πρωτεύουσα. Αυτό το μεγαλοπρεπές ξενοδοχείο της πόλης, το «Λήδρα Παλάς», είναι η είσοδος στα κατεχόμενα εδάφη.

Συζητάμε στην τάξη τι σημαίνει για ένα κράτος να είναι διχοτομημένο.

▶ Αφού μελετήσουμε τον χάρτη, ας σημειώσουμε πού βρίσκεται η Αθήνα, η Πελοπόννησος, η Κρήτη, η Ρόδος, η Κύπρος και η Μέση Ανατολή και ας συζητήσουμε για τη *γεωστρατηγική θέση** της Κύπρου.

γεωστρατηγική θέση:
γεωγραφική θέση που επηρεάζει την ασφάλεια ή τα εθνικά συμφέροντα ενός κράτους

Η Αγγλοκρατία

Λόγω της στρατηγικής της σημασίας, η Κύπρος έχει γνωρίσει πολλούς κατακτητές. Το 1570 έχει πέσει στα χέρια των Οθωμανών και το 1878 ο Σουλτάνος την έχει παραχωρήσει στους Βρετανούς.

Οι Ελληνοκύπριοι, που αποτελούν την πλειονότητα του πληθυσμού έναντι των Τουρκοκυπρίων, πιστεύουν ότι τελικά οι Βρετανοί θα πραγματοποιήσουν την επιθυμία τους για ένωση με την Ελλάδα, όπως έχουν κάνει και με τα Επτάνησα. Όμως, οι προσδοκίες τους διαψεύδονται, καθώς η γεωγραφική θέση της Κύπρου θεωρείται ιδανική για τις στρατιωτικές βάσεις του αγγλικού στέμματος. Έτσι, η Βρετανία είναι αντίθετη σε κάθε αξίωση για ένωση με την Ελλάδα και επιβάλλεται με αυταρχισμό στο νησί.

Οι αγώνες της Κύπρου

Ο.Η.Ε. (Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών):
οργανισμός με μέλη του τα περισσότερα κράτη της γης και αποστολή του να επιβάλει την ειρήνη και το διεθνές δίκαιο

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, οι Ελληνοκύπριοι ζητούν επιτακτικά ένωση με την Ελλάδα. Με ηγέτη τους τον Αρχιεπίσκοπο του νησιού, τον Μακάριο, προσφεύγουν στον *Ο.Η.Ε.**, ενώ οι ελληνικές κυβερνήσεις αντιμετωπίζουν θετικά αυτή την προοπτική και υποστηρίζουν την Κύπρο όσο και όπως μπορούν.

Ε.Ο.Κ.Α. 1955-1959

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος

Τα συλλαλητήρια για την Κύπρο

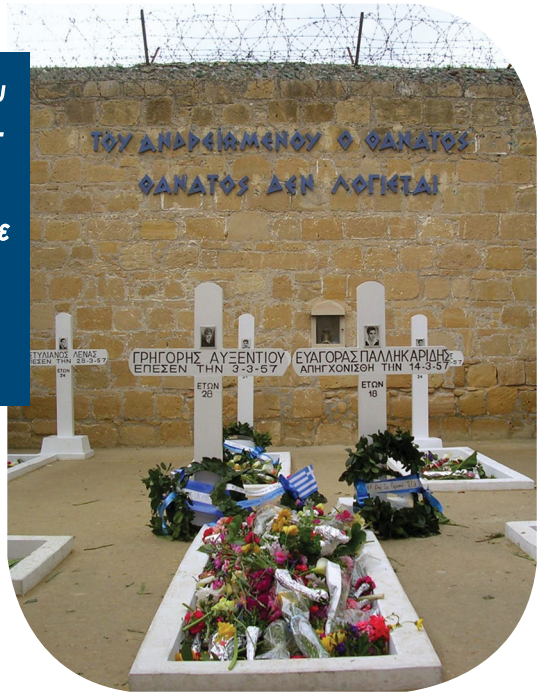
Οι προσφυγές στον Ο.Η.Ε. δεν έχουν θετικό αποτέλεσμα και η βρετανική στάση σκληραίνει ακόμα πιο πολύ. Προκειμένου να απαλλαγεί η Κύπρος από τη βρετανική κυριαρχία, η Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγωνιστών (Ε.Ο.Κ.Α.) διεξάγει ένοπλο απελευθερωτικό αγώνα μεταξύ των ετών 1955-1959. Τότε, πολλοί Ελληνοκύπριοι αγωνιστές χάνουν τη ζωή τους σε μάχες ή εκτελούνται από τους Βρετανούς.

Το 1960, λόγω των ταραχών και του ένοπλου αγώνα των Ελληνοκυπρίων, οι Βρετανοί αποδέχονται τελικά την ανεξαρτησία της Κύπρου. Ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος εκλέγεται πρώτος πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας και, συγχρόνως, ψηφίζεται Σύνταγμα. Μαζί με τη Μεγάλη Βρετανία, η Ελλάδα και η Τουρκία είναι εγγυήτριες δυνάμεις και διατηρούν στρατιωτικές μονάδες στα κυπριακά εδάφη.

Ο Μακάριος

Στις φυλακές της Λευκωσίας βρίσκεται ένα κοιμητήριο-μνημείο του Κυπριακού Αγώνα, γνωστό με το όνομα «Φυλακισμένα Μνήματα». Εκεί είναι θαμμένοι εννιά αγωνιστές που εκτελέστηκαν κατά την εξέγερση εναντίον της Μεγάλης Βρετανίας και τέσσερις που έπεσαν στο πεδίο της μάχης. Ο Βρετανός κυβερνήτης απαγόρευσε στις οικογένειες των αγωνιστών να παραστούν στην κηδεία τους, επειδή υπήρχε φόβος να εξελιχθεί σε διαδήλωση. Οι συγγενείς των νεκρών επισκέφτηκαν για πρώτη φορά τους τάφους μετά την ανεξαρτησία της Κύπρου.

▶ Γιατί πιστεύεις ότι έχει ονομαστεί έτσι αυτό το κοιμητήριο;

Η Τουρκία, ωστόσο, υπονομεύει την Κυπριακή Δημοκρατία και προκαλεί επεισόδια, ισχυριζόμενη ότι η τουρκοκυπριακή μειονότητα αδικείται. Το 1963 ξεσπούν ταραχές ανάμεσα στην ελληνική και την τουρκική κοινότητα του νησιού. Έτσι, στρατιώτες του Ο.Η.Ε. φτάνουν στην Κύπρο, για να επιβάλουν την ειρήνη. Έστω κι αν οι ενέργειές τους είναι χωρίς αποτέλεσμα, παραμένουν στο νησί μέχρι σήμερα.

Η εισβολή του 1974

Το 1974 η ελληνική απριλιανή χούντα προκαλεί πραξικόπημα στην Κύπρο, για να ανατραπεί ο δημοκρατικά εκλεγμένος Μακάριος.Τότε, με πρόσχημα την προστασία των Τουρκοκυπρίων, ο τουρκικός στρατός εισβάλλει παράνομα στο νησί. Η Εθνική Φρουρά της Κύπρου αντιστέκεται σθεναρά, όμως οι Τούρκοι καταλαμβάνουν το 37% του κυπριακού εδάφους. Οι απώλειες σε νεκρούς και αγνοούμενους είναι τεράστιες. Όλοι οι Ελληνοκύπριοι εκδιώκονται βίαια από τα κατεχόμενα εδάφη, όπου, στη συνέχεια, εγκαθίστανται *έποικοι** από την Τουρκία.

έποικος: κάτοικος μιας περιοχής που μεταφέρεται για να εγκατασταθεί σε μια άλλη

Λίγα χρόνια μετά, η Τουρκία εντάσσει τα κατεχόμενα εδάφη σε ένα ψευδοκράτος που δεν αναγνωρίζεται από τη διεθνή κοινότητα. Αυτή η τουρκική κατοχή στην Κύπρο συνεχίζεται μέχρι σήμερα, παρά τη διεθνή καταδίκη από τον Ο.Η.Ε. και άλλους οργανισμούς.

Η Κύπρος στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Η *διχοτόμηση** της Κύπρου εξακολουθεί να αποτελεί ύψιστο εθνικό πρόβλημα. Εντούτοις, το 2004, η Κυπριακή Δημοκρατία γίνεται μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Με την πλήρη ένταξή της, η χώρα γνωρίζει ασφάλεια, ανάπτυξη και ευημερία, σεβόμενη πάντοτε τους δημοκρατικούς θεσμούς.

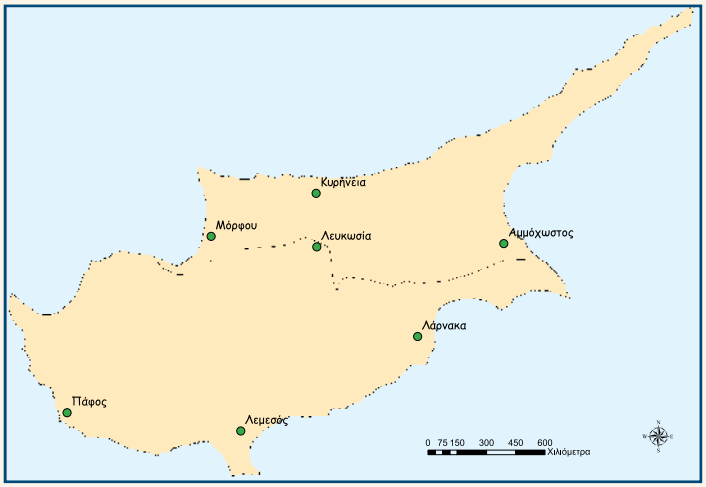
διχοτόμηση: χωρισμός στα δύο

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

Α. Σε ζευγάρια, εντοπίζουμε τα παρακάτω τοπωνύμια στον διπλανό χάρτη.

Αμμόχωστος, *Κηρύνεια*, *Λάρνακα*
Λεμεσός, *Λευκωσία*, *Μόρφου*, *Πάφος*

Στη συνέχεια, υπογραμμίζουμε με **πράσινο** τις πόλεις που ανήκουν στην Κυπριακή Δημοκρατία και με **κόκκινο** τις πόλεις που βρίσκονται στα κατεχόμενα. Υπάρχει κάποια πόλη που είναι διχοτομημένη;

Β. Διαβάζουμε ανά δύο την παρακάτω μαρτυρία της Χαράς Χαραλαμπίδου (που έφυγε σε ηλικία 7 ετών από το χωριό Σύσκληπος της Κηρύνειας) και απαντάμε στην ερώτηση.

Ήταν ένα ζεστό πρωί του Ιούλη που ξημέρωσε την πιο άσχημη μέρα της ζωής μας. Βλέπαμε με τρόμο τους Τούρκους αλεξιπτωτιστές, που έμοιαζαν εκατοντάδες μέδουσες, να κατεβαίνουν απ' το βουνό. Δεν ήξερα τι είναι οι αλεξιπτωτιστές. Ήμουν εφτά χρονών. Ακολούθησαν στιγμές πανικού. «Φύγετε, φύγετε!», μας φώναζαν. Μα γιατί; «Βομβαρδίζουν οι Τούρκοι!». «Πόλεμος!». Πήραμε ό,τι πιο σημαντικό ο καθένας. Εγώ την κούκλα μου, τη Λούλλα, η γιαγιά μου ένα κομμάτι γιασεμί απ' την αυλή της, ο παππούς τα στέφανα του γάμου τους.

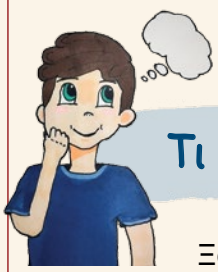
Μαρτυρίες από την Εισβολή. Από τον ιστότοπο του διαδικτυακού ομίλου «Διαβάζω βιβλία, γιατί μ' αρέσει». https://gcsc.ac.cy/martyries-apo-tin-eisvoli/

Τι θεώρησε ως πιο σημαντικό να πάρει μαζί της η Χαρά, τι η γιαγιά και τι ο παππούς της; Γιατί άραγε;

Γ. Ας διαβάσουμε σε ομάδες το παρακάτω απόσπασμα, προτού αξιολογήσουμε την πρόοδο που έχει επιτευχθεί στην Κύπρο μετά το 1974.

Παρά την παράνομη τουρκική εισβολή και παρά τον όλεθρο που υπέστη η Κύπρος, η δημοκρατία και οι θεσμοί της ρίζωσαν στη χώρα μετά το 1974 και αναπτύχθηκαν με αλματώδη ρυθμό. Όλοι οι πρόεδροι μετά τον Μακάριο είναι πολιτικοί και ο δημοκρατικός διάλογος είναι σεβαστός από όλους. Η Κύπρος έγινε πλήρες μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 2004 και έχει ως νόμισμα το ευρώ από το 2008. Η ένταξη αυτή προσδίδει στην Κύπρο ακόμη πιο έντονο ευρωπαϊκό χαρακτήρα.

Ρ. Μπήτον, *Οι Έλληνες - Μία παγκόσμια Ιστορία*, σ. 447-448 (διασκευή)

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Ξαναδιαβάζω το κεφάλαιο και γράφω τι έχει συμβεί στην Κύπρο στις παρακάτω χρονολογίες:

- 1570: .....
- 1878: .....
- 1955-1959: .....
- 1960: .....
- 1974: .....
- 2004: .....

Κεφάλαιο 10

Η Μεταπολίτευση και η θέση της Ελλάδας στην ευρωπαϊκή οικογένεια

Η περίοδος από την πτώση της Δικτατορίας της 21ης Απριλίου μέχρι τις μέρες μας ονομάζεται Μεταπολίτευση. Ο στόχος όλων των κυβερνήσεων αυτής της περιόδου είναι ο εκσυγχρονισμός και ο εκδημοκρατισμός του κράτους, καθώς και η ένταξή του στην *Ενωμένη Ευρώπη. Αυτός ο ευρωπαϊκός προσανατολισμός της Ελλάδας δεν μπορεί παρά να έχει αντίκτυπο τόσο στα εσωτερικά όσο και στα εξωτερικά ζητήματα της χώρας μας.**

Ενωμένη Ευρώπη (Ευρωπαϊκή Ένωση): οικονομική και πολιτική ένωση ευρωπαϊκών κρατών

Μελετώντας αυτό το κεφάλαιο

- θα γνωρίσουμε και θα αποτιμήσουμε την ομαλή μετάβαση της Ελλάδας στη δημοκρατία το 1974, καθώς και την πρόοδο της χώρας
- θα γνωρίσουμε και θα προσδιορίσουμε τα στάδια από τα οποία πέρασε η Ελλάδα στην πορεία της προς την Ευρωπαϊκή Ένωση
- θα αντιληφθούμε τη θέση της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση
- θα κατανοήσουμε τα μεγάλα ζητήματα που απασχολούν σήμερα την ευρωπαϊκή οικογένεια (οικονομική κρίση και ανισότητες, προστασία περιβάλλοντος, κλιματική αλλαγή, μετανάστευση).

χρονο-τρενάκι

από το Σήμερα... στο Χτες

Κάθε χρόνο, στις 24 Ιουλίου, όλος ο πολιτικός κόσμος της χώρας παραβρίσκεται στη γιορτή για την αποκατάσταση της Δημοκρατίας που γίνεται στο Προεδρικό Μέγαρο, στην Αθήνα.

Ξέρεις ποιος κατοικεί στο Προεδρικό Μέγαρο και τι σημαίνει αποκατάσταση της Δημοκρατίας;

Η αποκατάσταση της δημοκρατίας

Όταν ο Κωνσταντίνος Καραμανλής φτάνει στην Ελλάδα από το Παρίσι όπου ζει, στις 24 Ιουλίου 1974, ορκίζεται πρωθυπουργός σε μια κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας, στην οποία συμμετέχουν άτομα από όλους τους πολιτικούς χώρους. Τότε αρχίζει η περίοδος της Μεταπολίτευσης.

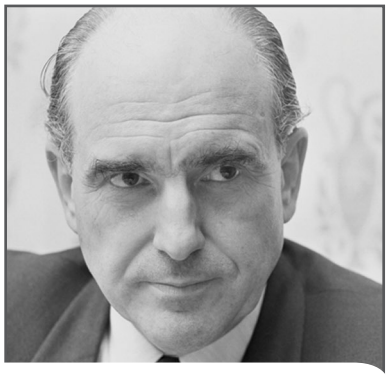
Η ομαλή κοινοβουλευτική ζωή και η πρόοδος της χώρας

Στα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης καταργείται η μοναρχία και το πολίτευμα γίνεται Προεδρευομένη Δημοκρατία. Ως επίσημη γλώσσα του κράτους ορίζεται η δημοτική, ενώ, στο αναθεωρημένο Σύνταγμα του 1975, περιλαμβάνονται άρθρα για τον σεβασμό των ατομικών και πολιτικών ελευθεριών, καθώς και την προστασία της κοινοβουλευτικής διαδικασίας και της δημοκρατίας.

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής ορκίζεται πρωθυπουργός της Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας τις πρώτες πρωινές ώρες της 24ης Ιουλίου 1974

Παρά τις όποιες πολιτικές διαφορές τους, οι προσπάθειες όλων των κυβερνήσεων της Μεταπολίτευσης στοχεύουν στη θεμελίωση και ενίσχυση των δημοκρατικών θεσμών του κράτους. Η χώρα γνωρίζει ανάπτυξη και εκσυγχρονίζεται. Πολύ σημαντικές είναι και οι μεταρρυθμίσεις που γίνονται στη δικαιοσύνη, την παιδεία και την υγεία, ενώ θεσπίζεται η ισότητα των δύο φύλων και ενισχύονται τα οικονομικά ασθενέστερα στρώματα.

Ο Ανδρέας Παπανδρέου

Είναι ο αρχηγός του Πανελλήνιου Σοσιαλιστικού Κόμματος, σημαντικός πολιτικός κατά την περίοδο της Μεταπολίτευσης και εκφραστής της ανάγκης για συμμετοχή όλων των κοινωνικών στρωμάτων στην πολιτική ζωή της χώρας. Οι κυβερνήσεις του θεωρούνται οι πιο «κεντρώες» μέχρι το τέλος του 20ού αιώνα, ενώ κάποιοι τις χαρακτηρίζουν «σοσιαλιστικές» ως προς ορισμένα στοιχεία τους.

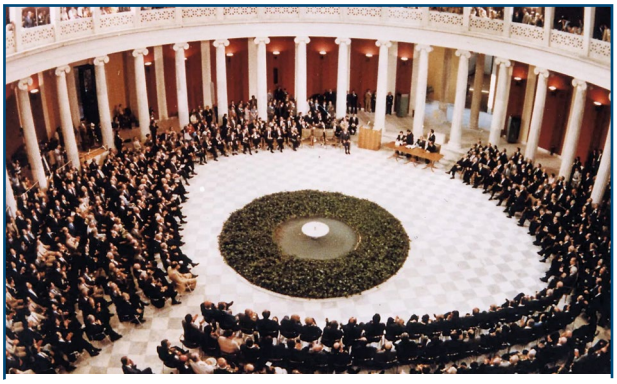

▶ Πόσο σπουδαία είναι η στιγμή της αποκατάστασης της Δημοκρατίας στην Ελλάδα, τη χώρα όπου γεννήθηκε αυτό το πολίτευμα;

Η Ελλάδα και η Ευρωπαϊκή Ένωση

Η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας κατά τη Μεταπολίτευση έχει βασικό γνώμονα την πλήρη ένταξή της στην ευρωπαϊκή οικογένεια, μια διαδικασία που ολοκληρώνεται το 1981. Στο εξής, η Ελλάδα συμμετέχει ενεργά στα ευρωπαϊκά πολιτικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δρώμενα.

Το 1993 υπογράφεται η Συνθήκη του Μάαστριχτ, με την οποία αποφασίζεται η ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ). Το όραμα για μια Ευρώπη με ενιαία αγορά επισφραγίζεται με την απόφαση για ένα κοινό νόμισμα, το ευρώ. Το 2002 η Ελλάδα μπαίνει στις χώρες της Ευρωζώνης, το ευρώ αντικαθιστά τη δραχμή και οι οικονομικές συναλλαγές των Ελλήνων σταθεροποιούνται. Μέσω της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Ελλάδα αποκτά ενεργό ρόλο στις εξελίξεις και ουσιαστική θέση παγκοσμίως, ενώ εξασφαλίζει ένα πλαίσιο σταθερότητας, για να διανύσει μια περίοδο ειρήνης, ευημερίας και ασφάλειας. Η ελληνική οικονομία αναπτύσσεται και πολλά δημόσια έργα σε όλη την επικράτεια χρηματοδοτούνται από τους οικονομικούς πόρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στις 28 Μαΐου 1979 υπογράφεται στο Ζάππειο Μέγαρο στην Αθήνα η ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ, η οποία ολοκληρώνεται το 1981

▶ Συζητάμε σε μικρές ομάδες τι σημαίνει το να μπορούμε με ελευθερία να μετακινηθούμε, να σπουδάσουμε, να εργαστούμε και να ζήσουμε σε οποιαδήποτε χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Τα μεγάλα ζητήματα που απασχολούν σήμερα την ευρωπαϊκή οικογένεια

1. Οικονομική κρίση και ανισότητες. Η παγκόσμια οικονομική κρίση φέρνει στην επιφάνεια δύσκολα κοινωνικά προβλήματα, όπως ανεργία, ξενοφοβία ή ακόμα και εθνικισμό, δηλαδή εχθρότητα προς τα άλλα έθνη. Στην παγκοσμιοποιημένη ψηφιακή οικονομία η Ευρωπαϊκή Ένωση καταβάλλει προσπάθειες για την προάσπιση των δημοκρατικών ελευθεριών, την καταπολέμηση της ανεργίας και των κοινωνικών ανισοτήτων, αλλά και τη βελτίωση της εκπαίδευσης.

2. Προστασία περιβάλλοντος και κλιματική αλλαγή. Η προστασία του περιβάλλοντος είναι συνδεδεμένη με την ανεξέλεγκτη οικονομική ανάπτυξη. Επομένως, η οικολογική κρίση που έχει προκύψει απαιτεί συντονισμένες προσπάθειες από όλα τα ευρωπαϊκά κράτη, για να αναχαιτιστεί η κλιματική αλλαγή αλλά και οι καταστροφές από πυρκαγιές και πλημμύρες που απειλούν όλη την Ευρώπη.

3. Μετανάστευση. Όλα τα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρέχουν φιλοξενία και άσυλο σε οικονομικούς μετανάστες και πρόσφυγες. Σε αυτήν ακριβώς τη διαδικασία αναδεικνύεται η σπουδαιότητα του ρόλου της Ελλάδας στο νοτιοανατολικό άκρο της ευρωπαϊκής ηπείρου, παρότι η αντιμετώπιση των προβλημάτων που προκαλούν οι μεγάλες μεταναστευτικές ροές είναι πανευρωπαϊκό φαινόμενο και απαιτεί συντονισμένη δράση, ώστε να αποφεύγονται ανθρωπιστικές τραγωδίες και να προστατεύονται τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

Χάρτης της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Α. Αναζήτησε στο διπλανό ΨΜΑ τον χάρτη με τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Β. *Στη συνείδηση των Ελλήνων, η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα δεν συνιστά απλώς μια οικονομική κοινοπραξία, αλλά αποτελεί οντότητα με ευρύτερη πολιτική αποστολή και σημασία. Πρώτοι εμείς επιδιώξαμε τη σύνδεσή μας με την ΕΟΚ, εμπνεόμενοι από την πίστη ότι η οικονομική ενοποίηση της Ευρώπης θα οδηγήσει στην ουσιαστική ευρωπαϊκή ενότητα και στην ενίσχυση της δημοκρατίας και της ειρήνης σε ολόκληρο τον κόσμο.*

Απόσπασμα από την ομιλία του Κωνσταντίνου Καραμανλή στην τελετή για τη σύνδεση Ελλάδας-ΕΟΚ

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής υπογράφει την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ

Διαβάζουμε σε ζευγάρια το απόσπασμα από την ομιλία του Κωνσταντίνου Καραμανλή και χαρακτηρίζουμε τις παρακάτω προτάσεις ως Σωστές ***(Σ)*** ή Λανθασμένες ***(Λ)***.

Σύμφωνα με τον Κωνσταντίνο Καραμανλή, για τους Έλληνες η ΕΟΚ:

- Είναι μια οικονομική κοινοπραξία. ..... **Σ** **Λ**
- Προωθεί την ειρήνη σε όλο τον κόσμο. ..... **Σ** **Λ**
- Δεν είναι μια κοινότητα στην οποία θέλουν να ανήκουν. ..... **Σ** **Λ**
- Ενισχύει τη δημοκρατία σε όλο τον κόσμο. ..... **Σ** **Λ**

Γ. Αφού διαβάσουμε σε μικρές ομάδες το απόσπασμα από τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διαλέγουμε μία από τις αξίες της και καταγράφουμε τη σημασία της.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι θεμελιωμένη στις παρακάτω αξίες:

• στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια, που είναι απαραβίαστη • στην ελευθερία σκέψης, θρησκείας, κυκλοφορίας και διαμονής εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης • στην αντιπροσωπευτική Δημοκρατία, που είναι το πολίτευμα στην Ευρωπαϊκή Ένωση • στην ισότητα, όλοι οι πολίτες να έχουν ίσα δικαιώματα ενώπιον του νόμου • σε ένα κράτος δικαίου που εξασφαλίζεται από ανεξάρτητο δικαστικό σώμα • στα ανθρώπινα δικαιώματα, στο δικαίωμα σε μη διακριτική μεταχείριση λόγω φύλου, καταγωγής, θρησκείας, αναπηρίας, ηλικίας, στο δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων, και/ή στο δικαίωμα πρόσβασης στη δικαιοσύνη.

Τι μάθαμε σε αυτό το κεφάλαιο

Ξαναμελετάμε το κεφάλαιο και σημειώνουμε:

3 σημαντικά βήματα για την ενοποίηση της Ελλάδας με την Ευρώπη

2 ονόματα πρωθυπουργών που συνδέθηκαν με τη Μεταπολίτευση

1 θέμα που θα θέλαμε να μελετήσουμε καλύτερα

Παράρτημα

Αλφαβητικό ευρετήριο όρων και ονομάτων

Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος 131, 132, 134
Αλαμάνα 51, 53
Αλή Πασάς 41, 57
Αμαλία, βασίλισσα της Ελλάδας 103, 106
Αμερικανική Επανάσταση 15, 16, 18
Αναγέννηση 7, 8, 10
Ανατολικό Ζήτημα 92, 115, 116, 118
Ανδρούτσος, Οδυσσέας 29, 51, 53, 54, 75, 77
Ανθρωπισμός 7, 8, 10
Αντιβασιλεία 103, 104, 106
Άργος 64, 65, 96
Αρματολοί 27, 28, 29, 30, 36, 51, 57, 58, 68, 69

Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος 143, 146, 14
Βαλκανικοί Πόλεμοι 127, 129, 130
Βατερλό 15, 17, 18
Βελεστίνο 35, 36, 38, 57
Βενιζέλος, Ελευθέριος 119, 120, 121, 122, 124, 127, 128, 132, 133, 134, 135, 136
Βλαχία 24, 48
Βολανάκης, Κωνσταντίνος 77, 125
Βοναπάρτης, Ναπολέων 15, 17
Βούλγαρης, Ευγένιος 33
Βρυζάκης, Θεόδωρος 80, 81, 125

Γαζής, Άνθιμος 57
Γαλιλαίος 13
Γαλλική Επανάσταση 15, 17, 18
Γερμανός Γ΄, Μητροπολίτης Παλαιών Πατρών 52
Γεώργιος, βασιλιάς της Ελλάδας 107, 108, 110, 130
Γιουσαφσάι, Μαλάλα 31
Γουτεμβέργιος, Ιωάννης 8, 10
Γραβιά 51, 53, 54
Γρηγόριος Ε΄, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως 48, 92, 94
Γύζης, Νικόλαος 25, 32, 125, 126

Δεκεμβριανά 151, 153
Δερβενάκια 63, 65, 66, 68, 78
Δεριγνύ, Ερρίκος 93
Δηλιγιάννης, Θεόδωρος 108
Δημοτικισμός 123, 124, 126
Διάκος, Αθανάσιος 51, 53
Διαφωτισμός 15, 16, 17, 18, 31, 37, 88
Δικτατορία 21ης Απριλίου 155, 156, 157, 158, 163
Δικτατορία Μεταξά 139, 141
Δραγατσάνι 47, 48, 49

Εθνικός Διχασμός 133
Ειρήνη της Αυγούστας 12
Έλληνες της διασποράς 23, 24, 26, 29, 32, 44, 45, 88, 89
Εμφύλιος Πόλεμος 151, 153, 155, 156
Επίδαυρος 71, 72, 73, 74

Ζάλογγος 39, 41, 42

Ιερός Λόχος 49, 50
Ιμπραήμ Πασάς 75, 76, 77, 78, 80, 89, 93

Καναρης, Κωνσταντίνος 59, 61, 62
Καποδίστριας, Ιωάννης 45, 73, 95, 96, 97, 98, 100, 103, 104, 106
Καραϊσκάκης, Γεώργιος 83, 84, 85, 86, 112
Κατοχή (Γερμανική) 147, 151, 152, 154, 155
Κιουταχής (Μεχμέτ Ρεσίτ Πασάς) 57, 80, 83, 84
Κόδριγκτον, Έντουαρτ 93
Κολοκοτρώνης, Θεόδωρος 45, 46, 52, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 73, 76, 77, 104, 112
Κολόμβος, Χριστόφορος 9
Κοραής, Αδαμάντιος 35, 37, 38, 124
Κοσμάς ο Αιτωλός 31, 33, 34
Κουμουνδούρος, Αλέξανδρος 108, 110
Κουντουριώτης, Παύλος 76, 128, 133, 141
Κόχραν, Τόμας 73, 84, 86
Κυπριακό Ζήτημα 156, 159
Κωνσταντίνος, διάδοχος/βασιλιάς 129, 132, 133

Λόρδος Βύρων 80, 87, 89
Λουδοβίκος ΙΣΤ΄, βασιλιάς της Γαλλίας 17
Λούθηρος, Μαρτίνος 12, 14
Λύτρας, Νικηφόρος 61, 106, 125, 126

Μακεδονικό Ζήτημα 117
Μάνη 28, 39, 40, 41, 42, 51
Μανιάκι 75, 77, 78
Μαρία Αντουανέτα, βασίλισσα της Γαλλίας 17
Μαυροκορδάτος, Αλέξανδρος 57, 58, 69, 70, 73, 80
Μαχμούτ Πασάς Δράμαλης 57, 65
Μεγάλη Ιδέα 111, 112, 114, 124, 125
Μελάς, Παύλος 117, 118
Μεσολόγγι 69, 73, 79, 80, 81, 82, 83, 87, 89, 114, 125
Μεταπολίτευση 157, 163, 164, 165, 166
Μιαούλης, Ανδρέας 59, 60
Μικρασιατική καταστροφή 135, 137, 138, 139
Μολδαβία 24, 36, 47, 48, 50
Μουσολίνι, Μπενίτο 143, 144
Μπότσαρης, Μάρκος 29, 67, 69, 70, 80
Μπουμπουλίνα, Λασκαρίνα 59
Μωχάμετ Αλή (Μεχμέτ Αλή Πασάς) 60

Ναβαρίνο 76, 77, 87, 91, 93, 94, 99, 100
Νεοελληνικός Διαφωτισμός 35

Ξάνθος, Εμμανουήλ 44

Οδησσός 43, 44, 46, 89
Όθων, βασιλιάς της Ελλάδας 103, 104, 105, 106, 107, 108, 112, 125
Οικονόμου, Αντώνιος 59
Ολοκαύτωμα 147, 149, 150
Ομέρ Βρυώνης 53, 57, 80
Ορλωφικά 27, 28, 30, 40, 44, 46

Παπαναστασίου, Αλέξανδρος 141
Παπαφλέσσας (Γρηγόριος Δικαίος) 45, 52, 65, 75, 77
Παπάς, Εμμανουήλ 55, 56, 58
Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης 23, 24, 25, 29, 104
Πολυτεχνείο 155, 157

Σκουφάς, Νικόλαος 44
Σολωμός, Διονύσιος 81, 124, 125
Σούλι 28, 39, 41, 42, 57, 58, 69
Στρατιωτικός Σύνδεσμος 120, 122
Συνθήκη της Λωζάνης 137, 139
Συνθήκη των Σεβρών 131, 133, 134, 135, 136

Τζαβέλας, Κίτσος 29
Τρικούπης, Χαρίλαος 107, 108, 109, 110
Τριπολιτσά (Τρίπολη) 52, 63, 64, 65, 66, 75, 76, 77
Τροιζήνα 71, 73, 95, 96
Τσακάλωφ, Αθανάσιος 43, 44
Τσόκος, Διονύσιος 45, 48, 53, 68, 85, 97

Υψηλάντης, Αλέξανδρος 36, 45, 47, 48, 49, 50
Υψηλάντης, Δημήτριος 52, 68

Φαναριώτες 24, 26, 72, 73
Φεραίος (Βελεστινλής), Ρήγας 35, 36, 37, 38, 42, 44
Φιλική Εταιρεία 43, 44, 45, 46, 48, 56

Χαλεπάς, Γιαννούλης 125
Χέυδεν, Λογγίνος 93
Χίτλερ, Αδόλφος 141, 143, 144
Χουρσίτ Πασάς 57, 63, 64

Ψυχάρης, Γιάννης 123, 124

Χρονολογικός πίνακας με τα σημαντικότερα γεγονότα

Τέλη 14ου-αρχές 15ου αιώνα	Εμφάνιση Ανθρωπισμού και Αναγέννησης
1450	Εφεύρεση τυπογραφίας
1453	Άλωση της Κωνσταντινούπολης
1492	Ανακάλυψη της Αμερικής
15ος αι.-19ος αι.	Περίοδος Τουρκοκρατίας στον χώρο της ελληνικής χερσονήσου
1517	Έναρξη θρησκευτικής Μεταρρύθμισης στη Γερμανία
1748	Γέννηση του Αδαμάντιου Κοραή στη Σμύρνη
1757	Γέννηση του Ρήγα Φεραίου στο Βελεστίνο
1759	Περιοδείες του Κοσμά του Αιτωλού στην υπόδουλη Ελλάδα
1770	Ορλωφικά
1776	Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας στην Αμερική
1783	Δημιουργία του κράτους των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής
1789	Έναρξη Γαλλικής Επανάστασης
1792	Αποτυχία επιχειρήσεων του Λάμπρου Κατσώνη
1798	Δολοφονία του Ρήγα Βελεστινλή
1799	Άνοδος του Ναπολέοντα στην εξουσία
1800	Επιχείρηση του Αλή Πασά των Ιωαννίνων εναντίον των Σουλιωτών
1814	Ίδρυση της Φιλικής Εταιρείας στην Οδησσό
1815	Ήττα του Ναπολέοντα στο Βατερλό, Ίδρυση Ιερής Συμμαχίας
1821	Έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης
1821	Ήττα Ιερολοχιτών στο Δραγατσάνι, Α΄ Εθνοσυνέλευση Επιδαύρου
1823	Β΄ Εθνοσυνέλευση Άστρους

1824 Θάνατος του λόρδου Βύρωνα στο Μεσολόγγι

1826 Έναρξη συνέλευσης Τροιζήνας, Έξοδος του Μεσολογγίου

1827 Ολοκλήρωση της Συνέλευσης της Τροιζήνας - Ναυμαχία του Ναβαρίνου

1828 Άφιξη του Ιωάννη Καποδίστρια στην Ελλάδα

1829 Τελευταία μάχη της Επανάστασης (Πέτρα Βοιωτίας)

1830 Πρωτόκολλο του Λονδίνου

1831 Δολοφονία του Καποδίστρια

1832 Συνθήκη της Κωνσταντινούπολης

1833 Θάνατος του Αδαμάντιου Κοραή

1833 Άφιξη του Όθωνα στην Ελλάδα

1833-1835 Αντιβασιλεία

1835-1844 Απόλυτη μοναρχία

1844-1862 Συνταγματική μοναρχία

1862 Έξωση του Όθωνα

1863 Εκλογή Γεώργιου Α΄

1864 Νέο ελληνικό Σύνταγμα, Ενσωμάτωση Επτανήσων στην Ελλάδα

1881 Ενσωμάτωση Θεσσαλίας και Άρτας στην Ελλάδα

1897 Ελληνοτουρκικός Πόλεμος

1908 Επανάσταση Νεότουρκων

1909 Κίνημα στου Γουδή

1910 Πρώτη πρωθυπουργία Βενιζέλου

1912 Έναρξη και λήξη Α΄ Βαλκανικού Πολέμου - Συνθήκη του Λονδίνου

1913 Έναρξη και λήξη Β΄ Βαλκανικού Πολέμου - Συνθήκη του Βουκουρεστίου

1914 Έναρξη Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου

1915-1917 Εθνικός Διχασμός

1917 Είσοδος της Ελλάδας στον πόλεμο

1918 Λήξη Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου

1920 Συνθήκη των Σεβρών

1922 Μικρασιατική Καταστροφή

1923 Συνθήκη της Λωζάνης

1925-1935 Δικτατορία Πάγκαλου, Πραξικόπημα Κονδύλη

1939 Έναρξη Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου

1941 Τριπλή κατοχή στην Ελλάδα

1946-1949 Εμφύλιος Πόλεμος

1967-1974 Δικτατορία 21ης Απριλίου

1973 Εξέγερση του Πολυτεχνείου

1974 Αποκατάσταση της δημοκρατίας, Τουρκική εισβολή στην Κύπρο

1981 Η Ελλάδα γίνεται μέλος της ΕΟΚ

1993 Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Ένωσης

2002 Το ευρώ γίνεται το νόμισμα της Ελλάδας

Βιβλιογραφία

Ακρίτας, Τ. (1949). *Η μάχη του Γαλατά*. Αθήνα: Τυπ. Α Κουβελογιάννη.

Βακαλόπουλος, Α. Ε. (1973). *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού. Τόμος Δ΄ Τουρκοκρατία 1669-1812, η οικονομική άνοδος και ο φωτισμός του γένους*. Θεσσαλονίκη: Σταμούλης.

Βερέμης, Θ. & Κολιόπουλος, Ι. (2006). *Ελλάς, η σύγχρονη συνέχεια*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Δημαράς, Κ. Θ. (2002). *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*. Αθήνα: Ερμής.

Διβάνη, Λ. (2020). *Το πικρό ποτήρι*. Αθήνα: Πατάκης.

Ευθυμιάδης, Α. (2005). *Η Συμβολή της Θράκης εις τους απελευθερωτικούς αγώνας του Έθνους*. Θεσσαλονίκη: PapierLand.

Ζορμπάς, Ν. (1925). *Απομνημονεύματα ή πληροφορίαι περί των συμβάντων κατά την διάρκεια της Επαναστάσεως της 15ης Αυγούστου 1909*. Αθήναι: Λ. Θ. Λαμπροπούλου.

Καψής, Γ. (2001). *Χαμένες Πατρίδες. Από την απελευθέρωση στην καταστροφή της Σμύρνης*. Αθήνα: Λιβάνης.

Κορδάτος, Γ. (1956). *Μεγάλη ιστορία της Ελλάδος*. Αθήνα: 20ός αιώνας.

Κρεμμυδάς, Β. (2010). *Η μεγάλη Ιδέα. Μεταμορφώσεις ενός εθνικού ιδεολογήματος*. Αθήνα: Τυπωθήτω.

Μαζάουερ, Μ. (2022). *Η Ελληνική Επανάσταση* (μτφρ. Κ. Κουρεμένος). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Μαζάουερ, Μ. (2013). *Τα Βαλκάνια* (μτφρ. Κ. Κουρεμένος). Αθήνα: Πατάκης.

Μαζάουερ, Μ. (2006). *Θεσσαλονίκη. Πόλη των φαντασμάτων* (μτφρ. Κ. Κουρεμένος). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Μήλιος, Γ. (2020). 1821. *Ιχνηλατώντας το Έθνος, το Κράτος και τη Μεγάλη Ιδέα*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Μπαρτόλντι, Κ. Μ. (2011). *Επίτομη Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης* (μτφρ. Ε. Γαρίδη). Αθήνα: Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία.

Μπρόκλχερτς, Ρ. & Μπρουκ, Χ. (2018). *Η ιστορία του κόσμου με μια ματιά* (μτφρ. Κ. Σέρβη). Αθήνα: Πατάκης.

Ντε Λας Κάζας, Μ. (2003). *Η Καταστροφή των Ινδιάνων* (μτφρ. Π. Μαξίμου). Αθήνα: Στοχαστής.

Ξηραδάκη, Κ. (1998). *Καλλιόπη Παπαλεξοπούλου - Η γυναίκα που κλόνισε τον θρόνο του Όθωνα*. Αθήνα: Φιλιππότη.

Ξηραδάκη, Κ. (1995). *Γυναίκες του ’21*. Αθήνα: Δωδώνη.

Παναγιωτίδης, Σ. (2023). *Μύθοι, παρεξηγήσεις και άβολες αλήθειες της ελληνικής ιστορίας*. Αθήνα: Κέδρος.

Πολίτης, Ν. (1965). *Παραδόσεις*. Αθήνα: Εργάνη.

Ροδοπούλου, Σ. (2021). *Οι Άσημες και οι Ταπεινές του ’21*. Αθήνα: Εκδόσεις των Φίλων.

Σίμψα, Μ. (1974). *Η ναυμαχία που εθεμελίωσε την ελευθερία της Ελλάδος*. Αθήνα: Αυτοέκδοση.

Τερτσέτης, Γ. (1958). *Θεοδώρου Κολοκοτρώνη Απομνημονεύματα*. Αθήνα: Παρθενών.

Φιλήμων, Τ. (1859-1861). *Δοκίμιον ιστορικόν περί της Ελληνικής Επαναστάσεως*. Αθήναι: τύποις Π. Σούτσα & Α. Κτενά.

Φίνλευ Γ. (2008). *Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως* (μτφρ. Α. Παπαδιαμάντη). Αθήνα: Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων.

Φλεριανού, Αικ. (1999). *Χαρίλαος Τρικούπης, η ζωή και το έργο του*. Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων.

Φωκάς, Δ. (1927). *Η ναυμαχία του Ναβαρίνου 1827-1927*. Έκδοσις Ναυτικής Επιθεωρήσεως.

Χρυσανθόπουλος, Φ. (1958). *Απομνημονεύματα περί της Ελληνικής Επαναστάσεως*. Αθήνα: Σακελλάριος.

Ψαθάς, Δ. (2001). *Γη του Πόντου*. Αθήνα: Μαρία Δ. Ψαθά.

Andrews, K. (1953). *Castles of the Morea*. Princeton, N. J.: American School of Classical Studies at Athens.

Beaton, R. (2022). *Οι Έλληνες, Μια παγκόσμια ιστορία* (μτφρ. Μ. Αστερίου). Αθήνα: Πατάκης.

Clogg, R. (1984). *Σύντομη Ιστορία της Νεότερης Ελλάδας* (μτφρ. Χ. Φουντέας). Αθήνα: Εκδόσεις Καρδαμίτσα.

Dakin, D. (2012). *Η ενοποίηση της Ελλάδας* (μτφρ. Α. Ξανθόπουλος). Αθήνα: ΜΙΕΤ.

Dakin, D. (1985). *Μακεδονικός Αγώνας*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.

Gallant, Th. (2016). *Νεώτερη Ελλάδα. Από τον πόλεμο της Ανεξαρτησίας μέχρι τις μέρες μας* (μτφρ. Γ. Σκαρβέλλη). Αθήνα: Πεδίο.

Rogan, Eug. (2016). *Η πτώση των Οθωμανών* (μτφρ. Ε. Αστερίου). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Vitti, M. (2003). *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: Οδυσσέας.

Δικτυογραφία

Αλκαλάη, Άρτεμις. Έλληνες Εβραίοι επιζώντες του Ολοκαυτώματος. Ένα εικαστικό ερευνητικό project.

Αναγνωστόπουλος, Λ. (2018). Το κίνημα στο Γουδί και η σύγκριση με τη Χούντα. Εφημ. *Ελευθερία*.

Αντικρίζοντας την ελευθερία μέσα από τα μοναδικά εκθέματα της Βουλής των Ελλήνων (ebook) (2021). Αθήνα: Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, ειδική έκδοση.

Διαδικτυακός όμιλος «Διαβάζω βιβλία, γιατί μ' αρέσει». Μαρτυρίες από την Εισβολή.

Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η Ελλάδα κόβεται στη μέση: Άλλη κυβέρνηση στη Θεσσαλονίκη και άλλη στην Αθήνα – Ο Εθνικός Διχασμός που έφερε τη Μικρασιατική Καταστροφή (2022), εφημ. *Το Έθνος*.

Ίδρυμα «Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής». Πενήντα χρόνια από την αποκατάσταση της Δημοκρατίας.

Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, Η Εθνοσυνέλευση.

Ιστότοπος «Περπατώντας με τους Φιλέλληνες». Το Φιλελληνικό Κίνημα.

Μανιτάκης, Α. (2021). Ο δημοκρατικός χαρακτήρας της Επανάστασης, Όμιλος «Αριστόβουλος Μάνεσης».

Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών.

Το εικονιστικό υλικό του Βιβλίου αντλήθηκε από τη συλλογή Wikimedia Commons

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ
ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»